

శ్రీ రస్తు.

శ్రీలక్ష్మీనరసింహాయనమః

లనవద్యగద్యపద్యహృద్యరచనా చాతురీవల్లరీ
సదుపహ్నుయమానమ్

శ్రీచన్ద్రమాడచరణారవిన్దభృంగాయమాణాంతరంగేణ
తత్రభవతాశ్రీకేదారాంతర్వాణినావిరచితం
శీతావ్యాకరణంఛందోనిరుక్తంజ్యోతిషంతథా
కల్పశ్చేతిషడంగానివేదస్యాహుమనీషిణఇతి.
వేదాంగత్వేనాతిప్రతీతం

భగవద్గీతా

పృథ్వీరత్నాకరమ్.

ధీశోధినీ, జ్ఞానదీప, మణినిధి, నృసింహభాగవతీయా

శ్రీశృత్యుర్భిర్వ్యాఖ్యానైః శీకాశిదాసశ్చత

పృథ్వీరత్నావలీ, శ్రుతిబోధగ్రంథాభ్యాంచ

శ్రీశేషాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫలేన

శ్రీజగన్నాథరాయాశ్చజేన, మధురజిల్లా

స్థాలా-స్కోట్-టౌన్షిడర్

జ, రాజగోపాలరాయేణ

విపరిమజనబోధాయ, ప్రణీతేన ఏకద్యౌదిలగక్రియా

వాంతరవివేచనగ్రంథేన చ సంయోజ్యపరిశోధ్య

చన్నపట్టణే ఆదిసరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలాధికారిణా

వావిళ్ల, రామస్వామిశాస్త్రిణా

స్వకీయముద్రాయంత్రే త్రితీయవారంసమ్ముద్య

ప్రకటికృతం విజయతాంతరామ్

సర్వధార్యబోజశుక్లత్రయోదశ్యాంభృగోర్దినే

పృథ్వీరత్నాకరగ్రంథో ముద్రితశ్చేన్నపట్టణే.

౧౮౮౮సం॥

—*శ్రీఽపంచజన పంచాననాయనమః*—

రప్తవ్యం ప్రథమంబుడై మణి నిధిఁగోధిసి
విస్తృతాక్ష్పామండన మిశ్రకేణవిఫల శ్రీవృత్త
చూడామణిః॥ శ్రావ్యస్సమృతబోధవ మహితా
శ్రీవృత్తరత్నావలీ ఎకైకంఽరిశీలనంచయతాం
దత్తేమతిం ఛాందసీమ్ ॥ శ్రీరామస్వామిశాస్త్రి
ప్రవరనిగదితో యత్నత శ్చేన్నపుర్యాం తిస్తు
ద్రావణయంత్రేఽఽక్కితుమఖిల బుధామోద
నైకాగ్రచేతాః । వ్యాఖ్యానైర్యచ్చతుభిఃపరి
గతమలిఖద్రాజగోపాలరాయో జేజీయాత్త
జ్జగత్కాంసుచిర మతితరాం వృత్తరత్నాకరా
ఖ్యమ్ ॥ రుధిరోద్గారి నామాబై హాలాస్యే చుధు
రాపురి శ్రావణేశుక్లపంచమ్యాం లిఖితం బుధ
వాసరే॥

*

విషయ	విషయాః	పుట	విషయ	విషయా	పుట
సంఖ్యా		సంఖ్యా	సంఖ్యా		సంఖ్యా
౧	కవివంశకథనమ్	౩	—*చతుర్థాధ్యాయే*		
౨	ఛందోవిభాగః	౪	౨౪ అధికశమవృత్తాని	౯౩	
౩	గ్రంథసంఖ్యాకథనం	౫	—*పంచమాధ్యాయే*		
౪	వణాగణలక్షణమ్	౬	౨౫ ఇద చతుర్థాధ్యాయ ప్రకరణం...	౧౦౧	
౫	ఆర్యాగణస్వరూపం	౭			
౬	గుర్వత్తురస్వభావః	౮	౨౬ ఉద్దతాప్రకరణం	౧౦౫	
౭	క్రమవణాస్వరూపం	౧౦	౨౭ ఉపస్థితప్రచు.తప్రకరణం	౧౦౭	
౮	సంజ్ఞాసంఖ్యానిరూపణం	౧౧	౨౮ గాధాప్రకరణం	౧౧౧	
౯	పాద-యతి-సమ - విషమ		—*షష్ఠాధ్యాయే*		
	స్థానస్వరూపం	౧౧	౨౯ ప్రస్తారప్రత్యయః	౧౧౩	
౧౦	వృత్తానాంత్రైవిధ్యం	౧౨	౩౦ నష్టప్రత్యయః ...	౧౧౭	
౧౧	ఛందస్వరూపభేదనిరూపణం	౧౩	౩౧ ఉద్దిష్టప్రత్యయః	౧౨౩	
౧౨	ఛందసానామాని	౧౪	౩౨ ఏకద్వ్యదిలగక్రియా		
	—*ద్వితీయాధ్యాయే*		ప్రత్యయః	౧౨౫	
౧౩	ఆర్యాప్రకరణం	౧౫	౩౩ ఏకద్వ్యదిలగక్రియావాం		
౧౪	గీతిప్రకరణమ్	౧౬	తరప్రత్యయః...	౧౩౫	
౧౫	వైతాళీయప్రకరణమ్	౧౭	౩౪ సంఖ్యానప్రత్యయః	౧౩౮	
౧౬	అనుష్టుప్రకరణమ్	౧౮	౩౫ అర్ధయోగప్రత్యయః	౧౪౦	
౧౭	షోడశమాత్రాత్మక ద్విపాత్ప్రకరణం	౩౧	౩౬ గణదేవతాకథనం	౧౪౩	
౧౮	షోడశమాత్రాత్మక చతుష్పాత్ప్రకరణం	౩౩	ఇతివిషయానుక్రమణికాసమాప్తా.		
౧౯	అఘుజ్ఞానోపాయః	౩౪	—*—		
౨౦	గురులఘుజ్ఞానోపాయః	౩౫	వృత్త వృత్తనా ప్రారంభ		
౨౧	భిన్నభిన్నమాత్రా సంఖ్యాత్మక ద్విపాత్ప్రకరణం	౩౬	సంఖ్యా మాని పుటసంఖ్యా		
	—*తృతీయాధ్యాయే*		౧ అపరాంతికా	౨౭	
౨౨	సమవృత్తప్రకరణం	౪౧	౨ అచలధృతిః	౩౧	
౨౩	దణ్డకప్రకరణం...	౪౦	౩ అసంగక్రీడా	౩౮	
			౪ అతిరుచిరా	౩౯	
			౫ అభినవమాలికా	౪౬	
			౬ అభినవతామరసం	౪౬	

(౨)

వృత్త సంఖ్యా	వృత్తనామాని	ప్రారంభ పుటసంఖ్యా	వృత్త సంఖ్యా	వృత్తనామాని	ప్రారంభ పుటసంఖ్యా
౭	అసంబాధా	౭౦	౩౬	కన్యా	౪౬
౮	అపరాజితా	౭౧	౩౭	కబరీ	౫౦
౯	అలోలా	౭౩	౩౮	కరిణీ	౮౨
౧౦	అశ్వగతిః	౭౬	౩౯	కలికా	౧౦౩
౧౧	అశ్వలలితం	౮౭	౪౦	కుమారలలితా	౪౭
౧౨	ఆణఁదండకః	౯౦	౪౧	కుమారీ	౬౦
౧౩	అపరవక్త్రం	౯౭	౪౨	కుమారీ	౭౩
౧౪	అమృతధారా	౧౦౫	౪౩	కుసుమవిచిత్రా	౬౩
౧౫	ఆర్యా	౧౫	౪౪	కేతుమతీ	౯౫
౧౬	ఆర్యాగీతిః	౨౨	౪౫	కోకరతా	౬౭
౧౭	ఆపాతలికా	౨౪	౪౬	కోకిలకం	౮౦
౧౮	ఆపవాహఃఖ్యం	౮౯	౪౭	క్రౌంచపదా	౮౮
౧౯	ఆఖ్యానికా	౯౬	౪౮	ఖంజా	౩౮
౨౦	ఇంద్రవజ్రా	౫౨	౪౯	గాధా	౧౧౧
౨౧	ఇంద్రవంశా	౬౧	౫౦	గీతిః	౨౧
౨౨	ఇందువదనా	౭౨	౫౧	గౌరీ	౬౭
౨౩	ఉపగీతిః	౨౧	౫౨	చపలార్యా	౧౯
౨౪	ఉద్గీతిః	౨౨	౫౩	చపలావక్త్రం	౨౬
౨౫	ఉదీచ్యవృత్తిః	౨౬	౫౪	చంద్రవత్సక	౬౧
౨౬	ఉపస్థితా	౫౨	౫౫	చంద్రలేఖా	౭౫
౨౭	ఉపేంద్రవజ్రా	౫౩	౫౬	చంచరీకావళి	౬౮
౨౮	ఉపజాతిః		౫౭	చండవృష్టిప్రయాతదండకః	౯౦
౨౯	ఉపస్థితం	౬౦	౫౮	చంపకమాలా	౫౨
౩౦	ఉద్గీతః	౭౧	౫౯	చంపకమాలికా	౯౯
౩౧	ఉపచిత్రం	౯౪	౬౦	చారుహాసినీ	౨౭
౩౨	ఉద్గతా	౧౦౫	౬౧	చిత్రా	౩౩
౩౩	ఉపస్థితప్రచుపితం	౧౦౭	౬౨	చిత్రపదా	౪౮
౩౪	ఋషభగతివిలసితం	౭౬	౬౩	చిత్రవృత్తా	౫౯
౩౫	ఋషభగతివిలసితం	౨౪	౬౪	జఘనచపలా	౨౧

(3)

వృత్త సంఖ్యా	వృత్తనామాని	పాఠసంఖ్యా	వృత్త సంఖ్యా	వృత్తనామాని	పాఠసంఖ్యా
౬౫	జలధరమాలా	౬౫	౯౩	ప్రభా	౬౬
౬౬	జలాద్ధతగతిః	౬౬	౯౪	ప్రహషిణీ	౬౬
౬౭	జ్వాలా	౬౫	౯౫	ప్రభద్రకం	౭౦
౬౮	తవిపులా	౩౦	౯౬	ప్రహరణతిలకం	౭౨
౬౯	తనుమధ్య	౪౬	౯౭	ప్రచితకదండకః	౯౦
౭౦	తన్వీ	౮౭	౯౮	ప్రవృత్తకం	౨౬
౭౧	తొటకం	౬౦	౯౯	ప్రవర్ణమానం	౧౦౭
౭౨	దక్షిణాంతికా	౨౫	౧౦౦	ప్రాచ్యవృత్తిః	౨౬
౭౩	దుత్రవిశంబితం	౬౨	౧౦౧	ప్రియంవదా	౬౪
౭౪	ద్రుతమధ్య	౯౩	౧౦౨	షీడా	౧౦౨
౭౫	దొధకం	౫౬	౧౦౩	ఫుటః	౬౨
౭౬	నవిపులా	౩౦	౧౦౪	ఫుష్పితాగ్ర	౯౮
౭౭	నతుటకం	౮౦	౧౦౫	భద్రికా	౫౯
౭౮	నారాచికా	౫౦	౧౦౬	భద్రవిరాట్	౯౫
౭౯	నారీ	౪౧	౧౦౭	భ్రమరవిలసితం	౫౭
౮౦	నిశా	౮౧	౧౦౮	భాద్విపులా	౩౦
౮౦	పధ్యా	౧౮	౧౦౯	భుజగశిశుస్మతా	౫౦
౮౧	పధ్యావక్త్రం	౨౮	౧౧౦	భుజంగప్రయాతం	౬౩
౮౨	పదాకుళకం	౩౩	౧౧౧	భుజంగవిజృంభితం	౮౮
౮౩	పణవనామకం	౫౧	౧౧౨	మదలేఖా	౪౭
౮౪	పరావతీ	౯౯	౧౧౩	మథు	
౮౫	పదచతురూర్ధ్వకం	౧౦౨	౧౧౪	మయూరసారిణీ	౫౧
౮౬	పంచచామరః	౭౭	౧౧౫	మత్తా	
౮౭	పంక్తిః	౪౬	౧౧౬	మనోరమా	
౮౮	పృథ్వీ	౫౮	౧౧౭	మణిమాలా	౬౪
౮౯	పృథ్వీ	౭౮	౧౧౮	మత్తమయూరం	౬౯
౯౦	ప్రమాణికా	౪౯	౧౧౯	మంజుభాషిణీ	౭౦
౯౧	ప్రముదితవదనా	౬౨	౧౨౦	మంజుభాషిణీ	౭౩
౯౨	ప్రమితాక్షరా	౬౫	౧౨౧	మదనాతా	౭౩

వృత్త సంఖ్యా	వృత్తనామాని	పాఠ్యసంఖ్యా	వృత్త సంఖ్యా	వృత్తనామాని	పాఠ్యసంఖ్యా
౧౨౨	మణిగుణనికరః	౭౪	౧౫౧	వసంతమాలికా	
౧౨౩	మందాకాంతా	౭౯	౧౫౨	వృత్తా	౫౮
౧౨౪	మణిదీప్తి	౮౩	౧౫౩	వసంతమాలికా	౯౯
౧౨౫	మత్తైభం	౮౬	౧౫౪	వృత్తనామ	౮౪
౧౨౬	మృగీ	౮౧	౧౫౫	వానవాసికా	౩౨
౧౨౭	మత్తాక్రీడా	౮౬	౧౫౬	వాత్సమికా	౫౭
౧౨౮	మాత్రాసమకం	౩౧	౧౫౭	వాణినీ	౭౬
౧౨౯	మాణవకం	౪౮	౧౫౮	వాణీ	౮౪
౧౩౦	మానినీ	౬౬	౧౫౯	విపులా	౧౯
౧౩౧	మాలినీ	౭౫	౧౬౦	విపరీతపథ్యావక్త్రం	౨౯
౧౩౨	ముఖచపలా	౨౦	౧౬౧	విశ్లోకః	౩౨
౧౩౩	మేఘవిస్ఫుజితం	౮౨	౧౬౨	విద్యున్నాలా	౪౮
౧౩౪	మాత్తైకమాలా	౫౮	౧౬౩	వితానం	౪౯
౧౩౫	మాత్తైకదామ	౬౭	౧౬౪	వియోగినీ	౯౬
౧౩౬	యగ్గవిపులా	౩౦	౧౬౫	విపరీతాఖ్యానికా	
౧౩౭	రవిపులా		౧౬౬	వేగవతీ	౯౫
౧౩౮	రథోద్ధతా	౫౭	౧౬౭	వైశాఖీయం	౨౩
౧౩౯	రుక్తవతీ	౫౧	౧౬౮	వైశ్వదేవీ	౬౫
౧౪౦	రుచిరా	౭౦	౧౬౯	శశివదనా	౪౭
౧౪౧	లఖితా	౬౪	౧౭౦	శశికలా	౩౩
౧౪౨	లఖితం	౬౭	౧౭౧	శంభునటనం	౮౯
౧౪౩	లఖితం	౧౦౬	౧౭౨	శాలినీ	౫౬
౧౪౪	లలనా	౬౭	౧౭౩	శామూలవిక్రీడితం	౮౩
౧౪౫	లక్ష్మీ	౮౬	౧౭౪	శిఖరిణీ	౭౭
౧౪౬	లవలీ	౧౦౩	౧౭౫	శిఖా	౪౭
౧౪౭	వక్రం	౨౭	౧౭౬	శ్రీ	౪౧
౧౪౮	వసువతీ	౪౭	౧౭౭	శ్రీ	౬౦
౧౪౯	వంశస్థం	౬౯	౧౭౮	శుద్ధవిరాట్	౫౦
౧౫౦	వసంతతిలకం	౭౧	౧౭౯	శుద్ధవిరాట్పాదభం	౧౦౮

(౫)

వృత్త	వృత్తనా	వృత్తోపక్రమ	వృత్త	వృత్తనా	వృత్తోపక్రమ
సంఖ్యా	మాని	పుటసంఖ్యా	సంఖ్యా	మాని	పుటసంఖ్యా
౧౭౮	శ్లోనికా	౫౯	౧౯౪	సుభద్రకా	౮౬
౧౭౯	శోభావతీ	౭౧	౧౯౫	సౌరభకం	౧౦౫
౧౮౦	సమానికా	౮౮	౧౯౬	హంసమాలా	౪౭
౧౮౧	సమృతా	౬౦	౧౯౭	హంసరుతం	౪౮
౧౮౨	సరసా	౭౦	౧౯౮	హలముఖీ	౫౦
౧౮౩	స్రగ్వణీ	౬౩	౧౯౯	హరిః	౭౯
౧౮౪	స్రక్	౭౪	౨౦౦	హరిణప్లుతం	౮౧
౧౮౬	స్రగ్ధరా	౮౫	౨౦౧	హరిణప్లుతా	౯౭
౧౮౭	స్వాగతా	౫౮	౨౦౨	క్షమా	౬౮
౧౮౮	సింహాద్ధతా	౭౧			
౧౮౯	(స్త్రీ)	౪౧			
౧౯౦	సుముఖీ	౫౦			
౧౯౧	సుముఖీ	౫౫			
౧౯౨	సుమంగళికా	౭౦			
౧౯౩	సుకేసరం	౭౩			

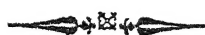
వణకాక్రమేణవృత్తానాం సూచికా
ముద్రితాభవత్ | రామస్వామిభా
ధేంద్రేణద్రాగ్విలోకన హేతవే ||

సంప్రదించు.

శ్రీమద్భక్తసంహితాశ్లోకావళి

శ్రీపద్మానందపద్మానననామః

ఎతద్గ్రంథసంక్షేపరీతికా.

కదమ్మననవాస్తవ్యస్త్రీయమకస్సుప్తరేశ్వరః! వృదమ్మజేవసేద్భక్తకదంబా
 వసతత్పరః॥౧॥నయనయుగంమీనామ్యశోభితమీనోపమంజయత్యుచితమ్ । చిత్రం
 యత్రచుభమపిశోభితమీనోపమం సదాభూతి ॥ ౨ ॥ శ్రీమాన్యస్యపితామహస్తీరు
 చినాపల్లజిలాపేడ్డిరస్థేనారాధిక్యతారరాజకడపాబల్లారిపుర్యోరపి! ప్రాగాపా
 మలదారతాంచితపులిక్రీడాపురాయః ప్రభుయకాన్నామాస్తరమచ్యుతే యజనతా
 గోవిందయజ్వెత్పతి ॥ ౩ ॥ తత్సునుర్వస్యతాతఃప్రభురిహకవితారాజ్యసీమేన్నయ
 ధాధాత్రద్యత్తాకీలదారః ఫలినిమధురయోః శ్రీజగన్నాథరాయః! యత్యోజన్యాది
 మాకాత్మప్రథిత గుణగణాన్నవ్యా కేషోపిగాతుం శిష్యత్యైకోపిశేషఃప్రముదితవ
 దనస్సాన్యవహీనశ్చనిత్యమ్ ॥ ౪ ॥ తెనాద్యరాజగోపాలరాయేణ విదుషాంముదా ।
 వృత్తరత్నాకరగ్రంథపీఠికాప్రతిపాద్యతే ॥ ౫ ॥ శ్రీరంగనగరీవతికృష్ణమా చా
 ర్యవర్యతః!కొండయంపేటవాస్తవ్యసుబ్రహ్మణ్యబుధాత్రధా ॥ ౬ ॥ మాంబురగ్రా
 మవాస్తవ్యశ్రీశామాశాస్త్రీసత్రమాత్!మధురాపురమీనాక్షిసుందరేశ్వరశాస్త్రీ
 ణః ॥ ౭ ॥ తిరుక్కురంగుడివాసయామనాచార్యవర్యతః । కేవలగ్రామవాస్తవ్య
 శ్రీగోపాలబుధోత్రమాత్॥కమలాలయవాస్తవ్యస్తవ్యశ్రీరాజశాస్త్రీణః!చన్నపట్టణ
 వాస్తవ్యశ్రీరామస్వామిశాస్త్రీణః॥అన్యభ్యఃపండితేభ్యోపిమన్దితేభ్యోమనీషయా
 నానాచేశనివాసిభ్యఃకోశానానాయ్యయత్నతః!౧౦॥ముముద్రయిషయాతాం స్తా
 నోశాకాసమవలోకేషం!అంతర్వాణివరేణ్యేనకేడారేణమహత్త్వనా॥౧౧॥ యత్రై
 కయోక్త్యావృత్తానాంనిబద్ధలక్ష్యలక్షణే! వృత్తరత్నాకరైగాధేగద్యపద్యవణిజ్య
 యా ॥ ౧౨ ॥ లఘుంసుకవితాలాభంవ్యాఖ్యా నౌకాచతుష్టయమ్ + దిప్తాప్రా
 ప్తంఃపనస్తత! బుద్ధివ్యాకపారితాభృతమ్ ॥ ౧౩॥ ధీశోధినిజ్ఞానదీపస్త్రధామణి
 నిధిపురః!నృసింహీయంచతుర్దైవంవ్యాఖ్యానానిస్థితాన్యపి॥ ౧౪ ॥ కతాకమణిని

ధేన్వీమూన్నారాయణపురోహితః శతంపత్తింశచధికంమూలగ్రంథమతిక్రమణాఽడి
 దశకాయపయ్యానైకవృత్తభేదానబాధయత్ ॥౧౫॥ వ్యాకుర్వకాసంగ్రహేణాపిము
 ద్రాలంకారతఃకృత్రిఁడుదాజహరవృత్తానిరత్నానీవతదాకరాత్ ॥౧౬॥ అతస్తప్తతితం
 మూలంనాభిధానైనివేళితం తదన్వోనిహితశ్చాపివ్యాఖ్యానుణినిధిఃకుమం ॥౧౭॥ శ్రీనా
 థకవిశాయాకల కృతాధిశోధినీపునః ॥ డిఁద్వేకనిపెళితాప్రాధవ్యాఖ్యామూలెనసం
 గతా ॥ ౧౮॥ యత్ర తాత్పర్యభేదోవాపారభేదోఽథవాభావేత్ ॥ గాగ్యకాగోపాలమి
 శ్రీయాజ్ఞానదీపసమాహ్వయా ॥ వ్యాఖ్యానంయోజితాతత్ర తాటస్థైర్యతదంతిక ॥
 ౧౯॥ కించసర్వకలావాసకాళిదాసకృతిద్వయం । ఛందోవిషయయత్రైకశ్రుతిబా
 ధోబుధాదృతః ॥ వృత్తరత్నావళీచాన్యావాళీస్తుతిరభిష్టదా ॥ ౨౦ ॥ ముద్రాలంకార
 వత్సెపియత్రాదౌకవిశేఖరః । గణజ్ఞాపకవణాకంశ్చ నిబబంధసదుష్కరం ॥ ౨౧ ॥
 మూలెనత్రత్రవిహ్నద్యై స్సంబంధం సంపదశ్యేచ । తత్రచ్చిహ్నసమావేశపుర
 స్సరమధస్థతే ॥ రేఖాయాయోజితంకించపస్తాధ్యాయేముదెసతాం । వ్యాఖ్యానతత్త్వ
 యమపిసామగ్యైనివేళితం ॥ ౨౨ ॥ విశిష్టవిశిష్టబోధాయపస్తాధ్యాయేయథామతి । త
 త్రదవ్యాఖ్యానురోధేనప్రస్తారప్రత్యయాదీమ । అలీలిఖమహంన్యాసాకాకించప్ర
 స్తారకమణి ॥ లగక్రియాప్రత్యయేపిఉపాయాంతరమబ్జివం ॥ ౨౩ ॥ ఉదారవృద్ధ
 యైసేహకదారేణమహత్తనా ॥ మమక్షేమాయనితరాంకారుణ్యాదవశేషితం ॥ లగక్రి
 యావాంతరాఖ్యప్రత్యయంసమచీకరం ॥ ౨౪ ॥ సత్రమాస్సప్రమమమంప్రత్యయం
 హృదయంగమం ॥ నిధాయమయియాయంచప్రత్యయంకురుతాదరాత్ ॥ ౨౫ ॥ క్షూల
 హీనేపుటెవ్యాఖ్యాపత్రైవప్రాయశోంకితా । మధ్యేరేఖాయదిభువే త్రప్రవ్యాఖ్యాద్య
 యంస్థితం ॥ అయంసనియమష్టాధ్యాయెనిన్యాసహేతవే । ఉక్తాద్యత్కృతిపర్యంత
 చ్చందస్సుకలలేష్యహ । సంఘాయసమవృత్తాని౧౩౪౨౧౩౨౬ కొటిరేఖాతతఃప
 రం ॥ లక్షాణిచచతుష్త్రింశత్సహస్రజ్యేకవింశతిః ॥ శతానిసప్రపద్వి శత్యత్రరాణి
 నిబోధత ॥ ౩౧ ॥ ప్రారీఘనాస్యశాస్త్రీస్యకథ్యమానాఇతఃపరే ॥ వాచోవశ్యాఃపురా
 కార్యాశ్లోకాస్సాంబభృహేతవే ॥ ౩౨ ॥ ఏకమాలోభవేద్భిస్సోద్విమాత్రాధిభా
 ఉచ్యతే ॥ తిమాత్రస్తుత్రోక్తేయోవ్యంజనంత్యధకమాత్రకం ॥ ౩౩ ॥ చామరా

శ్లోకమాత్రం హి ద్విమాత్రం రాశివాయసః | త్రిమాత్రం షణ్మఠరాశి నకుల స్వభామా
 త్రకం || ౩౪ || సంయుక్తాంతం దీఘకం సాను స్వారం విసగకాసంయుక్తం | విజ్ఞేయమక్ష
 రంగురుపాదాంతస్థం వికత్వేన || ౩౫ || గణాస్త్రీ శ్రీణ్యక్షరాణి వణకచ్ఛందసికీతికాః |
 మయా రసతజాభోనో గణా ఇత్యవ్యతే క్రమాత్ || ౩౬ || ఆదిమధ్యావసానైశ్చయరతా
 యాంతిలాఘవం | భజసాగౌరవం యాంతి మనోతుగురులాఘవే || ౩౭ || ఆదిలఘుర్యో
 మధ్యలఘూ రశ్చాంతలఘు స్తశ్చాదిగురుభావః | మధ్యగురుజ్ఞా స్తవంతగురుస్సస్వ
 గురుమకస్సర్వలఘుర్నః || ౩౮ || తామ్రాక్షీమేదతాసాయోమేదతెరః ప్రకీతికాః |
 పచతే సస్తాసాయాతిత స్తనోతి జకారకః || ౩౯ || భస్మీదతిచనశ్చక్రాభవతీతి గణాన్వృ
 తాః | గణాశ్చతుశ్చతుమాత్రామాత్రాచ్ఛందసికీతికాః | మభాజసాన ఇత్యేవం పం
 చతే స్యయకాఢోచ్యతే | ౪౦ || మశ్శీమాకనశ్శశిముఖిభో రాజతిరధేనజః | శుభధీస్స
 ఇతి ప్రోక్తాః కలామాత్రాలఘుస్సమాః || ౪౧ || విశ్రామే విశ్రమశ్చేదో విరామే విరామో
 యతిః | తథా విచ్ఛిత్తి విశ్రాంతి విరతిచ్ఛిత్తమాదశ || ౪౨ ||

✽

ఇతి పీఠికా సమాప్తా-

ప్రకటన-

నేను నిబంధన ప్రకారమీ గ్రంథము యొక్క- స్వాతంత్ర్యమును బొంది
 ౧౮౭౪ సం॥ ఆగష్టు నెల ౨౫వ తేదియందచ్చు వేయించి ప్రచురము చేసియుం
 డు తెలుగుననిపుడు మూడవ మార్చు వేయించి యున్నాడను గాన దీనిమరి
 యు నెవ్వరచ్చు వేయింప గూడదని యిందువలన విశదపరచుకొనుచు
 న్నాడను.

౧౮౮౪ సం॥

నవంబర్ నెల తేది ౨౬

వాసిష్ఠా రామస్వామిశాస్త్రిలు.

శ్రీరస్తు.

ధీశోధిన్యాఖ్యావృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యా

ప్రణమ్యాఖిలలోకేశంపూర్వాచార్యానుసారిణాః | గోవిందభట్టవిదుషశ్శ్రీపా
 ధాభ్యోనసూనునా || మితాత్మరంధ్రభూతాభాంధందశ్చాస్మిన్ప్రపంచే నిమత్ | వ్యాఖ్యా
 స్యతేస్వవాక్కుద్భవృత్తరత్నాకరాభిధమ్ || తత్రపునరాదౌక్షాకైస్త్రిభిరాచార్యైః
 ప్రారంభితప్రబంధావిఘ్నపరిగమాప్రయోగమ్మృదాయగమ్మన్విధయైః భిమతాది దే
 వతాంప్రణభ్యశిష్టజన పరిగ్రహయస్వాభిజాత్యవృత్తైః సంకీర్త్యైః శ్రోతృజనప్రత్యాయ
 నాయగ్రంథాభిధేయంప్రయోజనపురస్కరంప్రతిజానీతే || ఖ || సుఖసంతానసిద్ధ్య
 భాంసత్వాబ్రహ్మచ్యుతార్పితమ్ | గౌరీభాగ్యగుహాపేతంశబ్దరంభోకశబ్దరమ్ ||
 ఖ || పేదాధానే వశాస్త్రజ్ఞంప్రజ్ఞేకోఽఘాద్విశోత్తమః | తస్యపుత్రోఽస్తికేదా
 రశ్శిశుపాదాచనేరతః || తేనేపంక్తియతేఘంసోలక్ష్యుతక్షణసంయుతం | వృత్తర
 త్నాకరంనామచాలానాంసుఖసిద్ధయశ్చతి || సుఖసంతానసిద్ధ్యభాం సుఖస్యసంతా
 నంప్రవాహాంతస్యసిద్ధిఃఫలనంప్రైవాధాన్యంప్రయోజనం యత్రక్రియాయాంయధాభవ
 తితథానత్వేతిసమనవిశేషణంసుఖేనాభిన్నంనిరంతరంసుఖఫలముద్దిశతాపురుషేశాను
 ష్టేయతయాసమస్కారరూపయాక్రియయాప్రసన్నః | పరమేశ్వరస్తస్మైప్రయచ్ఛ
 తిమథానైవయంవసుధాధిపతిస్సేవకాయగ్రామాదిదదాతితద్వదితిచావః | యద్వా
 ఆధాశబ్దోహేతువచనఃసుఖసంతానసిద్ధిహేతుభూతం శబ్దరమితి శబ్దరవిశేష
 ణంసంఘస్సక్పందనాదయఃసుఖహేతుత్వేనప్రసిద్ధాఃకథమీశ్వరస్య తద్దేతుత్వముచ్య
 తేతిచేన్నైవంతేమాంస్వాతంత్యేణసుఖహేతుత్వంనోపపద్యతే కింతహిపరమేశ్వ
 రానుగ్రహేతానామేవయదనుగ్రహేత్తచ్చాపి సుఖహేతవోభవంతి కిమవక్తవ్యమ
 సినపరమేశ్వరస్యకలప్రపంచహేతుభూతఃసుఖహేతురితి సుఖసంతానశత్యస్యపద
 స్యాన్యోపిశబ్దధాన్యోభవంతతేఖండకాశంచేతిసుఖంసుఖమేవసంతానోయస్య
 సతథాఅత్రసంతానపదప్రయోగేణ పుత్రోవివక్షితః ఆస్యత్రాపి సంతానాథాన్
 యవిధయ ఇతిప్రయుక్తవ్యాత్ తచ్చకార్యత్వం లక్ష్యతే ఆకాశోయస్య కార్యం
 ససుఖసంతానః శబ్దఇతియావత్, శబ్దాదాకాశస్యోత్పత్తిరితిసాంఖ్యాదిశాస్త్ర
 సిద్ధం || తదుక్తం || ప్రకృతేమహాస్తహతోఽహహ్కారోఽహహ్కారతః పంచత
 న్నాత్రాణిపంచతన్నాత్రేభ్యోభూతాని || యచ్చవైష్ణవపురాణే || భూతాదిస్తవికుర్వా
 ణశ్శబ్దతన్నాత్రకంతతః | ససజశబ్దం తన్నాత్రా డాకాశంశబ్దలక్షణమితి || య
 ద్వాసుఖే శోభనాకాశే సంతానో విస్తారో యస్యసతధేతి. అత్రసమథానీయ
 త్వేనవ్యధికరణ బహువ్రీహిస్సానుత్వాత్కంకేతాశిత్యాదివదదోషః. ఆకాశే

విస్తారః ప్రసారోయస్య ససుఖసంతానః శబ్దఇత్యర్థః - వ్యోమ్నీతీచీతరంగ న్యాయే
 సశబ్దప్రసరతీతీన్యాయవైశేషికశాస్త్రసిద్ధాంతమతం || యద్వాసుఖస్యశోభనాకా
 శస్యసంతానః కార్యంసుఖసంతానః శబ్దః అత్రవైశేషికాదిమతానుసారణ శబ్దస్య
 సమవాయి కారణంతకాశంప్రతికార్యత్వసద్ధే సత్ప్రసానత్వము క్తమితివేదితమైతి ||
 అత్రాకాశస్యసాప్తవ కథనన శబ్దస్యసాప్తవముచ్యతే కార్యకారణయోరెకస్య
 ప్రశంసాఇతరస్యాపిభవతీతీన్యాయాత్ - యథా - వేతనశాఖయాచావకాభిశ్చవికర్ష
 తీత్యుక్త్యాప్రబోధైశాంతా ఇత్యపః ప్రశంసతిశ్రుతిః - కారణభూతానామపాంప్రశం
 సాముఖేనకార్యభూతానాంవేతనశాఖయాచావకానాంప్రాశస్త్యంబ్రవీతి || శ్రు || పి
 తుః శ్రేష్ఠణంయోదదాశదస్తాఇత్యత్రయాద్యశస్యపుత్రస్యాభిగరిమయుక్తైషుగుణైషు
 స్తుతేషు పితరుపితమహతీభ్యాతీజగతికొగృహ్యత్ తాదృశఃకశ్చిత్తనయస్సోమస
 కాశాత్ప్రార్థ్యతే - తేనచకార్యభూతస్యపుత్రస్యప్రశంసాయాంకృతాయాంకార
 ణభూతస్యపితుఃప్రాశస్త్యమభ్యాతంభవతిఅతఏవమహద్భిరభిహితం - పరాశరాత్మ
 జంపందేకుకతాతంతపోనిధిమితి - యథాచ - లౌకికవ్యవహారే దేవదత్తాయేమాంగాం
 దేహాఅస్యపితాశ్రోత్రియఇత్యుక్తదేవదత్తస్యైవశ్రోత్రియపితృకతయాగుణవత్త్వము
 క్తంభవతి - యజ్ఞదత్తాయేమాంఘూమిందేహిఅస్యపుత్రోఽనూచాన ఇత్యుక్తైయజ్ఞద
 త్తస్యైవనూచానపుత్రజనయిత్వత్వద్వారాతప్త్రీశంసాకృతాభవతి - తద్వదత్రాపీ
 త్యనుసంధేయ - సుఖసంతానోయస్య ససుఖసంతానః - శబ్దః శోభనశ్చాసౌఖసంతా
 నశ్చేతిపశ్చాత్కమ - ధారయః సర్వప్రకారేణాపిసుఖసంతానపదేనసమ్యక్చిచ్ఛడచ్య
 తేతత్పిద్ధ్యర్థః - మిత్యాదిపూర్వవత్ - ఎతదుక్తంభవతి - నిరంతరసుఖప్రాప్తయే సమ్య
 క్చిచ్ఛప్రసారాయభగవంతంచంద్రశేఖరంప్రణమతీతిసుఖప్రవాహసమ్యక్చిచ్ఛప్రసార
 యోగ్రంధకరణమూలకారకతయా ఉభయమపి గ్రంధకృతోవివక్షితమేవ - బ్ర
 హ్మచ్యుతాచింతం విరించి కేశవాభ్యాం పూజితం - గౌరీభాగ్య గుహాపేతం -

వృత్తరత్నాకరమ్.

ఓంనమోగణేశాయ

సుఖసంతానసిద్ధ్యర్థం నామ బ్రహ్మచ్యుతా

మణినిధివ్యాఖ్యానమ్.

శ్వేతామృతానిధినిధివంశధర్మచక్రవిగ్రహమ్ । వ్యాఖ్యానాతిప్రపంచాత్తద్వ
 ద్దైగంధర్వకంధరమ్ || స్వసేహయజ్ఞనశ్రుత్రోనారాయణపురోహితః । వృత్తరత్నా
 కరవ్యాఖ్యానవ్యాకరణీయధామతి || అధప్రారీప్సితస్యగ్రంధస్యఅవిఘ్నపరిసమాప్తి
 ప్రచయగమనార్థంబ్రహ్మదేవతానమస్కారంకరోతి || సుఖసంతానేతి || సుఖస్యసౌఖ్యస్య

అగజాగజాన్యషడాన్వైస్సహితం - గౌరీనాయకోపేతమిత్యపిపారః తత్రఉమా
గజాననాభ్యాంయుక్తంకభ్యాంవిశేషణాభ్యాంశ్చ కరస్యగర్వదేవతా ప్రాధాన్యము
క్రంభవతి-కించ-దేవతానాంబహిరంగాంతరంగభావోదశికాతి. - ఆతశ్చివరించాది
వ్యేక్తకఫలదామపిదేవతామభీష్టఫలదాంసన్యమానాబహవః పురుషాఃపునరుపాస
తేవయంతుసర్వాసామాసాందేవతానామధిశంకరముపాస్త్రపేవాంఛితఫలప్రా
ప్తయితిభావః-ననుభవతునామసకలదేవదేవోవృషభవాహనఃస్వాభిలషితందాన్య
తితుభ్యమితికానామప్రత్యాశాస్తీత్యతహాలోకశంకరమితి-సకలభగవాన్భవానీ
షతిఃసాధారణేభ్యోపిజనేభ్యోశ్చీష్టంప్రయచ్ఛతీతికిమువక్తవ్యమస్తీతిభావః - వేదా
ధాశ్చైవశాస్త్రజ్ఞఇత్యనెనస్వగురోవైరుష్యముక్తంస్వస్యత్రోద్రయపుత్రత్వంచ
సూచితం-తస్యపుత్రోస్తికేదారశ్శివపాదాచ-నేరతఇత్యనేన స్వాచారస్సంకీర్తికా
లోభవతితేనకేదారేఃఇదమితిభావిప్రతిసంధానెననిదిశతతిభండః శాస్త్రంలక్ష్యుల
క్షుణంయుతంలక్ష్యతఇతిలక్ష్యముదాహరణం-లక్ష్యతేనేనలిపణంసూత్రంజలగేతర
వ్యావతకకస్యధమకస్యవాచకలవాక్యమితియావత్-లక్ష్యంచతల్లక్షణంచేతిలక్ష్యుల
క్షుణం-యల్లక్షుణత్వేనోవ్యతేలక్ష్యమపితదేవేత్యథ-తేనసంయుతంవృక్తరత్నాకరం
వృత్తరత్నాకరాఖ్యంకేచిత్పుల్లింగత్వేనపరంతివృత్తానాంతాకరాస్సముద్రాయస్తీ
స్సందసితత్రధేలివావృత్తాన్యేవరత్నానితేమాంజరస్సమాహః యస్తీకాతిత్రధేలివా
తేమాంజరవదులబిస్థానవదితివాక్యాఖ్యేయలబాలానాంజవృత్తాన్నానాం ఆశీత
చ్ఛందశ్చాస్త్రాణాంవాతత్ప్రవణిక్యతమతయోబాలశబ్దేనవివక్షితాః - నపునశ్శిశ
వఃతేమాంశాస్త్రశ్రవణాధికారాభావాత్-సుఖబుద్ధయేనుభవేనఅవభావాయసుఖసం
తానసిద్ధ్యథామిత్యనేనఈశ్వరసమస్కారస్యప్రయోజనసంకధ్యతే దాలానాంసుఖే
సావబోధనాయేత్యనేనస్వగ్రంథకరణస్య ప్రయోజనముచ్యతఇతి పేక్షాద్రక్ష్య
వ్యః॥అయమత్రాన్వయక్రమః ॥ వేదాధాశ్చైవశాస్త్రజ్ఞప్రజ్ఞోభూద్విజ్ఞోత్త
మః॥తస్యపుత్రోస్తికేదారశ్శివపాదాచ-నేరతఇతికేదారోస్తి - తేనబ్రహ్మచ్యుతా
చితంగౌరీభాన్యగుహూపేతం లోకశంకరం శంకరం సుఖసంలాస సిద్ధ్య

చితమ్! గౌరీనాయకోపేతంశంకరలోకశం

కరమ్॥ ౧॥ వేదాధాశ్చైవశాస్త్రజ్ఞప్రజ్ఞోభూద్విజ్ఞో

సంతానః-అవిచ్ఛేదంబుద్ధ్యాశోభనఃసంతానఃప్రవయగమను- అవిచ్ఛేదేనలోకస్య
గ్రంథస్యప్రచారఇతియావత్తస్యసిద్ధ్యధికం-బ్రహ్మచ్యుతాచితంకమలజనులా
కాన్తపూజితం-గౌరీనాయకోపేతంగిరిజాగజాన్యసనాథం లోకశంకరంలోకస్య
భువనస్య జనస్య వాసుఖకరం శంకరం శంభుం నౌమిస్తామి - గౌరీభాన్యగు
హూపేతమితిపాతేగజాననషడానససమేతమిత్యథః ॥ ౧ ॥ వేదాధాశ్చైవశా

భాంసత్వాదలక్ష్యలక్షణసంయుతం వృత్తరత్నాకరం నామ చ్చందఃబాలానాం సుఖ
బుద్ధయై క్రియత ఇతి || సుఖసంతాన సీద్ధ్యభాంశంకరం సత్వాభాంశం శాస్త్రం క్రియత ఇ
తి ఈర్ష్యవిశేషణపక్షే అన్వయః || 3 || ఛందశ్శాస్త్రే ప్రతిపాదితం వైదికంచేతి ఛందోద్వి
విభంద్యశ్యతేతత్ప్రపంచతరదుచ్యత ఇత్యాదింక్షాయామాహ || * || పింగళాదిభిరా
చారైర్వయోదశ్చంద్రాకం ద్విధా మాత్రావణావిభేదేన చ్చందస్తదిహ కథ్యత ఇతి ||
పింగళాదిర్యేమాంశే పింగళాదయః ఆదిశబ్దైరవధామాననాగి నైరకాశ్యపాదయశ్చ
ష్టశ్శాస్త్రకతాఽరోగ్యహ్యంతైరాచారైర్వ్యాఖ్యో|| అన్వీతిహి శాస్త్రాభిధానాచా
రేస్తాపయత్యపి || స్వయమాచరతైయస్తావాచార్యస్తైరకథ్యత త్యక్తత్యక్తైః తాకిం
తోకేవిదితం మాత్రావణావిభేదేన మాత్రావృత్తం వణావృత్తమిత్యనేన భద్రేనయ
చ్ఛందఃద్విధా క్తంతదిహ స్త్రికవృత్తరత్నాకరం సంత్యేషణకథ్యతేన తు స్వకీయయైవ
కేవలయామత్యా-అపూర్వం కిమపీత్యేతేన స్య గ్రంథస్య ప్రమాణోత్పన్న చిరంతనని
బంధనమూలతయా ప్రామాణ్యమప్యసూచయదితిపేదితవ్యం || ౪ || ఆధస్వస్యద్ధ
స్యాధ్యాయసంఖ్యాం గ్రంథసంఖ్యాంచాహ || * || షడధ్యాయనిబద్ధస్య భాద్రాస్యపరి

ఘాద్విజ్ఞోత్తమః, తస్యపుత్రోఽస్తి కేదారశ్చివ

పాదాచానరతః || ౨ || తేనదంక్రియతేచ్ఛం

దో లక్ష్యలక్షణసంయుతమ్ | వృత్తరత్నాక

రం నామ బాలానాం సుఖబుద్ధయే || ౩ || పిం

గళాదిభిరాచారైర్వయోదశ్చంద్రాకం ద్విధా |

మాత్రావణావిభేదేన చ్చందస్తదిహ కథ్యతే ||

వశాస్త్రాణి వజానాతీతి తద్జ్ఞః ప్రశ్నైకనామాద్విజ్ఞోత్తమః బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠః యః ప
సేద్ధత్యేనాభాతీతస్య ప్రశ్నైకస్య శివపాదాచానరతః సేవద్రచూడవరపారాధనరతః త
తరఃపుత్రః కేదారాఖ్యః అస్తి || ౨ || తేనేతి || తేన కేదారః ఇదంచందం క్రియతే ననుభం
దాంశితావదుక్తాదిభేదేన షడ్వింశతిభావంతి-తత్ప్రథమం వచననిదేశ ఇతిచేన్న
జాత్యైకవచనమిదం ఆధవాచ్ఛందశ్శబ్దైరశాస్త్రం లక్ష్యత్యేదం ఛందశ్శాస్త్రమి
త్యభాంశః- లక్ష్యలక్షణ సంయుతం వృత్తరత్నాకరం నామేత్యన్వయః ఏతదవ ఛంద
సాం లక్ష్యం లక్షణంచ భవతి బాలానామజ్ఞానాం సతుశ్శానాం సుఖబుద్ధయే సుఖేన బోధ
నాయ-లక్ష్యత ఇతి లక్ష్యం-ఉదాహరణం || లక్ష్యతేన సేవేతి లక్షణం సూత్రం ఇతరేతరవ్యా
వతాకథమ-స్యవాక్యమితియావత్ || ౩ || పింగళేతి || పింగళనాగోనామనాగరా
జః సమీవాస్యశాస్త్రస్య ప్రవతాకః ఆదిశబ్దైరవధామాననాగి నైరకాశ్యపరభృతయః తాకింసంపేదోప
గళి-తం మాత్రావణావిభేదేన చ్చందః మాత్రాచ్ఛందః వణాచ్ఛందః ఇతి భేదేన ద్విధా
తదిహ కథ్యతే || ౪ || షడితి || సంఖ్యామాత్రావృత్తసమవృత్తార్ధసమవృత్తవిషమవృత్తమ

స్ఫుటం ప్రమాణమితి జ్ఞేయం ట్రింశదధికం శతమితి॥ పడధ్యాయనిబద్ధస్య సంజ్ఞా
సూత్రావృత్తసమవృత్తాధికా సమవృత్తవిషయవృత్తపరిపూర్ణయ న్దేవయరూ
కైషడ్ధిరధ్యాయైః గ్రీతస్యాస్యభందసంభవశ్చ స్రస్యవృత్తతానకరాఖ్యస్యప
రస్ఫుటం ప్రికటం ప్రమాణంగ్రస్థసంఖ్యాపట్యం సంభవకం పట్యం తాగ్రందైరధి
కం శతమితి జ్ఞేయమిత్యయన్వయః । పడధ్యాయనిబద్ధస్యాస్యచందసంపరిపూర్ణం
ప్రమాణం ట్రింశదధికం శతమితి జ్ఞేయం । ఇతి చ మత్రానుసంధయం ॥ ౧౫ ॥ మేలధ్యాయ
యే ద్వాకంతి త్రికానా స్రయోపశాఢరాణి చ॥ ద్వితియే ధ్యాయే త్రిశతే స
మవృత్తా రాణి చ॥ త్రితీయే పంచ మ్వాకంతి త్రితీయే రాణి చ॥ చతుర్థే సప్త త్రిశవ
తరాణి చ॥ పంచమే షోడశి త్రివికంతి త్రివికమతరంచ ॥ మధ్యే కష్టే గ్రంధాః ॥ ౧౬ ॥ మేలమ
సర్వేషు మితి మద్వాత్రింశదక్షరాణి చేకొగ్రంథ ఇతి గణనాయాం శలంచ మ
ట్రింశం గుప్తగ్రంథాభవతి॥ గ్రంథాపహరప్రేషపరహరాధికం న్యూనాధికం
ఖ్యాత్యనంత్యదఃకృతః॥ ౧౭ ॥ సర్వమాంశచసాం గణగరుణ్ముత్తకత్వా దా
దౌతాకలక్షయతుముద్దికతి॥ మ్యరస్తజభుగైలాకై రేర్దశభిరక్షరైః । స
మస్తంవాక్తయం వ్యాప్తం త్రైలోక్యమితి మ్మసేత । మశ్చయశ్చైశ్చ సర్వతశ్చ భ
ర్షివిశ్చైశ్చ మ్యరస్తజభునామ్యరస్తజభునాయేమాంతాని తథా కైః గచ్ఛతశ్చ గ్లాగు
రులఘూలంతాయేమాంతాని తథా కైః షిభిః దశభిరక్షరైః అవిశేష్యగుణయోగాన్న
తురంతి చ్యవంతి తత్కక్షరాణి తైః త్రైలోక్యంత్రయాణాం లోకానాం సమాహర
స్తైలోక్యం కృత్యం పిదివిషత్కథం విష్ణు సేవ్యాపిత్వగుణయోగా స్సంకరో
భిధియతే - అస్యథా ద్విత్త్యుతా ఓకతిమత్యాది శంకరిశేషస్య శివపాదా
చ సంతతతి గ్రంథకార కేతకసగ్యచ వైయథ్యం స్వాత్ ॥ వైవాగిషేషు
శివస్య సర్వదేవతా ప్రాధాన్యేన సర్వలాలవ్యాపి త్వేన పిసద్భవాత్ కష్టశబ్ద
స్యవేషీతి విష్ణు పద పుష్పత్వాన హి దమస్య థా థి న సంఘటతే -

ర॥ పడధ్యాయనిబద్ధస్య చ్చందసోఽస్య పరిపూ

టమ్ । ప్రమాణమితి జ్ఞేయం పట్రింశదధికం

శతమ్॥ ౧౫ ॥ మ్యరస్తజభుగైలాకై రేభిద

ట్వస్త్రిత్యయనిదేయరూపైః పడ్ధిరధ్యాయైః నిబద్ధస్యకథితస్య సస్యభందశ్చ స్రస్య
స్యవృత్తరత్నాకరస్య పరిస్ఫుటం ప్రకటం ప్రమాణశ్లోక సంఖ్యాద్వాత్రింశదక్షరా
త్కగ్రంథాఇతియావత్ పట్రింశదధికం శతం॥ ౧౩౬ ॥ ౧౬ ॥ మ్యతిలాంతైః
తర సహితైః మ్యరస్తజభుగైః మయరసత జభునగతైరిత్యథంః పేర్దశభిరక్ష
రైః అస్థానాంగణానాం గురులఘ్విశ్చ సంజ్ఞాభూతైః సమస్తం నిఖిలం వాక్తయమ

య క్తంచవివరణైః త్రైలోక్యమివిష్ణుశేషేషోఽమావాస్యప్రమాత్రేవగంతవా - వి
మల్వాప్రావిత్యస్తాద్ధాతోఃష్టుచినతివిష్ణుః బ్రహ్మచరభవలతయమధః॥ యథాశ
ఙ్కరణాఖిలంజగద్వ్యప్రతద్యన్తయరసతిభజనగలాఇత్యేవంపికారైస్సాంఘిక
కైదేశభిదేశసంఖ్యావిశేషణవిష్టేరక్షరైర్లిఖిభిః - సమస్తసర్వవాజ్ఞయం
వాజ్ఞాలంబ్యాప్తమగణయగణ-రగణ-సగణ-తగణ-ఽగణ-భగణ-సగణగురులఘు
భివినావచనజాతంనాస్తీతిచనువణానాంగురులఘువిన్యాసవిశేషాఃగణైః ప్రతిప
ద్యంతేకథంపునగతైరిత్యనుక్తంభవలతయోఃగురులఘ్యైః పృథగుపాదానంనిర
థాకమితి-పాథంప్రతిష్ఠితద్వాదశపంచదశాష్టాదశైకవింశతీచతుర్వింశత్యక్షరా
త్తికపాదానిచ్చందాంసినిమిత్తికృత్యపృథగ్గురులఘూపచోమాఘాతతేషాంగ
ణైర్వాస్తవత్వాత్-ఏకాక్షరపాదవ్యక్షరపాదప్రభృతీ సీతరాణిచ్చందాంసిగణ
వ్యతిరేకేణాధికేనవాన్యూసేనవాగురుణావాలఘునావాగురుభ్యాం వాలఘుభ్యాంవా
గురులఘుభ్యాంవాలఘుగురుభ్యాంవాప్రానిసంద్యశ్యంతే తన్నిమిత్రంపృథగ్గురుల
ఘూపచో-పేక్షితప - గణోనామమాత్రావృత్తేషుద్వ్యత్రయశ్చత్సారోవావ
ణాః వణావృత్తైత్రయోవృణాః సకదాచివప్యేకస్యరణాస్య గణత్యంసంభ
వతి - తస్మాద్గణవ్యతిరేకైకాక్షరవాస్తవ్యచందోక్షయాగురులఘూపృథగుపద
ష్టాకేచగణానాలక్షణాన్యన్యానిగురులఘ్వైలక్షణైఃసృతాన్యేతానిసర్వాణ్యత్ర
ప్రబంధే వక్తవ్యాని తతశ్చిద్దేశకాలగణవ్యతిరేకేగురులఘూపృథగుపదేష్ట
వ్యానితిపృథగుపదిష్టే - తస్మాత్త్రయోః పృథగుపాదానంసాధాకమితిసీద్ధం ఏతేనగు
రులఘువ్యతిరేకణోపాదానంనిరధాకమిత్యేతదపి ప్రత్యుక్తం ॥ ౬ ॥ ఆ ॥
ఉద్దిష్టానాంలక్షణాంక్రమణలక్షణమాహ॥ * ॥ సర్వగుమోముఖాంతరౌ
యరావస్తగతాసతా । గృధ్యాద్యౌచ్ఛేత్రిలోనోష్టాభవంత్యత్రగణాన్త్రికాణి

శభిరక్షరైః । సమస్తవాజ్ఞయంవ్యాప్తంతే)

లోక్య మివిష్ణుహ॥ ౬ ॥ శ్చసర్వగుమోము

క్షరజాలంబ్యాప్తంవ్యాప్తం తత్రదృష్టాంతమాహ-త్రైలోక్యం త్రైలోకీవిష్ణునాత్రి
విక్రమేణవతద్యధా॥ మృగతిమగణయగణాప్రచ్యేతేరతిరగణః ప్రతిసగణతగణా
జతిజగణః భృగతిభగణసగణౌగతిగురులఘుః । ఉపరియదాతావదేతా
స్యక్షరాశికథ్యంతే తదావపమేవంజ్ఞాతవ్యం మకానాయదాకథ్యతే తదామగణా
త్యేవమస్యేపి॥ ౬ ॥ అధగణానాంసంజ్ఞామక్తాతల్లక్షణమాహ॥ సర్వగుమోము
త్రీణిత్రీణ్యక్షరాణిగణాంతత్రవికమాత్రాలఘుః ద్విమాత్రాగురుః - సర్వగురులఘి)

*॥త్రుతబాధే॥కాళిదాసః॥ అదిమధ్యావసానమయరతాయాన్తిలాఘవం । భజ
సాగౌరవంయోన్తిమనోతుగురులాఘవా॥*

సర్వగురవోవశ్యమాణలక్షణాన్యస్త్రికాసంస్కృతగుఃమఃసంజ్ఞోభవతి-మఖమాదిః
 అస్తమఃధ్యశ్చ లాలఘయఃయోస్తామఖాస్తలాయరాయసంజ్ఞరసంజ్ఞాభవ
 తఃఅంతఃఅంత్యఃచరమఃగోగురుశ్చలాలఘుశ్చయయోస్తావంతగతానతాసంజ్ఞత
 సంజ్ఞాభవతః-గ్నధ్యాద్యోగగురుఃమధ్యశ్చ ఆద్యశ్చయయోస్తాగ్నధ్యాద్యోజ్ఞాజ
 సంజ్ఞభవంత్యోభవతః-త్రిలిఃత్రయోలఘవోయస్త్రికాసత్రిలిఃసంసంజ్ఞాభవతి-అత్రా
 స్త్రికాచస్తశ్చాస్త్రైత్రికాఃత్రయోదశాఃః పరిమాణమేమామితివిగ్రహః తదన్యపరి
 మాణమితకన్యత్వయః-త్ర్యక్షరపరిమితాదత్యథః-అష్టాగణాభవంతి- అస్త్రికాశా
 స్త్రైగురులఘుశ్చల్లింగనిదేశోవణఃవిశేషణత్వాభిప్రాయేణక్రియమాణఇతివేదిత
 వ్యః-అత్రైతానిమగదాదీనాంక్రమేణోదాహరణాన్యక్తానిభందోవిచిత్ర్యాం॥ మః-
 ధీశ్రీస్త్రీయం-వరాసారః-కాగుహ॥ సః- వసుధా॥ తః- సాతేక్యుః- కదాన॥
 భః-కింవద॥ సః- సహస॥ ఇత్యేతాన్యేన గణానాంస్వరైరవగణ సీయత్వం నవ్యంజ
 నైరిత్యత్రాపిప్రమాణం - అయం క్రిమనియ మశ్చమధ్యా ప్రస్తారతోలబ్ధత్వాత్
 కృతశ్చితివజ్ఞేయం॥ ౭॥ అ॥ ఆర్యాదిగణానాంవిశేషమాహ॥ ఖ॥ జ్ఞేయాస్సర్వాదిమ
 ధ్యాంతగురవోత్రచతుష్కలాః॥ గణాశ్చతుఃఘాపేతాఃపంచార్యాదిమసంస్థితా
 ఇతి॥ సర్వాదిమధ్యాంతగురవః సర్వగురురాదిగురుమధ్య గురుంతగురుశ్చ స
 ర్వాదిమధ్యాంతగురవః గురుశ్చబ్దశ్చ యథాకృమభిసంబధ్యతే - అత్ర చ్ఛందశ్శా

ఖాస్తలాయ రావస్తగలౌసతౌ । గ్నధ్యాద్యోజ్ఞే

త్రిలానౌఽష్టాభవన్త్యత్ర గణాస్త్రైకాః ॥ ౭ ॥

జేయా స్సర్వాది మధ్యాన్త గురవౌఽత్రచతు

ణ్యక్షరాణియదిగురూశ్చిభవంతితదామగణః సర్వగురుఃయథా-త్రతామ్రాక్షీము
 ఖాంతలౌయరాయగణరగణాయథాసంఖ్యంముఖేఽదౌ అంతఃమధ్యేవలఘుయు
 క్త-అస్యాయమథఃముఖలఘుఃయగణఃమధ్యలఘుఃరగణఃయథా-గతాసాఇతియగ
 ణఃమేదతేఇతిరగణఃఅంతగతౌసతౌఅంతేఅవసానయథాసంఖ్యంగురులఘుయుతౌ
 సగణతగణౌఅంతగురుఃసగణఃఅంతలఘు సగణాదత్యథః యథాపచతేఇతిసగణః
 సాయాదిఇతితగణః- గ్నధ్యాద్యోజ్ఞేజగణభగణౌగురుమధ్యగుర్యాదీ, మధ్యగు
 రుఃజగణఃఆదిగురుభాగణాదత్యథఃయథా-తనౌతిజగణః - సేదతిభగణఃత్రిలిఃత్రిల
 ఘుఃసః సగణఃసర్వలఘులిత్యథఃయథావదతిగణాః త్రికాఃత్ర్యక్షరాః అష్టాభవం
 తిఇత్థంగణజ్ఞాపకౌదాహరణానికథ్యంతే॥ శ్లో॥ తామ్రాక్షీమేగతాసాయోమేదతే
 రఃప్రకితేతః॥ పచతేనస్తసాయాతిత స్తనౌతిజకారకః॥ భస్మీదతిచనశ్చావదతి
 తిగణాస్త్రైకాః॥ ఘామ్యంబ్యగ్నిమరుద్యోవ్యమసూర్యవంద్రద్యుదేవతాః॥ ౭॥ ఇతిశ
 ణకచ్ఛందసాంగణా నుక్త్యామాత్రాచ్ఛందసా మార్యాదీనాంగణవిశేషానాహ॥

దైచతుష్కలాఃచతస్రఃకలామాత్రాయేమాంతే చతుష్కలాఃచతుర్థఘూపేతాః
 చతుర్థఘూనాఅన్యైః గణైఃపేతాః - ఆర్యాదిషు ఆదిశబ్దైః పైతాభియమాత్రా
 సమకతద్భేదానాం గ్రహణముచ్యతే - అత్రాయ మన్వయః - చతుష్కలాః
 చతుర్థఘూపేతా స్పర్శ్యాదిమధ్యాంత గురవః పంచగణాః ఆర్యాదిమసంస్థితా
 ఇతిజ్ఞేయాః అత్రైవమనుసంధేయం-ఆర్యాది గణానాంనాత్వరైగణానా- చత
 స్రామాత్రాఏకోగణ ఇతిగణనయా మాత్రాభిరేవగణత్వసిద్ధిః । తథాచఏకోల
 ఘూరకామాత్రా - గురుద్వయాత్రై - ఇతిమాత్రాగణ నీయాః తాలపిన్దరై రేవ
 గణ్యతైఃవ్యంజనైః-తదు క్తంకలికాలసర్వజ్ఞేన-సవ్యంజనైఃమాత్రాభియుక్తాభవ
 తిగురుణాద్వైఇతి-ఏవంచతిగురుద్వయేనమాత్రాచతుష్టయేసిద్ధే సర్వగురురితిద్విగు
 రురేవగృహ్యతేసచనుగణాబిదిమధ్యాంతగురవోనామభగణ౩గణసగణాః- చతుర్థ
 ఘూర్మాను-అధికైవైకేనలఘూనాయుక్తోగణః-అత్రైతానిప్ర మేణోదాహరణాని॥
 ద్వా॥పల్లతి॥ విధాతి॥ వనితా ॥ వితరతి ॥ ఇత్యేతేమాంపంచానాంతుమాత్రాత్వక
 త్యాదేవఆర్యాదిగణత్వము క్తం-అస్యేమాంతుత్రయాణాంగణానాంపంచమాత్రాత్వ
 కత్యాదార్యాదిగణత్వంసఘటతఇత్యవసరం॥ ౮॥ ఎవంగణానాంలక్షణమభిధాయ
 క్రమవ్రాప్తుం గురు-ఘూ-క్షణమాహ *

మూలాః । గణాశ్చతులః ఘూపేతాని షడ్భౌర్యాది

మసంస్థితాః॥ ౮ ॥ * ॥ సానుస్వారో విసగాన్

జ్ఞేయా-ఇతి॥అత్రమాత్రాచ్ఛంపసేచతుష్కలాః చతుర్మాత్రాః గణాః సతుత్ర్యక్ష
 రాః-ఏకోగణశ్చతుర్మాత్రాః-ద్వ్యక్షరస్త్రిక్షరశ్చతురక్షరోవాభవతి,మాత్రైవా
 త్రప్రమాణంసంఖ్యా - సర్వావీతి సర్వగురు రేకాగణః - యధాక్షరమాక ఇత్య
 త్రక్షిఇతిమాత్రాద్వయంమాక ఇతిమాత్రాద్వయం గురూద్వికమాత్రాకత్యాత్ ఆది
 గురురేకా గణః - యధారజతి ఇత్యత్రరా ఇతిమాత్రాద్వ యంజతి ఇతిమా
 త్రాద్వయం- మధ్యగురురేకాగణః యధారధేన ఇత్యత్రర ఇత్యేకమాత్రాభేది
 ద్విమాత్రేన ఇత్యేకమాత్రా-అంతగురురేకాగణః యధాశుభధిఃఅత్రశుభ ఇతిమా
 త్రాద్వయంధిః ఇతిమాత్రాద్వయం-చతుర్థఘూపైచైకోగణఃయధాశశిముఖిఇతిపంచ
 గణాఃఏతదు క్తంభవతి-ఆర్యాదిషుపంచైవగణాఃనామ్యేసర్వగురురేకః- ఆదిగురురే
 కః-మధ్యగురురేకః-అంతగురురేకః-చతుర్థఘూరకః-ఇతిపంచగణాః ఆర్యాదిషుసం
 స్థితాఃజ్ఞేయాఃయధాక్రమమదాహరణాని॥ద్వా॥క్షమాక-రాజతిరధేన శుభధిశ్శశిము
 ఖితి॥౮॥సానుస్వారఇతి॥ లిలఘూఃఇతిప్రక్షేపంసంబధ్యతే సానుస్వారావళాం

త్ర* సంయుక్తాస్తందీఘంసానుస్వారంవిసగంసంయుక్తమ్॥విజ్ఞేయమక్షరంగురు
 పాదాస్తస్థంవికత్సేన॥

ణచిందునానహవతత ఇతి సానుస్వారః విసగోఽచిన్దుప్వయరూపః సః అంతెయస్యా
సావిసగాంతం అనెనజిహ్వమూలీయోపద్దానీయాచగృహ్యేతే - దీఘాఽద్వి
మాత్రః ల-ఈ-ఇత్యాదీ-య క్తపరః య క్తస్సంయు క్తవణః-అత్రయ క్తత్వం నామ
హలాంహలంత రేణ సంయోగాద్భవతి-నస్వరసంయోగేన య క్తం- హలోనంతరా
స్సంయోగ ఇతి పాణిని నా-యజ్యత ఇతియ క్తమిత్యనయావృత్తత్యా హల్లాత్రస్యాపి
త్వద్ మద్ ఇత్యాద్యుదాహరణానురోధతయాయ క్తత్వమస్తి, పరః అనంతరవణః-
య క్తః పరోయస్తాదసాయ క్తపరః చాశబ్దో వికల్పభః-పాదాంతః పాదస్యాంతే
వతకమాసః తుశబ్దః పూర్వో కైభ్యోస్య విశేష సూచనై-అసావణః ఇతి శేషః, గ్గక్రః గ్
గురు సంజ్ఞాకౌవణః ప్రస్తా రెకుటిల రేఖాకారః ఇందునదృశ రేఖాకార సస్యశాకార
ఇతియావత్ భవతీతి శేషః- అన్యః యధోక్తాస్వరారస్యః మాత్రకః హ్రస్వః అఇడఇ
త్యాదిః ల్లఘు సంజ్ఞాకౌవణః ప్రస్తా రెముజ రేఖాకారః- ఊర్ధ్వః సంస్థాన రైవైకదే
శ సదృశ ఇయావత్ రేఖా ప్రమాణంచషష్ఠేఽధ్యాయేవ త్యుతి - అత్రాయవస్యయః,
యోమాత్రకః సానుస్వారో భవతి-అసావర్ణా గురుర్భవతి- యోమాత్రకీ విసగాంత
తో భవతి అసాచగురుజ్ఞేయః యోమాత్రకః పాదాంతో భవతి అసాతువాగురుజ్ఞే
యః-అసాగ్ వక్రో భవతి-అన్యోమాత్రకో వర్ణో ల్లఘుజ్ఞేయః||౯||అ||అసాలఘుజ్ఞే
య ఇత్యుక్తలక్షణస్య గురోః క్వాచిత్కలఘుత్వమాహః పాదాదావిహవణః స్యసం
యోగః క్రమ సంజ్ఞాకః|పురస్థి నతేన స్థాల్లఘుతాపి క్వాచిద్గురో రితి||ఇహ అస్మిన్ భ
స్వశ్చాస్త్రే పాదాదాపాదస్యాదౌ పురఃస్థితస్య తీశేషః-వర్ణ స్యసంయోగః క్రమ సం
జ్ఞాకః క్రమ ఇతి సంజ్ఞాయస్య సతధోక్తః* శేషాద్విభాషేతి క ప్రత్యయః పురఃస్థితేన అగ్ర
గతేన క్రమ సంజ్ఞాకేన హేతుభూతేన పూర్వస్య వణః స్య గురోః క్వాచిత్కదాచిల్లఘు
తాలఘుత్వమపిస్యాత్-చందశ్శేఖరే త్వేవముక్తం|| శ్లో|| సర్వాస్యపిచభాషాసురహ
యైశ్చరేవరే|పూర్వవణః తావేష్టా క్వాదికేనా పరే క్వాచిదిత్యస్యాయమథః

నోదీ ఘోఽయు క్తపరశ్చలః| వాపాదాన్తస్తస్య

సాగ్వక్రోజ్జేయోఽన్యోమాత్రకోల్పః||౯||పా

ఘుః గురుభావతియధా, తంయం-విసగాంతం-లఘుః గురుర్భవతియధా- కః*సః-దీ
ఘుః ప్రసిద్ధః య క్తః పరః యస్తాత్సః య క్తపరః లఘుః గురుర్భవతి- యధావహ్ని రిత్య
త్రవకారాత్ ప్ని ఇతి సంయోగః పరో భవతి తదాసీంవస్య గురుత్వం ఏవమన్యత్రాప్య
స్నేయమ్ - పాదాంతో లః వాగురుః వికల్పేన గురుః స్యాత్ - గ్ - వక్రః ల్
ఘుజః ఇతిచ్ఛేదః ప్రస్తారసమయే భూమాగ్ గురుః వక్రః కతకవ్యః ఏవమథా
చంద్రాకారసదృశ ఇతియావత్ అన్యోమాత్రకః ఏకమాత్రః ల్ హ్రస్వః ఘుజః
అకుటిలః ఊర్ధ్వః కథనానరేష్టైకదేశసదృశః|ఏవంకార్యః||౯||పాదాదావితి||ద్వి

సర్వాస్యపిసంస్కృతప్రాకృతాపభ్రంశమైనాచమంగళసారసేన లక్షణానుభాషా
 సు-రేశ్వరహాకారోహాయుక్తైశ్చరేపరేపూర్వస్యపాదాంతగతస్యవణాస్య లఘు
 తాలఘుతావావికల్పేనఇన్ద్రియే-రేసంయుక్తైపుష్పేషుభృమరంపనతి - గామేజయ
 తిప్రాజ్ఞ ఇత్యాదీన్యదాహరణాని-హాకారసంయుక్తైభవతిహాస్యః- ఏషహాస్యస్య-
 జయతిహియమిత్యాదీని-పాదాదావిత్యాదినా సంయుక్తమాత్రే క్రమసంజ్ఞ కైశ్చ
 రేపరేపూర్వస్యగురోర్వ్యం-స్యక్యాచిత్కలఘుత్వముక్తం- సర్వాస్యపీత్యాదినా
 తురహాయుక్తైవాక్వాదికేవాపరఏవసంయుక్తమాత్రఇతి నియమ ఉక్తఇత్యవగంత
 వ్యం॥౧౦॥అ॥పాదాంతగతస్యహాస్యస్యాపివికల్పేనగురుత్వముక్తం యుక్తపరస్యగు
 రోఃక్రమపరతయాక్యవిల్లఘుత్వంచదశైవయితుమాహ * ఇదమత్రోదాహరణమి
 త్యుదాహరతి*తరుణంసమ-పశాకంసవోదనంపిచ్ఛిలానిచదధీని అల్పవ్యయేనసుం
 దరగ్రామ్యుషామృష్టమన్నతీతి॥మృష్టమమధురమిత్యథః-అత్రద్వితీయచతుర్థపా
 థాంత్యయోవ్యం-యోగు-రుత్వంతృతీయపాదాంతస్యలఘుత్వంచదశైవమితి వి
 జ్ఞేయం॥౧౦॥అ॥స్వశాస్త్రోపబీవ్యసాజ్ఞేతికసంజ్ఞతాని అక్షరాణి దశైవయిత్యాది
 న్యాభిరపిసంజ్ఞాభిసంజ్ఞాసంజ్ఞతానిదశైవయతి * అభిఘాతరసాదీనాం జ్ఞేయా
 స్సంఖ్యాస్తు లోకతః । జ్ఞేయః పాదశ్చ తుభోఽంశో యతి విచ్ఛేద సం
 జ్ఞ కేతి ॥ అభి ఘాత రసా దీనాం అభయః సముద్రాః - చత్వారః ఘాతా
 ని పృథివ్యాదీనిపంచ - రసాస్త్రీకాయష్టత్ ఆదిశబ్దైః స్వరాః నిమాదా దయ
 స్సప్త-వసవః॥శ్లో॥ధరోధువస్తథాసోమఅపశై చ్చివాఽనిలోఽనలః॥ప్రత్యుపశ్చప్ర
 థాసశ్చవసవోష్టా ప్రకీతి-తాః-అగ్నయఃఆహవసీయాదయస్త్రీయ ఇత్యాదీనిగృ
 హ్యంతేపంచవిధాఃసంఖ్యాఃలోకతః వృద్ధవ్యవహారాత్జ్ఞేయాఃపేదితవ్యాఃలోక్యతే

దాదావిహవణాస్య సంయోగఃక్రమసంజ్ఞకః।
 పుర స్థితేన తేన స్యాల్లఘుతాపి క్వచిద్దు
 రోః ॥ ౧౦ ॥ ఇదమత్రోదాహరణం॥తరుణంస
 మ-పశాకంసవోదనం పిచ్ఛిలానిచదధీని । అ
 ల్ప వ్యయే న సుం దరి గ్రామ్య జనోమృష్టమ
 శ్చాతి॥ ౧౧ ॥ అభిఘాతరసాదీనాంజ్ఞేయాస్స

తీయచతుర్థయోపాదయోః ఆదౌపణాస్యవజ్ఞేన సంహ సంయోగః క్రమ
 సంజ్ఞకః సంయోగశబ్దైఃసంయుక్తైరులత్వతే పురఃఉపరిస్థితేనతేనక్రమేణఅథ
 స్థీతస్యగురోఃలఘుతాక్యచిత్ వికల్పేనభవతి అస్యగ్రంథకారః స్వయమే వోదా
 హరణందశైవయతి ॥౧౦ ॥ తరుణమితి ॥ అత్రతురీయపాదాదిభూతేనగాగ్ర ఇత్య
 సేనకమ సంజ్ఞ కేనరిఇత్యస్య గురుత్వేషిలఘుత్వమాత్రంస్వీకృతం॥ ౧౧॥ అభీతి॥

జ్ఞాయతేశాస్త్రార్థసంబంధాన నైతివృద్ధవ్యవహారానిఖోకఇత్యుచ్యతే. వృత్తస్యవతు
 ధోణోభాగః పాద ఇతిజ్ఞేయః ఉక్తపరి పాట్యాగఃసయాచతుర్థామప్య. శా
 నాంచతుర్థామప్య పత్రపాదత్వంఘటతే. ఆతవచతుర్థామత్ శోకఇతి వ్యవహార
 స్తోపపత్తివిచ్ఛేదఃపదచ్ఛేదఇతిసంజ్ఞాయస్యాస్సవిచ్ఛేదసంజ్ఞ కాయతిః భవతీతిశే
 షవిచ్ఛేదోయతీసంజ్ఞ కఇతిపారస్పర్యఃఉక్తంచదండినాశ్లోశ్లోకేషునియమస్థానం
 పదచ్ఛేదంయతీవిదురతి||పిక్లశమునినాపివిశేషఉక్తః||శ్లో||ధాతునామ్నామభేదేనవిరా
 మేవిరతిర్యతిః||స్వరసంధ్యాప్రసాందర్యాత్రద్వేదేపివ్యతేక్వచిదిత్య స్థాయమర్చః-
 ధాతవోఘావాదయః||నామానిప్రాతిపదికానితేమామభేదేనవిరామేవిచ్ఛేదఃవిరతిరితి
 విరామపదంస్వయమేవవ్యాచక్షేయతిరితి-||నామభవతీతిశేషః-||స్వరసంధిః||స్వరాణాం
 పరస్పరసంధిః||తేనప్రాప్తసాందర్యంసాకుమార్యంతస్తాత్యతిః||తద్వేదేపిధాతుప్రా
 తిపదికభేదేపిక్వచిదిత్యుతఇతి. ధాత్యభేదోయథా-||శోభాంపుష్యత్యధికమిత్యుత్ర, చం
 దాక్రాంతాబలధిషణ్డైవ్యాకానతాతాద్గురూచేదివచనాచ్చతుర్భిరక్షిరైర్యత్యాభా
 వ్యత్వాత్-||పుష్యతీత్యస్త్రీపదప్రత్యయవశాద్భిన్నాపిధాతౌరభేదాత్ నదోషాస్త్రీ
 ప్రాతిపదికాభవాయథా-||స్వశేక్లిన్నామయితవనఖేగానకృత్యాసరయంతీ మిత్యై
 తచ్చవృత్తంమందాక్రాంతా-||ఆతాత్రనఖేనైతిపదస్యప్రవృత్తిప్రత్యయయోః||ఆంతరా
 శేదశానాంతరాణాంతీతత్వైయత్యాభావ్యత్వాత్పదస్యభేదేపిప్రాతిపదికాస్యాభే
 దాదదోషః - పాప్రతిపకభేదేపిసాందర్యంయథా. మేఘాలాకభవతిసఖినోవ్యవస్య
 ధాస్యత్తిచైత ఇత్యుత్రఅపి శబ్దైరూర్వపదేన భేదేపివిః - పదాంతాదతీతివిశేతస్వర
 సంధివశేన సాకుమార్యస్య దృష్టత్వా దదోషః - ధాత్య భేదేపి సాందర్యం య
 థా-||నవిత్వాంసం చెష్టా ౨ వతి సుత కళతాది రచితే త్యైతద్వృత్తమ్ శిఖిరిణి
 అతః||రనైరుద్రైశ్చిన్నా యమనగభలాగ శ్శిఖిరిణీతి వచనాత్పద్భిరత్యుతైః||య
 త్యాభావ్యం||ఆత్రా౨వతిధాతావపిఅకస్సవణేకాదీభుకాఙివిహలనస్య||సంధి నిశేప
 ప్రాప్తసాకుమారత్వాన్నదోషః - ఎవమన్యత్రాపి ద్రిష్టవ్యం || ౧౦ ||
 ఋయుక్సమం విషమం చాయుక్సానం సద్భి నిగద్యతే||యుక్సమంవిష్టయిచ
 తుర్థాపస్తాదిప్థానం-||సద్భినిగద్యత్సద్భినిగద్యతేఉచ్యతే||విషమం అయుచ్ఛేతి||సమత్వ
 భౌగిస్తు లోకతః | జేయగి పాద శ్చతుర్థోఽం ౨శో
 యతి విచ్ఛేదస జ్ఞకా || ౧౧ || యుక్సమం విష
 మంచా యుక్ సానం సద్భి నిగద్యతే | స మ
 లోకతః||వృద్ధవ్యవహారాత్ సంఖ్యామర్యాదా-||ఉపరిష్టాయదాఆధ్యాదిప్రయోగః||త
 దాతత్సంఖ్యాజ్ఞేయా-||యథాఅభయశ్చత్వారః||ప్రసిద్ధాః||ఘాతానిపంచ-||రసాః || పర్
 ఏవమన్యత్రాపిద్రష్టవ్యశ్లోకచతుర్థాంశః||పాదోజ్ఞేయః||పదవిచ్ఛేత్తిర్యతిః || ౧౨ ||

తీయపంచమాదిస్థానమితియోజనా॥౧౨౪॥ వణఃవృత్తానాంవిభాగమాహః॥ సమమ
 థఃసమంవృత్తంవిషమంచతథా॥ పరమితి॥ సమవృత్తమథఃసమవృత్తంవతాభ్యా
 మపరంవిషమంవృత్తంచేతిత్రివిధం - వృత్తమితి శేషః - తథాతేనప్రకారేణసద్భి
 నిఃగద్యతఇతి తేనసంబంధఇత్యధః॥ ౧౩ ॥ క్రమేణతేమాంసామాన్యలక్షణమా
 హః॥ అంఘ్రియోయస్య చత్వారస్తుల్యలక్షణ లక్షితాః । తచ్ఛంద శ్శాస్త్రీత
 త్వజ్ఞాస్సంవృత్తంప్రచక్షతఇతి॥ అయమథః॥ యస్యవృత్తస్యచత్వారః అంఘ్రి
 యఃపాదాస్తుల్యలక్షణలక్షితాభవంతి-ఛందశ్శాస్త్రీత త్వజ్ఞాఃఛందశ్శాస్త్రీయాధా
 థ్యవిదఃతత్ వృత్తంసమంసమవృత్తంబుివంతి॥ ౧౪ ॥ * ప్రథమాంఘ్రిసమో
 యస్యతృతీయశ్చరణోభవేత్ । ద్వితీయస్తుర్యవద్యృత్తం తదథః సమముచ్యతఇతి॥
 యస్యవృత్తస్య తృతీయశ్చరణః పాదః ప్రథమాంఘ్రిసమః ప్రథమపాద సమానో
 భవేత్-ద్వితీయఃపాదఃతుర్యవచ్ఛతుథఃపాదఃసమానోభవేత్ - తదథఃసమమితివృ
 త్తముచ్యతే-ఛందశ్శాస్త్రీజ్ఞైర్విశేషః - అత్రప్రథమతృతీయయోః ద్వితీయచతు
 థయోశ్చపాదయోస్సామ్యేసతిప్రథమస్యాథఃస్య ద్వితీయస్యాథఃస్యచపరస్ప
 రసామ్యాదథఃసమ్యము క్తం-నతుప్రథమతృతీయపాదద్వయాత్కమేకంద్వితీయ
 చతుథఃపాదద్వయాత్కమేకం- అసయోస్సామ్యేసతి అథఃసమత్వమితిసామ్యా
 సంభవాత్-సంభవేమాసమవృత్తమేవతదితిభేదాసేధే-ఉక్తంచటికాయాం- తద్వృ
 త్తమేకేనాథేనేతరాథఃస్యసమత్వాదథఃసమంవృత్తమితిప్రచక్షతఇతి- వివరణే
 చఅథయోస్సమయోస్సామ్యంవివక్షితమితి॥ ౧౫॥ * యస్యపాదచతుష్కేపిలక్ష
 భిన్నంపరస్పరం॥ తదాహువిశేషమంవృత్తం ఛందశ్శాస్త్రీవిశారదాఇతిపాదచతు
 స్కేలక్షణంభిన్నంఅసదృశగురులఘువిన్యాసాసమవణారూపం-అయమర్థం-య
 స్యవృత్తస్యచత్వారోపిపాదాఃపరస్పరంవిసదృశగురులఘువిన్యాసావా అసమాన
 వణఃసంఖ్యావాభవంతి ఛందశ్శాస్త్రీవిశారదాః తద్విషమం వృత్తమాహుతి ॥

మథఃసమం వృత్తం విషమంచ త్రిధామతమ్॥

౧౩ ॥ అంఘ్రియోయస్యచత్వారస్తుల్యలక్షణల
 క్షితాః । తచ్ఛందశ్శాస్త్రీత త్వజ్ఞాస్సమవృ
 త్తం ప్రచక్షతే॥ ౧౪॥ ప్రథమాంఘ్రిసమోయ
 స్యతృతీయశ్చరణోభవేత్ । ద్వితీయస్తుర్యవ
 ద్యృత్తంతదథఃసమముచ్యతే॥ ౧౫ ॥ యస్య

య్యితి॥ సమంస్థానంయుక్తవిషమంస్థానమయితి ఇతి సద్భినిఃగద్యతే- వృత్తభేదమా
 హః-సమవృత్తం అథఃసమవృత్తం విషమవృత్తమితి త్రిధామతం త్రివిధం ॥ ౧౩
 అంఘ్రియఇతి ॥ అంఘ్రియఃపాదాః॥ ౧౪ ॥ ప్రథమేతి ॥ యస్యవృత్తస్య॥ ౧౫

యద్యప్యాద్యపృతాస్యే తాదృశభవంతితాపిమహాకా శేవో నైకమచ్యుతమా
త్రావర్ణవిభేదనచ్చంద్రదిహాకథ్యతతిప్రతిజ్ఞాతమర్థమనుసంకాతాద్యద్వితయే
నాన్యాయేనమాత్రావృత్తానాం లక్షణంవత్సృతి - త్పలియచతసహసం - మైరథ్యా
యైవణవృత్తానాంతత్రామాత్రావృత్తలక్షణలక్షితాన్యార్యావృత్తాని - వణకన్య
త్తలక్షణలక్షితానివిషమవృత్తాని - మాత్రానియమలర్యావృత్తానాం సంకేదయ
మః - వణకనియమేవిషమవృత్తానాంసమాచ్రానియమః - ఆర్యసాధ్యైతి
వ్యాప్తిలక్షణస్యైతి॥ ౧౬ ॥ అ॥ ఛందస్సర్వరూపభేదదశకాయశిఖరభైర్యకా
క్షరాత్పాదాదేకై కాక్షరవధికైః । పృథక్ చ్చందోభవేత్పాదై ర్యావత్తద్విం
శతిగతమితి॥ ఏకమక్షరంయస్యసపకాక్షరః ఏకై కాక్షరవధికైః ఏకై కాక్షర
గాదరేణవృద్ధిః ప్రాప్తితైః షడ్వింశతిగతం షడ్వింశత్యక్షరాంత్రాప్తాం ప్రాప్తం - పా
దభవానాంపంచరాణామిశ్రేణ్యంఅయమచ్యయః - ఏకాక్షరాత్పాదాదారభ్యవైకై
కాక్షర వధికైఃపాదైరుపేతం చతురక్షరం సప్తమూలకైకాక్షరంఛందోభవతి
ఏవంవ్యక్తురై శ్చతుర్భిః పాదైరుపేతవస్తాచరం కిమపిచ్ఛందోభవతి - త్ర్యక్ష
రై శ్చతుర్భిః పాదైరుపేతం ద్వాదశాక్షరంపంచచ్ఛందః - ఛతురక్షరై శ్చతుర్భిః
పాదైరుపేతంషోడశాక్షరంపంచచ్ఛందః - షత్తరత్రాప్త్యంషడ్వింశతై కాక్షరవధికైః
షడ్వింశత్యక్షర సంఖ్యాకైః పాదైరుపేతాని చ్చందాని పృథక్పృథక్ భవతి
తి॥ షడ్ క్రంచయదేవస॥ శ్లో॥ చత్వార్యాద్యస్యాపి రాణిచతుర్చతుర్వృద్ధిరేమామితి॥
౧౭॥ * తదూర్ధ్వంపంచవృద్ధ్యాదదండకాఃపరికతికాచానితి॥ తదూర్ధ్వంతస్తాత్ప
ద్వింశత్యక్షరపాదాచ్ఛందస ఉర్ధ్వముపరి చండవృద్ధ్యాదిదిశద్వేనతాణాణా
వన్యాశబ్దముతలిలారోద్ధామరంభముం గాఖ్యానాంపంచకభేదానాన్య ప్రాణం॥
౧౮॥ * శేషంగాథాన్త్రీక్షప్తద్వింశతైశ్చోపలక్షితాని॥ శేషంయథోక్తలక్షణా

పాదచతుష్కేపిలక్ష్యభిన్నంపరస్పరమ్ । త
దాహు వికషమంవృత్తం ఛందశ్చాస్త్రవిశార
దాః॥ ౧౯॥ ఆర్యభైర్యకాక్షరాత్పాదాదేకై కా
క్షర వధికైః । పృథక్చన్దో భవేత్పాదై
యావత్ షడ్వింశతిగతైః॥ ౨౦॥ తదూర్ధ్వం
చన్ద్రవృష్ట్యాది దణ్డకాల్గ పరి కీర్తితాః । శే
షోగాథాన్త్రీభిష్షడ్భి శ్చన్దై శ్చోపలక్షితాః॥

యస్యైతి॥ లక్ష్యలక్షణం ॥ ౧౯॥ ఆర్యభైర్యకాక్షరాత్పాదాదేకై కాక్షరవధికైఃపాదై యావత్తద్వింశత్యక్షరః
పాదోభవతితావత్పృథక్చందోభవతిత్యధికైః॥ ౨౦॥ తదూర్ధ్వముతి॥ స్పష్టః॥ ౨౧॥

చ్యవసోఽన్యత్ గాధానామపరికితాతా ఇతి యోగః సంబంధః - తాకిద్యన్య ఇతిచైత్రతా
హ - తిభిఃపఞ్చిర్వాచకారణ చతుభివాచకరణైః పాదైరుపలక్షితాన్ముచితా
గాధా ఇతి శ్రీలింగబహువచనాంతస్యాపి యన్యశేషమిత్యనెనసామానాధికరణ్యం
యథాపేదాఃప్రమాణమితి॥ ౧౮ ॥ కృమేణైవైమాం ఛందసాంసంజ్ఞాం దశకాయ
లిః ఉక్తాఽత్యుక్తాతధామధ్యాపృతిష్ఠాన్యాసుపూర్వికా । గాయత్ర్యుష్ణిగనుష్టుప్స
బృహతీప జ్యైరేవచ॥ త్రిష్టుప్సజగతీచైవతథాఽతిజగతీమతా । శక్వరీసాతిపూర్వా
స్యాదప్యన్యత్యస్తీ తథాన్యతే॥ ధృతిశ్చైవిధృతిశ్చైచవకృతిఃప్రకృతిరాకృతిః । వికృతి
స్సం కృతిశ్చైచ తథాఽతికృతిరుత్కృతిరితి ॥ అన్యా సుపూర్వికా అన్యాప్ర
తిష్ఠాసుపూర్వికా సుశబ్దపూర్వికాసుప్రతిష్ఠేత్యర్థః - సాలిపూర్వాసాశక్వరీ ఆ
తిపూర్వా అతిశబ్దపూర్వా అతిశక్వరీత్యర్థః అప్టిశ్చ ఆత్యస్తీశ్చ అప్సన్యత్యస్తీ
౨౦ ॥ ౨ ॥ ఉపసంహరతః పున్యక్తాశ్చందసాంసంజ్ఞాః క్రిమశ్చ ఇతి॥ ౨౧ ॥ అ వ
క్ష్యమాణాధ్యాయపృతిపాద్యమథంప్రతిజానీతః వచ్చిసాంప్రతం । లక్షణంస
ర్వవృత్తానాం మాత్రావృత్తానుపూర్వకమితి॥ సాంప్రతంఇదానీంమాత్రావృత్తాను
పూర్వకంమాత్రావృత్తంఆర్యావై తాళీయాదితత్ ఆనుపూర్వకంక్రిమాయథాభవతి
తథావచ్చితివచనక్రియావిశేషణం అయమత్రాధికాఃఇదానీమవసరప్రాప్తంసర్వ
వృత్తానాంలక్షణం మాత్రావణావిభేదే నేత్యాదిసాకృతోద్దేశ క్రిమానుసారణ
మాత్రావృత్తమదౌకృత్యాకథయామీతి॥ ౨౨ ॥ ఇతిశ్రీమతాకవిశామూకతెనశ్రీనా

౧౮॥ఉక్తాఽత్యుక్తాతధామధ్యాప్రతిష్ఠాఽన్యా
సుపూర్వికా । గాయత్ర్యుష్ణి గనుష్టుప్స బృ
హతీ ప జ్యైరేవచ॥ ౧౯ ॥ త్రిష్టుప్స జగతి
చైవతథాతిజగతీమతా । శక్వరీసాతిపూర్వా
స్యాదప్యన్యత్యస్తీతథాన్యతే॥ ౨౦॥ ధృతిశ్చై
తిధృతిశ్చైచ వ కృతిఃప్రకృతిరాకృతిః । వికృతి
స్సంకృతిశ్చైచ తథాభి కృతిరుత్కృతిః॥ ౨౧॥
ఇత్యుక్తా శ్చందసాంసంజ్ఞాః క్రిమశ్చవచ్చిసాం
ప్రతమ్ । లక్షణంసర్వవృత్తానాంమాత్రావృ
త్తానుపూర్వకమ్॥ ౨౨॥ ఇతిశ్రీకచారాంతర్వా

అఫచ్యవసాంనామధేయపూర్వికాం సంఖ్యామాహ॥ ఉక్తైః॥ సుపూర్వికాసుశబ్ద
పూర్వాసుప్రతిష్ఠేత్యర్థః॥ ౧౯ ॥ త్రిష్టుభితి॥ అతిపూర్వాసాలిశక్వరీత్యర్థః -
అప్టిశ్చఆత్యస్తీశ్చఅప్సన్యత్యస్తీ॥ ౨౦॥ధృతిశ్చితి॥అభికృతి॥అతికృతిరిత్యపిపారః॥ ౨౧॥ ఉ
పసంహరతి॥ఇతితి॥ మాత్రావృత్తానుపూర్వకంమాత్రావృత్తంప్రథమంకథ్యత్యి

ధేనవిరచితాయాంధిశోధిన్యభిఖ్యాయాం వృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యాయాంప్రభమో
ద్యాయః-

అ||ప్రథమాధ్యాయేన్వశాస్త్రోపజీవ్యాభిసంజ్ఞాభిసంజ్ఞ తానాంస్వరూపందర
యిత్యానురావృతానుపూర్వకంసర్వవృత్తానాంలక్షణంవత్తితిప్రతిజ్ఞాతం- తదను
సారేణమాత్రావృత్తలక్షణప్రతిపాదయిష్యమాన్ ద్వితీయోధ్యాయస్సమారభ్యతే||
తత్రతానదాదావార్యాపృత్తానాంలక్షణమాహులక్ష్యే తత్ప్రగణాగోపేతాభవతి
నెహవిషమేజిషమేయంచనలఘువాప్రథమేయధేనియతమార్యాయాఇతి||అత్తల
క్షణం-సప్రతిభిన్నంచదం- గణాశ్చతుర్థాత్రైత్వలక్షణాః-గోపేతాః-గురుజ్ఞాకేనాభి
కేనోపేతాః-సప్రగణాభవంతి-అసంతరిమేతిగురుశ్చభవతిత్యధః- ఇహాస్మిన్నా
ర్యావృత్తేవిషమేస్తానఇతిశేషః-ప్రథమేత్యతీయే పంచమేసప్తమేచస్తానఇత్యధః-
షష్ఠేస్తానసమేతయంచగణః-చశబ్దావికల్పభవః- సశ్వలఘుశ్వనలఘు-ద్వంద్వైక
వద్భావోనపుంసకలిజ్యత్వంచ-సగణోఽన్యాలఘుశ్చభవతి-చత్వారింశుహోభవంతి
తియావత్-పునర్వాశబ్దావికల్పస్పష్టికరణాధః-షష్ఠేస్తానెకగణోవానలఘువాభ
వతిత్యధః-నియతంఅవ్యభిచారి-ఆర్యాయాఆర్యాభ్యవృత్తస్య - అయమన్వయః-
ఆర్యాయాఃప్రథమేయధేనియతంలక్ష్య-గోపేతాస్తప్రగణాః - ఇహవిషమేజి
నభవతి-షష్ఠేతయంచనలఘువా భవతీతి - ఆభవాచశబ్దాఽవధారణాధః వా
శబ్దావికల్పభవః షష్ఠేస్తానెకగణంవభవతి నలఘేనవాభవతినాన్యోగణోభవ

ణిక్పతేవృత్తరత్నాకరే ప్రథమాధ్యాయః

—(*) ఆర్యాప్రకరణం. (తీ)—

లక్ష్యేతత్ప్రగణా, గోపేతాభవతి నెహ విషమేజి !

షష్ఠోఽయం నలఘువా, ప్రథమేర్థే నియతమా

భవః||౨౨||ఇతిశ్రీనారాయణపురోహితవిరచితేమణినిధిసమాఖ్యానేవృత్తరత్నాకర
వ్యాఖ్యానేప్రభమోధ్యాయః-

ఏవంప్రథమేనాధ్యాయేనసంజ్ఞాపరిభాషేతరచయ్యమాత్రావృత్తలక్షణప్రతిపిపా
దయిష్యమాన్ద్వితీయోధ్యాయస్సమారభ్యతే|| కేదారస్యకృతిశ్చైత్రాప్రాప్తానస్యమ
హత్తనః||లక్ష్యంచలక్షణంచాశేయఃప్రచక్రేయమైవసా||అథాభాష్యామార్యాభ్యాం
సామాన్యేనార్యాలక్షణంప్రతిపాదయతి||లక్ష్యేతి||షష్ఠఇతి||తత్ప్రథమార్యయాద్వితీ
యార్యాపూర్వాధేనచ పూర్వాధ్ధలక్షణం ద్వితీయార్యాచరమాధ్ధనడత్తరార్థలక్ష
ణం-ఎతదార్యాయాఃప్రథమేధేనియతంలక్ష్యేత్యన్వయః- సప్రగణాః-గోపేతాః-ఎకే
నగురుణాసమేతాః-గణాః-సప్త|| ననుమాత్రాచ్ఛందసి పంచగణానామృషిత్వక్రంత
త్కథంసప్రగణాఇతిచెత్త్యంత ఏవపంచగణాఃపర్యాయేణావృత్తావృత్త్యానేనసః

తీత్యర్థః-అన్వయశ్చ-షష్ఠే ఆయంచవాన లఘుచవాభవతితి || షష్ఠోయంసలఘూపేతి
పారశ్చేస్తుష్టు-తదానలఘూఇతిపదం- ఏకవద్భావపక్షౌ-నాశ్రయణాత్పుల్లింగప్రథ
మాద్వివచనాంతం-వాశ్చబ్దస్యాభయత్రసంబంధః-అనేనగ్రంధేనార్యాయాఃపూర్వ
ర్థస్యలక్షణము క్తం-పశ్చార్థస్యలక్షణంపరత్రవత్కృతి- అత్రవిషమేషుస్థానెషుజగణని
షేధాత్ - అన్యోచాంగణానామనుష్ఠానృతాభవతి-సమేషుస్థానెషుసర్వేచాంగణా
నాంఅవిశేషప్రాప్తౌసత్వాంషష్టేస్థానెసమేషుజగణోవానలఘుచాభవతితివిశేషోపా
దానాత్-జగణనలఘువ్యతిరిక్తగణనిషేధకృత్-భవతితివేదితచ్యుః||౧|| అభివక్తృనోప
దిష్టేనలఘుగణప్రయోగేనియమమాహ * షష్ఠేద్వితీయలాతత్పక్షేన్ముఖలాచ్చస
యతిపదనియమఇతి||షష్ఠేగణఇతిసామధ్యాయాత్ సన్నిధతై- ద్వితీయలాత్ద్వితీయల
ఘేః|అర్వాగితిపదంపంచమీసామధ్యాయాత్సన్నిధతై-అన్యారాదిత్యాదిసాపంచమీ-
ననయదిద్వితీయలాదిత్యస్యాః పంచమ్యుఅన్యారాదిత్యాదిసాత్రవిశితత్వంతత్వా
మధ్యాయాదర్వాగిత్యస్యదిగ్వాచినః పదస్యసన్నిధించాభ్యుపేతై- నితదనుకూలంవ్యా
ఖ్యానంక్రియేత-తమే-పరస్తాదిత్యస్యదిగ్వాచినః పదస్యసన్నిధిమభ్యుపేత్యతదను
కూలమేవవ్యాఖ్యానంస్తాన్నస్యాదిలిపేన్న - లక్ష్యద్వితీయలాదర్వాగ్యతేదృశ్య
మానత్వాత్అపరత్రాభావాత్ - అభియుక్తప్రయోగవిరోధాచ్చ-ఎవము త్తరవా
క్యయోరపివ్యాఖ్యేయం-పరకషస్తాత్సప్తమఇత్యర్థః- నైసశ్చలశ్చస్తం తస్మిన్సల
ఘునీత్యర్థః - ముఖలాత్ప్రథమలఘేఃపదనియమః పదచ్ఛేదభృతిశేషఃప్రథ
మాధ్యాయప్రపంచితాయతి-భవతిత్యర్థః-అయమన్వయః - షష్ఠేనైసద్వితీయ

ర్యాయాః|| షష్ఠేద్వితీయలాన్తే, పరకేముఖ

పునరాగచ్ఛ-ని-గణాశ్చతుష్కులాఃసప్తగణాశ్చఅష్టాంశశతీకలాభవన్తి గురుశ్చద్వి
త్తలఃతదార్యాయాఃప్రథమార్థేత్రింశంశతకులాః ఇహవిషమేఆయుజ్జస్థానేజఃజగణః
సభవతిప్రథమ స్తుతీయఃపంచమస్సప్తమేవాగణఃవణాచ్చండస్యకోజగణోనభవ
తీత్యర్థఃషష్ఠోగణఃఆయంజగణఏవభవతి అత్రపక్షౌంతరమాహసలఘూపేతిషష్ఠోగ
ణఃసలఘూవాచిక లేనభవతిసగణశ్చలఘుశ్చసలఘూఅస్యాఃపూర్వార్థేజగణషష్ఠత్వ
ద్విప్రవ్యంసలఘుషష్ఠత్వము త్తరార్యాపూర్వార్థే-ప్రథమార్థేలక్షణంయథా || లక్ష
౧మై౧తత్౧సప్౧తగ|ణా౧గో౧పే౧తా౧భ|వ|తి| సే౧హ| వి|ష|
మే౧జః౧తత్త్రి౧ంశస్తాత్రత్వం|ద్రష్టవ్యం|అధతాఃకలాఃగణాఃవిభజేత్|| యథా,ల
క్షై||౧||తత్త్వం||౧||తగణా||౩||గోపే||౪||తాభవ||౫|| తిసేహ||౬||విషమే|| ౭|| ఇతిస
ప్తగణాఃప్రత్యేకించతుమాతాః జఇతిగురు : ఏవమన్యత్రాపూర్వాహం ఆత్రా
ర్యాగణలక్షణం ద్రష్టవ్యంఅత్రవిషమేస్థానెజగణోనదృష్టః పవృజగణఃఅస్యాశ్చర
మార్థస్యలక్షణంవత్కృమాణమప్యక్తీఅస్యాః సలఘుషష్ఠత్వపక్షమాహషష్ఠఇతిషష్ఠే

లాత్ పరకన్తెనతి మఖలాచ్చసయతి పదనియమః - పక్షేద్వితీయలాత్పరకన్తే ముఖలాచ్చభవతిపదనియమఇతిపరంతితదాసీమేవంవ్యాఖ్యేయం పక్షేద్ధానతిశేషః పరకన్తే ప్రమెగ్ధానైన్తానగణలఘు-అన్యత్సూర్యవత్-ఆయమన్వయః - పక్షేద్దానదిభవేతాంతదాన్వీయలాదవాక్ పదనియమేభవతి పరకన్తేయదిభవేతాంతదాముఖలాదర్వాక్పదనియమేభవతీతి- అపరేతు-పక్షేద్వితీయలాన్వైపరకే ముఖలాచ్చసయదిపదనియమఇతిపారమంగీకుర్వాణాన్లైత్యన్యపదన్యః స్యుచభావేనభావలక్షణమితిసూత్రేవివిత సప్తమ్యంతత్వం సప్తమీసామధ్యాత్ ప్రాప్తమపిసతిపదసన్నిధించాఘ్యపేత్యవ్యాకుర్వతే-తదయంతంసతియదిపదయోరనన్వితత్వాపత్తైః॥ ఆ॥ నలఘుప్రయోగనియమ కథనస్యప్రసక్తత్వాత్ ఆర్యాయా అపరాధేనలఘునిసతినియమమాహః పరమేధేకపంచమకెతస్తాదితి॥ చరమేద్వితీయపంచమఏవపంచమకఃతస్మిన్ గణేస్తానైవేతిపూర్వవత్తస్మాత్ ముఖలాత్ - ఆయమన్వయః - చరమేధేకపంచమకన్తెనతితస్తాన్ముఖలాదవాక్ పదనియమేభవతీతిసంబంధః - పాతాంతరపక్షేచరమేధేకపంచమకేస్తానైన్తానది భవేతాంతదాతస్తాన్ముఖలాదర్వాక్ పదనియమేభవతీతిసంబంధః-పూర్వాధికాస్యోక్తీయతినియమఉత్తరాధికాస్యాపిభవతిఉత్తరాధికాస్యాస్యోక్తీపిపూర్వాధికాస్యేతివేదితవ్యం-తథాబహుళోభేయ క్తప్రయోగదశకనాత్॥ఆ॥అపరాధికలక్షణమాహఃఇహభవతిషష్ఠీలక్షితి॥ ఇహచరమేధేకపితన్నియంతలక్ష్యేతిపూర్వేణసంబధ్యతేషవ్యః గణఇతిశేషః - లలిలఘుఃఏతదుక్తంభవతి- ఆర్యాయాఅపరాధాస్యాపి-లక్ష్యేతత్సప్తగణాంత్యాదిలక్షణంసమానం - చతుష్కులస్యవత్సగణాస్తానై ఏకఏవలఘుగణాంతేన తింతి సచతుష్కులాగణ ఇత్యయ

లాచ్చ సయతిపదనియమః॥ చరమేధేకపంచ

గణేన్తెనతిసలఘాసతిద్వితీయలాత్ ద్వితీయాల్ల ఘోరారభ్యసంయతిపదనియమఃనియమేనపదవిచ్చిత్తిరిత్యర్థః-పరకేషస్తాత్పరస్మిన్ ప్రమెగణేన్తెనతిసలఘాసర్వలఘావితియావత్ ముఖలాత్ ఆద్యాల్ల ఘోరారభ్యయతిపదనియమః ద్వయమప్యత్రపూర్వాధేద్రష్టవ్యం-చసయతి-ఇతిషవ్యః-పదనియ- ఇతిసప్తమశ్చగణఃఅత్రయతిరపిద్వితీయాత్రభమాదపిలఘుఃక్రమేణదృష్టా॥ ఏవంతిభిరధైః పూర్వాధికాన్యలక్షణముక్త్యాఉత్తరాధికాన్యలక్షణమాహ॥చరమఇతి॥ ఆర్యాయాశ్చరమేధేకపంచమకెగణేన్తెనతిత్యధ్యాహర్తవ్యంతస్మాత్ ముఖలాత్ యతిపదనియమఇత్యర్థఃఉత్తరాధేకపంచమేగణాన్సర్వలఘుశ్చేదేవమితిభావః ఇహేతిఇహచరమాధేషష్ఠీగణఃలలిలఘురేవభవతి ఇదమప్యత్రేద్రష్టవ్యం॥ యథా ॥ చరమే ౧ ధేకపంచ ౨ చమకే ౩ తస్తారదిభావవగ్ధి ౪ షష్ఠీలిలి- ఇతిలఘురేవషడ్గణః॥ ఇహభవతిపంచమగణేపిభవతి ఘాయతిరపిదృష్టా - ఉదాహరణం॥ క్షీదేకపితద్దగణా, పద్మాభానశినన్తశివసం

మొకపదవచ్చరణాంత సంధి రథాణంతవజ్రమఖిలేష్వపివృత్త క్షేప్తితి || కావ్యప్ర
కాశేచ|| సంధిసమాసావధానేతి|| అత్ర|| సంధికార్యంనియమేన క్తం సమాసస్త్వని
యతః - ఉభయధాపిప్రయోగదశానాత్ - ఉక్తం శ్లోకత్రయంపథ్యాన్యాలక్షణ
కం || 3 || కించ * సంలంఘ్యగణిత్రయమాదిమం శకలయోద్వేయోభావపతిపా
దః | యస్యాస్తాంపింగళనాగో, విపులామభిసమాఖ్యాతీతి|| సంలంఘ్యలతిక్రమ్య-పిం
గళశ్చాసానాగశ్చేతిపింగళనాగః-పింగముఖోనాగరాజఇతిసంప్రదాయః-విపులాం
విపులాఖ్యాంఅభిసమాఖ్యాతి అభిముఖ్యేనసమ్యక్ బ్రూతేపిల్లశమునినాస్వయాపాచే
వముక్తంజగత్సప్రమాణంకమువక్తవ్యమస్తీతిభావః-అత్రైవమన్వయః- యస్యాఃస్వ
యోరపిశకలయోఃఅదిమంగణిత్రయంఉల్లంఘ్యపాదాభవతిపిల్లశనాగస్తాంఆర్యాంపి
పులాంఅభిసమాఖ్యాతీతి|| అత్రచతుర్థ-గణమధ్యపాదసమాప్తిపివక్ష్యతేతిగమ్యతే
లక్ష్యవశాత్-తథాహి|| త్రయమాదిత్యతీయోగణః - దిమంశఇతిచతుర్థః-అత్రది
మంశత్యేతావతాపాదసమాప్తౌదృశ్యతే-ఉత్తరాగ్ధగళనాఇతిత్యతీయోగణః- గోపి
పుఇతిచతుర్థః-అత్రతుగోపత్యేతావతాపాదఃసమాప్తః తస్మాద్గణిత్రయమతిక్రమ్యచ
తుర్థగణమధ్యయిత్రకుత్రిచిత పాదసమాప్త్యాభవిత్వమితినిశ్చయతే|| ౪ || కించ*ఉభ
యార్థయోజనాకారా-ద్వితీయతుర్యగుమధ్యగౌయస్యాః| చపతెతినామతస్యాః
ప్రకీర్తితంనాగరాజేనతి-జకారాజగణౌద్వితీయతుర్యద్వితీయచతుర్థా-గణ

మాఖ్యాతమ్|| 3 || ఉల్లంఘ్యగణిత్రయమాదిమం,

శకలయోద్వేభావవర్జితపాదః | యస్యా

స్తాంపింగళనాగో, విపులామభిసమాఖ్యాతి|| ౪ ||

ఉభయార్థయోజనాకారా- ద్వితీయతుర్యగ

యగణేపాదో విచ్ఛిన్నః విషమేనజగణః పస్తోజగణః సప్రగణత్వం గురుగమిత
త్వంచ ఇతిసామాన్యలక్షణంద్రప్రవ్యం ఏవముత్తరదశేపి అత్రపస్తోలఘు రేవ
గణః|| ఉదాహరణం || తామిందు బింబవక్త్రాం - చపలాక్షింతుంగపీనవక్షో
హం | పథ్యాస్తరామభద్రః - సీతాంధ్యాయా భృశంల్లాంతః|| పథిమగణ-
ఆస్తఇతిపదచ్ఛేదః పథ్యాపదస్ఫురణాభావః : పథ్యాస్తఇత్వక్తం అత్రాపిలక్షణం
ద్రప్రవ్యం|| 3 || ఉల్లంఘ్యతి || యస్యాః ఆర్యాయాః ద్వయోః శకలయోర
భావోః అదిమంగణిత్రయం ఉల్లంఘ్యపాదః దృశ్యతేతాం పింగళనాగోవిపు
లాంఅభిసమాఖ్యాతిఅత్ర-ఉల్లంఘ్యగణత్-త్రయమా- ఇతిపాదఃదిమంశేతిచతుర్థగ
ణమపిస్పృశతిసామాన్యలక్షణంచ ద్రప్రవ్యం|| ఉదాహరణం|| ఉల్లంఘ్యకులస్థితిమాకు
లా-తమలిసేదశేతుతతిగోపీ| గోపిందెసంగతచిత్రా-విపులామభధియంతై తి | తాపా
దాంతఇత్యాయాత్రికారాగురుః|| ౪ || ఉభయేతి|| యస్యాఃఆర్యాయాఃఉభయార్థ
యోఃద్వితీయతుర్యద్వితీయచతుర్థగణౌగమధ్యగౌగురుమధ్యగౌజకారాజగణౌభ

వితిశేషఃగుమధ్యగౌగురుద్వయమధ్యగతౌప్రథమగణాంత్యత్వతీయగణాద్యయోఃత్వ
తీయగణాంత్యపంచమగణాద్యయోశ్చగుర్వక్షరయోర్నాధ్యంపాప్రావిత్వర్థఃభవతఇ
తిశేషఃనాగరాజేనపింగళమునినా-అయమన్వయః-యస్యాఉభయార్థయోర్ద్వివీతీయ
తుర్యగణౌగుమధ్యగౌజకారాభవతఃనాగరాజేనతస్యాఃనామచపతేతి ప్రకీర్తిత
మితి॥౫॥కించ*ఆద్యందశంసమస్తం-భజేతలత్తుచపలాగతంయస్యాః।శేషంపూర్వ
జలత్తు-ముఖచపలాసోదితామునినతి॥ఆద్యమదౌభవందశమథం చపలాగతం
చపలార్యాస్త-శేషందశంఅపరాధమిత్వర్థంలత్తై త్యస్యవణాఃస్యపాదాంతత్యేన
గురుత్వసిద్ధేస్తృతీయస్యాంశస్యచతుష్కళత్వమస్తీ-ఉదితాకథితా-అయమన్వయః-
యస్యాఃఆద్యందశంచపలాగతం సమస్తంలత్తుభజేత-శేషందశంపూర్వజలత్తుభజే
తసాముఖచపలామునిసోదితేతియోజనా-శేషేపూర్వజలత్తైఇతికేచిత్పరస్మిశేషేద
తే-పూర్వజుపథ్యార్యాజాతంలత్తులక్షణంయస్యాస్సాపూర్వజలత్తైసాముఖచపలా
మునిసోదితేతిసంబంధః॥౬॥కించ*ప్రాక్రప్తిపాదితమథే-ప్రథమేప్రథమేతరేతుచ
పలాయాః।లత్తైశ్రయేతసోక్తావిశుద్ధధీభిజఃఘనచపతేతి॥ప్రాక్రప్తిపాదితం ప
థ్యాయాః-గదితం-అథే-ప్రథమేప్రథమేతరేద్వితీయేతు - తుశబ్దోవిశేషాధః-
అన్యధ్యవ్యక్తం-అయమన్వయఃయాప్రథమేథే-ప్రాక్రప్తిపాదితం లత్తైశ్రయే
తప్రథమేతరేతు చపలాయాః లత్తైశ్రయేతసావిశుద్ధధీభిజఃఘనచపతేతిలోక్తే

మధ్యగౌయస్యాః।చపలేతినామతస్యాః - ప్రకీ

తిఃతం నాగరాజేన॥౫॥ఆద్యందశం సమస్తం,

భజేతలత్తుచపలాగతం యస్యాః। శేషేపూ

ర్వజలత్తై,ముఖచపలాసోదితామునినా॥ ౬ ॥

ప్రాక్రప్తిపాదితమథే, ప్రథమేప్రథమేతరేతు

వతశ్చేత్తస్యాశ్చపతేతినామనాగరాజేనప్రకీర్తితం॥యథా ॥ ఉభయార్థయోజన
కారా-ద్వివీతీయ-తుర్య-ఇత్యత్రర్థయోజన-అతిద్వివీతీయోజనఃప్రథమగణాంతస్య
యాఇత్యస్యత్వతీయగణాదే-కాఇత్యన్యచగురోర్నాధ్యేతిష్ఠతిచతుర్థాపితణోద్వివీతీయ
ఇతిపగణాంజిత్రారాధేప్రేవంద్రష్టవ్యం॥ఉదాహరణం॥మలిసాంబరేతుకాలేనిశమ్యకే
కాఃశిఖండినాంరామః।చపలాంధియవినేతుం , నలంపలోలత్తుణంప్రాహ ॥ నలం
పటఃధీరఃనసమాసః॥౪॥ఆద్యమితి॥యస్యాఃఆద్యందశంపూర్వాన్త చపలాగతంసమ
స్తంలత్తుభజేతశేషేఉత్తరాధ్యపూర్వజలత్తైపథ్యాలక్షణవతీసాముఖచపతేతిముని
నాడిదితా॥ఉదాహరణం॥నీలోత్పలాభకాంతి - స్ఫురీయహాక్షియుగళోహరిశ్శ్రి
మా॥ధ్యేయోవారిధిపుత్ర్యా-ముఖచపలాంవారయభృంగీం॥౬॥ ప్రాగితి॥ య
స్యాఃపూర్వాన్తప్రాక్రప్తిపాదితంపూర్వోక్తం పథ్యాలక్షణంప్రథమేతరేఉత్తరాధ్య

తి||ప్రథమేతరచచపలాయాద్వితితత్త్వరంతితదాచశబ్దః కళబ్దసముచ్చయాథః-
అన్వయస్యైవపరి-ప్రథమేతరేప్రప్రతిపాదితంలక్ష్య-ప్రథమేతరేథే-చపలా
యాల్పత్వచప్రత్యయేతసావిశుద్ధధీభిజః ఘనచపలోత్తతి- అథవా- ప్రథమేథేప్ర
థమేతరచార్థప్రప్రతిపాదితంచపలాయాల్పత్వచప్రత్యయేతసాజఘన చపలోక్తా
భవతీత్యన్వయః||౨||*||ఇత్యాద్యాజాతయః||*||అధగీతివృత్తలక్షణమాహ||ఆర్యాప్ర
థమదళోక్తం,యదికథమపిలక్షణంభవేదుభయోః| దళయోఃకృతయతిశోభాంతాం
గీతింగీతవాక్ భుజంగేశశితి||ఆర్యాయాః-ప్రథమదళోక్తంపథ్యాద్యాయాఃపథమ
స్యాల్పస్యాక్తంకృతయతిశోభాంతంఽఘనత్వోక్తయతినియమగీతాలంకారాం- అస్మి
న్స్వతైపిలక్షణపక్షాంగికారేన-తద్విధముక్తయతినియమేభవేదిత్యర్థః కృతయతిశో
భామిత్వక్తత్వాత్-గీతిమనలక్షణపక్షపాంగీకరణే యోనజగణపక్షాభిశం కామా
భూత్-లక్ష్యవశేనతస్యాప్యంగికారాత్-ఏవముత్తంత్రాపిదృష్టవ్యం - గీతివా నుక్త
వాక్-భుజంగేశఃపింగళమునిః-అయమన్వయః ఆర్యాప్రథమదళోక్తంలక్షణ ముభ
యోరపిదళయోఃకథమపియదిభవేత్ భుజంగేశఃకృతయతిశోభాంతాంగీతిం గీతవా
నితి||౧|| కించ||*|| ఆర్యాద్వితియకేథే-యదదితంలక్షణంతత్పాత్ | య
ద్యుభయోరపిదళయో , రుపగీతంతాంముతిబుగ్రీతశితి || ఆర్యా ద్వితీయకేప

చపయాః| లక్ష్యశ్రయేతసోక్తా- విశుద్ధధీభిజః
ఘనచపలా|| ౨ || అధగీతిప్రకరణం || ఆర్యా
ప్రథమదళోక్తం,యది కథమపిలక్షణం భవేదు
భయోః|దళయోఃకృతయతిశోభాం,తాంగీతింగీ
తవాక్ భుజంగేశః||*||౧||ఆర్యాద్వితియకేథే,

చపలాయాఃలక్ష్య శ్రయేతసాజఘనచపలావిశుద్ధధీభిరుక్తా||ఉదా|| యేతుగురుద్విజ
హింసా-నిరతానరకేషుయామ్యభటదండ్యాః| తాంస్తావప్రయాంతినార్యోభుజం
గసంగాజ్ఞఘనచపలాః||భుజంగోఽఘాతః||౨||అధగీతిప్రకరణం||ఆర్యేతి||ఆర్యాప్రథ
మదళోక్తంఆర్యాపూర్వాధ్యక్షంలక్షణంఉభయోదళయోర్ద్వయోరర్థయోః కథ
మపియదిభవేత్ కృతయతిశోభాంతాంభుజంగేశఃపింగళనాగఃగీతింప్రాహ- అర్థద్వ
యేపిత్రింశస్తాత్రాగీతిరిత్యర్థః||ఉదా|| దేవంత్రిభువనవంద్యం,శశధరదళశేఖరం భజే
నతతం|యదదండవ్యకృతసమ స్తం-యద్గీతిఃప్రోచ్యతేచవాజ్ఞీత్యా||౧||ఆర్యేతి|| ఆర్యా
యాఉత్తరాధికలక్షణంయద్యుభయోరథక్యోస్తహిఉపగీతిః దళద్వయేతి స
ప్రవింశతిమాత్రాఉపగీతిరిత్యర్థః||ఉదా||మాతహిమాద్రక్ స్యేమామగతిం పాహి

శ్రు*ఆర్యాపూర్వాథా-సమం,ద్వితీయమపియత్రభవతిహంసగ తి| ఛందోవిద
స్తదానింగీతంతామమృతవాణిభాష్యే||

ధ్యాన్యద్వితియేస్వాధౌకప్రత్యయః-గదితము క్రం-మునిఃపింగళః! ఆయమన్వయఃఆ
 ణ్యద్వితియ-కేధేయల్ల ట్టణంగదితంతదుభయోరపిదళయోఃస్వాద్యది మునిస్తా
 ముపగీతంబ్రూతఇతి॥౩॥కించ॥*॥ఆర్యాశకలద్వితయంవ్యత్యయరచితంభవేద్యస్యాః
 సోద్ధితిఃకిలగదితాతద్వద్యత్యంశభేదసంయుక్తైః॥ ఆర్యాశకలద్వితయం పథ్యార్యా
 యాఅధేద్యయంవ్యత్యయేనవిపర్యాసేనరచితంవ్యత్యయరచితం అపరాధకలక్ష
 ణంపూర్వాధేకపూర్వాధకలక్షణంఅపరాధకఇత్యసేనవ్యత్యయేనరచితమిత్యర్థః
 యస్యాఃగీతఃకిలశబ్దఃప్రసిద్ధౌ-గదితాడక్రాతద్విదితచ్ఛబ్దేనపథ్యార్యాపరామృశ్య
 తే-యతినియమస్యతత్రోక్తత్వాతయత్యంశభేదసంయుక్త-యతిఃపూర్వోక్త- ఆం
 శోగణః-యతిశబ్దాశ్చయత్యంశోతయోధేవాయత్యంశభేదః తేనసంయుక్తాఃప
 థ్యాశ్యేవయతిగణనియమవతీత్యధః- ఆయమన్వయః- యస్యాఆర్యాయాశ్శకలద్వి
 తయంవ్యత్యయరచితంభవేతదద్వద్యత్యంశభేద సంయుక్తాసోద్ధితి గణదితాకీలేతి॥
 ౩॥కించ॥*॥ఆర్యాపూర్వాధకంయదిగురుజైకేనాధికేననిధనేయుక్తంఇతరత్తద్వ
 నిజిబిలంబళంయదీమముదితైవమార్యాగీతిరితి॥ఆర్యాపూర్వాధకంపథ్యార్యా ప్రధ
 మాధకంనిధనే అవసానై - ఇతరత్తదళంఉత్తరాధక మిత్యధః - తద్వత్

యద్దదితం లక్షణం తత్స్వతీయద్యభయో

రపిదళయో, రుపగీతింతాంమునిబూర్జితే॥*॥

౨॥ ఆర్యాశకలద్వితయం , వ్యత్యయరచితం

భవేద్యస్యాః । సోద్ధితిఃకిలగదితా, తద్వద్యత్యం

శభేదసంయుక్తా॥౩॥ ఆర్యాపూర్వాధకంయ

ది, గురుజైకేనాధికేననిధనేయుక్తం । ఇతర

త్తద్వనిజిబలం, యదీయముదితైవ మార్యా

విశ్వే! తాంప్రతినిజకరనివహే, రుపగీతిఃకల్ప్యతేప్రాయః॥౨॥ఆర్యేతి ఆర్యాయః
 పూర్వము త్తరంచార్థంవ్యత్యయరచితంవ్యత్యస్తయదిభవేత్తర్హిఉద్ధితిః॥ఉదా॥ మా
 తఃషీతిభృత్తనయే, హ్లాదయనితరాంధృశౌకాన్త్యా! యాలక్షై జయతిరలా , మిందొ
 ర్యాంస్తాతిచాగమేగతి॥౩॥ఆర్యేతి, ఆర్యాయా, పూర్వార్థంయదినిధనేఅంతెఆధిక
 నైకేనగురుణాయుక్తంయది-ద్వాత్రింశన్తాత్రంభవతీత్యర్థఃయదీయంఆర్యా సంబంధి
 ఇతరదుత్తరార్థంనిజిబలంపూర్వోక్తలక్షణోపేతంసప్రపంచతిమాత్రంతద్వదధికేనైకే
 నగురుణాయుక్తంఏకోనత్రింశన్తాత్రమిత్యధః యది భవేదీయంఆర్యా గీతిర్నా
 మవృత్తముదీతా॥ఉదా ॥ వందేగౌరీంతాంసుర , నివహేవికాన్పలకైశ్చ సత

అర్యోత్తరాధకతుల్యం. ప్రథమాధకమపిప్రయుక్తంచేత్ । ఉపగీతింకామి
 నితా, మాయాకంగాయ నివిద్వాంసః॥

పూర్వార్థవత్-అయమన్వయః- ఆర్యాపూర్వాభావం నిధానాధికేనై కేనగురుణాయా
క్రంత్యదితతరద్వళంవతద్వదేవనిఖిలంయదిభవేదియమార్యాగీతిరుదితేతి॥ ఆర్యాగీ
త్యాఃపూర్వార్థేపరాధౌచాప్యేగణాభవేయరిత్యర్థః-అతఃపథ్యార్యాదీనామార్యాగీ
తిపర్యంతానాంసర్వేషామపివృత్తానాంసమాసవివ సలఘుపక్షాంకికారే సతియతిప
దనియమస్సామాన్యలక్షణస్యాఽబాధాత్-అత్రవిశేషోక్తస్తుశ్లోకపూరణాధాఽ- ల
క్షణమేవలక్ష్యమపిభవేదితిప్రతిజ్ఞాతత్వాత్ - అతస్తదనువాదవివలర్యాలక్షణంగీతి
లక్షణంచాస్తీత్యార్యాగీతితిసంజ్ఞాఽస్యాః॥౪॥ఇతిగీతిజాతయః॥*॥ అథవైతా
శీయజాతిలక్ష్యతే॥షడ్విషమేఽప్యేసమేకలా,స్తాశ్చసమేస్యన్నిరంతరాః। నస
మాఽత్రపరాక్రితాకలా,వైతాశీయేఽతెరతాగురురితి॥విషమేపాదఇతిశేషఃకలాః
మాత్రాఃనిరంతరాఃఅవ్యవధానాఃసమేసమస్థానేద్వితీయ చతుర్థపంచష్టష్టవస్థానై
షుస్థితాఃఅత్రవైతాశీయే- పరాక్రితాడపరిస్థానస్థితకళామాత్రితా-వైతాశీయేఇతిస
పుంసకలింగసప్తమ్యేకవచనాంతవివపాఠః- నస్తుస్త్రీలింగప్రథమైకవచనాంతః -
ఛండోవిచిత్యాంవైతాశీయమితి సపుంసకలింగేననిదిఽప్యత్వాత్ - యథాన్వయం
చవత్సరి - వదంత్యపరపరవక్త్రాభ్యం వైతాశీయంవిపశ్చితఇతి - అంతేఅవసా
నై- రతారోరగణశ్చలోలఘుశ్చరతా - అయమన్వయః - వైతాశీయేషమేపా
దేషట్ - కలాఃస్యఃసమేపాదెలప్యేకలాస్యఃసమేచషట్కలాః నిరంతరానో

గీతిః॥ ౪ ॥ ఇతిగీతిప్రకరణం ॥ అథవైతాశీయ

ప్రకరణం ॥ షడ్విషమేఽప్యేసమేకలా, స్తాశ్చ

సమేస్యన్నిరంతరాః । నసమాఽత్రపరా

తంవంద్యాంపదపద్మంత్రుతికలితాయదీయమభియాత్రిచార్యాగీతిః॥౪॥ఇతిగీతిప్రకర
ణం॥అథవైతాశీయప్రకరణం॥అథవైతాశీయలక్షణమాహ॥షడ్వితి॥అత్రపక్షిగణాపే
క్షావిషమేఅయన్గైపాదేషట్కలాఃమాత్రాఃసమేయన్గైపాదెలప్యేకలాఃస్యః తా
శ్చకలాఃసమేద్వితీయేచతుర్థేచపాదేనిరంతరాఃసంసక్తాఃనోస్యఃనైరంతర్యమత్ర
సర్వలఘురూపతాసాప్రతిషీధ్యతేతేనప్రథమతృతీయపాదభావాంమాత్రాణాంసర్వ
లఘురూపతాప్యనుజ్ఞాతాభవతి- నసమాత్రేతిఅత్రవైతాశీయేసర్వపాదేషుసమాక
లాద్వితీయాచతుర్థేషడ్విషద్యామాత్రాపరాక్రితాన- తృతీయాపంచమీసప్తమ్యా
దిమాత్రాసంఘటితాసన్యాత్-పరయాసమేకస్త్రిగగురుక్షరెసమాపేనాసిధ్యత
ఇతియావత్-అంతేచతుర్థామపిపాదానాంతవసానైరతారగణలఘుగురుశ్చస్యః
యథా॥షట్॥వి॥ష॥మే॥ఇ॥ప్రథమేపాదేసముచ్చయేనషట్కలాః॥ప్యేసమే॥ఇతిరగ
ణః॥కలఘులాః॥గురుః॥ఇతిప్రథమపాదః॥తాఃచసమేస్యః॥ఇత్యప్యేకలాః॥నీనిరం
ఇతిరగణః॥తలఘుః॥రాః॥గురుః॥ఇతిద్వితీయపాదః॥అత్రలఘువోనైరస్తత్యేణసస్థితాఃఅ

స్వఃఅంతెతాగురుశ్చస్వఃఅత్రసమాకలాపరాశ్రితానస్యాదితి-ఎతదుక్తంభవతిప్ర
థమత్వంపాదయోరాదితష్టత్వాత్రాఅంతెరగణలఘుగురవశ్చభవేయః ద్వితియ
చతుర్థా-యోఃపాదయోఃస్థితానామస్తానాం కలానాంమధ్యేఅదితఃషట్కలాభిన్నల
ఘురూపానభవేయఃఅపితుగురుణావ్యవహితాభవేయఃసమస్తైష్యపిపాదేషు ద్వితీ
యచతుర్థషష్ఠస్థానస్థితామాత్రాఃతృతీయపంచమసప్తమస్థానస్థితాభిర్దాత్రాభిన్నహ
ఏకగురుభావనయాంతీతియావత్-ఏవంసతివై తాళీయం నామవృత్తంభవతితిస్యా
దెతత్-జ్ఞేయాఇత్యాది నామగణభగణజగణసగణనలఘురూపచతులఃఘవః సు
చైవగణాఅర్యాదిషుమాత్రావృత్తేషు వ్యవస్థితా ఇతిప్రత్యపాది కథన్నివడానం
మాత్రావృత్తిపివైతాళీయేరగణస్యావకాశ ఇతిచేదువ్యతే-యత్రసామాన్యేనగణ
మాత్రోపదేశోద్యశ్యతేలక్ష్యేతత్సప్తగణా ఇత్యాదౌ-తత్రార్యాదిషుమాత్రావృ
త్తేషుగణాఃపంచైవభవంతి-యత్రగణవిశేషనిదేశోద్యశ్యతేవైతాళీయేకేకతాగు
రురిత్యాదిషుతత్రయథానిదిఃష్టాగణాభవంతీతివ్యవస్థాద్రప్తవ్యా॥ ౧ ॥ అవిశేష
మాహ॥*॥పర్యంతేర్యాతదైవశేషమాపచ్ఛందసికంసుధీభిరుక్తమితి॥పర్యంతేషణ్ణా
మస్తానాంచకలానాంఅంతేర్యారగణయగణాభవతశ్చేదితిశేషఃతదైవవై తాళీయవ
దిత్యథఃశేషమవశిష్టలక్షణం-ఆయమథఃసర్వలక్షణంవై తాళీయవత్అవసానే
శురగణలఘుగురుణాంవైతాళీయోక్తానాంస్థానేప్రతిపాదంరగణయగణాయదిభ
వతఃతస్యదౌపచ్ఛందసికస్నామవృత్తంసుధీభిరుక్తమితి ॥ ఇదమేకమథంఅన్యద
పృథఃమేవంరచయితవ్యమిత్యభిప్రాయః । అథాంతరోక్తిస్తునిరధఃకేలిసకృ
తావతావతైవలక్ష్యలక్షణోక్తినిష్పత్తేః । ఏవముత్తరత్రాప్యేకాథాక్తిషుద్రష్ట
శ్రితాకలా, వైతాళీయేఽంతెరలౌగురుః ॥౧॥

పర్యంతేర్యాతదైవశేష , మాపచ్ఛందసికంసు
ధీభిరుక్తమ్ ॥౨॥ ఆపాతలికాకథితేయం,భా

త్యావశ్యకౌద్వయోఃపాదయోనైరంతర్యస్యనిషేధావివక్షితఃఏవముత్తరాధౌపి ॥
ఉదా॥చంద్రముఖంతాం,యుషేక్షణాం-మంధరగాత్రీంమేషుమేచకాం|స్వరచిత్తహి
మాద్రినందినీం,వైతాళీయైఃకింమనోరథైః॥వైతాళీయైఃవేతాళిభూతచిహ్నప్రాయైః॥
౧॥పర్యంతేర్యాదితి॥ఏవంవైతాళీయసామాన్యలక్షణముక్తాన్విశేషంకథయతిఇతఃప
రమేకైకస్యవృత్తస్యద్వాభ్యామేవపాదాభ్యాంలక్షణమాచక్షే అన్యదపిపాదౌ త
దైవేత్యభిప్రాయః।పర్యంతేపాదావసానేర్యారగణయగణాతదైవపూర్వోక్తవైతా
ళీయవత్శేషంలక్షణంయస్యతత్సుధీభిఃదౌపచ్ఛందసికంనామవృత్తముక్తంపూర్వవృ
త్తాదేకగురురధికఇతిభలితమస్య।యథాఃపరీయంతేఇతిషట్కలాః।ర్యాతదై॥ఇతి
రగణః।వశేషం।యగణః॥ఇత్యాహ్యమన్యత్ర॥ఉదా॥ మాతాగౌరీపితాశివోమృతా

వ్యం॥౨॥కించ॥ *॥ఆపాతలికాకథేతయంభాద్గురుకావధపూర్వదదన్యవతి॥పర్యంత
ఇత్యనుకృష్టతేభాత్ భగణాత్ గురూ ఏవగురుకాఅధశబ్దసంతర్వాధాః పూర్వవత్
వైతాళియవత్ - లక్షణమితి శేషః ఆయమధాః పట్కలాంతే అష్టకళాంతేచ
భగణోభవతితతః పరంచౌగూరుభవతః అన్యలక్షణం వైతాళియవత్ - ఏవంస
ర్వభవతిచేత్ అనంతరం సుధీభిరియం ఆపాతలికానామకథేతి॥౩॥కించ॥ *॥తృ
తీయయుద్ధక్షిణాంతికాసమస్తపాదేషుద్వితీయలక్షణం॥ పాదవత్తుప్తయేపిద్వితీయలఃద్వి
తీయోలక్షణః మాత్రేతియావత్ తృతీయయుక్తృతీయయామాత్రీయా యుక్తోభవతి
న్యత్సర్వదక్షిణాంతికాయాఅన్యవికృతంద్వితీయాశుమాత్రాసమాపితృతీయమాత్ర
యాసమాపితృత్వైకగురుభావంపాప్నోతిత్యయమేవభేదః॥౪॥ కించ॥ *॥ఉదీ
చ్యవృత్తిద్వితియలస్సక్తోగ్రేణభవేదయగ్గయోరితి॥ఆయుగ్గయోఃప్రథమతృతీ
ద్గురుకావధపూర్వదదన్యత్॥ ౩ ॥తృతీయయు

ద్దాక్షిణాంతికా, సమస్తపాదేషుద్వితీయలక్షణం ॥

తావద్దవనోగజానశ్చ । నందీరముఖాగణాన్సయాధ్యాస్తావచ్చంససీకాగిరో
త్రసఖ్యః॥ఉపచ్చందానామవేదవ్యతిక్రాఃపురాచాదయః తెషాంసమాహాబోపభం
దసంకలచితహస్తీధనాప్యగితిరక్॥౨॥ఆపాతలికతి॥భాత్ భగణాత్ గురూగురుకాగు
రుద్వయంఅన్యద్వైతాళియవత్యస్మాన్సపాతలికానామవృత్తయథా॥౨॥పా
తలి॥పట్కలాంకాకథే॥భగణః తె॥యం గురుద్వయం॥ఇత్యాది॥ఉదా॥ఘంటాయ
సముదితాంతావక్రేముఖంతవసూచితహావం॥ఆపాతలికశృణుతత్త్వం-కుక్ష్యతి
కించదసాయుధిశాస్త్రే॥ఘంటానయనాపాతలికాచపిగాచ్యోకుపితేనశాస్త్రేణి
హతైశ్చత్రుభిమాంససమృద్ధిభావతీతిహావం॥౩॥తృతీయయుగితి॥వైతాళియలక్ష
ణసమాసేనసమస్తపాదేషుద్వితీయలఃయలఃతృతీయయుక్తృతీయేనలక్షణా యు
క్తోభవచేద్దాక్షిణాంతికానామవృత్తంభవతితద్యధా॥తృతీయయ॥య॥ఇతిపట్క
లా॥దాక్షిణాంతిగణః॥తిలఘుః॥కాగురుః॥విశేషస్తు॥తిఇతివణే॥ద్వితీయం॥తృతీయా
చమాత్రాచసంయుక్తావీవముత్తరత్రాపి॥ ఉదా॥ మహిపతేతికారేధతే॥తపాతల
త్రైలోక్యయాయినీ॥విపశ్చితోదాక్షిణాంతికా, గృణంతియాంకాంతస్వరాఃక్షితా॥
దక్షిణానాంసమర్థానాంసమాహాదాక్షిణంభిక్షాదిత్వాదణ్తస్యసమీపగతాఃదాక్షి
ణాంతికాః॥కించ॥రథోనిలోదాక్షిణాపథశ్చరాశ్చశేసారభ్యశాలినః॥మనోభవఃకా
త్రసామ్యయుక్తృహేత్వోరోప్యాపద్యదీహితం॥ యస్యమన్తభస్యఈహితస్త్రీవిషయా
కరణరూపం మనోరథంఅవత్ప్రాపతిధానారీశ్వరత్వాదితిభావః॥ అస్మిన్వృత్తేచ
క్షుర్ణామపిపాదానాంద్వితీయోవర్ణాగురుఃస్థావ్యఇతిపట్కలస్తాథః॥౪॥ఉదీచ్యవృత్తిరితి
అయుగ్గయోఃఅయుజాఃపాదయోః ద్వితీయలఃఅగ్రేణస్సత్తాదుపరిధి తేనలక్షణా

యయోఃపాదయోరితిశేషఃద్వితీయలఃద్వితీయోలఃసంఘఃసాత్రేతియావత్ అగ్రణాగ్ర
గతేనత్యతీయేనత్యభవఃసంఘసామాత్రయేతిసామధ్యైకలభ్యతేసక్తఃసంఘస్త్ర
సంఘస్త్రయదిభవేత్తదోదీచ్యవృత్తిర్నామభవతిఏతద్దుక్తంభవతిఉదీచ్యవృత్త్యా
లపిసర్వంలక్షణంవైతాళీయవత్ప్రథమత్యతీయయోఃపాదయోఃద్వితీయమాత్రాత్మ
తీయమాత్రయాసహమిశ్రావకగురురూపేణావతిష్ఠతఇత్యయషేవవైతాళీయతాద
షీణాంతికాతశ్చభేదఇతి॥౧॥కింః॥పూర్వేణయతోధపంచమఃప్రాచ్యవృత్తిరుది
తేతియుగ్మయోరితి॥అయమథఃసర్వంలక్షణంవైతాళీయవత్- ద్వితీయచతుర్థయోః
పాదయోఃపంచమీమాత్రాచతుర్థామాత్రయాసహకగురుతాంప్రాప్నోతిచేత్
అథేయంసుధీభిఃప్రాచ్యవృత్తినాకమేదితేతి॥౨॥కించ॥ యదాసమానోజయుగ్మ
కాపూర్వయోర్భవతితత్ప్రేక్షకమితి॥పూర్వయోరుదీచ్యవృత్తిప్రాచ్యవృత్త్యోః స
మాతుల్యేపాదౌయదాదుదిభవతఇతిశేషఃవిషమాపాదౌఉదీచ్యవృత్తేఃవిషమపా
దసమానౌసమాపాదౌప్రాచ్యవృత్తేస్సమపాదసమానావిత్యభవః॥తత్తద్విప్రవృత్త
క్తంనామవృత్తంభవతిప్రవృత్తకమితికేచిత్ప్రవృత్తి-ఇదమపివైతాళీయసదృశంభవతిప్ర
థమత్యతీయయోపాదయోఃద్వితీయకలాత్యతీయయాకలయాసహకగురుభావం
గచ్ఛతిద్వితీయచతుర్థయోఃపాదయోఃపంచమీకలా చతుర్థ్యాకలయాసహకగురు

ఉదీచ్యవృత్తిద్వికతీయలః , సక్తోగ్రణభవేద
యుగ్మయోః ॥ ౫॥ పూర్వేణయతోధపంచ
మః,ప్రాచ్యవృత్తిరుదితేతియుగ్మయోః॥ ౬ ॥
యదాసమానోజయుగ్మకా , పూర్వయోర్భవ

సక్తఃపూర్వవృత్తీయయుక్తేత్తదీచ్యవృత్తిర్నామవృత్తంభవతి॥తద్యథాదీఇతిద్వి
తీయత్యతీయోలఃసంఘస్త్రాతధానద్వితీయేపాదే॥ఉదా॥కరోతిబుద్ధింహరేఃపద
వాణీంతచ్చరితానువర్ణనై॥ఉదీచ్యవృత్తిస్సణాంజనైః,కింవాధర్మరత్నైర్నవణ్యైశ్చే ॥
ఉదీచ్యానాంబిషాంసృత్తిఃవైదుష్యంజనైర్వర్ణ్యతపవేతిభావః॥౧॥పూర్వేణేతి॥యు
గ్మయోఃద్వితీయచతుర్థయోఃపాదయోఃపంచమీలఃసంఘఃపూర్వేణచతుర్థేనయత
శ్చేత్ప్రాచ్యవృత్తిర్నామవృత్తంభవతి॥యథాద్వితీయేపాదే॥ప్రా॥చ్య॥౧॥వృత్తే
౨॥౩॥౪॥ఇత్యత్రవృత్తేఇదిచతుర్థపంచమాయుక్తా॥ఉదా॥ మాంసేషురల్పి వాంఛం,
భక్తిరప్యనుపమానురాసపాపేషుమతిశ్చయత్రసా, ప్రాచ్యవృత్తిరిహకధ్యతేక
థం॥ప్రాచ్యాశ్చీనాదయోమైచ్ఛాః॥౬॥ యదేతి॥ ఒజయుగ్మకావిషమసమాపాదౌ
పూర్వయోః ఉదీచ్యవృత్తిప్రాచ్యవృత్త్యోఃసమాతుల్యేచేతత్ప్రేక్షకంనామవృ
త్తంలక్షణంద్రష్టవ్యం॥ఉ॥కరీశ్వరేనక్రపీడితే, ప్రాదురాసకరుణామయఃపుమాన్॥
గరుత్మతఃస్కంధమాశ్రితో, ధృష్టవాంశ్చసనుతిప్రవృత్తకం ॥ సుతిప్రవృత్తకంస్తో

తాంప్రాప్నోతిత్యయంభేదఃకీంచఅస్యయుగ్మరచితా౭పరాంతికేతిః। అస్యప్రవృత్త
 స్యయుగ్మరచితాయుగ్మపాదవద్విరచితాప్రవృత్తకస్య ద్వితీయచతుర్థపాదవత్ప్ర
 భమత్వతీయపాదయోరపిలక్ష్యతాయథాభవతితదావరచితేత్యథాః-సాఅపరాంతి
 కానామభవతిఅస్యాఅస్యయంవైతాశీయాదిభ్యోభేదః-చతుర్వ్యపిపాదేష్యదితో
 స్తోమాత్రాఃఅనంతరంగణలఘుగురవఃపంచమీమాత్రాచతుర్ధ్యామాత్రయాసహ
 ఏకగురుతాంప్రాప్నోతిఅస్యల్లక్షణంవైతాశీయవద్భవతిఅయమేకఃపాదఃఅస్యేత్రయో
 పిపాదావీవరంచయితవ్యాఇత్యభిప్రాయః-తదుక్తిస్తునిరర్థకేతిసకృతావైతావనైవల
 క్ష్యలక్షణోక్తినిష్పత్తైః - ఏవమమృతరత్రాప్యేకపాదోక్తిమద్రవ్యవ్యం॥ ౨॥ కించ॥
 *॥ అయుగ్మవాచారుహసీసీతి ॥ అస్యేత్యనుకృత్యతే - అస్యప్రవృత్తకస్య అయు
 గ్మవాచిషమపాద భవాచారుహసీసీ నామభవతి - ఏతదుక్తంభవతి- చతుష్వక
 పి పాదేషు ఆదితః షడ్భాత్రాః అనంతరంగణలఘుగురవఃద్వితీయావ మాత్రా
 తృతీయయామాత్రయా సహేకగురుత్వంప్రాప్నోతి అస్యద్వైతాశీయవదితిభేదస్తు
 స్పష్టః॥*॥ఇతివైతాశీయజాతయః॥*॥వక్త్రీవృత్తలక్షణమాహ॥ *॥వక్త్రీనా
 ద్యాన్నసాస్యాతామభేదో౭నుష్టుభిఖ్యాతమితి॥వక్త్రీనామఆద్యాత్ అక్షరా
 త్పరమితిశేషఃససానగణసగణ౭అక్షఃచతుర్భ్యైలక్ష్యరేభ్యఃపరంఅల్పకేదేనచతు

తితత్ప్రవృత్తమ్॥౭॥ ఆయుగ్మరచితా౭

పరాంతికా॥౨॥అయుగ్మవాచారుహసీసీతి ౯ ॥

—(ఇతి వైతాశీయప్రకరణమ్. (ఇతి)—

అధానుష్టుప్రకరణం ॥ వక్త్రీనాద్యాన్నసా

త్రప్రవృత్తంస్వార్థకః॥౭॥అస్యేతిఏతదారభ్యద్వయోరర్థయోరేకైకేనపాదేనలక్ష
 ణమాహ। అస్యప్రవృత్తకస్యయుగ్మరచితాద్వితీయపాదలక్షణయంతాన్వైచ్ఛత్వా
 రోపిపాదాన్దర్శితాపరాంతికానామవృత్తం॥ఇదా॥ఇంద్రోనీలమణిమేచకత్విషంకా
 చిదెత్యజగృహేకరేహారిం।కానసేతమపరాంతికాగత్యంగోపికానహి విషేదతన్న
 యీ॥అంతికాగతంసమీపమాపన్నం॥అపిచ॥తుంగవీనకుచభారమంధరం, తుచ్ఛమ
 భ్యమరవిందలోచనం॥మాక్తికాఛరణమచ్చవిగ్రహం-చాలచంద్రధర మశ్రయేమ
 హః॥ఇయమపరాంతికావర్ణ్యచందసేత్రిష్టభిరధోద్ధతానామవృత్తంభవతి॥౨॥అయు
 గ్మవేతి॥ప్రవృత్తకస్యేత్యధ్యాహతావ్య౭అయుగ్మనాన్రథవపాదలక్షణవత్యదిచ
 తుష్వకపిపాదేషుతేషాచారుహసీసీనామవృత్తంభవతి॥ఇదా॥కరాంబుజైరక్షమా
 లికాంశుకంలిపింముద్రికాంపరాం॥ప్రవిభృతీబ్రహ్మవల్లభాభవేత్పురశ్చారుహసీసీ॥౯
 ఇతివైతాశీయప్రకరణం॥అధానుష్టుప్రకరణం॥వక్త్రీమితియద్యపివణాఃఘండస్యే
 వఅనుష్టుప్రకరణేతథాపికేచిదనుష్టుగ్మదాఃప్రద్యత్వంతేవలేచస తద్వ్యతిరిక్తాః-
 ఏతేషాం చతుర్థాక్షరాత్పురస్వం సహి-గణాపేక్షా - అక్షర ప్రాధాన్య మస్తి

స్సంఖ్యావివక్షితా వత్సారస్సంగరాఇతిలోకప్రసిద్ధైః-యదుక్తంజ్ఞేయా స్సంఖ్యాస్త
లోకతత్వతియఃయగణఃఅనుష్టుభీనిర్ధారణేనప్రమీ - అనుష్టుప్పందసీమధ్యత్యర్కః-
ఖ్యాతంప్రసిద్ధంఅయమన్వయః|అనుష్టుభేఽద్యాత్పరంససాసస్యాతాంఅథైః పరం
యస్సాన్యత్-తహివాక్త్రంనామఖ్యాతమితి|ఏతదుక్తంభవతి,అనుష్టుప్పన్నః వాం
తరజాతిత్వాదనుష్టుప్పందసశ్యప్రతిపాదమష్టవణాత్కతాద్వాద్యక్త్రీ వృత్తానాం
ప్రతిపాద మష్టావేవవణాభవేయః - సమాత్రిశితి-సనుమాత్రావృత్తప్రతిపా
దనాయద్వితియస్యాధ్యాయస్యారభిత్వాత్ప్రకృతంమాత్రావృత్తప్రతిపాదనం పరి
త్యజ్యఅప్రకృతంవణావృత్తప్రతిపాదనంక్రియతే|యస్తాత్ప్రకృతహస్యప్రకృతప్రక్తి
ఘోషసజ్యేతశిచేమచ్యతే-మాత్రావణావిభేదేనభంద ప్రదిహకథ్యతఇత్యత్రమా
త్రావృత్తవణావృత్తవ్యతిరక్తపుత్రంసంభవానంగీకారావన్యతరేషువృత్తేషువక్త్రీ
జాతకప్యంతథావస్యాపేక్షితత్వాత్వణావృత్తాన్యాయవత్సమాణగణ విన్యాస
విశేషనియమవత్త్వాభావేవవణావృత్తైర్వ్యంతర్భావానుపపత్తైఃపారిశేష్యాద్గణవిన్యా
సవిశేషేనియమవత్త్వాభావసాదృశ్యాన్మమాత్రావృత్తైర్వ్యంతర్భావః| అతివీచార్యా
వైతాళీయవత్వక్త్రీవృత్తానాంనిరూపణమస్మిన్నన్యధాయేక్రియమాణంయుక్తం భవ
తితిసప్రకృతహస్యప్రకృతప్రక్రియాప్రసంగః ఇచమేవాధానభిచేత్వవివరణేనం
క్షిప్యోక్తం-మాత్రావృత్తత్వేష్యస్యానుష్టుప్పంవోరూపత్వాత్తాత్రాసంఖ్యావిహ
యవణాసంఖ్యాక్రయణమితి-తస్మాత్సర్వమనవద్యం||౧||౨||౩||శేషమాహ|| యజ్ఞో
జేనసరిచ్ఛతుఃపథ్యారక్త్రం ప్రకీర్తితమితి || నాద్యాన్నసాస్యాతా మను
ష్టుభీత్యేతాని సూనియక్త్రీప్రకరణ పరిసమాప్తసమతఃకతే- యజ్ఞోః ద్వితీ
యచతుర్థయోఃపాదయోః జేనగణేన సహితంపక్షితంవ్యాన్యత్తుతిమితిశేషః సరి

స్వాతా, మధ్యమోక్షం ౭ సుప్రభృతం॥ ౧ ॥

యజ్ఞో జే = వసన్మమః, పథ్యావీక్తగ్రంప)

పంచమవర్ణాదారభ్యగణప్రాధాన్యంచవతఃతేతస్తావత్రమాత్రావృత్తప్రకరణే
భ్యంతైఃఅనుష్టుప్రిత్యాద్యాద్యర్థాః పంచసాసగణసగణోనసన్యాతాంద్వితీయవర్ణాదార
భ్యేత్యర్థఃఅభ్యేచ్ఛమర్చ్యక్షరభ్యఃపరంయఃయగణఃయదిస్మాత్త్రహివక్త్రంనామ
వృత్తంభ్యాతంప్రసిద్ధంఅత్రాద్యక్షరస్యప్రమాదరస్యచన్వరూపావచనాఢర్శిద్ధం
గురులక్ష్యాన్వరస్యతరత్వంవేదితవ్యంవక్త్రంనాద్యాఃఇత్యత్రప్రథమవర్ణాత్పరంసగ
ణసగణోనప్రసిద్ధతదత్రసామాన్యలక్షణంససాన్యాఃఇతిపంచమవతఃదారభ్య
యగణఃఏతదారభ్యఃకైకనాథేనవలక్షణంకథయతి॥ఉదా॥క్షీందద్యాత్సదాశ్రీ
మాకైద్రైత్యానాంయోరిపుఃభ్యాతఃశంఖంచక్రంగదాంశాజుంబిభాగిణౌవక్త్ర
మజ్జాపంఃఅజ్జాగంశశాంకసంకారంపద్మసద్వరంవా॥౧౧౧॥యుజోరితియుజోద్యు
గ్గయోఃపాదయోఃసరిభ్యర్చ్యతరత్వశబ్దభ్యఃపరతఃపేనజగణేనయుక్తంపథ్యావ

భృగుస్సాగరాచ్చతుభ్యోఽక్షరభ్యః పరమిత్యర్థః పధ్యావక్త్రీన్నామ ప్రకీర్తితం
తమ క్తంబచార్యైః-అయమథః అనుష్టుప్భందసః యస్య ఆద్యాక్షరాత్పరంసగణ
గణానస్యాతాంప్రథమత్యతీయయోఃపాదయోశ్చతుర్థావశాత్పరంసగణఃద్వితీ
యచతుర్థయోఃచతుర్థశాత్పరంసగణశ్చభవేత్తద్వ్యత్తంపధ్యావక్త్రీన్నామ
పూర్వాచార్యైరుక్తమితి॥౨॥కించ* ఓజయోజేనవారిధేస్తదేవవిపరీతాదితి॥ఓజ
యోఃప్రథమత్యతీయపాదయోఃవారిధేస్సముద్రాస్తదేవపధ్యావక్త్రీషేవవిపరీతా
దివిపరీతేతిశబ్దవియోగస్యపధ్యావక్త్రీస్యతత్తథాతయమన్తఃఆద్యాక్షరాత్పరంసగణ
సగణానస్యాతాంప్రథమత్యతీయయోఃపాదయోశ్చతుర్థశాత్పరంసగణోభవతి
ద్వితీయోరతర్థయోఃపాదయోఃచతుర్థశాత్పరంసగణోభవతిపంచమద్వితీయ
పధ్యావక్త్రీన్నామచ్యుత్తంభవతితి॥కించ*చపలావక్త్రీషయబోర్నకారశ్చేష్టయో
రాశేతి॥నకారోనగణః - పయోరాశేస్సముద్రాత్ఆచ్యుత్పాప్తవిద్యోజ్యం॥౪॥

కించ*యస్యాంస్సప్తమేయగైసాయగ్జవిప్రలామతేతి॥యస్యాంస్సప్రలామాయాం
యగైపాదేద్వితీయచతుర్థేఽనప్తమేవర్ణ్యోలోలఘుస్యాత్ఆయగ్జయోఃపాద
యోశ్చతుర్థావశాత్పరంసగణోనియతోభవేత్ - సర్వేష్వపిపాదేష్వద్యాక్ష
రాత్పరంసానస్యాతాంపంచతీయగ్జవిప్రలానామమలాముసేపింగళస్యేతిశేషః

కీర్తితం॥ ౨ ॥ ఓజయోజేనవారిధే, స్తదే
వవిపరీతాది॥౩॥చపలావక్త్రీషయబో, నక
కారశ్చేష్టయోరాశే॥౪॥యస్యాంలస్సప్తమో

క్త్రీన్నామచ్యుత్తంప్రకీర్తితంపోక్తంఅయబోస్తువక్త్రీక్షణమేవ॥యథా॥సరిభృగ్
యగణః॥ప్రకీర్తిజగణః॥ఉదా॥కరోత్యేవమనఃభేదం,పధ్యావక్త్రీంసమాగతా॥వి
పాకెతునుభందత్రైసాక్షాన్ధర్మక్రియేనసా॥పధ్యాగోగవిసభోజననియమః॥౨॥ ఓజ
యోమితి॥ఓజయోఃప్రథమత్యతీయయోఃపాదయోఃవారిధేఃచతుర్థవర్ణాత్పరంజనజగ
ణేనయఃక్తంతదేవవక్త్రీవిపరీతాదివిపరీతవక్త్రీన్నామచ్యుత్తంభవతి॥యథాసవా
రి॥ఇతిజగణఃశేషంపూర్వవత్॥ఉ॥వక్త్రీమాలోక్యకొపతా,హరస్యవిపరీతంతత్॥ని
జకారానైకశంకెత్రివిశాశమధుప్యేషోః॥౩॥చపలమితి॥అయబోఃప్రధమత్యతీయ
పాదయోఃపయోరాశేఃచతుర్థాక్షరాదుపనికారః సగణశ్చేతచపలావక్త్రీన్నా
మ॥యథా॥క్త్రీషయ॥ ఇతిసగణః॥ఉదా ఉచితేతత్రవిజయే,నృపాభీత్యావరంస్వి
న్నాః॥చపలావక్త్రీంసయం,తదీయంతేనచాపశ్యే॥ తత్రభారతయుద్ధేవిజయేఆర్జు
నే॥౪॥యస్యామితి॥అత్రసహిగణనిర్బంధః॥యుగైద్వితీయచతుర్థావపాదేనప్త

ప్రతిష్ఠామంలఘుసర్వత్రే,సప్తంబద్ధిచతుర్థయోఃపప్తంగురవిజాన్యాయాదేత
జ్యోకస్యోహమ్॥

చక్ర్యావక్రస్యయుగ్మయోఃపాదయోశ్చత్వరణాత్పరంజఙ్ఞానియతఃయుగ్మ
విపులాయాస్తుసాయంనియమఃసప్తమస్యవర్ణస్యలఘుత్వనియమఏత్యయమనయో
త్థాదః॥౧॥కించఃసైవతస్యాఖిలెవ్వపీతి॥పూర్వస్తాదనువతఃతేసర్యెవ్వపిపాద
మసప్తమేవణోలఘుర్భవతియదితహిసైవతస్యాచార్యస్యయుగ్మవిపులామ
తత్యథః॥౨॥కించఃసైవతస్యాభివృద్ధ్యాద్విపులైతిఅఖిలెవ్వపీతిపూర్వస్తాదనువతఃతే
సర్యెవ్వపిపాదమలభితస్యచుద్రాత్థనభగణేనయక్తాభాద్విపులాభకారాత్ప
రతావస్థితావిపులాభవతిభవిపులానామభవతీత్యథః॥౩॥కించఃసైవతస్యాభి
త్యథాదతి - ఇత్యమసప్తకారణానివిపులారః రగణశ్చతుర్థాత్ అక్షరా
త్పరం - అయమథః - యథాచతుర్వపిపాదేషుచతుర్థవణాత్పర
తఃస్థితనభగణేనభవిపులాభాదిత్యం రగణశ్చేద్రవిపులానామవృత్తభవతీతి ॥

యుగ్మ, సాయుగ్మవిపులామతా॥౪॥ భనాభివృద్ధ్యా

భాద్విపులా ॥౫॥ ఇత్యమన్యారశ్చతుర్థాత్ ॥౬॥

నాంబుధేశ్చైన్నవిపులా ॥౭॥ తోబైస్తత్పూర్వ

మేవణఃలఘుశ్చేతనాయుగ్మవిపులామతాయథామతాఇత్యత్రమకారస్సప్త
మేలఘుఃఉదావందతామిందిరానిత్యమిందీవరవిలోచనాంయూకుచక్షితిభృద్య
గ్మవిపులాభాతిపంకజి॥౮॥అక్తైరైకేనపాదేనత్రయాణాంలక్షణముచ్యతేభనతి
అభితఃచతుర్థవర్ణాత్పరంభేనభగణేనయక్తాభాద్విపులాభగణాత్ప్రాప్తవిపుతత్య
ర్థఃఅథవాభాద్విపులాభవిపులేతచపర్యాయంయథాభాద్విపు-ఇతిభగణఃఉదా-దా
సైవతేషామిపతే, సంధిఃతాలోకమముం । కాంత్యాభృశంభాద్విపులా, కీటి
శ్చుభాశుభ్రీయతి-భాతనక్షత్రాత్ - ౬ ఇత్యమితి । చతుర్థాత్వణాత్ రఃరగణ
శ్చేత్ ఇత్యమన్యవిపులారాద్విపులానామరవిపులానామేతివాడపరితథాపియోగా
త్ - యథా-రశ్చతుర్ - ఇతిరగణః ఉదా- మందతరంగంధవాహ్నా, మానవతీశ్వాస
బంధుఃభౌగిముదంసంవిధతై, రాద్విపుతేత్థంసదోక్తా-అపిచ- మందగతామంజుభా
షా, చంద్రముఖీకుండదంతామందహాసాభాతితస్త్వి, నైవారాద్విపులాకుచేనా ॥ ౭ ॥
నాంబుధేరితి-అంబుధేశ్చతుర్థవణాదుపరినఃసగణశ్చేన్నవిపులానామవృత్తభ
వతి-యథా-నవిపు-ఇతిరగణఃఉదా-తుంగవీనస్తనభరా, మధ్యదేశేనవిపులా । పంక
జాక్షీశశిముఖీ, చార్యతీమామచతుసా- మధ్యదేశేఅవలగ్నస్థితనవిపులాసూక్ష్మా
తొద్ధేరితి-అద్ధేశ్చతుర్థవణాత్పరంతఃతగణశ్చేత్ తత్పూర్వాతచ్చదైవతశబ్దఃపరా
మృశ్యతేతకారపూర్వానివిపులాతవిపులానామతాద్విపులానామేతివాప్యవృత్తంభ
వతి-యథా-వాన్యాభ-ఇతిరగణఃఉదా- వెదాంతనిఘోతామతి, రాచారైర్విరు
ద్ధిస్తాముహుఃదృష్టవతోమేభామిని, హంతవిపులానస్థితా-అపిచ రామేరామాం

౧॥కించ*హంబుధేశ్వన్నవిపుతెతి॥స్పష్టమేతత్ ॥ ౯ ॥ కించ*హంబుధేశ్వన్నవిపుతె
న్యాభవేదితి॥అయమథః - చతుష్వపిపాదేషు అభ్యస్తాః శ్చేత్తత్పుర్వా త
చ్చద్వైతతత్త్వః పరామృత్యతే - తత్త్వపూర్వాఅన్యా విపులాతవిపులాగామ భవ
తీతి॥ ౧౦ ॥ —* ఇతివక్తృప్రకరణం*— ఆ॥ మాత్రాసమక

వృత్తానాంలక్షణమాహ*ద్వికమణితవసులఘురచలధృతిరిహేతి॥ద్వాభ్యామావృత్తి
భ్యాంగుణితాపవర్గితాద్వికగుణితా-స్వాధైకప్రత్యయః- వసహోఽష్టాచ తెలఘువ
స్సేవితవసులఘువః-వసుశ్చైవ అష్టసంఖ్యావివక్షితా । ఆష్టావసవఇతిత్రుతేఃలోకప్ర
సేదైశ్చ - ద్విగుణితావసులఘువోయాస్యా స్వాద్వికగుణితవసులఘుఃషోడశలఘుశ్చ
త్యథః- అచలధృతిరా-మఇషాన్త్రిమాత్రాసమకప్రకరణేఅచలధృతిరా-మవృ
త్తంభవతిఅచలధృతిరితీతికచిత్ పరంతి॥ అయమథః - ఆత్రషోడశమాత్రాఃప్ర
తిపాదంనియతాభవంతిఅన్తీన్ద్రాత్రా సమకప్రకరణే షోడశమాత్రాయదభిన్నరూ
పాభవంతితవ్య-చలధృతిరా-మవృత్తంభవతీతి॥ ౧ ॥ కించ*మాత్రాసమకం
నవమేల్గంతఇతి॥ మాత్రాసమకంనామనవమేవణః ల్లఘుః గ్గురుఃఅంతశ్చ
రమఃభవతీతిశేషః । అయమథః । ప్రతిపాదంషోడశమాత్రాస్సుఃతాసునవ
మీమాత్రాఅష్టమ్యాదశమ్యామాత్రయావాసహౌకగురుభావంనగచ్ఛేత్ కేతహి
భిన్నలఘురూపైవస్యాత్ పంచదశీషోడశీచమాత్రే అన్యాన్యం సంయుజ్యేభిక్గురు

న్యాభవేత్ ॥ ౯ ॥ ఇత్యనుష్టుప్రకరణం॥*

అథషోడశమాత్రాన్తద్వికపాత్ప్రకరణం॥ద్విక

గుణితవసులఘురచలధృతిరిహ॥౧॥ మాత్రాస

సీతాభిధాం,పాశ్వేశ్వకాభివ్యవహారాః, పోక్షాక్షా
వంతాద్విస్తృణా॥తాద్విస్తృతాతాద్విపులానామేత్యథః॥ఇత్యనుష్టుప్రకరణం॥
౯॥అథషోడశమాత్రాన్తద్వికపాత్ప్రకరణం॥ద్వికగుణితేతి॥అత్రనవిగణాపేక్షాద్వి
పాచ్ఛోకఃనచతుష్పాత్షోడశమాత్రశ్చేత్పదః॥వసుశ్చైవ అష్టసంఖ్యావివక్షితేవస
హోఽష్టాచ తెలఘువశ్చద్వికైవద్విత్వసంఖ్యయాస్వాధైకఃగుణితాఃఅభ్యస్తాఃవసులఘు
వః-షోడశలఘువోయాస్యాఃసాఅచలధృతిర్నామఇషాన్త్రిమాత్రాప్రకరణే-
అచలధృతిరితీత్యపిపారః॥ఉ॥రణఘువిదశరథ సుతమురుగుణమథ,అచలధృతిమరిమ
సుతమనుజఇతి॥అపిచ॥హిమరుచిదశధరఘువిలసితభవ-అచలధృతిహరసుతభవవ్యా
దివిమల॥అచలధృతిహరఃస్కందఃఇంద్రోవా అ॥మాత్రాసమకమితి॥ మాత్రాసమ
కంనామవృత్తంగంతం-గ్గురుఃఅంతేయస్యతే గుర్వంతంభవతి అత్రనవమేవర్ణః-
ల్లఘురేవఅవశ్యమాత్రాణాంగురులఘుత్వకల్పనాయధారుచిస్యాత్॥యథా॥ స॥
ఇతివమీమాత్రాలఘుః॥తం॥ఇతిచరమేగురుః॥ఉదా॥ పిత్రాకృతాజనకస్యసూతా

త్వంగచ్చేతాంవ్యతిరిక్తమాత్రాణాంగురులఘుత్వకల్పనాయథారుచిస్యాత్ - తథా
చసతిమాత్రాసమకంనామవృత్తంభవతితి'సోమశతమాత్రాత్కత్వంగుర్వంతత్వంచ
వక్ష్యమాణానాంవిశ్లోకవాసవాసీకాచిత్'ప చిత్రాణాం వృత్తానామపి సమానం
వేదితవ్యం॥౨॥కించజ్జోన్దావధాంబుధేవిశ్లోకఇతి॥ ౨ః ౨గణః స్థానగణలఘు-
అథశబ్దావికల్పాథః॥తతుక్తం ॥ వికల్పనంతరారంభప్రశ్నాదౌమంగళేవ్యధే
తి॥అంబుధేశ్చతస్సభ్యోమాత్రాభ్యః పరంజగణోభవేత్ - అథవాసగణలఘూభ-
వేతాం తదావిశ్లోకోనామవృత్తంభవతితి॥౩॥ కించజ్జతమ్యగళాద్వానవాసీకాస్యా
దితి॥తమ్యగళాత్తచ్చబైనామబుధిఃపరామృశ్యతే- అంబుధియుగళాత్అష్టభ్యా
మారాభ్యఃపరమిత్యథః-ఆత్రాపిజోన్దావధేత్యేతానిసదాన్యనువతంతే - వా-
సవాసీకానామఅయమథః-అష్టభ్యోమాత్రాభ్యఃపరంజగణోవాసలఘూవాభవ-
తః-అన్యల్లక్షణంపూర్వవత్-తథేవాసవాసీకానామవృత్తంభవతితి ॥ ౪ ॥ కిం-
చజ్జబాణాష్టనవసయదిల్చిత్రేతి॥ బాణాష్టనవసబాణశబ్దనపంచసంఖ్యా వివక్షే
తా-కందర్పచాణాఃపంచేతిలోకప్రసిద్ధేః-పంచమృష్టమనవషేషస్థానేష్యిత్యథః-

మకంనవమోల్లంకరణమ్॥౨॥జోగావధాంబుధేవిశ్

శ్లోకః॥౩॥తమ్యగళాద్వానవాసీకాస్యాత్ ॥ ౪॥

మాత్రాసమకంరరయతి కాను॥ మాత్రాజన్యాభువాసమకంసమయథాభవతిత
ధాథూమేరపివిష్ణుపన్నీత్వాదితిథావః॥అపిచ॥ధ్రాత్రాకథితామ్రపదస్యసూతా,మా-
౨త్రా౨సమకంవరయేతిచసా॥అత్రఅసద్యశంఅననురూపఘాపంమావరయేతి ని-
వేదితా॥౨॥జోగాదితి ॥ అంబుధేశ్చతుర్ధాఃకలాయాఃపరంజఃజగణఃగౌగురు-
ద్యయంచవదివిశ్లోకోనామ-యథా-వధాంబు-ఇతిజగణః-ధేవ్యశ్ - ఇతిగురూ - ఉ-
దా - గౌరీపతిమనూంతశ్చిత్రం, ప్రేక్షాచకాస్త్రభాష్కరః-భాష్కరః అభి-
ప్రాయగభావీరుదపద్యతే - అపిచ - ధమంపరిత్యజేథూలోక, రాజాస-
రాజతేవిశ్లోకః విశ్లోకఃవిగతయశాః-పద్యేయశసేచశ్లోకఇతికోశః ॥ ౩ ॥ తమ్య-
గళాదితి ॥ తచ్చబైనాంబుధిఃపరామృశ్యతే॥తమ్యగళాత్అంబుధియమళాత్అష్ట-
మ్యాఃమాత్రాయాఃపరంజగణోగురుద్యయంచయదివాసవాసీకానామ - యథా-
సవాసీ-ఇతిజగణః- కాస్యాత్ - ఇతిగురూచ-ఉదా- సీతిమతోష్టాగమేదితా-
థః, మాసయతోధమంసంగ్రహేచ్ఛే - అపిచ - ఘామిపతే శ్శత్రురాజ-
పృథ్వాగ్ని,మంత్రిబలాద్వానవాసీకాస్యాత్ - ఏతద్లోకద్యయమేన్యకాన్వయం -
సవాసీకానూతనమాసనంమంత్రిబలాదేవభవతితిథావఃచాస్యా ద్వికలోపిపవయో-
రేచార్థే చప్రకీర్తితఇతియాదవః॥౪॥ బాణేతి-బాణాష్టనవసపంచమృష్టమీనవమీ-
మకలాలసులయదిల్చుశ్చేచ్ఛిత్రావృత్తం-యథా-ష్ట-ఇతిపంచమీ-సు-య- ఇతిఅష్టమీ-
నవమ్యాచలఘువః- ఉదా - నీలాబ్జదళగుగమలోరావః, చిత్రాంమృగరుచిమన్య

(౫) సవ్యాఖ్యానే శ్చ వృత్తరత్నాకరే - ద్వితీయాధ్యాయః. ౩౩

లఃలఘుఃయదిచిత్రానామాయమథః - పంచాష్టనవమస్థానైషుస్థితాసుమాత్రాసు
అద్యఃపూర్వయా పరయావామాత్రయాసహేకగురుభావంసగచ్ఛేయః కింతపి
భిన్నలఘువాభవేయఃఅన్యల్లక్షణంపూర్వవత్ - ఎవంచేచ్ఛిత్రానామవృత్తంభవతీతి॥
౫॥కించ*అభియుగాద్భుక్తేదుపచిత్రేతి-అయమథః-అష్టాభ్యమాత్రాభ్యఃపరం
భగణస్యాత్ అన్యత్పూర్వవత్తవ్యుక్త పచిత్రానామవృత్తంభవతీతి॥అభియుగా
ద్భుక్త్యాడపచిత్రేతికేచిత్పరంతి॥తదాఅష్టాభ్యమాత్రాభ్యఃపరంగఃగురుశ్చల్లఘు
శ్చయఃయగణశ్చగల్భభవేయర్వదితవ్యుక్తపచిత్రానామవృత్తంభవతీతిత్వం॥౬॥
శ్చింతయదతీతకృతవిభిదక్షయ్యత్రైమాత్రాసమాదిపాదైః కలితం । అనియత
వృత్తపరిమాణసహితం, ప్రధితంజగత్సుపాదాకుళకమితి ॥ అతీతాడక్రాశ్చతేకృ
తైవివక్షై నానాప్రకారైః లక్ష్యభిర్లక్ష్యైర్వ్యతాయక్రాశ్చ అతీతకృత వివిధల
క్ష్యయ్యతైః మాత్రాసమాదిపాదైః ఆదిశబ్దేన విశ్లోక వానవాసికా చిత్రోపచి

తాదౌష్టనవసుయదిలశ్చిత్రా॥౫॥ ఇతిషోడశ
మాత్రాస్తక ద్విపాత్ప్రకరణం॥ అథషోడశ
మాత్రాస్తకచతుష్పాత్ప్రకరణం॥యదతీతవివి
ధ శుభలక్ష్యయ్యతై, ర్మాత్రాసమాదిపాదైఃక
లితం॥అనియతవృత్తపరిమాణయుక్తం,ప్రధితం
జగత్సుచపదాకుళకం॥౧॥ ఇతిషోడశమాత్రా

తాంచెష్టై-అపిచ-సిలాబ్దదశరుగమలఃకృష్టః-పాయాత్సవిదధదధికాంజ్ఞప్తిం- కించ
లొకాతిశయమకదరచక్రాంకం , విద్యాత్రవదతియమథాచిత్రా॥ అత్రోదాహృతే
షుత్రిషుపద్యషుద్వితీయంతృతీయంచైకవ్యం-ఇతిషోడశమాత్రాస్తకద్విపాత్ప్రక
రణం॥౫॥అథషోడశమాత్రాత్తకచతుష్పాత్ప్రకరణం॥యదితి॥యత్వృత్తంఅతీత
వివిధశుభలక్ష్యయ్యతైఃఅతీతాడక్రాశ్చతేవివిదైనానాప్రకారైఃశుభైఃరమణీయైఃల
క్ష్యభిలక్ష్యైఃయతాఃసమేతాశ్చతైఃమాత్రాసమాదిపాదైఃఆదిశబ్దేనస్వస్వలక్షణ
యతమాత్రాసమకవిశ్లోకవానవాసికాచిత్రా త్తకైఃపాదైః కలితంకల్పితంక్రమేదై
వరచితమియావత్ ఎవంపాదానాంభిన్నలక్షణత్వాదేవ అనియతవృత్తపరిమాణ
యుక్తంనియతేననియమితేనవృత్తపరిణామేనవృత్తమేతావదక్షరమితిప్రమాణేనయు
క్తంసహితంభవతీతితథా-నియతవృత్తప్రమాణరహితమితియావత్-ఎవంభూతమే
వత్జగత్సుప్రసిద్ధంపదాకుళకంనామవృత్తంభవతిభిన్నలక్షణపాదత్వాత్ పదాకులక
మిత్యన్వర్థసంజ్ఞాయథా॥మాత్రసమకలక్షణంప్రథమేపాదే। ౧। ఇతినవమమాత్రా
లఘురూపాః।తైః।ఇత్యంతోగురుఃద్వితీయపాదేవిశ్లోకలక్షణం। సమాది।ఇతిజగణః।
పాదే।ఇతిగురూత్పతీయేనవానవాసికాలక్షణం।అష్టమ్యాకలాయాఃపరంరిమాణ

త్రాణంపాదాగృహ్యంతే - కలితంబద్ధం అనియతవృత్తపరిమాణసహితంఅనియతే
 నవృత్తాక్షరపరిమాణేనసహితంప్రథితంప్రసిద్ధం పాదాకుశకంనామ॥ ఆయమర్థః
 మాత్రాస్పృశక విశ్లేక వాసవాసికా చిత్రోప చిత్రాణాం పృత్రాణాం మధ్యేకృ
 మేణపుత్రామేణవాయధేచ్ఛంద్వయోస్త్రయాణాంచతుర్థాంవా ఉత్తలక్షణైఃపా
 దైరుక్తంతదాపాదానాం న్యూనాధికసంఖ్యాక్షర లక్ష్యాశ్చకత్వాదనియతేన పృ
 త్తపరిమాణేనసహితయద్వ్యత్యేతదవృత్తం పాదాకుశకంనామలొకేషు ప్రసిద్ధమి
 త్॥ఆస్తికాశ్లోకప్రథమఃపాదఃచిత్రాస్సౌత్ - సంచమాప్తమనవమస్థానైషు లక్షాః
 స్థితత్వాద్గుర్యంతత్వాచ్చవవిధలక్ష్యానురూధేన కృతత్వాత్క్రమేణపుత్రా మేణ
 వేత్యాదివాఖ్యానంయక్తముత్పత్త్యమః॥౭॥ ఆ॥ఆర్యాదిపృత్రాణాంగురులఘువణక
 నిర్దేశోపాయమాహః॥వృత్తస్యలాపినావణికాగాఽవణికాగురుభిప్రధా । గురవో
 తైర్దలేనిత్యంప్రమాణమితినిశ్చితమితి ॥ వృత్తస్యపథ్యార్యాదేఃలాః మాత్రాః గః
 గురవఃభవంతీతిశేషః - తైర్లఘుభిర్దలేద్యేనూత్రే - అధవాదలేఅధోకృతేనతీతి
 శేషః॥నిత్యంనియతంప్రమాణంసంఖ్యా నిశ్చితఃజ్ఞాతం- ఆయమన్వయః - వృత్తస్య
 లావణికార్థినా గాభవంతీతిప్రమాణంనిత్యం నిశ్చితం - తదాలాఃగురుభిర్వి నావ
 ణికాఇతిప్రమాణంనిత్యంనిశ్చితం - తదాలాఃతైర్వి నాదలే గురవోభవంతీతిప్రమా
 ణంనిత్యంనిశ్చితమితి॥అత్రగురుపరిజ్ఞానంనిమిత్తికృత్యోపాయద్యయముక్తం - ఆసే
 నలఘుపరిజ్ఞానోపాయోపుక్తనివభవతి - తథాపి- గురవఇయంతఇతిజ్ఞానేనతివి
 కోగురుద్వైమాత్రైతిగణనయా గురుసంఖ్యాయాయావత్సోమాత్రాభవంతీతావ
 తీమాకత్రావిహాయ అవశిష్ట మాత్రాసంఖ్యాకాఽనువశిజ్ఞాతుంశక్యం - అతవి
 శ్చకవతుష్పాత్రకరణం॥

అథలఘుజ్ఞానోపాయః॥అక్షరపిండద్వితయం, మా

త్యాగ్యక్తంతతశ్చయచ్ఛేషమ్, తల్లఘ్నవిజ్ఞేయం

తిజగణః॥యుక్తంఇతిగురుంచతుర్థైచిత్రాలక్షణం॥ఇతిపంచమి॥సు॥ఇత్యప్తమి॥ చ
 ఇతిసవమచలఘుః॥ఉదా॥సురసంఘమునిదితిజసిద్ధవరై, ధ్రాత్రాతత్తైవనిత్యం ప్రణ
 తాంభజతసమ ప్రజనినాశకత్రీకం,గిరిజామిహేతిచపదాకులకం - ఇతిహోడశమా
 త్రాత్తకవతుష్పాత్రకరణం॥౧॥జ్ఞానదీపాభిధానంగార్గ్యగోపాల మిశ్రీయవ్యా
 ఖ్యానం॥ అథా॥త్రలఘుసంఖ్యాది ప్రత్యయాఃకథ్యంతేననుచశిఖాదీన్యపిపృత్రానిని
 రూప్యతదనంతరమేవామిప్రత్యయాలవక్తుంకక్యాఃతేషామపిమాత్రాపృత్రత్యాత్ నై
 తదేవం॥సహిశిఖాదీనిమాత్రాపృత్రానిమాత్రాప్రధానత్వాభావాత్-చవక్త్రాదిపదని
 యతగురులఘుసన్నిదేశాన్యేతానితస్తాద్యుక్తఃప్రకరణాదీమానుత్క షణః తత్రా
 దౌలఘుసంఖ్యాప్రత్యయంపధ్యార్యయాహ॥ అక్షరపిండేతి ॥ అక్షరపిండఃఅక్షర

వాఽతొలఘుపరిజ్ఞానాపాయఃపుథుత్వేన - ఏతావత్పుత్రైష్యస్యశ్లోకస్యాధోకఽ-
 స్పష్టవివాధాత్ - తస్మాత్సృష్టికరణభామిదముచ్యతే-పథ్యాభ్యాసానాంస్పష్టపం-
 చాశస్తాత్రాభవంతి - ఏవంవిప్రులాయాశ్చపలాయా ముఖచపలయాజఘనవప-
 లాయాఉద్గిత్యాశ్చ-గీతేష్టప్తిమాత్రాః-ఉపగీతేశ్చతుఃపంచాశత్ - ఆర్యాగీతేశ్చ
 తుష్టప్తిః|వైతాళీయస్యష్టప్తిః-ఎవమాపాతళికాదక్షిణాంతికాదీచ్యవృత్తిప్రాచ్యవృ-
 త్తిప్రవతకాకాపరాంతికాచారుహాసినీనాం-దౌపచ్ఛందసీకస్యాష్టప్తిః - షోడశ-
 మాత్రాణాంవృత్తానాంచతుష్టప్తిః-శిఖాయాఃఖంజాయాశ్చతుఃపంచాశత్త్యధికంశతం-
 అనంగక్రిడాయా ఆష్టావింశ త్యధికంశతం - అతిరుచియాష్టోడశాధికం శతం
 వణకనియమవతామపి వక్త్రీవృత్తానాం లక్ష్యానురోధనమాత్రానియతిరవగంత-
 వ్యా - ఎవంవత్సమాణానాం శ్రీవృత్తప్రభృతీగాం చైతావస్తాత్రాత్మకానాంవృ-
 త్తానాంమధ్యేపథ్యాభ్యావృత్తరచయిత్యా రశ్మిన్నయారచితస్యపథ్యాభ్యావృత్త-
 స్యవణాక-ఏతావంతిఃగురువోలఘువశ్యకియంతో భవేయిరితియదివృచ్ఛేత్రదాతేనై-
 వోక్తోనాంవణాకానాంయావతీసంఖ్యాభవతితావత్సంఖ్యా కాసుసప్తపంచాశతో
 మాత్రాణాంమధ్యేత్యక్తాసు మాత్రాసుఅవశిష్టాస్తు మాత్రా యావత్సంఖ్యాకాభ-
 వంతితావత్సవగురువోవాచ్యాః - గురువ్యతిరక్తాక్షరసంఖ్యాకాలఘవోవక్తవ్యాః

కరణమిదంసర్వజాతీనామ్||౧|| (అథగురులఘుజ్ఞా

సంఖ్యాతద్వివృతయం-ద్విగుణాకసంఖ్యేత్యర్థః-తత్ మాత్రాత్వక్తంకార్యం-మాత్రాసం-
 ఖ్యయాహీనంకుర్యాదిత్యర్థః-తత్శ్చలనంతరయత్ శేషంభవతియాసంఖ్యాశిష్యతే
 తత్లఘుతావంతిలఘుక్షరాణిత్వస్తి క్షోకేభవంతితిష్ఠజైయం- తదిదంసర్వాసామేవ
 వృత్తజాతీనాంలఘుసంజ్ఞాజ్ఞానకరణంసాధనంభవతీ-నతుకతిపయానామిత్యర్థః- అ-
 త్రసర్వవృత్తానామితివక్తవ్యేసర్వజాతీనామితివచనస్యేదంప్రయోజనమ్|క్షో|| జాతి-
 మత్యేవవృత్తేషులఘుద్విప్రత్యయాఇమ|అర్యాదిషుప్రవ రంతేన జక్తా|దిష్వజా-
 తిషు|కింపునర్లక్షణంజాతింతాంవృత్తానాంతదుచ్యతే| సర్వాసుయస్యవృత్తస్యవృత్తి-
 ష్యేవానువర్తతే||మాత్రా-మాత్రాసంఖ్యా-జాతిమతీ-తద్వదస్యజాతివద్ది తం-ఆర్యా-
 యాఉద్గితేశ్చసర్వస్వవాంతరభేదేషుసప్తపంచాశదేవమాత్రాభవంతిఃగీతేతా-
 లీయాపాతళికానాంష్టప్తిః-ఉపగీతేశ్చతుఃపంచాశత్-ఆర్యాగీత్యావచ్ఛందసీకాఽ-
 పరాస్త్రికాఽచలభృతీత్యాద్యనంగక్రిడావిమృన్దాలాచమృకమాలానాంచతుష్టప్తిః-
 చారుహాసిన్యాష్టప్తుచ్ఛాశత్-శిఖాఖంజయోద్వాష్టప్తిః-అతిరుచిరాయాలప్తపంచా-
 శత్-క్రియాఆష్ట-స్త్రియాష్టోడశ- ఇత్యేవం సర్వత్రతత్తేస్తాత్రాసంఖ్యానుసృత్తిర-
 త్రాసుసంధేయా-తస్మాదార్యాదీనివృత్తానిజాతిమంతి-ఎవ్వవాంతరభేదేషుఏకామా-
 త్రాసంఖ్యానానువతకాతే - యథావక్తాదిషుఉపజాతిషు పదచతురూధ్యేకాషు

తథాగురవశయంతఃకతివణాలఘవశ్చేతియదిపృచ్ఛేత్తదా॥ సైవైవోక్తానాంగు
రూణాంయావతీ సంఖ్యాభవతితావత్సంఖ్యాకాసుమాత్రాసు సప్తపంచాశతోమా
త్రాణాంమధ్యే అపాస్తాసు పరిశిష్టమాత్రా యావత్సంఖ్యాకాభవంతితావత్సం
ఖ్యావర్ణావాచ్యాః-గురుసఖ్యాయాంద్విగుణీకృతాయాంయావతీసఖ్యాభవతితా
వత్సఖ్యాకాసు మాత్రాసు అపాస్తాసు అవశిష్టమాత్రాసఖ్యలఘువాచ్యాః-
తథాలఘవశయంతఃకతివర్ణగురవశ్చేతియదిప్రశ్నం కుర్యాత్తదాతేనైవోక్తానాం
లఘూనాం యావతీసఖ్యాభవతి తావత్సఖ్యాకాసు మాత్రాసుసప్తపంచాశతో
మాత్రాణాంమధ్యేత్యక్తాసుఅవశిష్టమాత్రాద్వైమాత్రేపికగురుతిగణనయాయా
వంత్యోభవంతితావంత్యోగురవావక్తవ్యాః- అథవాయధోక్తలఘుసఖ్యాకాసుమా
త్రాసుసప్త పంచాశతో మాత్రాణాంమధ్యే పరిగమితాసు అవశిష్టాసు మాత్రా
సుఅధికకృతాసుపికస్యాథాస్యమాత్రా యావంత్యోభవంతితావంత్యోగురవోవా
చ్యాఃగురులఘుమిత్రణేనతియావతీసంఖ్యాతావంత్యవర్ణావక్తవ్యాః- యథా॥ ౩౧
వ్యవశ కేషుపాదో,దళయోరాద్వైషుదృశ్యతేయస్యాః । పధ్యేతినామతస్యాశ్చేన్ద్ర

నోపాయః॥వృత్తస్యలావినావర్జిత, గాఽవర్ణా

గురుభిస్తదా॥గురవోలైదకలైనిత్యం, ప్రమాణ

చతానిరుజాతిరహితానివృత్తాని-ఎవ్వేతెలఘుద్విప్రత్యయానప్రవతకం-తె-అథేదా
సీంతర్యాయాంఅయిలఘుప్రత్యయఉదాహ్రియతే॥శ్లో॥ అక్షరాణీతుషత్తిరింశదా
ర్యాయాంసంతికుత్రచిత్ । కేయంత్యత్రలఘూనీతిప్రశ్నమాత్రావిదఃప్రతిఅత్రఅక్ష
రపిండఃషత్తిరింశత్ 36- తద్ద్వితయంద్విసప్తతిః ౩౭ - మాత్రాసఖ్యాసప్తపంచా
శత్ ౪౭ తద్రహితఅక్షరపిండ ద్వితయశేషంపంచదశ. ౧౪ - తస్మాత్తస్యామార్యా
యాంపంచదశలఘూనీతిప్రబ్రూయాత్-తద్యథా-గచ్ఛతిపురశ్శరీరం, ధావతిపశ్చా
దసంస్కృతంచెతః । చీనాంకుకమివశేతోః, ప్రతిహతంసీయమానస్య- అస్యామార్యా
యాంషత్తిరింశదక్షరాణి-తేషుపంచదశలఘూని-అత్రపూర్వాధేఃఅష్టలఘూనిఉ
త్తరాధేనప్తలఘూని-అథవైతాళీయ- అక్షరపిండఃఅష్టత్రింశత్-తద్ద్వితయంషట్సు
ప్తతిః ౭౭మాత్రాసఖ్యాషట్టింశంతద్రహితాక్షరపిండేశేషంషోడశలఘూని- తత్రపూ
ర్వాధేఃఅష్టా-ఉత్తరాధేఃచాష్టా-ఇతి॥౧॥ అథవృత్తానాంగురులఘుజ్ఞానోపాయ
మాహ॥వృత్తస్యేతి॥వృత్తస్యజాత్యైకవచనం-వృత్తానామిత్యర్థః- లాఃలఘుఃమా
త్రాఇత్యర్థః - వణాద్విసాఅక్షరైర్విసాకృతాఃగాఃగురవఃవణాభవంతి - ఆ
క్షరైర్విసాకృతామాత్రాగురవాభవంతీత్యర్థః-వణాగురుభిస్తదేతి॥ గురుభి
ర్విసాకృతావణాఃలఘువాభవంతి॥ గురవోలైరితి॥లైఃలఘుభిఃవిసాకృతావణాః
గురవాభవంతి-అత్రీపూర్వంవదైకావిసాకృతాఃలఘువాగురవః - ఇదానీంలఘుభి

విద్భిస్సమాఖ్యాతమ్-అస్మికవృత్తైః సప్తపంచాశత్సత్రాః-వణాన్తు 33 త్రయస్త్రింశత్-గురవః ౨౪ శ్చతుర్వింశతిః-లఘవః ౯౪౪.

... *

న్యాసః

గురుపరిజ్ఞానే ప్రథమోపాయప్రశ్నః

వృత్తమాత్రాః సప్తపంచాశత్, } ౫౭

వృత్తవణాః త్రయస్త్రింశత్. } 33

అవశిష్టా మాత్రా శ్చతుర్వింశతిః. } ౨౪ గురవః
— ఇత్యుత్తరం

గురువ్యతిరక్తాక్షరసంఖ్యాకాలఘవః

వృత్తాక్షరాణి త్రయస్త్రింశత్, } 33

వృత్తై గురవ శ్చతుర్వింశతిః, } ౨౪

అవశిష్టాక్షరాణి సవ. ౯ లఘవః
— ఇత్యుత్తరం

3 గురువయంతఃకతివణాః లఘవశ్చతుర్ద్వితీయప్రశ్నః,

వృత్తమాత్రా సప్తపంచాశత్, } ౫౭

వృత్తగురవశ్చతుర్వింశతిః, } ౨౪
అవశిష్టమాత్రా సప్తయస్త్రింశత్-33
వణాన్-ఇత్యుత్తరం.

౪ లఘుపరిజ్ఞానోపాయః

వృత్తమాత్రా సప్తపంచాశత్ ౫౭ }

ద్విగుణీకృతా గురవః ౨౪
ప్రచత్వారింశత్ ౮౦ }

అవశిష్టమాత్రా సర్వ లఘవ ఇత్యుత్తరం

మితి నిశ్చితమ్॥ ౨॥ ఇతి గురులఘుజ్ఞానోపాయః॥

విజ్ఞానాకృతావణాశ్చ గురవ ఇతి బోధవ్యం॥ దశే నిత్యమితి॥ దశే అర్థేణ త్యగ్నియతం ఇతి ఏవం ప్రమాణం గురులఘుప్రమితిః నిశ్చితమ్-వృత్తైః మునిశీకృతమ్-ఏతదుక్తం భవతి యస్య కస్యాపి వృత్తస్యా ఛేతదక్షరాణి మాత్రాః కుర్వాత్ తాసు తదక్షరసంఖ్యాకా విహయశిష్టా మాత్రాయా వత్యస్తావంతో గురవో భవంతి-తావద్భి గురభి విజ్ఞానాకృతాః వృత్తాధావర్ణాయా వంతస్తావంతో లఘవో భవంతి-తావద్భి లఘుభి విజ్ఞానాకృతాని వృత్తాధాక్షరాణ్యపి గురవో భవంతి॥ యథా॥ వాగధావివసంపుక్తా వాగధాప్రతిపత్తయే జగతః పితరా వందే పార్వతీ పరమేశ్వరా ॥ ఆస్య పూర్వస్త్రిన్సధేః ౨౭ సప్తవింశతిః కలాః-వణాన్తు ౧౬ షోడశ-త్రివిదాకృతాః కలాః ౧౧ ఏకాదశ-తావంతో గురవః-త్రివిదాకృతావణాః ౫౭ షం-తావంతో లఘవః-తైర్విదాకృతావణాః ౧౧ ఏకాదశ తావంతో పిపూర్వవదేవగురవః... .. *

శుగురుపరిజ్ఞానేద్విశేషోపాయ ప్రశ్నః-

వృత్తమాత్రాస్థప్రపంచారత.	౪౭
వృత్తలఘవఃసవ,	—
అవశిష్టమాత్రాలప్తః	౪౮
జ్యేష్ఠమాత్రేపికోగురురితి.	—
జ్యేష్ఠమాత్రేపికోగురురితి.	—
అవశిష్టమాత్రాలప్తః	—
జ్యేష్ఠమాత్రేపికోగురురితి.	—

౬ పునఃపక్షాంతరేణగురుపరిజ్ఞానం	
అవశిష్టమాత్రాలప్తః	౪౮
చిత్తావరింత	—
అధికకరణేపికస్యాధిక	౪౯
స్వమాత్రా శ్చతువికాంత	—
తః,	—
౭ గురులఘుమిత్రజేనవణాసంఖ్యాపరిజ్ఞానం-	
వృత్తగురువశ్చతుర్వింశతిః,	౫౦
వృత్తలఘవఃసవ-	—
సంకలితాస్త్రయ	౩౩ వణా ఇ
స్త్రింశత్-	—

ఏవంవిపులాదిష్టపిబోధవ్యమ్*జ్ఞానదీపాభేదానం గాగ్యక గోపాల మిత్రీయవ్యా

న్యాసః-

గురుపరిజ్ఞానం.	లఘుపరిజ్ఞానం
పూర్వదశేమాత్రాః ౨౭ సప్తవింశతిః	వృత్తస్యఅధేకవణాః ౧౬షోడశ
అస్యఅర్ధస్యవర్ణాః ౧౩షోడశవిసాకృతాః	గురువః ఏకాదశగవిసాకృతాః
అవశిష్టాః కలాః ౧౧ ఏకాదశ-గురువః	అవశిష్టావణాః ౫ పంచలఘవః

ప్రకారాంతరేణగురుపరిజ్ఞానం.

వృత్తాధికాక్షరాణి ౧౬షోడశ	కెచ్చ అథప్రహనామధిపః ప్రభాతే
అస్మిన్నధేకలఘవః ౫ పంచ-విసా	బాయాప్రతిగ్రాహితగంధనాల్యాం న
అవశిష్టాక్షరాణి ౧౧ ఏకాదశాపి గురువః	నాయ పీత ప్రతి బద్ధ వత్సం యశో

ఖ్యానం॥ అదైష్వర్యవృత్తేషు గుర్వాదిప్రత్యయాన్ పథ్యావక్రైణాహ ॥ వృత్తస్య
 లాఙ్ఘి॥ వృత్తస్య లా ఇత్యనేన శబ్దైసలఘువాచినామాత్యాఽల్యుత-వణశబ్దేనాత్
 రాణీతిత్వం తే-గాఃగుర్వక్షరాణీలైఃలఘుక్షరైఃదశైతధేఃసల్యధాః-తస్యామ
 థాః-వృత్తస్యమాత్రాఅక్షరైఃవికారాకృతాశ్చేత్ - శేషంగుర్వక్షర సంఖ్యాభవ
 తి॥ శ్లో॥ ద్విచక్వారింశదేకస్యాంగీత్యాంసంత్యక్షరాణితు । క్రియంత్యత్ర గురూణీప్ర
 శ్నోమాత్రావిదంప్రతి ॥ అత్రవృత్తస్యలాః ౬౦ ప్రిః వణశంఖ్యయార ౨ ద్వి
 చక్వారింశతారహితాసుశేషంగురూప్రదేశ- తస్మాత్తస్యాంగీత్యావప్రదేశగురూణీతి
 బూ)యాత్ తద్యధా॥ పర్యతరాజసుతాయాఃపుత్రకాబూర్వవతిమండలైఃపంచయోః
 వదనైఃచకాంతిభరితైరలంతినయనానిసస్పృహంశమ్భూః॥ వణశగురుభిస్తథేతి ॥ వృ
 త్తలాగురుభిఃవికారాకృతాశ్చేత్ - శేషంగుర్వక్షరసంఖ్యాభవతి ॥ శ్లో॥ గురూణ్యుద్గీతీవృ
 త్తేతుసంతిద్వావింశతిఃకృపిత ॥ అక్షరాణీకియంత్యస్యాఇతిమాత్రావిదంప్రతి ॥
 అత్రేవృత్తస్యలాస్సప్రౌఢపఞ్చశతేతస్యాగురు సంఖ్యయా ద్వావింశత్యా ౨౨
 రహితాయాంశేషం ౩౫ పఞ్చత్రింశత్ - తస్మాత్తస్యా మగ్ధిత్యాం పఞ్చత్రింశద
 క్షరాణీతిహచ్చం॥ తద్యధా॥ కదారపోషణరతాఃకాశీతళవాహినీగంగాఽంజ
 ఘానకృష్ణఃకంబుజవతంసచాభితేతీతమ్ ॥ అత్రేహిద్వావింశతిగురూణి- పంచత్రింశ
 త్యక్షరాణి॥ గురువాలైదేశశబ్దైః ॥ వృత్తస్యమాత్రాత్వైఃఘృభిః వినాకృతాశ్చే
 త్ శేషదశైకృతైఃఅధిఃకృతైఃసతిగురుసంఖ్యాభవతి॥ నిడుత్పేక్షఖండవణేశు శస్త్ర
 చ్చైదేదశ మతమితిమెదినీ॥ శ్లో॥ ఉపగీత్యాంతుకస్యాంఽల్లఘూనిదశతత్రతుకతిగుర్వ
 క్షరాణీప్రశ్నో మాత్రావిదంప్రతి॥ అత్రవృత్తస్య మాత్రాశ్చతుః పఞ్చ
 యరశత్ - తాసులఘుసంఖ్యయాంగం దశత్వరూపయారహితాసు శేషంగర చతు
 శ్చక్వారింశత్ - తస్మిన్దశై సతి౨౨ద్వావింశతిః - ఏతావంత్యత్ర గురూణీతి హ
 చ్యమ్॥ తద్యధా॥ ఇహసూచితమాత్రాణామధానాంసూరిభిః పూవైః। ఉపగీతి
 రియంవక్రైఃనిత్యంసైయాదభిజ్ఞానామ్ ॥ అత్రహిచతుః పంచాశత్ మాత్రాసుల
 ఘురూపాభిదేశమాత్రాభి ర్యజితాదశిష్టానాం రర చతు శ్చక్వారింశతో
 మాత్రాణామధిఃపూతాద్వావింశతిః - గుర్వక్షరసంఖ్యాభవతితస్మా రుపగీత్యా
 ద్వావింశతిగుర్వక్షరాణీతికథయేత్ ॥ నిత్యప్రమాణమినిశ్చితమితి ॥ ఇతిశబ్దో
 ధనాధేనుమృషేముఃశూచ ॥ అస్యశ్లోక ప్రథమదశేమాత్రాః ౩౫ పంచతిం
 శత్ - వణశాః౨౨ద్వావింశతిః - తైవికారాకృతామాత్రాః ౧౩ త్రయోదశ - తా
 వంతాగురువః- ఏతైవికారాకృతావణాః- నవ-తావంతౌలఘవః - తైవికారాకృ
 తావణాః౧౩త్రయోదశ - తావంతశ్చపాగ్విర్భురవఃపంచసర్వత్రాపిశ్చేయమ్॥ ౩॥
 ఇతిగురులఘుజ్ఞానోపాయః ॥

త్రైదశకానాథః- తేనగురుద్వారకౌలఘుప్రత్యయః- లఘుద్వారకౌలక్షప్రత్యయశ్చ పరిగృహ్యతేతయోరనుపదేశస్త్రుతిప్రబుద్ధ్యుద్దిపనాథః తథాహి-ఇహతావల్లఘుప్రత్యయోగురుప్రత్యయశ్చేతిద్వౌప్రత్యయాఅక్షరద్వారకాపుత్రా - ఎవంగురుద్వారకావపిద్వౌప్రత్యయాసంభావ్యేతే- తథాలఘుద్వారకౌద్వౌ - తత్రగురుద్వారకయోః లఘుద్వారకయోశ్చఎకైకస్త్రైకకథితే- తేషాంప్రత్యయాశ్చైత్యేస్త్వయమేవఊహ్యాభవేతామితి గ్రంథకారాభిప్రాయః : - తావిదానీం బూమః||ద్విగుణగురుసంఖ్యాయోః| నామాత్రాసంఖ్యాభవతిలఘుసంఖ్యా| లఘుసంఖ్యాయుతమాత్రాప్రతిమిహసంఖ్యైకక్షరాణాంచ|| శ్లో|| ఆర్యాగీత్యాంగురూణ్యసకస్యాంచిత్యంవచింశతిః | కియంతితులఘూనీతి ప్రశ్నోమాత్రావిదంశ్రీతి || ఆత్రైమాత్రాసంఖ్యా ౬౪ చతుషష్టిః, గురుసంఖ్యా ౨౫ పంచవింశతిః - సాద్విగుణాంపఞ్చాశత్ తయాఊనాయాంమాత్రాసంఖ్యాయాం శేషం ౧౪ చతుషశ-ఏతావంతిత్సాంలఘూనీతివాచ్యమ్||తద్యథా|| అథనిఙరాజ్యంతేనపాశాసినశేనశఙ్గిరాజ్యంతేన| యేనాఽరాజ్యంతసక్రయాదిశోయస్యవిహతిరాజ్యంతేన| శత్రురాజ్యదైసరిపుచక్రేమృత్యునా ఇతిక్రియాసూర్యశోభనయేనదితః : ఆరాజ్యంతఆశోభంతసశేననిఙరాజ్యం పాశాసీశాసితంయస్య- ఆజ్యంతేయధమధ్యేవిహతిరంతరాయః-స- సర్వత్రజయఏతత్ప్రథమః|| శ్లో|| ఆస్యామేవలఘున్యాసన్నాత్యాగీత్యాంచతుషశ|అక్షరాణీతియంతిస్సురితిమాత్రావిదంవదత్ || ఆత్రలఘుసంఖ్యా౧౪ చతుషశ - మాత్రాసంఖ్యా చతుషష్టిః ౬౪ తదుభయయోగ సంఖ్య౨౫అష్టసప్తతితద్దశం ౩౯ ఏకాదశత్వారింశత్ , ఏతావంతిత్సామాన్యాగీత్యామక్షరాణీతివాచ్యం || తద్యథాఅథనిఙరాజ్యంతేనెతిపూర్వోక్తమేవాదాహరణమ్-ఏవమన్యత్రాప్రస్థనుసంధేయం||౨||ఇతిషోడశమాత్రాప్రత్యప్రకరణం*... *

అ||మాత్రాసమకానామధ్యేషాడశమాత్రానివృత్తానిలక్షయిత్యాఇదానీంమాత్రాధిక్యేనభిన్నానాంలక్షణమాహ*శిఖిగుణితదశలఘురచితమపగతలఘుయుగళమిదమపరమఖిలమ్| సగురుశకలయుగళకఘపిసుపరిఘటితలలితపదవిత్తిభవతిశిఖి||శిఖిలోగ్నయఃఆనైసత్రిత్వసంఖ్యావివక్షితా|| క్రమ్|| త్రయోవా అగ్నయోహవ్యనాహనోదేవానాం కవ్యనాహనః పితౄణాం సహరక్షా ఆనురాణాం తపితహ్యే

అభిన్నభిన్నమాత్రాసంఖ్యాత్వక ద్విపాత్ప్ర

కరణమ్ * శిఖిగుణిత దశలఘు రచిత మప

—అభిన్నభిన్నమాత్రా సంఖ్యాత్వక ద్విపాత్ప్రకరణమ్. *

శిఖిగుణితేతి|| శిఖిభిః అగ్నిభిః త్రిభిః గుణితైః వధికైఃదశభిఃలఘుభిఃరచితం-త్రింశల్లఘువిరచితమిత్యథః- అపగతలఘుయుగళంలఘుద్వయహీనం -అష్టా

(౬) సవ్యాఖ్యానే ఖ వృ త్తర త్నాక రేఖద్వితీయోద్ధాయః. ౪౧

శగ్ంసంతేమాంవరిష్యతేమామితిశ్రితః త్రియోగ్నయశ్చహుతయశ్చపంచెత్యాది
 లోకప్రసిద్ధశ్చ || శివిభిస్త్రీభిగుణితాఃవగైతాఃశిభిగుణితాఃదశచతైలఘవశ్చే
 తిదశలఘవఃశిభిగుణితాశ్చతైదశలఘవశ్చేతి శిభిగుణితదశ లఘవఃత్రింశ లఘవః
 ఇత్యథాఃతైఃరచితంశిభిగుణితదశలఘురచితంఇదంప్రథమచరణమితిశేషః - ఇద
 మితిసపుంసకలింగనిదేశప్రయోగసామధ్యాయాదేవ సపుంసకలింగస్య చరణశబ్ద
 స్యాధ్యాహరణవయోగ్యఇతిగమ్యతే-చరణశబ్దస్యాభయలింగత్వంయథా - పద
 ఘ్నిశ్చరణోస్త్రీయామిత్యమరసింహూక్తైః- సత్యథామితి పదమధ్యాహరణము
 చితం-తథాసతి-శిభిగుణితేత్యాదికస్యభవతి శిఖేత్యంతస్య వాక్యస్య ఏకశ్లోకత్వం
 స్యాత్-తథా త్వేచేదమేకమథాంకధంద్విరావత్యశ్లోకఃకతావ్యఇతిచిరంతసవ్యా
 ఖ్యానంవిరుద్ధైత- అపరంద్వితీయంచరణంఅఖిలం సవంసగురుగురుసహితంశక
 లయుగశకంఅథాద్యయం-ఏవంచితంచేతిశేషః - సుపరిఘటితలలితపదవితతి- సు
 ఘ్నపరిబద్ధకౌమలపదవిస్తృతి||అయమన్వయః||శిభిగుణితదశలఘురచితం అపగతల
 ఘుయుగశంసగురుచభవతి-చేదిదంప్రథమంచరణంభవతి- శిభిగుణితదశలఘురచి
 తంఅఖిలంసగురుచభవతిచేదిదంఅపరంచరణంభవతి- సుపరిఘటితలలిత పదవిత
 తిశకలయుగశకమప్యేవంచితంచేచ్ఛిఖానామవృత్తంభవతీతి|| ఏతదు క్తంభవతి-శి
 ఖావృత్తస్యప్రథమపాదేఅష్టావింశతిలఘవఃఅంతెగురుశ్చై చ్చకః-తృతీయేష్యేవం-ద్వి
 తీయపాదేత్రింశలఘవఃఅంతెగురుశ్చై చ్చకః-చతుర్థేపాదేష్యేవమితి || ౧ || కించ||
 * వినిమయవిహితశకలయుగశలఘులలితపదవితతిరచితగుణిచయా, శ్రుతిసుఖకృ
 దియమపిజగతిజగిరడపగతవతీసతిశ్శిభవతీఖిజెతి||వినిమయైశిఖాయాః పాదయో

గతలఘుయుగశమపరమిదమఖిలమ్ , సగురుశ
 కలయుగశకమపిసుపరిఘటిత లలిత పదవితతి
 భవతిశిఖా||౧ || వినిమయవిహితశకలయుగశల

వింశతిలఘురచితమితియాపత్-ఎవంపూర్వాధికలక్షణం- అపరంఉత్తరాధాంబుద
 మఖిలంఏభిస్త్రీంశతాలఘుభిఃసంపూర్ణం-సగురుశకలైః||శకలయుగశమహేఅథా
 ద్యయమపిసగురుఅంతెగురుసహితంయదీతహికాశిఖానామద్విపాద్వృత్తంభవతి -ఆ
 త్రసచతుభిఃపాదైఃశ్లోకఃద్వాభ్యామేవ - త్రింశతీసంఖ్యాయాంద్విత్వసంఖ్యావ్య
 వకలసమకృత్యాఅష్టావింశతిలఘురచితమితిస్వభావేన ప్రథమపాదకథనస్యాస్తికా
 వృత్తైత్వశకృత్యాత్ శిభిగుణితదశలఘురచితంఅపగతలఘుయుగమిత్యుక్తమ్- లక్ష
 ãంద్రష్టవ్యమ్||ఉ||నిశిచరపతిమథసతుకపిరవదదిహశ్చఽమకులపఘగధిపసు హితమ్,
 యువతిరిజనకమహేతరివిసృజమతిమియమసు హృదితరుచిరనలశిఖా || నిశిచరపతిం
 రావణం-కసింహుసుమాకాసనుహృత్ప్రాణాపహారిణీ || ౧ || వినిమయైతి || వినిమ

వ్యత్యాసేనవిహితంశకలయుగళంయస్యాస్సాతధాలఘుభిలలితాకోమలాపదా
నాంవితతిఃవిస్తృతిర్యస్యాస్సాతధారచితోగుణ నిచయోయస్యాస్సాతధా- వినిమ
యవిహితశకలయుగళాచలఘులలితపదవితతిశ్చేష్టాచితగుణనిచయాచెతివినిమ
యవిహితశకలయుగళలఘులలితపదవితతిరచితగుణనిచయాసమానాధికరణసమా
సఃశ్రుతిసుఖకృత్ శ్రోత్రసుఖకరీషయమపిజశిరః జకారస్యమూధాకానండపగతవతి
ప్రాప్తవతిఇతికాశాచేఖజానామఖజాశబ్ద వతికానాజకారస్యమూధాకానం ఇకాశా
ప్రాప్తవతిసతిఖజ్జోనామవృత్తం భవతీత్యథాః- ఇదమప్యేకమథాం॥ ఏతదుక్తం
భవతి॥ఖజ్జాయాఃప్రథమేపాదెత్రింశ ల్లఘవఃఅవసానెగురున్వైకః- తృతీయేపాదే
పితధా-ద్వితీయేపాదెఅష్టానింశతిలఘుఃఅంతెగురున్వైకః- చతుర్థేపాదేపితద్విది
తి॥౨॥ కించ ॥ * అష్టావధేకాద్యభ్యస్తాయస్యాస్సానగ్నక్రిడోక్తేతి ॥ ఆర్థే
ప్రథమఇతిశేషః- గాఃగురవఃద్వ్యభ్యస్తాఃద్వాభ్యాంవగితా అనంగక్రిడానామ-
అయమథాః- అనంగక్రిడాయాఃపరీధమార్థప్రతిపాదంషోడశగురవః - స్మరిత్య

ఘులలిత పదవితతిరచిత గుణనిచయా, శు్రితి

సుఖకృద్వియమపి జగతిజశిరడపగత వతిఇనతి

భవతిఖజా॥౨॥ అష్టావధేకాద్యభ్యస్తాయ

యవిహితైఃపర్యాసేనవిస్సన్తైఃశకలయుగళలఘుభిఃదళద్వయోక్తలఘువతైః ల
లితయాహృద్యయాపదవితత్యాపదపరంపరయారచితస్సంపాదితోగుణనిచయసా
కుమార్యాదిగుణపూర్వాహాయస్యాస్సాయద్వావినిమయవిహితశకలయుగళ లఘు
శ్చాసాలలితపదవితతిరచితగుణనిచయాచెతిసమానాధికరణసమాసశిఖాయాఃపూ
ర్వము త్రరంచదళంయదిపరివర్తనేనవ్యత్యస్తంతర్హిఖంజానామవృత్తమిత్యర్థఃఅస్మిన్
వృత్తెగురుద్వయయోగాభావేనఖజ్జితసాక్షాద్వక్తుమశక్యత్వాదాహజశిరఇతిఇతికా
రేజశిరఃజకారస్యఖజాపదవతికానః మస్తకండపగతవతిసతిఖజ్జోతిఫతితమ్ ఇయమ
పిశిఖావృత్తవతీజగతిశ్రుతిసుఖకృద్భవతి - అత్రలఘుభిగురుణాచ పూర్వాధాం
ద్వాత్రింశన్తాత్రం- ఉత్తరాధాంత్రింశన్తాత్రంజ్ఞేయంఏతత్పూర్వాధాంవణాః ఛలి
స్తస్తిఅనుష్టుభివిద్యున్తావాప్తలక్షణవత్ ॥ ఉ ॥ విబుధధునిహరభసితహలధరకమల
జలనిధిశశధరరుచిరమమలమ్,కబళయతిన్మపయశఇదమభిలమితిభవతిజగతిఖలుజఞా
యతఖజా॥అమలంన్మపయశఃవిబుధధున్యాదీనాంరుచింకబళయతి- ఇతిఖాయతఖజా
ఇకారేణయుక్తాఖజా-ఖజ్జోత్త్యర్థయద్వా ॥ఉ॥ రుచిరతివిలసతినవరజనిరశికుశకల
రుచిరవహిమగిరిదుహితుః, సరసిజదళసమమ్మదుశతతరుణతరణికిరణరుచిరచరణసఖ
జా॥ పద్మసదృశయోర్బాలతపాతామ్రయోగోకరీచరణయోఃసఖిఃప్రథమాచ
క్రీకలామనుకరోతీత్యథాః॥౨॥అష్టావితి॥ యస్యాఃఅర్థేపూర్వస్త్రికదశేద్వ్యభ్య

యమేకపాదః-అన్యోఽప్యేకవివరచయితవ్యః- నన్వనంగక్రీడాయాఃపూర్వార్థము
క్షంకీద్యశం పునరపరాధామిత్యతాహ॥ దళమధ్యమపివసుగుణితసలినిధిలఘుకపి
రచితపదవితతిభవతీతి॥ అపరందళము తరార్థం. వసుశే దైనాప్యసంఖ్యావివక్షితాః
అప్యేవసవతిత్రతేలోకప్రసిద్ధేశ్చ - వసుభిరష్టాభిగుణితాఃవగతాఃవసుగుణి
తాః-సలినిధయశ్చ త్వారశ్చ తెలఘవవలఘుకాశ్చేతిసలినిధిలఘుకాః- వసుగు
ణితాశ్చ తెసలినిధిలఘుకాశ్చేతివసుగుణితసలినిధిలఘుకాఃద్వాత్రింశల్లఘవఇత్యు
ధాః-తైర్విరచితపదవితతివభవతి- అనంగక్రీడాయాఅపరాధైప్రతిపాదంద్వా
త్రింశల్లఘవవసుగుణిత్యధాః- అయమప్యేకఃపాదః - అన్యోఽప్యేకవివరచయిత
వ్యః ॥ ౩ ॥ కింవశాత్రిగుణనవలఘురవసేతిగురురితిదళయంగకృతతనురతిరుచిరేతి-
త్రిగుణనవలఘువోయాస్యాస్యాత్రిగుణనవలఘుః - సప్రవిశేతిలఘుమతీత్యధాః-
అవసీతిఃపర్యవసానంగురుస్యాస్యాఅవసీతిగురుః ఇత్యుదాహరణదళయంగకృ
తతనుఃఅథాద్వయకృతశేరిరాతిరుచిరానామ- అయమప్యేకఃపాదః-అయమర్థః-

స్యాస్యానజక్రీడాక్తా, దళమపరమపి వసుగుణి

తసలినిధిలఘు కవించిత పదవితతిభవతి॥ ౩॥

త్రిగుణనవలఘురవసీతి గురురితిదళయంగ కృత

స్తాఃద్విగుణాఃఅప్యేగాఃపాదశేగురవఃస్యః-అపరంఉత్తరందళమధ్యమపివసుభిరష్టభి
ర్గుణితైరావృత్తై సులినిధిలఘుకైఃచతులఘుభిఃవిరచితపదవితతిభవతి-గురుభిః
పూర్వాద్ధంలఘుభిరు తరార్థంచయదిద్వాత్రింశద్వాత్రంస్యాదిత్యర్థః-సాలనజక్రీడా
ఉక్తాకథితా॥ఉ॥వేదాంతేఽద్యంశంభుంపందెయస్త్రిజాతానంగక్రీడా,క్రతిరపియ
మిహపరమమభికలయతిజగతిమధురిపురపియమనుసరతిహి॥ అనంగక్రీడాయదనవిజ
యః-అపిచ ॥ ఉ ॥ వాక్యైవకైభావైహ్యుద్వైయాన్సాన్బీలానంగ
క్రీడా, త్యుణభుగతివపలమతిరసిగుణలవపిరహయంగపిపశురభిసరతిజగతి॥ అనంగ
క్రీడానిధువసం-రసీకాయాంరమణ్యాం సాకూతోక్రీషత్పుక్రీపూర్వయత్తదేవసు
రతం-సాధారణంతుగుణలవరహితపశురప్యనుసరతి॥౩॥ త్రిగుణేతి॥ ఆధానామ్-
త్రిగుణనవలఘుఃసప్రవిశేతిలఘుఃఅవసీతిగురుఃఅవసీతౌఅవసానెగురుయస్యాస్యా
తథోక్తా-ఇతివందళయంగకృతతనుః అర్థద్వయేపిరచితరూపాతిరుచిరానామభవ
తి-ద్వయోరపిదళయోర్లక్షణస్యసదృశత్వాదిదమర్థంపాదాత్తకమ్- కిభాదీనామవా
స్తరభేదానసంతి॥ఉ॥వలిరపునుణిదళజలధరనికరనిజధునిజలనివహలితే, వికచతరు
ణసరసీజద్యశిమహాస్థివతిహిమమమతిరతిరుచిరా॥ క్రీక్ష్ణమైమనారంజతీభావః॥

౪౪ భిన్నభిన్నమాత్రాసంఖ్యాత్మకద్విపాత్ప్రకరణమ్.

అతి రుచిరాయాః త్రిపాదంసప్తవింశతిలఘువస్సుః ఆవసానేగురుశ్చైచ్ఛికౌ భవతీ
తి॥౫॥

ఇతిశ్రీమతాకవిశాదూర్ణేనశ్రీనాథేనవిరచితాయాం-ధీశోధిన్యాఖ్యాయాం

పృథ్వీకరవ్యాఖ్యాయాం-ద్వితీయోధ్యాయః॥ *

తసురతిరుచిరా॥ ౪॥ * ఇత్యేతచ్ఛద్విపాత్ప్ర

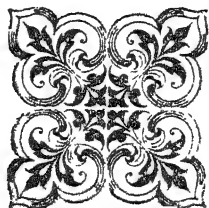
కరణమ్ * ఇతిశ్రీకేదారాస్తర్వాణిక్మతేపృథ

రత్నాకరేద్వితీయోఽధ్యాయః॥ *

౪॥ * ఇతిభిన్నభిన్నమాత్రాసంఖ్యాత్మకద్విపాత్ప్రకరణమ్-

ఇతిశ్రీనారాయణపురోహితవిరచితమణిసిద్ధిసమాఖ్యానై

పృథ్వీకరవ్యాఖ్యనే-ద్వితీయోఽధ్యాయః.

అ||ఉక్తాయామితి||ఏవంద్వితియాధ్యాయేనమాత్రాచ్ఛన్దసేవప్రతానాలక్ష్యంలక్షణం
చప్రతిపాద్యవర్ణచ్ఛన్దగతానాంవప్రతానాలక్ష్యలక్షణేఅసేనత్వతీయాధ్యాయేనక
థయతి-ఉక్తాయాంప్రథమేఉక్తాచ్ఛన్దస్థిగ్నిరితి||గోపికగురుఃపాదోయది శ్రీరితి వృ
త్తంభవతి-చతుర్విధ్యుభయేష్టోకోభవతితియావత్-అస్మిన్నధ్యాయేఏకవైవపాదేనల
క్షణంలక్ష్యంచకథ్యతేవిశేషాధావాత్ అస్మిన్వేదిత్రయఃపాదాస్తదైవత్యేభిప్రాయః-గ్ని
రిత్యేతదేవోదాహరణం-ఏవమత్తరత్రాపెలక్ష్యలక్షణరూపతానవిస్తతవాన్||ఉదా
హరణమ్||పా,యాత్||శ్రీ,నః||గో,గ||అత్యుక్తాయాం||గోక్రీతి || అత్యుక్తాయాం
ద్వితియేచ్ఛన్దసిగోర్వోగురూపాదేయది స్త్రీనామవృత్తంభవతి-ద్వ్యక్షరగ్లపాదఃచ
తురక్షరమధః-అష్టాక్షరశ్లోకృత్వథః||ఉదా||సాధ్వీ,యాసాత్||మాన్య, సా
స్త్రీ||పతివ్రతాపూజ్యేతిభావః||అ||గ||మధ్యాయామ్||మేనారితి||మధ్యాయాంత్యతీ
యేచ్ఛన్దసిపాదేమఃమగణశ్చేత్ నారిసామవృత్తంభవతి-అస్మిన్నేవచ్ఛన్దసి గణానా
ముత్య తిః- తత్రప్రథమేమగణస్పర్శగురుస్సగ్నిక్షరః-యథా - శీర్షికాంతా - ఆ

చైతన్యనామవృత్తంభవతి॥౪॥౧॥ః॥ః॥సుప్రతిష్ఠాయామ్॥భౌగిలిపజ్జీరితి॥ భౌ
భగణగురూగురుశ్చన్యగ్రప్రతిపాదంచెన్నామ్నాపజ్జీరితివృత్తంభవతి॥రౌగురుః
ప్రీతిరితికవిత్వరన్తి-తదాగౌ-౯-రగణగురూగురుశ్చన్యగ్రప్రతిపాదంచేతనామ్నాప్రీ
తిరితివృత్తంభవతి॥౩॥వ్యాఖ్యేయం॥౬॥గాయత్ర్యా॥ త్యాచెత్తనుమధ్యేతి ॥ త్యాత
గణయగణౌ ప్రతిపాదం చేత్తనుమధ్యానామ వృత్తం భవతి॥త్యాస్తస్తనుమధ్యే

ః॥౪॥౧॥ః॥ః॥సుప్రతిష్ఠాయామ్, ఘోచెత్క-న్యా ॥ ౪ ॥౧॥

ః॥౪॥౧॥ః॥ః॥సుప్రతిష్ఠాయామ్, భౌగిలిపజ్జీరితి ॥ ౫ ॥

౧ ॥ ఖ ౬ గాయత్ర్యం, త్యాస్తస్తనుమ

దిలఘుర్వగణః-మృడాసీ-మధ్యలఘుః-రగణః-పార్వతీ-అస్తగురుస్సగణః-మహతీ-అస్త
లఘుః-తగణః-మాంపాహి-మధ్యగురుజ-గణః-విభాతి-అదిగురుర్వగణః-శక్కుర- స
ర్వలఘుర్వగణః-విజయ॥ఏవమష్టావృత్తానిమధ్యాయాంప్రసారలఘాని- అమంక్రమ
మేవానుస్మత్యమయరసతజభ సేతిప్రాచార్యైస్సూత్రితమ్-ఇత్యుపరంఉత్తరోత్తరం
ద్విగుణితానివృత్తాని-యథాప్రతిష్ఠాయాంషోడశ-సుప్రతిష్ఠాయాంద్వాత్రింశత్ గా
యత్ర్యాంచతుష్ఠిః-ఉష్ణిహిలప్తావింశత్యధికశతం-అనుష్టుభిషట్పృష్ఠాశ్చదధికద్విశ
తమ్ ఏవముత్కృతిపర్యంతమవగస్తవ్యమ్-ప్రసారరీత్యావృత్తానామనస్తవాత్తదేక
దేశతోవృత్తానికథ్యంత్రైత్ర్యక్షరోత్రపాదః-ద్వాదశవర్ణాత్తతశ్చతుర్భిగ-జైస్లోకోభా
వతి ఏవముత్తరేష్యపిఛస్సప్తకేనాధికేనవర్ణైసవర్ధితోభవతి॥ఉ ॥ యాసాధ్వీ
యామాన్యా॥యాశాస్తా, సానారీ॥౩॥౧॥గోమృగీతి-అస్యామేవచ్ఛస్తసీ ద్వితీయం
వృత్తమాహ-రగణః-పాదేయదితసి-౯-మృగీవృత్తం-ఉ-మాధవం, పీతతే॥ సామృ
గీ-లోచనా-ఇతిద్వైవృత్తైపీతే- ఏతచ్ఛస్తోగతానామష్టానామపివృత్తానాంగణశః
యథాక్రమముదాహరణాని-మగణేనయథాః॥క్రిల-క్షీర్ణ, పాయూస్తాం-మాతా
సా, లోకానాం-యగణేనయథాః॥భజేతంస్త్రియంయం॥గృణస్తై-మఃసీస్త్రాః- రగణేన
యథాః॥పాతుమాం, దేవతా॥యాహరే, ర్వానిసి-సగణేనయథాః॥అభసా, తరుణీ॥ ఐ
గదే, వచనం-తగణేనయథాః॥దేవేశ, మాంరక్ష॥గోఽన్య, మానాథ- జగణేనయథాః
సమేహి, మహేశ॥సదేవా, సురేశ- భగణేనయథాః॥శక్కుర, నాయక॥మామవ, శా
శ్వత॥నగణేనయథాః॥మురజి, దవతు॥సతత, మిహహి-ఇతి-౩॥౧॥ప్రతిష్ఠాయాం, ఘో
చెత్త-స్యేతి-ప్రతిష్ఠాయాంచతుర్థేఛస్తసిష్టామగణోగురుశ్చయదికన్యానామ-ఉ- ఆ
లింగస్త్రీ, శారీశమ్భుమ్॥లజ్జానప్రమా, భూభృత-న్యా॥౪॥౧॥ సుప్రతిష్ఠాయాం-భౌగిలి
పజ్జీరితి - సుప్రతిష్ఠాయాంపంచమేఛందసి-భౌభగణగురూగీగురుః - యదిభ
గణోగురుద్వయంచ పాదేతహి-౯-పజ్జీ-నా-౯-మవృత్తం- ఉ - రాఘవబాణై, రా
క్షసభతుః॥ఛేదముపాయా, దానసపజ్జీరితి॥ రాక్షసభతుః-రావణస్య-అనసప

తీకచిత్తర స్తీతదా స్తభవతః॥౬॥౧॥కించ * శశివదనాన్యావితి॥ న్యానగణయగ
ణౌపృతిపాదంచెత్ శశివదనానామవృత్తంభవతి-శశివదనాన్యావితి - కచిత్రరత్న
౬॥౨॥కించ ॥ * తస్యచెద్యసుమతీతత్సైతగణసగణౌపాదెయదివసుమతీనామ
వృత్తంభవతి - ఇదంప్రక్షిప్తంషట్త్రింశదధికశత గ్రహాతిరక్తత్వాత్ - ఏతదస్య
తత్త్వంచిత్రస్తవ్యాఖ్యాతృభిరుపాత్తత్వాత్ వ్యాఖ్యానంచాస్యవృత్తైకరత్వాత్ కృ
తమ్-నకెదారకృతత్వాభి పాయేణ - ఉత్తరత్రాపిప్రక్షిప్త గ్రహస్త వ్యాఖ్యాన
ప్రయోజనమెవద్యవ్యమ్ ॥ ౬ ॥ ౩ ॥ * ౭ ఉష్ణిహి ॥ మ్హాగస్యాస్తదలభేతి
మ్హామగణసగణౌగః గురుశ్చపృతిపాదంచెత్ - మదలఖానామవృత్తంస్యాత్
౭॥౧॥కించ॥* మధుయదినసగాఇతి ॥ సశ్చసశ్చగశ్చనసగాసగణద్వయంగురుశ్చ
ప్రతిపాదంచెన్నధునామవృత్తంభవతి॥ మధుమతీసభగాఇతికెత్పరంతితదానగణ
భగణగురవఃప్రతిపాదంచెన్నధుమతీనామవృత్తంస్యాత్ ॥ ౭ ॥ ౨ ॥ కిచ్చ* కు
మారలలితాజ్ఞాఇతి॥ జ్ఞాఃజగణసగణౌగురుశ్చ ప్రతిపాదంచెత్కుమారలలితానా
మవృత్తంభవతి॥౭॥౩॥ కిచ్చ* సరగాహంసమాతెతి॥ సరగాఃసగణరగణగురవఃప్ర
తిపాదంచెద్దంసమాలానామవృత్తంభవతి-ఇదమపిప్రక్షిప్తం॥౭॥౪॥* ౮ ఆనస్తుభి॥

ధ్యా॥౬॥౧॥ శశి,వదనాన్యా॥౬॥౨॥ తస్య
చెద్యసుమతీ॥౬॥౩॥ థ ॥ ౭ ఉష్ణిహి,మ్హాగ
స్యాస్తదలెఖా॥ ౭ ॥ ౧ ॥ మధుయదినస
గాః ॥ ౭ ॥ ౨ ॥ కుమారలలితాజ్ఞాః॥ ౭ ॥ ౩
సరగాహంసమాలా॥౭॥ ౪॥ *౮ఆనస్తుభి, భౌ

క్రీడశశిరాంసీ॥౬॥౧॥ గాయత్ర్యాం॥త్యాస్తస్తనుమధ్యైతి॥ గాయత్ర్యాంచ మైత్రాచంద
సియదిపాదే-త్యాతగణయగణౌ స్తభవతఃతహి-తనుమధ్యానామవృత్తం॥ఉ॥ కా
నానసచన్ద్రా, ప్రాశ్చిత్కుచకుమ్భా॥కాంతంహరిమాగా,ల్లక్ష్మీస్తనుమధ్యా॥అపిచ॥
మారాయుభభూతా,పాలాశఫరాక్షి॥గౌరీశివమాయా, తస్వీతనుమధ్యా॥౬॥౧॥శ
శివదనాన్యావితి॥అస్యామెవచ్ఛస్తసిన్యానగణయగణౌ పాదెచెచ్చశివదనానామవృ
త్తం॥ఉ॥కువలయసైత్రా,కుచభరతాన్తా॥అవతుసదాశ్రీ,శశివదనామాం॥౬॥౨॥తస్య
చెద్యసుమతీతి॥తస్యైతగణసగణశ్చపాదెయదిస్యాతాంతర్నివసుమతీవృత్తం॥ఉ॥ అ
స్తాన్దలకృతస్సాన్వజ్యే విదధతీరక్షత్యవికలం, మాతావసుమతీ॥ ౬ ॥ ౩ ॥ ఉ
ష్ణిహి॥మ్హాగస్యాస్తదలెఖేతి॥ఉష్ణి హిసప్తమెఛస్తసీమ్హామగణసగణౌగురుశ్చమద
లెఖానామవృత్తం॥ ఉ ॥ కాన్తారెకరిణీభిర్గ,క్రీడస్తంజరాజమ్ । ప్రోద్వృత్తం
వృత్తనాత్సా,నీలాగ్రామదలెఖా॥మదలెఖామదధారా-రలయోరభేదః॥౭॥ ౧॥ మ
ధుయదినసగాఇతి॥నగణద్వయంగురుశ్చమధువృత్తం॥ఉ॥ జగదభుహరణం,యదిహరి
భజనమ్॥తదిహనిగదితం,మధుసుఖకమతే॥౭॥ ౨॥ కుమారలలితాజ్ఞాఇతి॥జగణస

తాగతిచిత్రపదాగతిః॥ భౌభగణాగ్ గురుఃగఃగురుశ్చ ప్రతిపాదంచెన్నామ్నాచి
త్రపదెతివృత్తంభవతి ఇదమపిప్రక్షిప్తం॥ ౮ ॥ ౧ ॥ కించ * మోమోగోగోవి
ద్యున్తాలేతి॥ మగణద్వయంగురుద్వయంచెద్విద్యున్తాలానామవృత్తంభవతి॥ ౮ ॥ ౨॥
కించ * మాణవకంభా త్రలగాతిభగణతగణలఘుగురువల్లప్రతిపాదంచెన్తాణవక
న్నామవృత్తంస్థాత్ ॥౮॥ ౩॥కించ*మ్నా గౌహంసరుతమెతదితి॥మ్నామగణసగణౌ

గితిచిత్రపదాగతిః॥౮॥౧॥ * మోమోగోగోవి

ద్యున్తాలా॥౮॥౨॥ * మాణవకంభా త్రలగాతిః॥

౮॥ ౩॥మ్నా గౌహంసరుతమెతత్ ॥౮॥౪॥ ర్జ్జాస

గణగురువఃకుమారలలితా॥ఉ॥భవెజ్జ గతియస్యాస్యతౌప్రహతశక్తిః॥ ధృవంగిరిత
నూజా,కుమారలలితా పా॥శక్తి ప్రభావఃఆయుధంచ- కుమారఃతనయోగుహశ్చ॥
౭॥౩॥సరగాహంసమాతేతి॥సగణరగణౌగురుశ్చహంసమాలా॥ఉ॥ భువియాపద్మ
పండె,విజహరామ్మరౌఘైః॥సభాలోకస్థిలం, ఉదగాద్ధంసమాలా॥౭॥౪॥అన్యస్థి
భి-వోగితిచిత్రపదాగతి-అనుష్టుభిఅష్టమేధందసీభౌభగణద్వయంగ్ గురుఃగఃగురు
శ్చచిత్రపదెతివృత్తం-ఉ-భూధరనాయకధన్వా,దీప్రమనోభవవై రీ॥ మామిహరతు
తుదాతా,నిజకరచిత్రపదానాం-అపిచ - పూజయశర్వమజస్రం,భావయతత్రుతిప
త్తిం॥హంసయస్సంస్థిపం క్తిం,పావకవచ్చిత్రపదాన్నః-సతిసంబుద్ధిః- హేమనుష్య
పావకవచ్చిత్రపదాంసంస్థిపం క్తింహంసయేత్యన్వయః- ప్రాగుక్రానియాన్యానుష్టు
భానిసక్తా॥దీనితాన్యత్రా నభూతాని- భిన్నలక్షణానామపితేమామేకస్త్రికపద్య
ప్రవృత్తౌఉపబాతితమ్-తదత్రదశకాయమ్నామ- తపస్సన్యాయనిరతంతపస్వీనా
గ్విగాంపరం-నారదంపరిపప్రచ్చవాల్మీకిమునిపుంగవం- ఇత్యత్రప్రథమేపాదెచప
లావక్త్రం-చతుర్థవర్ణాదుపరిసగణత్వాత్-చపలావక్త్రమయజ్ఞా, సకారశ్చైత్య
యోరాశెతిలక్షణం- ద్వితీయేపాదపథ్యావక్త్రంచతుర్థవణాదుర్థ్వంజగణ
త్వాత్-*యజ్ఞోజేనసరిభ్యర్చ్యపథ్యావక్త్రం ప్రకీర్తితమితిలక్షణంతృతీయేపా
దెవక్త్రం-చతుర్థాక్షరాదుపరియగణత్వాత్- వక్త్రంగాద్యాన్నసాస్యాతామథై
ర్లోసప్టుభిభ్యాతమితిలక్షణం- చతుర్థేపాదెద్వితీయపాదశపథ్యావక్త్రమేవ-
ఏవమన్యత్రాపితేమామత్రత్యానాంచవృత్తానాంసంసగణోపజాతిత్వం-సతువిషమ
త్వం॥౮॥౧॥ మోమోగోగోవిద్యున్తాలేతి- మగణద్వయంగురుద్వయంచేవిద్యున్తాలా॥ఉ॥
సాలోలాక్షీదూరేసీతా,కాలోఘోరల్లప్రాప్తావాషః॥సీలేమేఘేదీప్తామహ్యం,
పీడందతైవిద్యున్తాలా-ఇదంరామవాక్యం॥౮॥౨॥మాణవకంభా త్రలగాతిభాత్ భ
గణౌదుపరితగణోలఘుగురుశ్చమాణవకంవృత్తం-ఉ-కోశగృహం ప్రాప్యసుధీ,
శ్చార్జుతరం సాధకపతిః ॥ వేదసిద్ధింప్రాప్తమధో, మాణవకం శ్రేష్ఠమశాత్

(2) సేవ్యాఖ్యానేతివృత్తరత్నాకరేతిత్యతీయోద్ధ్యాయః. ౪౯

గౌగురూచప్రతిపాదంచెదెతద్ధంసరుతంసామవృత్తంభవతి - ఇదమపిప్రక్షింతుం ||
 ౧||౪||కించఃశ్చౌసమానికాగతాచెతి|| శ్చౌరగణజగతాచగురులఘూచ
 ప్రతిపాదంచెత సమానికానామవృత్తంభవతి|| ౧ || ౫ || కించఃప్రమాణికాజరాల
 గావతి|| స్పష్టమ్ || ౧||౬|| వితానమాభ్యాంయదన్యదితి|| ఆభ్యాంసమానికాప్రమాణి
 కాభ్యాంఅన్యదవృత్తంయత్తద్వితానంసామభవతి - సమానికాక్రమేణగురులఘూచ
 న్యాసరూపా - ప్రమాణికాచక్రమేణలఘుగురువిన్యాసాత్తేకా - వితానంతుతధాని
 యమవన్నభవతీత్యభిప్రాయః || గాగ్యేగోపాలమిక్షియం || ఏవమత్రసప్తానాం
 వృత్తానాంవిశేషనామాన్యుక్తాని - అథా వశిష్టానాం ఏకానపక్ష్యాశదధిక శత
 ద్వయసంఖ్యానాంవృత్తానాంసాధారణంసామధేయమాహ|| వితానమేభ్యాంయదన్యది
 తి || ఎభ్యోవిద్యున్తాలాదిభ్యోనుక్రాంతైభ్యాంయదన్యతేఅస్మిన్చంద్రిత్యత్రమస్తేత
 మానికాగతావ || ౧ || ౫ || * ప్రమాణికాజరాల

గౌ || ౧ || ౬ || వితానమేభ్యోయదన్యత్ || ౧ || ౭ ||

మాణవకంబ్రుహ్మచారిణంగురుదక్షిణాకాంతిణం-అథకపతిఃపదాన్యః-ఆసాశాయా
 వదభీష్పితధనగ్రహణాయజ్ఞాపయామాన|| ౧||౩|| మౌగౌహంసరుతమేతదితి || మ
 గణనగణౌగురుద్వయంచహంసరుతమ్|| ఉ|| కైతైభ్యక జ్ఞరుచిమగ్ర్యంకాన్త్యాచారిభ
 రశోభామ్ ఏమాభూమిభరపుత్రీ, వాచాహంసరుతమేతి|| ౧||౪|| శ్చౌసమానికాగతా
 చెతి|| రగణజగతాగురులఘూచసమానికానామ|| ఉ|| భూభరస్థిపుత్రదేవి, మారపైరి
 మానదాత్రి|| నీలనీరజన్మ గాత్రి, ధీస్సమానికామమాన్యు|| సమానికామానెనప్రమాణెన
 సహితైత్యధః|| ౧||౫|| ప్రమాణికాజరాలగావతిజగణరగణాలఘుగురూచప్రమాణి
 కాఅస్యాంసగస్వరూపిణీతిసామాప్యస్తీ|| ఉ|| మహేశ్వరస్యవైభవతదీయకత్వకతా
 విధౌ-అపౌరుషేయతాంగతా, ప్రమాణికామమశ్రుతిః ఇదమేకంపద్యంవత్సమాణా
 ప్తిచ్ఛంషోగతపశ్చుచామరవృత్తస్యార్థంభవతి|| ౧||౬|| వితానమేభ్యోయదన్యదితి|| ఏ
 భ్యఉక్తైభ్యోవృత్తైభ్యోయదన్యదవృత్తంతద్వితానంసామభవతి-అన్యగణానుక్తైర్నిత
 బుద్ధిసాపిమయాసూత్రముచ్యతే|| జతౌవితానంగురూస్యాదితి|| జతౌజగణతగణౌగు
 రూగురుద్వయంచవితానంసామవృత్తంస్యాత్ || ఉ|| దయాళుభావంవిమఖ్చన్రుమాప

శ్రుశ్చసపేతవశ్శాదీఘాకాయస్యాం, విశ్రామస్సాన్యద్వైదేవేదైః| విద్యద్భృంధైవేదా
 ణావాణీ, వ్యాఖ్యాతాసాపిద్యున్తాలా||

✽

✽|| ఆద్యగతంతర్యగతం, పంచమగందాంతగతమ్| యత్రగురుస్యాత్కథితం, మాణ
 వకాక్రీడమిదమ్||

✽

శ్రుశ్చద్వితుర్యవష్టమష్టమం, గురుప్రయోజితంయదా| తదానిశేదయంతితాం, బుధాస
 గ్గస్వరూపిణీమ్||

✽

త్వర్వంబితానమిత్వచ్యుతే॥౩॥కించ॥నారాచికాతరాలగావితి॥స్వప్తం ॥ ౮ ॥
 ౮॥ః॥బృహత్యాం॥రోససావితిహలముఖీతి॥ రగణసగణసగణాః ప్రతిపాదంచేత్
 హలముఖీతివృత్తంభవతి॥౯॥ ౧॥ కించ॥ఘజగళిశుస్సతానామఇతి॥ నగణాశ్చో
 మగణాశ్చచేత్ ఘజగళిశుస్సతేతివృత్తంస్యాత్॥౯॥౧౦॥పక్ష్యాం॥ మ్నాజ్ఞోశు
 ధ్వవిరాడిదంమతమితి॥మ్నామగణసగణాశ్చోజగణగురూచప్రతిపాదంచేచ్ఛుద్ధవిరా
 జ్ఞామవృత్తంభవతి॥౧౦॥౧౧॥కించ॥మ్నాయ్గోచేతిపణవనామేదమితి ॥ మ్నామగ

నారాచికాతరాలగా॥౮॥౮॥జ్ఞోశ్చోయదిసాకబ

రీ॥౮॥౯॥ః॥బృహత్యామ్,రాన్నసావిహహ

లముఖీ ౯॥౧॥ఘజగళిశుస్సతానామః॥౯॥ ౨॥

ఘ ౧౦ ॥ పక్ష్యాం, ససజాస్సుముఖీమతా

గురుః ॥ ౧౦ ॥ ౧ ॥ మ్నాజ్ఞోశుద్ధవిరాడిద

యోధింబితానమ్॥చుతాశనాస్త్రప్రదీప్తంచకారరామస్తపాసః॥ వితానంజలశూ
 న్యం॥ని॥క్రతుపిస్తారయోరస్త్రీవితానంత్రిమతుచ్చకఇత్యమరః॥ ౮॥౨॥నారాచికాత
 రాలగావితి॥తగణరగణాలఘుగురూచనారాచికా ౬॥గమ్భారతోలసత్తమా,ప్రా
 మాణ్యముఖ్యకారణం॥బాణిజ్యలాభకాంక్షిణాం,నారాచికాహిసాధనం ॥ సమ్భా
 రాఃచస్తూని-ప్రామాణ్యంఅధికమ్యూనతాజ్ఞానం-నారాచికాథలూ॥ని॥నారాచీస్యా
 దేషణికేత్యమరః-సాధనంసామగ్రి॥౮॥౮॥జ్ఞోశ్చోయదిసాకబరీతి॥ తగణజగణాల
 ఘుగురూచకబరీతి॥పుష్పకలితాకబరీ,తారానివిడారజనీం ప్రితాంకురుతేనిత
 రాం, కాంత్యాగిరిచేఖలుతే॥ ౮ ॥ ౯ ॥ బృహత్యాం ॥ రాన్నసావిహహల
 ముఖీతి ॥ ఇషాబృహత్యాం అత్రనవమేబృహతీఛందసి - రాత్రగణాత్పరం స
 సాసగణసగణోయదిహలముఖీనామవృత్తం ॥ ౬ ॥ నావణేనతుజనకజాం, వా
 క్షరైభ్యశ్చేమభేషతాంభేషయంత్యభహలముఖీ,రాక్షసీగిరమభిజగౌ ॥ ౯ ॥ ౧॥
 ఘజగళిశుస్సతానామఇతి॥ నగణద్వయంమగణశ్చఘజగళిశుస్సతానామ ॥ ౬ ॥
 ప్రసవకుతుకతో,చూతా,తరుణమపవనంతస్త్వి । వదనశశభరేత్సవ్యద్భుజగళిశు
 స్సతాకింస్యాత్॥ఘజగళిశుఃరామః॥౯॥౨॥ పక్ష్యాం ససజాస్సుముఖీమతాగురు
 రితి॥పంక్త్యాందశమేఛస్థసేసగణద్వయంజగణంగురుశ్చసుముఖీనామ॥ ౬ ॥ కుటిలా
 చికురేసమున్నతా,కుచయోస్తరళావిలోచనే । మధురావచనేవనాంగనా,సుము
 ఖీవిదధాతిమేమదమ్॥౧౦॥౧॥మ్నాజ్ఞోశుద్ధవిరాడిదమ్తమితి । మగణసగణాజగ
 ణగురూచయదిశుద్ధవిరాట్ ॥ ౬ ॥ తత్త్వానాంసమచాయతల్లకృతా, లోకానైక

॥వస్తుకమాలాయత్రభక్తే,దంత్యవిహీనాపేమనిధే॥ ఛందసేదత్తాయేకవయ,
 స్త్రీంచణిబంధంతేబ్రువతే॥

ణనగణాయకాగణగురూచప్రతిపాదంచేత్ ఇదంపణవఇతి నామయస్యతత్ పణవఇ
తివృత్తంస్యాత్ ॥౧౦॥౨॥కించఃజౌఽరగౌమయూరసారిణీస్యాదితి॥జౌఽరగణజ
గణౌరగౌరగణగురూప్రతిపాదంచేన్నయూరసారిణీనామవృత్తంస్యాత్- ఇదమపి
ప్రక్షిప్తమ్॥౧౦॥౩॥కించఃజౌఽస్యసగయుక్తాయక్తవతీయమితిభగణమగణసగణగురవః
ప్రతిపాదంచేదియంయక్తవతీనామవృత్తంభవతి॥౧౦॥౪॥ కించఃజౌమత్తజ్ఞేయామభ
సగయుక్తైః॥మగణభగణసగణగురుభిర్యుక్తామత్తానామేతిజ్ఞేయా॥ ౧౦॥౫॥ కిం
చఃజౌరజగైభౌఽవేన్ననోరమేతి॥సగణరగణజగణగురుభిః-ఉపలక్షితేతిశేషః యనో
రమానామవృత్తంభవతి, ఇదమపిప్రక్షిప్తమ్॥౧౦॥౬॥ కించః జౌచంపకమాలాచేచ్ఛ
మసాగఇతి॥ భగణమగణసగణగురవః ప్రతిపాదంచేత్ స్యుశ్చమ్మకమాలానామ

వృత్తం ॥ ౧౦ ॥ ౨ ॥ మ్నాజ్ఞేచేతి పణవనా

మకం॥ ౧౦ ॥ ౩ ॥ జౌఽరగౌమయూరసారి

ణీస్యాత్ ॥ ౧౦ ॥ ౪ ॥ భౌసగయుక్తాయక్తవ

తీయం॥౧౦ ॥ ౫ ॥ జౌ మత్తజ్ఞేయామభసన

యుక్తా॥౧౦॥ ౬॥ నరజగైభౌఽవేన్ననోరమా ॥

ధితాశ్చతుదశః॥ దేవాద్యాస్సకలాస్తదస్తరే, శాస్త్రైశ్చద్వవిరాడిదంమతమ్॥శుద్ధిస
మ్మృద్ధిః॥౧౦॥౭॥మ్నాజ్ఞేచేతిపణవనామకమితి॥ మగణసగణౌజగణోగురుశ్చపణ్య
నామకంవృత్తం॥ఉ॥గౌరణోజయతిహిమాచలే, వేదాంతేతతగుణావలిః॥ గంధర
రసుకంమిడితో, గానోపస్థితపణవాదిక్తైః ॥ ఆపిచ ॥ భూపాలేతుకలితశాస్త్రా,
తుంచాపిదధిమానసం॥ శత్రూంస్తానవదదనాగతాః, గంభీరోభపణవభృంశి
౧౦॥౮॥జౌఽరగౌమయూరసారిణీస్యాదితి ॥ రగణజగణౌరగణగురూచక, ద
యూరసారిణీనామ॥ఉ॥ నాయికాసమస్తదేవతానాం, పాతమంవలారిసీల
ద్వికాసమానమందహాసా, కుంతలైమకయూరసారిణీసా॥ సాప్రసిద్ధాకృ
౧౦॥౯॥భౌసగయుక్తాయక్తవతీయమితి॥భగణమగణౌసగణో గురుశ్చ, తా
యంభవతిప్రక్షిప్తమిదం-చంపకమాలాచేచ్ఛమసాగఇత్యన్వేయవత్సంస్కృతరత్రవి
ధానాత్॥ఉ॥చారణసిద్ధైర్లోకకదంబైః, స్థివితతిథాఽకాసనరథా॥భూధరసానో
రస్యశుభూమీ, రాజతిదీప్తాయక్తవతీయమ్॥౧౦॥౧౦॥మత్తజ్ఞేయామభసగయుక్తైః॥మ
భస్యైగకజైగుణరణాచయ్యుక్తామత్తానామ॥ఉ॥కృత్యాహంసంభృశమతిఘోరం, క్రు
ద్ధాకాలీకరగతశూలా॥హత్వాశత్రూరుధిరవసాధి, మకత్తాకృత్యంసఙ్గివిపేద ॥
౧౦॥౧౧॥నరజగైభౌఽవేన్ననోరమేతి-నరజైగకజైగుణరణాచయనోరమా॥ఉ॥వియది
హంవృతంపునాఘనై, స్తటిదియంపునదుఽరాసదా॥సతుయువాగతోనచాగమ, త్కృ
మియంభవేన్ననోరమా - యద్వా- మధురసాసఖామనోభవో, వలయజోమరుద్వ

వృత్తంభవతి-ఇదంచప్రక్షిప్తం॥౧౦॥౨॥*౧౧॥త్రిష్టుభి-త్వైశ్చోగురుణేయముపస్థితా
స్యాదితి-ప్రతిపాదంతి-తే-తగణేవ-అసంతరంద్వాభ్యాంజడణాభ్యాంతదనస్తరంద్వా
భ్యాంగురుభ్యాంవయంతై-యంఉపస్థితా-నామి-వృత్తంభవతి॥౧౧॥౧॥కించ*స్యాదిష్ట
వద్రాయుత్తాజగౌగఇతి॥ తాద్యంతగణౌజగౌఽగౌగురూగఃగురుశ్చప్రతిపాదం

౧౦ ॥ ౨ ॥ చమృకమాలాచేచ్ఛమసాగః॥ ౧౮॥

౮॥ * ౧౧ త్రిష్టుభి, త్వైశ్చోగురుణేయముపస్థిత
తాస్యాత్॥౧౧॥౧॥, స్యాదింద్రవజ్రాతతిజాస్త

కోరధః|కుసుమసంఘాయస్తసాయకా, స్త్రీభవనంజయత్సాపునః॥ కించ॥ఉదయ
మంతుమాకగతోయదా, సలిజాతకన్యకాతతా|అలిఁలోచనాఽమృజాననా, సలి
లజంగతామనోరమా॥ ౧౦॥ ౨॥ చంపకమాలాచేచ్ఛమసాగఇతి- భమసాగణా
గురుశ్చయది చంపకమాలా ॥ ఉ ॥ భూభరపుత్ర్యాగిరాజలిదేవ్యాంమేచక గా
త్యాంచమృకమాలా|మత్తమయూరీమేదజనన్యాం, జీవనభృత్పంక్తావివదిష్యత్॥
జీవనభృతాంజుభరాణాంపంక్తాపటలే॥౧౦॥౮॥ త్రిష్టుభి-త్వైశ్చోగురుణేయముపస్థితా
తాస్యాదితి|త్రిష్టుభిపికాదశేభస్తస్-తగణోజగణౌగురూచఉపస్థితా|ఉ॥యాభీష్ట
ముత్తైస్తుపురాతనోక్తా, యాతేతనయైర్వికృతావిమూఢైః| యాసాధృతరాష్ట్రినచై
బుద్ధా, ఘోరావిపదేవముపస్థితైః- యచ్చక్షేనద్రౌపదీవస్త్రాపహృతిరుచ్యతే॥
॥౧॥స్యాదింద్రవజ్రాతతిజాస్తతో గావితి-తతజాగణాగురూచఇంద్రవజ్రా|స్యా

—* క్రికాశిదాసకృతావృత్తరత్నావలీసరస్వతీస్తుతి.. *—

౨భూత్సంగోజననిజనైస్త్వైమతా-యేమాంమతిరిహవితైః| ఛాగ్యోదారైర్భవ
హరో-భక్తైస్సాధకంతవక్రపయామే. ౧॥

శూభూత్సంగోఇతివణామగణభగణసగణానాంగురోశ్చజ్ఞాపకాః-ఏవమా
ముకద్రాఽంకారోజ్ఞేయః. *

మృశ్శు-మసగర్వానాతమషేత్వం, దేవినికృష్టేనస్యతిభక్త్యా! భావయతస్తైమూతికా
ముదారాం, చమృకమాలానిండకచాహమ్॥ ౨॥

శు॥తస్యిగురుస్యాదాద్యచతుర్థం, పంచమషష్ఠేదాంత్యముపాంత్యం|ఇంద్రియ
చాక్షేర్యాతవిరామ-స్సాకథనీయాచమృకమాలా. *

వృత్తాంతంజగద్భితగుణస్యచాక్షైః, క్షిప్తేంద్రవజ్రాహతిభిస్తే సరస్య|స్వాంతంమదీ
యంసుఖితవిధేయా, స్సాంచాప్యైతదేవికటాక్షపాతైః॥ ౩॥

ద్రు, యస్యాంత్రిపటస్స ప్రమమక్షరంస్యాద్ధృస్వంసుజంఘేనవవమంచతద్వత్ | గ
త్యావిలజ్జీకృత రాఽహంసే, తామింద్రవజ్రాంబ్రువతేరకీంద్రా *

స్వయం దితహిణం ద్రవజ్రానామ వృత్తం ॥ ౧౧ ॥ ౧ ॥ ఉపేంద్రవజ్రాజతజాస్తతోగా
 వితి-జతజాః జగణతగణజగణాః తతః పశ్యాదేమామిత్యుభయః ॥ గౌగూయాచప్రతిపాదం
 చేదుపేంద్రవజ్రానామ వృత్తం స్యాత్ ॥ ౧౧ ॥ ౩ ॥ అనంతరోదీరితలక్ష్యభాజ్యపాదా
 యదీయాఉపజాతయస్తాఇతి-అనంతరోదీరితయోః సూర్వాక్తయోః ఇంద్రవజ్రోపేం
 ద్రవజ్రయోః లక్ష్యలక్షణం భువంత ఇత్యనంతరోదీరితలక్ష్యభాజ్యయదీయాః పాదాభవ
 న్నితాఉపజాతయోనామస్యః-ఏతదుపజాతయశ్చ పోడశభిః ప్రకారైభిః న్న భ
 వంతి-యదుక్తం జయదేవేన ॥ పాదేన పాదత్రితయేన చాష్ట్యవభాకృతయో-గేన షడే
 వభేదాః ॥ ఇతీంద్రమాలాః కిల పూర్వమిశ్రాః ప్రమాణతష్టాడశభేదాః ॥ న్న-ఇత్యన్యశ్లో
 కస్యామమథః ఇన్ద్రీవజ్రోపేంద్రీవజ్రయోమ-భ్యేషివ స్యావకపాదం-అన్యస్యా
 స్త్రీభిః పాదైశ్చ యుక్తత్యైవ అష్టాభేదాః తథావీరస్వార్థవ్యతస్య స్వార్థవ్యవయో
 గేన పరస్పరసమ్మేషణ్ భేదాః ఇత్యనేన ప్రకారేణ భేదాః ॥ న్న-భేదైర్నిన్నజాత
 యః పూర్వమిశ్రాః పూర్వాభ్యామిన్ద్రీవజ్రోపేంద్రీవజ్రాభ్యామిశ్రతాః ప్రమాణతః సం
 ఖ్యాతః పోడశభైరేవ భవంతి ఏతాః కిలేంద్రమాలాఉచ్యంత ఇతి-ఇంద్రవజ్రోపేంద్రవజ్రే
 పూర్వోక్త-ఉపజాతిశ్చ తుదకశథాభిన్నాః సృష్టికుమార-ప్రథమః పాద ఇంద్రవజ్రా
 యాః అపరత్రయోపి పాదాఉపేంద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ఉపజాతిః గద్వితీయః పాద
 ఇంద్రవజ్రాయాః అన్యేత్రయః పాదాః ఉపేంద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా తృతీయ ఇంద్రవ
 జ్రాయాః అన్యేత్రయ ఉపేంద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ౩ చతుర్థ ఇంద్రవజ్రాయాః అన్యే
 ఉపేంద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ౪ ప్రథమః పాద ఉపేంద్రవజ్రాయాః అన్యేత్రయోపి
 దా ఇంద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ౫ గద్వితీయః పాద ఉపేంద్రవజ్రాయాః అన్యే ఇంద్రవజ్రా
 యా ఇత్యేకా ౬ తృతీయః పాద ఉపేంద్ర వజ్రాయాః అన్యే ఇంద్రవజ్రాయా
 ఇత్యేకా ౭ చతుర్థ ఉపేంద్రవజ్రాయాః అన్యేత్రయోపేంద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా

తో గా ॥ ౧౧ ॥ ౨ ॥ ఉపేంద్రవజ్రాజతజాస్తతో

గా ॥ ౧౧ ॥ ౩ ॥ అనంతరోదీరితలక్ష్యభాజ్యపాదా

వింద్రవజ్రాయ దితాగౌగణత్యపిపారః ॥ ఉపేంద్రవజ్రాదపి తీక్ష్ణనేత్రం, తా
 పింభకాంతిం శరదిమవక్త్రం ॥ పాగచాలరాజస్య సుతాంసపాథకః, కంతాంస్త
 రక్షామతరోబభూవ ॥ తాపింభకాంతింతమాలమేచకాం-పాథకః అజ్ఞానః
 త్వామతరః ఆతికృశః ॥ ౧౧ ॥ ౧ ॥ ఉపేంద్రవజ్రాజతజాస్తతోగావితి ॥ జతజాగణగురు
 ద్వయంచ ఉపేంద్రవజ్రాః ॥ ఉపేంద్రవజ్రాదపి తీక్ష్ణనేత్రం, న్నరేంద్రమఖ్యానహనేన
 మానః ॥ భృశం విషణ్ణోస్తి ధనాశయాహంకృతైవ తే స్యాన్మయికిం మమానై ॥ ౧౧ ॥ ౩

శ్రుతియదీంద్రవజ్రాచరణేషు పూర్వభవంతివణాకలఘవస్సువణేకా ॥ అమందమా
 ద్యస్తదేనేతదానీ, ముపేంద్రవజ్రాకర్షితాకనీంద్రైః.

ఇత్థమేకపాదభజేన అన్యస్యాస్త్రీభిస్త్రీభిఃపాదైర్మైతేదాః - ప్రథమద్వితీయా
ఇంద్రవజ్రాయాః తృతీయచతుర్థాః ఉపేంద్రవజ్రాయాః ఇత్యేకా ఉపజాతిః ౧ ప్రథ
మతృతీయా ఇంద్రవజ్రాయాః ద్వితీయచతుర్థాః పుషేంద్రవజ్రాయాః ఇత్యేకా ౨ ద్వ
ితీయతృతీయా ఇంద్రవజ్రాయాః ప్రథమచతుర్థాః పుషేంద్రవజ్రాయాః ఇత్యేకా ౩ ప్ర
థమద్వితీయా ఉపేంద్రవజ్రాయాః తృతీయచతుర్థాః వింద్రవజ్రాయాః ఇత్యేకా ౪ ప్ర
థమతృతీయా ఉపేంద్రవజ్రాయాః ద్వితీయచతుర్థాః వింద్రవజ్రాయాః ఇత్యేకా ౫
ద్వితీయతృతీయా ఉపేంద్రవజ్రాయాః ప్రథమచతుర్థాః వింద్రవజ్రాయాః ఇత్యేకా ౬
ఏవమథాత్వయ సంబంధేన పఞ్చదాః - ఇహాథామితి పాదద్వయమాత్రం ఏవమీ
తం - ఏవమింద్రవజ్రోపేంద్రవజ్రాభ్యాం అన్యాస్యపిజాతిషు అన్యాల్యమితి తాసునతి
షు తాసామప్యవజాతితి సంజ్ఞాభవతీత్యాహ * ఇత్థం కిలాన్యాస్యపి మిత్రితా
సు, స్మరంతి జాతిస్విదమేవ నామేతి - అత్రన కేవలమేకచ్ఛందోభవనామేవ వృత్తా
నాం పాదస్య పాదత్రితయస్య అథాన్యాథాన్యచపరస్పరయోగే ఉపజాతిత్వం
ఏవమీతం ఆపితుభిన్నచ్ఛందోభవనామపితథా అభియంక్తప్రయోగదర్శనాత్ -
మాఘప్రయోగస్తావత్ - ఇత్థం రథాశ్వేభనీమాదిసాంప్రియో, గణిశృపాణామథ
తోరణాద్యహిః । ప్రస్తానకాలక్షమపేమకల్పనా, కృతక్షణక్షేప ముదైక్షరాచ్యు
తమ్ ॥ ఇత్యత్ర ప్రథమతృతీయపాదౌ ఇంద్రవంశాయాః ద్వితీయచతుర్థాః వంశ

పస్య-ఛందస్తప్రతిపాదద్వందశాక్షరాత్త కత్వాజ్జగతి - భల్లాటకపేప్రయోగస్తు

లపేల్లి తద్వమత్పరుష ప్రహరై, రత్నానిరణ్ణాకరమామవంఢాః । కింకా

నభవతోనహితేన నామ, యాచ్ఛాప్రసారితకరః పురుషోత్తమాపి ॥ అత్ర ద్వ

ిపాద ఇంద్రవజ్రాయాః అన్యేత్రయోవసంతతికాయాః - ఛందస్తపికః

పాదఏకాదశాక్షరాత్త కత్వాత్రిప్లుప్-అన్యేచతుదశాక్షరాత్త కత్వాచ్ఛక్వరీ -

ఏవమన్యత్రాపి ప్రయోగాను సారతో ద్రష్టవ్యోపజాతిః ॥ గాగ్యకగోపాలమి

యదీయా, పుపజాతయస్తాః । ఇత్థం కిలాన్యా

అనస్తరోదీతలత్తభాజౌ, పాదౌ యదీయా పుపజాతయస్తాః । ఇత్థం కిలాన్యాస్యపి మి
త్రితాసు, వదంతి జాతిస్విదమేవ నామేతి - అత్ర అనంతరశబ్దః పూర్వపరామర్శి - అనంత
తరోదీతలత్తభాజౌ పూర్వోక్తేంద్రవజ్రోపేంద్ర వజ్రాలక్షణయంత్రాయాసాం
పాదౌ తా ఉపజాతయోభవంతి - అన్యాస్యపి వృత్తజాతిస్విత్తచనేన ప్రకారేణ మిత్రి

శ్రుతియత్రద్వయోరప్యనయోస్తుపాదాభవన్తి సేమన్విచంద్రకాన్తై విద్వ
ద్భిరాద్యైర్గపరికితైః తాసాం ప్రయజ్యతామిత్యుపజాతిరేమా..... *
* * *

సవ్యాఖ్యాసే-వృత్తరత్నాకరే-శృతీయోధ్యాయః. ౫౫

శ్రీయం - అథక్షాంకనోపజాతివృత్తానిలక్షయతి - అనస్తరోదీరితేతి - తాఁగఁగః-
తేజాస్తతోగా । ఇత్యేతేషాన్ద్రైవజ్యోపేంద్రీ వజ్రాఽత్తుణీభజన్తై - తాఁడఁతా
తయఇత్యాఖ్యాయన్తై-సప్తేణఁజాతిత్వాత్తవయమథః - యద్యేకస్త్రికపాదేష
స్త్రివజ్రాయా లక్ష్యభవతిఅన్యఃపు త్రిమణిఁస్త్రివజ్రాయాః - యదివాత్రిమ
పాదేషిన్ద్రైవజ్రాయాఽత్తుభవతి ఏఃస్త్రిస్తూకేన్ద్రైవజ్రాయాః - యదిద్వ
యోఃపాదయో రింద్రైవజ్రాయాః ద్వయోశ్చపేంద్రైవజ్రాయాః తాన్యపజా
తిసంజ్ఞానివృత్తాని - ఆత్రపాదచతుష్టయంచత్వారిస్థానాని - తేషిన్ద్రైవజ్రాలక్ష
ణముపేంద్రీ వజ్రాలక్షణమితి ద్వైవస్త్రునీపీ స్త్రుతవ్యై - తథాచపీఁస్తూభండా
వత్పోడశభద్రాసంజాయంతే-తత్రాసంక్షీర్ణోప్రథమేక్తాభేదాపింద్రవజ్రోపేంద్రవ
జ్రైభవతః-మథ్యమానుచతుడశభేదాఽపజాతయః-తాసాఁప్రథమాయథా॥ ఉ
న్యదల్లఘనః । ౧ । ద్వితీయా - చిచిత్సయా ॥ ౨ ॥ తృతీయా - త్వదః
జేసుందరః । ౩ । చతుర్థీ - ముగ్ధాముఖతౌళన । ౪ । పంచమీ- ప్రవృథతా
దివసః । ౫ । షష్ఠీ- స్వభ్యస్తరూపా । ౬ । సప్తమీ-కదధికతన
ష్టమీ-భిక్షువికలాసీ । ౭ । నవమీ-భుటేనకేనాపి । ౮ । దశమీ- ఆ

అవ పిసంరంభ । ౧౧ । త్వాదశి

ననప్రకారేణ మితి

దమేవఉపజాతిరితినామవదన్తితి - ఇత్థమితిసమానేభందసినిష్పన్నయోః
క్షరగురులఘుభావమాత్రేణభిన్నయోవృత్తజాత్యోస్సచ్ఛరణేత్యథః
థా-అనుష్టుభి - నారాచికాపిమాణికయోస్సచ్ఛరారుదుపజాతయోభవ
త్యాంఇంద్రవంశావంశస్థయోరితి - అప్యేతుబ్రువతే నానాచ్ఛందస్యానా
నాంసచ్ఛరారుదుపజాతయోభవంతీతి - తదయ క్తంఇత్తంతేతినియమాత్ ఇల
తద్వైయధ్యేప్రసక్తౌచ్చ - తస్మాన్నఅచ్ఛందస్య వృత్తసచ్ఛర సిద్ధాన్తోకాస్త్య
లాక్షణికావేదితవ్యాః । ౧౧ । ౪ । కించఃసజజలగై స్సహితాసుముఖీతి సగణ

స్వపి మిశ్రితాసు వదంతిజాతి స్విదమేవనామ॥

౧౧॥౪॥ఋనజజలగైగఽది తాసుముఖీ॥౧౧॥ ౫ ॥

తాసుయోజితాసుఇదమేవఉపజాతిరిత్యేవనామఅభిధానంవదన్తిగదన్తితితిప్రసి
ద్ధౌయథాత్రప్రథమచతుర్థయోః పాయోరుపేంద్రవజ్రాయాః ద్వితీయతృతీయ
యోరింద్రవజ్రాయాశ్చలక్షణైః । ౧౧ । ౪ । నజజలగైగఽదితాసుముఖీతి-సగణసజగణా

జగణద్వయ ఘగురుభిన్నహితాసుముఖీవృత్తంభవతి | ౧౧ | ౫ | కించ * దో
 ధకవృత్తమిదంభభభాగావతి - భభభాభగణత్రయంగగురుద్వయంచ ప్రతిపా
 దంచెద్దోధకాఖ్యంవృత్తంభవతి - ఇదమపిప్రక్షిప్తం | ౧౧ | ౬ | కించ * శాలి
 న్యుక్తామౌతగాగోభిలొక్తైరితి - ప్తామగణతగణౌతగాతగణగురుగఃగురుశ్చప్ర
 తిపాదంచెచ్చాలినిగామోక్తా - అభిలొక్తైః అభిభిశ్చతుభిః లోక్తైః ప్రభిశ్చతు
 త్తురై యతస్సాన్యదితిశేషః - పాదభవేష్యేకాదశస్వతరమతితశ్చతుభిరతురై
 రేకాయతిఃపునఃపంచమాతురప్రభృతిభిస్సప్తభిరతురై రేకాయతిరిత్యధః - అ
 యంపాదాంతయతినియమస్సగవృత్తానాంసమానావేదితవ్యః - అస్యాక్షీప్తయతిప్రస
 జ్ఞాత్-అత్రలోకశబ్దసప్తసంఖ్యానిషిత్వావితప్తపథయోరాదశవిశస్సప్తైవ

దోధకవృత్తమిదంభభభాగా | ౧౧ || ౬ || త్తి శా

లఘుగురుభ్యాంచ సుముఖీనామగదితాఉక్తా-ఉ-భవనగతెరమణేతరుణీశరవృ
 త్తామపరాంస్తరతిభృశంకపమైర్ముఖైః స్త్రీ తమకరొదతులంసుముఖీ- శర
 హవియకృత్తనస్స | ౧౧ | ౮ | దోధకవృత్తమిదంభభభాగావతి-భగణ
 దోధకవృత్తం ఉ-అననచంద్రమసంతవశీతే, రొమలతాభుజగం
 త్త్రైసభూధరయగ్గం, దోధకవృత్తమిదంసహ తేకః- దోధ
 ఇతిధాతోర్నిష్పత్తిః | ౧౧ | ౯ | శాలిన్యక్తామౌతగాగోభి
 సగణస్తగణోగురుచశాలిని-అభిలొక్తైః శతుభిః-స్స పభిశ్చనక్షైర్య

జలగాహినమమ్మజసం, సురతటినివసఖాంశుభృతం | నపదిపునాతుగతంతి
 శరణతలంభవతిసుముఖీ-

స్వగాంగవయ్యప్రసరాణాం, వజ్రజసమ్మవజీవితనాధే, దోధకవృత్తవదా
 వ్పంభాతివపుభాగణోల్ల సితంతే-

శ్రు-అద్యచతుధామహీననితప్పై-సప్తకుందశమంచతథాంత్యం | యత్రగురుప్ర
 కటస్తరసారై, తత్కథితంననుదోధకవృత్తమ్-

వృ* మాతాతుంగగీతమాలాపయన్తి, మాన్యాకీణాశాలినిమంత్రరూపా, సస్తాపఘ్నీ
 శారదామృద్ధవభాగ్ని, సాన్నిధ్యంమేసంతతంత్యంవిధేయాః,

వృ, వేదైనికత్యంతస్వరైస్తూయమానే, కాంతిస్రోతశ్శాలినిపాదపద్మై, దేవిత్యత్యే
 చేతసాయేభజంశే, లేసి-ప్రాజ్ఞాస్వర్వవిద్యారవద్యాః | యతినియామకోయంత్యోకః
 హిత్రగణజ్ఞాపతవణానిన్యాసః-ఏవమత్తరత్రాపిబోధ్యమ్,

శ్రు, హస్తాస్వరణోజాయతేయత్రపక్షగ్రి, కమ్ముగ్రీవతద్వదేవాప్తమాంత్యః - వి
 ద్రామస్సాన్యత్తనివేదైస్తరగజై, స్తాంభావనైశాలినింఛాందసాగ్ర్యాః-

(౮) సవ్యాఖ్యానైః * వృత్తరత్నాకరే - తృతీయాధ్యాయే. ౫౭

గాత్రాచలాగ్లపాతాళాన్యపిసప్తసప్తభువనాన్యేకంసభౌమండలంశత్ర్యసేన వృద్ధ
వ్యవహారేణభువనానిసప్తప్రతిప్రసిద్ధత్వాత్॥౧౦॥ ౭॥ కించ*వాతోమీయంగదితా
మ్భాతగౌగఇతి॥మగణభగణగురుద్వయానియత్రప్రతిపాదంస్సుస్సేయంవాతోర్ద్విగ
దితా॥౧౦॥౮॥కించ*పచ్చరనైశ్శ్రీర్భుతనగైస్సాన్యదితిభుతనగైఃభగణతగణనగ
ణగురుద్వయైః శ్రీరామవృత్తంసాత్ - పచ్చరనైఃపచ్చభిశ్చరనైఃపచ్చిశ్చఆతురైర్య
తి భవతి ॥ ౧౦ ॥ ౯॥ కించ * మ్భాన్తాగస్సాన్యద్భు ౧ మరవిలసితమితి ॥

లిన్యక్తామ్భాతగౌగ్భిలాక్షైః॥౧౦॥౭॥ఋ॥ వా

తోమీయంకధితామ్భాతగౌగః॥ ౧౦॥ ౮॥*

మ్భాన్తాగస్సాన్యద్భుమరవిలసితమ్॥౧౦॥౯॥ఋ॥రాన్న

తిః॥ఉ॥సీలాంకేతేనిగుణాంమధ్యభాగే,దీర్ఘాంకైఃపిమకలాంగండవింశతిః । పి
నాంతుక్లాంక్షోణివక్షోజభూతైః,కృష్ణలీలాశాలినింనామిలక్ష్మీం॥౧౦॥౭ ॥ వాతోమీ
యంకధితామ్భాతగౌగఇతి॥మభుతగణాంగురూచవాతోమీయవృత్తం॥ఉ ॥ శ్యామా
గాత్రచపలానైత్రపద్మైః, క్లాన్తామధ్యకతిసాసాప్యరోజే । ఏషాదేవీమనవితత్తరిభు,
ద్వాతోమీయప్రతిమాంస్వీకరోతి॥వాతోమీయోనామమృగవిశేషఃసాలిచపలఃత
స్యప్రతిమాంయద్వాచాతానాంవాయూనామూమిణఃపరంపరా॥వృద్ధాచ్చఇతిభప్ర
త్యయఃతత్తమృద్ధినివాతోమీయాసాచసాప్రతిమాఉపమాచతాం - భగవతీంస్వ
స్థవి తతయా తుణమపిధ్యాతుమశక్తంమనోవిషయేషుధావతీతిభావః ఉక్తశాలి
వాతోమీయా బ్యాంఉపజాతిభవతి॥ యథా॥ దేవశ్రీమాణ రావణారాతిర
వ్యా, ద్యస్యక్రొధాన్న యనేక్వాపిరక్తై । ఆసీన్నాగ్లపాథ సామాత్రతాపీ,
వహ్నేయో గాత్రలశస్థంయథామృః ॥ అత్రప్రథమతృతీయాపాదౌ శాలిని
లక్షణౌ - ద్వితీయచతుర్థౌవాతోమీయలక్షణౌ - పూర్వోఽంబ్ర వక్షోపేంద్ర
వజ్రాభ్యామి వాత్రాప్యపజాత యోష్టేభవంతి - ఉపజాతిత్వద్వయో వృక్షత
యోరేకస్త్రీక వృత్తైపాదద్వయమేళనమేవగ్రంథకారస్యవివక్షితం - పారాయణీ
యాపువజాతయస్తాఇతిద్వివచననిదేశాత్ ఏకపాదమేళనస్యాపిమహఃవిప్రయో
గేషుదృశ్యమానత్వాత్తదపిప్రమాణం భవత్యేవతహిషోడశభేదాజ్ఞేయాః॥౧౦॥
౭॥మ్భాన్తాగస్సాన్యద్భుమరవిలసితమితి ॥ మభనగణాలభుగురూచభిమరవిలసి
తం॥ఉ॥ఆరామస్థాసరసిజనయనా,పుష్పేదృష్ట్వాభిమరవిలసితమ్ । కృష్ణంసీళాపరి
జనసవిధే,వీక్షించక్రేముహూరథసరసమ్॥సీళానామకాచితకృష్ణవధూః ॥ ౧౦ ॥
౯॥ రాన్నరావిహరథోద్ధతాలగావతి ॥ రాత్ రగణాత్సరానగణరగణాలగౌల

వృక్షమద్భుతాంగంగణనియంవతస్తా,దంబాత్తాయంమమభావ్యంగవజ్జం॥కార్యో
లిసప్తపాదేభిలోలా,వాతోమీయక్షయతేజాయతేయః. ... *
వృ,నూభూర్నాలంగుణమనువదితుం,మాతనైతాగ్లకిముసురవసీలాః॥యాసాంయా

హృచ్చమగణ భగణాన్లనగణలఘూగః గురుశ్చ ప్రతిపాదంచేద్భ్రమర విలసితం
 నామవృత్తంస్యాత్ ఇదమపిప్రక్షిప్తం॥౧౧॥ ౧౦ ॥ కించ * రోసరావితిరధోద్ధ
 తాలగావతి ॥ రగణ సగణ రగణ లఘుగురువః ప్రతిపాదంచేద్రధోద్ధతేతి వృ
 త్తంస్యాత్ ॥ ౧౧ ॥ ౧౧ ॥ కించ*స్వాగతేతిరసభాగురుయుగ్మమితి ॥ రసభావ
 రగణసగణభగణాః గురుయుగ్మం గురుద్వయంచ యదిస్వాగతేతి వృత్తంభవతిః
 ౧౧॥ ౧౨ ॥ *సససగురుగరచితావృత్తైతి ॥ సససైగణైఃగురుగేసగురుద॥

రావిహారధోద్ధతాలగా॥౧౧॥౧౦ ॥ స్వాగతేతి

రసభాగురుయుగ్మం ॥ ౧౧॥౧౧॥సససగగురుర

చితావృత్తై॥౧౧॥ ౧౨॥ ససభగగురుకైరథవృ

ఘుగురుచఇహాఆస్తిఁభందసెరధోద్ధతానామవృత్తం॥ఉ॥కుంజరైశ్చలితపర్వతోప
 మైర్భంధురాతురగసంఘమన్తరామృత్యుమాతనిభవత్రిసంకులా,రాజశేషపచమూ
 రధోద్ధతా॥రసోద్ధతేత్యేక॥ఉ॥వ్యాప్తసప్తభువనారసాతలే,భాగినామపిచమేద
 దాయినీ॥భారతీవరచనామహాకపే,ర్హాహ్నీయముదితారసోద్ధతా॥ మహాకపిఃవ్యా
 సః॥౧౧॥౧౦॥స్వాగతేతిరసభాగురుయుగ్మమితి॥రసభగణాఃగురుచస్వాగతం॥ఉ॥
 హయసేనకుసచైతియధావత్,క్లైతల్లపరిగతాపిచహస్యమ్॥సంతసోతికవితాస్వయ
 మేవ,స్వాగతాసుఖమతీవతిధత్తై॥స్వంఆత్మానంఆగతాప్రాప్రాస్వాగతా॥ఆపిచ॥తా
 మపశ్యదభవంచలనేత్రా,మూర్ఖకింసశశలాంభనవక్త్రః॥ సువవీవతుసమేత్యచహా
 థం,స్వాగతాంమరవధూంసమమంస్త॥సంపురూరవాః॥౧౧॥౧౧॥ సససగగురురచ
 తావృత్తై॥సగణాభ్యాంసగణేనగురుభ్యాంచరచితానిబద్ధావృత్తావృత్తం॥ఉ॥అలమ
 లమతినిపుణైవాకౌత్యై,యఁదువరవిస్మజస్మతిరుద్ధాం ॥ అనునయతమధజనంస్త్వి
 గ్ధం,తవమయిరసలహరీవృత్తా॥౧౧॥౧౨॥ససభగగురుకైరథవృద్ధీతీ-నగణద్వయేన

స్తిప్రతిదినమశకా,స్త్వత్పాదాభిభ్రమరవిలసితమ్॥

౯

*ప్రాప్తిరేలగతియాధనాధికే,సామతిమమతవాద్యవిగ్రహం॥సంక్రితాఖిలమనో
 రధోద్ధతా,స్వాద్యధాజననికల్పయేస్తథా,

౧౦

శ్రు,ఆద్యమక్షరమతస్త్రుతీయకం,సప్తమంచనవమంతధాంతిమం॥దీఘమిందుముఖి
 యత్రజాయతే,తాంవదంతికవయోరధోద్ధతామ్,

*

వృ*శ్రీనిధాంగగుణినిందుకరాణాం,సత్యలోకమునిబృందమిదంతత్॥ధన్యమేవతవద
 శకానకాతే,స్వాగతాదివచనలభతేయత్,

౧౧

శ్రు-ఆనతాంగినవమందశమంచ,వృత్యయాద్యవనియత్రవిసీతే॥ పోక్తమేణనయచే
 యదిహైవ,స్వాగతేతికవిభిక్తకథితాసా,

*

యేనచరచితాకృతాపృతానామవృత్తంస్యాత్ || ౧౧ || ౧౩ || కించ * సనరలగు
రుభిశ్చభద్రికేతి-నగణద్వయరగణలఘుగురుభిఃరచితాభద్రికానామవృత్తంభవతి-
చశబ్దఃపూర్వసూత్రస్థంరచితేత్యేతత్సముచ్చినోతి - ఇదంచప్రక్షిప్తం || ౧౧ ||
౧౪|| కించ* శ్వేనికారజౌరతౌగురుర్యదేతి-యదారజౌరగణజగణౌ ఘనరగణౌ
లఘుగురుచప్రతిపాదంస్యస్తదాశ్వేనికానామవృత్తంస్యాత్ - శ్వేనికారతోఽరౌ
గౌభవేదితిపాతాంతరం- రతఃరగణాత్పరంజరౌజగణరగణౌలగౌలఘుగురుచప్ర
తిపాదంచేత్ శ్వేనికాభవేత్ || ౧౧ || ౧౫ || కించ * మాక్షికమాలాయది
భత నాగౌఽతి || భగణ తగణ సగణాః గురుచ యదితపిఞా మాక్షికమా
లా వృత్తంభవతి ప్రక్షిప్తమిదం || ౧౧ || ౧౬ || కించ * ఉపస్థితమిదం
జ్యోతోగకారాదితి || జ్యోజగణసగణౌతః తగణః గకారౌ గురుచ ప్రతి

ధ్వీ || ౧౧ || ౧౩ || సనరలగురుభిశ్చభద్రి
కా|| ౧౧|| ౧౪|| సనతగగురుభిశ్చిత్రవృత్తా|| ౧౧||
౧౫|| శ్వేనికారజౌరతౌగురుయేదా || ౧౧ ||
౧౬ || మాక్షికమాలాయది భత నాగౌ ||

భగణేనగురుభ్యాంచపుధ్వీవృత్తం||ఉ||మమపునరియమాలవణాశ్చ- రితినిజవిషయేమ
మతాన్థాన్-ప్రహసతిమితధీవిషయాసూ-న్నరపతిపశుకానిహపుధ్వీ||౧౧||౧౩|| సన
రలగురుభిశ్చభద్రికేతి||నగణాభ్యాంరగణేనలఘుగురుభ్యాంచ భద్రికావృత్తం||ఉ||
మధుసఖముదితంనిశాకరం| సురపతికకుభౌవిశేషకం|అతపతతరుణీకుభద్రికా- ము
హురధవిరహద్వ్యనిందత||విశేషకంతిలకం|అతపతతరుణీసుభద్రికాముహురధవిర
హేణిపీత్యసా,ఇతివా||౧౧||౧౪||సనతగగురుభిశ్చిత్రవృత్తే||నగణాభ్యాంతగణేనగు
రుభ్యాంచచిత్రవృత్తా||ఉ||మతిమతివిశదాంశాస్సగ్రీదీప్తాం | కురుగురుచరణేమక్రిపా
త్రే|ప్రగళతిహితదాబంధధాత్రిజనిమరణకలాచిత్రవృత్తా|చిత్రవృత్తిరిత్యేకే| ఉ |
సంయతిరమణీయాకృతిశ్చీ, దశరథతనుజశ్శోషకోఽర్థేః | ఆసుహృదపజయా
పీడితస్సన్, జనకతనుజయాచిత్రీవృత్తిః | ౧౧ | ౧౫ | శ్వేనికారజౌరతౌ
గురుయేదేతి | రజరాగణాలఘుగురుచయదాభవేయస్తదాశ్వేనికావృత్తం |
ఉ | రావణానుజాతదారఘూద్వహం,చారుతాభిఘాతమారగాత్రకమ్ | శ్రీసఖం
రిరంసయావ్యచారయ|చ్యేన్యికామధామిషంహుతాశసమ్ | ౧౧ | ౧౬ |మా
క్షికమాలాయదిభగనాగౌఽతి|భతనాగణాగురుచమాక్షికమాలావృత్తం-నయభ
గనైస్సాన్యస్తైక్తికమాలేతిపాతాంతరమ్ | ఉ | చమృకగౌరీంశఘరవరాక్షీం,తా
మరస్థాంమదశసనిత్రీం | మాధవదారాప్రణమతలక్ష్మీం,మాక్షికమాలాలభిత
వృక్షసయభృగుగీతాంతావకమూలికం- సశినవికాసాందేవిమనోమ| స్తనతటభాస్వ
స్తైక్తికమాలా,తరుణిమనిత్యా యాశశిచూడా,

పాదంయత్రతదివంవృత్తముపస్థితంసామభవతిఇదమపిప్రక్షిప్తం । ౧౧ । ౧౭ ।

* ౧౭ జగత్యాం - చంద్రవత్త్వేనగదితంతురసభసైరితి-రసభసైరగణనగణభగ

౧౧ ॥ ౧౭ ॥ * పభృరసైశ్శ్రీభతనగ

సైస్సాన్యత్ ॥ ౧౧ ॥ ౧౮ ॥ ఉపస్థితమిదంజ్యో

తాదగకారౌ ॥ ౧౧ ౧౯ ॥ సరయుగంభవేత్సమ్మ

తాలగౌ ౧౧ ॥ ౨౦ ॥ యయాయోలగౌచేత్సు-

మారీమతా ౧౧ ॥ ౨౧ ॥ * ౧౭ జగత్యాం,

కుచాగ్రామ్ ౧౧ ౧౭ ॥ పంచరసైశ్శ్రీభతనగసైస్సాన్యదితి-భతనగైశ్శ్రీగురు
 భ్యాంచశ్రీనాకమవృత్తం-మాత్రికమాలలక్షణమనాస్యాపి-విశేషస్తునియమనపం
 చభిష్టభిష్టవజ్జేయః-తిత్రతువికల్పేన- ఉ - కందితకేశాకువలయనేత్రా,
 కోమళగాత్రికుచభరనమా ॥ ఇందుఃఖిసాహమగిరెపుశ్రీ, రింఖతుచిత్రజలదస
 మక్రీః ౧౧ । ౧౮ । ఉపస్థితమిదంజ్యోతాదగకారాపి । జనతైః గణైగురు
 భ్యాంచఉపస్థితంసామవృత్తం ॥ ఉ । సుయోధనపురాయద్యాజ్ఞ నేనీ, సభాతలమగా
 చ్చీ)పాండవానామ్తవాపనయతస్తత్వాపహేత్సురుపస్థితఫలాసానీతిహానిః ॥ కించ
 పురాతుభగవాన్సందియదాహ,మహీధరవరేమామాగతంసః ॥ ఉపస్థితమిదంశాభా
 మృగాత్మ,తపేవదశకంతోఽచింతయత్సః ౧౧ ౧౯ ॥ సరయుగంభవేత్సమ్మతాలగావి
 తి ॥ నగణేనరగణద్వయేచలఘుగురుభ్యాంచసమ్మతా ॥ ఉ ॥ మరతశివలశ్యామవిగ్రహం,
 ఒలిధికన్యకాభూమివల్లభంకపిశవాససంత్రయేహం, త్రివశసమ్మతాపాంగవిభ)
 మమ్ ౧౧ ౨౦ ॥ యయాయోలగౌచేత్సు-మారీమతేతియగణత్రయంలఘుగురుచ
 కుమారీ ॥ ఉ ॥ హిమావ్రేస్తపేయాగిరిశాస్త్రయే,తపాక్షేరమాస్థాయభక్త్యాహరమ్
 రమాసాధపద్మాసనాద్యైసత్వం,యయాంరక్షతాన్తాంకుమారీరేః ౧౧ ౨౧ ॥ జ
 గత్యాం-చంద్రవత్త్వేనగదితంతురసభసైరితి-జగత్యాంద్వాదశే ఛందసీరసభసైరగ
 తైఃపాదశ్చేత్తత్ చంద్రవత్త్వేనగదితం-చంద్రవద్దముదితంతురసభసైరితికేచిత్పర
 స్తి-యథాక్రమముదాహరణే-వంద్యవినతత-సమునివరల్ల, కుంభయోనిరమరా
 సురవినతః- చంద్రవత్త్వేనగతిమప్యథవరవే,వింశ్యశైలయమనాద్వ్యధితహీయః ॥
 సింధునాథతనయేతవనదసం,మంథరాక్షికరుణారసభరితం । హంతహంతకవయో

వృ*భాతిసగాంగప్రతినిధికోభేహరర్పురితేషననికుచాగే) శ్రీవదనేందోహనతి
 సరోజే,కాంతిముపేతాంసతతపికాసా, ౧౩

తస్యతి,చందితమస్తేద్రకపటరమైం,హమన్మశాంగుభిత్తపేకం । నిమకల
 కావగళువునియ్యగ,గోకటూత్,స్తవకమృక్షిం. ౧౪

జానగణైఃసహితంయద్యవృత్తంత్రుపస్త్రీవత్కానామగణితంకథితి॥౧౨॥ ౧ ॥
 కించఃజతౌతువంశస్థముదీరితంజరావతి॥ జతౌజగణతగణౌజరాజగణరగణౌచప్ర
 తిపాదంచేతవంశస్థంనామఉదీరితంఉక్తం॥ ౧౨॥౨ ॥ కించఃస్యాదిద్వవ్రీవంశాత
 తజైరసంయుతైరితి॥తగణద్వయజగణరగణైరుపలక్షితం ఇద్వవ్రీవంశానామస్యాత్
 ౧౨॥ ౩॥ * ఇహతోటకమంబుధిసైగ్గకధితమితి॥ ఇహజగతీచ్ఛస్సీలమృధిసైః
 చతుభిఃస్సగణైః ప్రిమితంపరిచ్ఛిన్నం యద్వ్యత్యతేతతోటతంనామవృత్తంస్యాత్
 చద్వవ్రీవత్కానగదంతీరనభసైః॥౧౨॥౩. ఇతౌ
 తువంశస్థముదీరితంజరా॥ ౧౨॥౨॥, స్యాదిం
 ద్రవంశాతతజైరసంయుతైః ॥ ౧౨ ॥ ౩ ॥
 ఇహతోటకమంబుధిసైగ్గకధితమ్॥౧౨ ॥ ౪॥

నీరతిశయం,చంద్రీపద్మపద్యశంపతిగృణతే ॥ ౧౨ ॥ ౧ ॥ జతౌతువంశస్థముదీ
 రితంజరావతి॥జతజరాఃగణాఃవంశస్థంనామవృత్తం॥ ఉ ॥ చరంతిథమకంప్రగృణ
 న్నిసత్కథాం,భవంతిశుద్ధాహృదయేగుణేషుచ । నపాతకంకమకచక్షుర్వతేనరాః,
 షీతౌతువంశస్థమన్యవ్యసంగతాః॥౧౨ ॥ ౨ ॥ స్యాదింద్రవంశాతతజైరసంయు
 తైరితి॥ తతజ్జరైగణైరింద్రవంశా॥ ఉ॥ యేదుఃకానానాంశరజస్త్రచైతసాం,మా
 యావీనాంసంగతిమాశ్రితానరాః । కాలువ్యహేతుహృదయస్యపాపరాట్,తా
 నింద్రీవంశానపిసంపివేత్తత్రిం॥ ౧౨॥ ౩ ॥ ఇహతోటకమంబుధిసైగ్గకధితమితి॥ఇ
 హచందసీచతుభిఃస్సగణైఃతోటకంకథితం॥ఉ॥వై రితిలాదళభంగరుచం, మధు
 రాధరసంగతవంశలతాం,జగతాంజనిపాలననాకరీం, భజతాంప్రతిభామతితోట
 కకం॥ తాంప్రసిద్ధాంపతిభాంశ్రీకృష్ణ రూపామభిఖ్యాం భజఇతితోటకకంవృత్తం
 స్వాధికః॥ ౧౨ ॥ ౪ ॥ దుత్రివళంబితమాహసభౌభరావతి॥నగణౌభగణద్వ

వృ*జితాజరత్పల్లవమమృతావకం, పదామ్ముఁలిప్పురహంసుదులభం । ఆల
 క్ష్యవంశస్థమపేణిణోమధు,ప్రయామిపజ్ఞోస్సుమతాంప్రసీదమె॥ ౧౨॥
 శ్రు॥ఉ॥౨౨ వ్రీవజాచరణేషుసన్నిచే,దుపాస్త్ర్యవణకలఘవగ్గిపరౌతాః । మ
 యిల్లసమ్భువ్రీజితకామకాముక,వదన్రివంశస్థమిదంబుధాస్తదా॥ *
 వృ*తాస్తాంజరాతకస్సముపాగతోదశాం, శక్వీమినాహంతవయావదచకానె।
 త్రాతెద్వవ్రీవంశాత్రిజగత్కృతానతి, స్రావత్త్వమారాచ్ఛరితాధకయామ్బమాం ॥
 ౧౨॥శ్రు॥యస్యావ్యవశోకాశ్శురపాణిపల్లవై,వంశస్థపాదాగురువణకపూర్వకాః ।
 తారుణ్యలిలారతిరంగలాంసై, తామెద్వవ్రీవంశాంకయగ్గిప్రచక్షతే॥
 వృ,సంసంగదిమాన్యతమగ్గికృతినా,తవయోయఉపానకతాంభవతే । ఆవతాదత

౧౨||౪||*దుత్తవిశమ్మితమాహనభౌభరావతి|| నగణభగణౌభగణరగణౌచప్రతి
పాదంచేత్తద్వ్యత్తందుత్తవిశంచితంనామఅహపిజ్ఞ శిక్షితశేషః||౧౨||౫|| *వసుయు
గవిరతిసౌహృద్యపుటాయమితి || నానగణౌహృద్యగణయగణౌచప్రతిపాదయ
స్యఅయంవృత్తవిశేషఃపుటానామభవతి- కించాస్యవసుయుగవిరతివసుభిఃఅన్యభిః
యగైశ్చతుర్భిరక్షరైశ్చవిరతిః యతిఃభవతి-ఆత్రయుగశ్చద్వైపచతుస్సంఖ్యావివక్షితా
కృతాదయోయగశ్చత్వారిక్షరప్రసిద్ధైః||౧౨||౬||*ప్రముదితవదనాభవేన్నారరా
విసగుమం||౧౨|| ౭ || * నయ సహితౌన్యాయమువిచిత్రేతి || నగణయగణసమే

*దుత్తవిశమ్మితమాహనభౌభరా||౧౨||౫||

మునిశరవిరతిసౌహృద్యపుటాయమ్||౧౨||౬||

ప్రముదితవదనాభవేన్నారరా|| ౧౨|| ౭||

యంరగణశ్చప్రతివిలంబితం||ఉ||నరకసూదనదశకనలాలసా, శివగళత్విషిసంతమ
సేప్రియా! పృథునితంబకుచద్వయధారతో, ద్రుతవిశంచితమేవజగముసా|| ప్రియా
రాధా||౧౨||౫||మునిశరవిరతిసౌహృద్యపుటాయమితి-నగణద్వయంమగణయగణౌ
చఅయంపుటానామవృత్తం-సప్తసుపంచసుయతిః||ఉ||సరసిజముకుతైస్సామ్యంసర
స్యాం,నరపతిలికద్వపశ్యత్కపిమేదాత్ |స్తరతిహినితరాంస్యస్యప్రియాచాం,ము
కుళితసురుచామత్కఃపుటానాం||పుటానాంకమకాశిషష్ఠిపాశ్వాకానీత్యథకః| ౧౨|
౬||ప్రముదితవదనాభవేన్నారరావతి || నగణద్వయంరగణద్వయంచప్రముదితవద
నా-ఉ-సరసిజచరణాంసరోహిత్రయాం,కుచభరనమితాంకురంగేక్షణాం| హిమ
గిరితనయాంసదాభావయే,ప్రముదితవదనాంపయోదత్విషం|| ౧౨||౭|| నయసహి

ధావిధమంబదిశః, సరితోటకమథకత్వమాభువిమా||

౧౭

శ్రు,సత్వతీయకష్టమనంతరతే,నవమంవిరతిప్రభవంగురుచేత్ | ఘనపీనపయోధర
ధారనతే-ననుతోటకవృత్తమిదంకథితమ్.

*

వృ*నిభభరాతపనీయగీరేస్తనా,ద్రుతవిలంబితమాశ్రవణాంతికం| నయనమంబత
నుజితచంద్రికా,తవకథంకథయామ్యభిరామతామ్,

౧౮

శ్రు,ఆయిక్యశోదరియత్రచతుర్థకం,గురుచసప్తమకందశమంతథా| విరతికంచత
దైవవిచక్షణై,ద్రుకతవిలంబితమిత్యుపదృశ్యతే.

*

వృ,సనిరుణిమతేపదాంభోరుహం,మనసిమమసదాప్రసక్తంక్రియాః|భగవతిమద
భీష్ణిజాథకాయతస్య,ప్రముదితవదనాత్వమాపూరయే||

౧౯

తౌన్యానగణయగణాప్రతిపాదంచేత్ కుసుమవిచిత్రానామవృత్తంభవతి॥౧౨॥౮॥ *
 రనైజకసజసాజలోద్ధతగతిరితి ॥ రనైఃషడ్భిః పునశ్చరనైఃషడ్భిశ్చాక్షరైయకతి
 భకవతి - అత్రరసశబ్దసమల్పజ్ఞాపివక్షిత్ - మధురామలవణకటుకమాయ తి
 క్తజవాత్ - రనైరిత్యత్రవికస్యరస శబ్దస్యలోపసూత్రప్రాయత్వాత్కృతఇతి వే
 దితవ్యఃఇత్థమన్యత్రాప్యేవంవిధాక్తిషువ్యాఖ్యేయం ॥ ౧౨ ॥ ౯ ॥ * ఘజంగ
 ప్రయాతంభవేదై శ్చతుభిఃరితి - చతుభిః యైః యగజైః ఉపలబ్ధితంభుజం
 గప్రయాతంవృత్తంభవతి॥ ౧౨ ॥ ౧౦ ॥ * రైశ్చతుభిఃభక వేత్సగ్నిజీగమ్మి

నయసహితౌన్యాకుసుమవిచిత్రా॥ ౧౨ ॥ ౮ ॥

రనైజకసజసాజలోద్ధతగతిః ॥ ౧౨ ॥ ౯ ॥

ఘజంగ ప్రయాతం భవేదై శ్చతుభిః ॥

౧౨ ॥ ౧౦ ॥ థ రైశ్చతుభిఃర్యుతా సగ్నిజీ

తౌన్యాకుసుమవిచిత్రేతి॥నగణయగణాద్విధావృత్తౌకుసుమవిచిత్రా - ఉ-ఉపవనభూ
 మాహిమగిరిపుత్రీ,మణిమయభూమామధురతరాక్షి, భృమరకదంబైరకలయదిద్ధాం,
 కుసుమవిచిత్రాంకురవకశాఖాం॥భృమరకదంబైః భృంగపక్షిభిః-ఇద్ధాందీప్రాం,అ
 కలయత్ అపశ్యత్ -కలింగకామధేనుఃసర్వాభకప్రవత్వాత్॥ ౧౨॥ ౮ ॥ రనైజక
 సజసాజలోద్ధతగతిరితి - జసజసాగణాః - జలోద్ధతగతిః వృత్తం ॥ షడ్భివక
 జైకయకతిః - ఉ - సరైగుణయతై వికబుద్ధమతిభి, సుదాపరివృతో ప్య
 యంశతజనః॥విపశ్యతియతోజలోద్ధతగతి,స్సతామభిగతిశ్చియోహినిలయః॥ ౧౨॥
 ౯ ॥ ఘజంగప్రయాతంభవేదై శ్చతుభిఃరితి - యగణచతుష్టయేనఘజంగప్ర
 యాతం - ఉ - ఇదాసీంకథంత్యం క్షయోసీ ప్రపన్నాం, యదామాంమురారేత్వ
 దేకాగ్రచిత్రాం । విశాన్యంజనం మద్ధదాదాయయస్తా,న్యజంగప్రయాతంత్య
 యాపూర్వమేవ । ఘజంగధూతేతిసంబుద్ధిః - అపిచ - హృదేసీల మేఘే
 ద్రసీలాభకాయో, నిపత్యాభకృష్టః కదంబద్రుమాగ్రాత్ । సలింజడకశఃఉ
 లతై వ్యశడాలం,ఘజంగప్రయాతంఖలానాంవిశేతా ॥ ఘజంగస్యకాశీయస్య ప్ర
 యాతం దపో-ద్ధతగతిం । ౧౨ । ౧౦ । రైశ్చతుభిఃర్యుతా సగ్నిజీగమ్మి

వృక్షనయనయగంతేభగవతిదీప్త్యా,నయలిదిగంతాకకువలయకాంతిం॥ ప్రస్థమర
 తారాంతిమిరభరాథాం-విహసతిమాశీకుసుమవిచిత్రా. ౨౦

వృ,యయాయోయధేచ్ఛంజన స్త్యక్త కీలో-ఘజంగప్రయాతంసదాయాతిమార్గం॥
 ధియంతాంవలామేతదీయాంభవత్యాం,ప్రసక్తాంప్రసాదేనవాగ్దేవికుర్యాః. ౨౧

తేతి-రగజైశ్చతుభిః సమి తాపరిమితా సగ్నిగ్నిభవేత్ - సమ తేతిపాతే సమ తాభ
వేదిత్యన్యమః ॥ ౧౨ ॥ ౧౧ ॥ ఘవిభవేన్నభజరైః ప్రియం వచితీ-నగణభగణజగణరగ
జైరుపలక్షితా ప్రియం వచానామభవిప్రసాదభవతి ॥ ౧౨ ॥ ౧౨ ॥ * త్యోత్యో
మణిమాలాచ్ఛిన్నాగుహవక్త్రైరితి - త్యోతగణయగణౌపునశ్చ త్యోతగణయగణౌ
యస్యాః ప్రతిపాదంస్యః సాగుహవక్త్రైః స్కందముఖైః షడ్భిః శ్చన్నాయతిమతీమ
ణిమాలానామవృత్తభవతి ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ * ధీరైరభాణిలలితాతభాజరావితి-
తగణభగణౌజగణరగణౌచప్రతిపాదంయస్యాః సాధీరైః షడ్భిః లలితేతిలభా
ణిలభ్యధాయి ॥ ౧౨ ॥ ౧౪ ॥ * ప్రమితాక్షరాసజసనైరుదితేతి ॥ సగణౌజగణః

సమతా ॥ ౧౨ ॥ ౧౧ ॥ ఘవిభవేన్నభజ

రైః ప్రియం వచా ॥ ౧౨ ॥ ౧౨ ॥ త్యోత్యోమణి

మాలాచ్ఛిన్నాగుహవక్త్రైః ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ధీ

రైరభాణిలలితాతభాజరా ॥ ౧౨ ॥ ౧౪ ॥

తేతి-చతుభిః రగజైయః తా సగ్నిగ్నిజీ- ఉ - కాలకూటాశనాకాలకామాపహాకా
ళమేషుప్రభాకామినీవామతః ॥ భోగీభిః సమ తా పాతుమాం దేవతా, సగ్ని
ణిగంగయాశ్రీమతిభస్సనా ॥ ౧౨ ॥ ౧౧ ॥ ఘవిభవేన్నభజరైః ప్రియం వచే
తి-స్పష్టం - ఉ - భగవతిమేమన ఇదం సమంతతో, ఘటయతేమతి మసాతు వేద
నాజనకజాచటలమీనలోచనా, శశిముఖీకవ్యసభవేత్ప్రియం వచా ॥ ౧౨ ॥ ౧౨ ॥ త్యో
త్యోమణిమాలాచ్ఛిన్నాగుహవక్త్రైరితి-తగణయగణౌపునశ్చ త్యోతగణయగణౌషడ్భ
క్షరాభాగావ-సామణిమాలా ॥ ఉ ॥ పాథాధరసిలాంప్రాణానఖిలానాంగోపాలకవే
షాంగోఘాసురనాథాం మారాయథభూతాజ్ఞోపీనివహాం, వద్దైకరుణాంతాంచం
చస్త, ణిమాలాం ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ధీరైరభాణిలలితాతభాజరావితి-తభజరాగణాః లలితా, ఉ,
పాయాత్పదేవజలరాశిమేచకా, మాయావశీకృతసమస్తవృత్తపా, దాయాదభూత
మకరధ్వజాదయాయుష్మానతివలలితావిభూతిభిః ॥ ౧౨ ॥ ౧౪ ॥ ప్రమితాక్షరాసజసనై

శ్రో, యదాద్యంచతుభిః తతస్స ప్రమంచే, తదైవాక్షరంహగ్నిస్వమేకాదశాద్యం ॥ శ
రచ్చంద్రవిద్వేషివక్త్రాః రవిందే, తదుక్తం మనీంద్రైః భుజంగప్రయాతం. *
వృక్షరైరహృతాయనపంకరుహ, సైనసేత్రాంచలేనాస్తభక్తివృధా ॥ అంబతే
విశ్వస్య ద్వాపూనా సగ్నిగ్నిజీ, మూతి-రస్తుక్తియై మేహహంత్రినతాం. ౨౨

వృ, సృజనసంపదిప్రథమగణ్యగుణాం, విదుషామిమాంజననిమేకవితాం ॥ ప్రమితాక్ష
రాపిజనతాభజతే, నిఖిలాంయయావిపుణతాంఘణితాం. ౨౩

వృక్షమాంమాయాంయాయాతంసంస్మృతిప్రేమరూపాం, మూర్తిస్సయంతేపాతుముగ్ధదు
చూడా ॥ సర్వానస్తానామంబసీమాస్తలేఖాం, సాక్షాదామృత్యాంజైశ్చదేవీతిస్తతః ॥

సగణద్వయంచతైః ప్రమితాక్షరాకథితా॥౧౨॥౧౩॥*సనభమరచితాభిహితాజ్ఞా
 లేతి॥సగణద్వయభగణమగణకృతాజ్ఞాతేత్యభిహితాక్షరా॥౧౨॥ ౧౬॥ *స
 కైవిశ్చిన్నావైవ్రదేవీమమాయావితీ॥మగణద్వయంయగణద్వయంచయస్యాప్రతి
 పాదంస్యాతాంసావచ్చభిశ్చావైవః సప్తభిరదైశ్చిన్నాయతివతివైశ్చ దేవి నా
 మవృత్తంస్యాత్ - అత్రఅశ్వశబ్దేనసప్తసంఖ్యావివక్షితా - ఆదిత్యాశ్వా స్సప్త
 ప్రసిద్ధైః॥౧౨॥౧౩॥అభ్యుగజై స్సన్యజ్జలధరమాలామ్యాప్తావతి॥ మ్యాపగణభగణౌ
 మ్యాసగణమగణౌచయస్యాప్రతిపాదంస్యాతాంసాజలధరమాలాస్యాత్ ఆవిశ్చ
 శ్చతుర్భిఃఅంధైరప్తభి ర్శ్చరైర్యతస్సన్యత్ - అత్రాగ్గశబ్దేన ఆప్తసంఖ్యావివక్షి
 తా-యోగస్యయమనియమాంససప్రాణాయామప్రత్యాహరధ్యానధారణ సమాధ
 యోఽష్టావక్తానీతిప్రసిద్ధం కేవలద్వైదాంగాని॥శ్లో॥శీఘ్రావ్యాకరణంఘట్టోనిర క్రంభ్యో
 విమంతథా॥కల్పశ్చేతివదంగానివేదస్యామమకాసీణాశ్చక్రానిషడివిషస్య మా
 సాశ్చతుర్భిష్షభిశ్చతురైర్యత్యా ఛావ్యమితివ్యాకర్యతే తదసత్ తథా గ్రంథక
 ప్రమితాక్షరాసజననైరుదితా॥ ౧౨ ॥౧౩॥సన

భమసహితాభిహితాజ్ఞా॥౧౨॥ ౧౬ ॥*స

కౌవైవిశ్చిన్నావైశ్వదేవీమమాయా॥ ౧౨ ॥

౧౩ ॥ , అభ్యుగజై భి జ- లధరమాలా

రుచితేలి॥స్పష్టంక్ష॥ఆకృతాస్త్రీ కాశ్చవరతేషుసరాః, పరిహాస్యతాంపృథుతమాంతు
 గతాః॥అయంభృతక్రిభవంతథా,ప్రతిమితాక్షరాఅపిసభాసుజనాః॥౧౨॥౧౩॥
 సనభమసహితాభిహితాజ్ఞాలేలి॥స్ఫుటంక్ష॥మలయజర సతఃశిశిరావాణీపరిణతవ
 చసాంమధురాస్నిగ్ధా । జగలశిశిభనోభయదాజ్ఞాల్లా,పునరపిచతతఃశిశి ధియాం
 వాణీ॥సలయజర సతఃచందనపరికాత్-శిఖిసఃఅగ్నేః॥ ౧౨॥౧౬॥పంచావైవిశ్చిన్నా
 వైశ్వదేవీమమాయాంతి-మమయగణాఃపంచాభిసప్తభిశ్చయతిః- రామానై)
 శ్చిన్నేయాతుథానేసుబాహా,క్రీతంసంప్రాప్తదేవతానాంసమామే॥క్రీమద్భ్రీన్ద్ర
 షిఃగాకాధిసూనుస్తదాసిం,చక్రేనిర్విఘ్నంవైశ్వదేవీంక్రియాంసః॥౧౨॥౧౩॥అభ్యు
 గజైభిజలధరమాలామ్యాప్తావతి॥మభసమాగణాఃజలధరమాలా, చతుభిఃకరప్తభి
 శ్చయతిః॥క్ష॥ధారాపాతైశ్శశిమణిదండాకారై,వాకాలోద్భూతైఃసగ్ధితదిగంతాద్య
 ప్ర ॥ హ్రీస్సోవహంసన్యత్యప్తమేయత్రచాలే,తద్వద్విమ్బేషిన్యస్త్రవకాశా
 ద్యః॥ సజైర్విక్రామస్తత్రచేద్యాతురంగై,నాకమ్ననిదిఃప్యాసుభువైవైశ్వదేవీ॥
 వృ, మాఽభూత్సామేసతతమవిద్యామాతః, సంతాపంయూతివరతినంసారాఖ్యం
 సద్భక్తా నాంహరశితయాసంజాతం,సద్యస్తాపంజలధరమాలేవత్వం॥ ౨౫
 తద్యతిః॥ వేద్యాంవేదేవకాసుభిరుపాస్యాంముక్తై,రాద్యాంకేవైజలధరమాలాజై

౬౬ సవ్యాఖ్యానే - వృత్తరత్నాకరే - తృతీయాధ్యాయే.

మౌరసభిప్రేతత్వాత్॥౧౨॥౧౮॥ * ఇహవనమాల్సినజపరాధ్యాపితి॥నజపరా
నగణజగణాభ్యాంపరాభ్యాభగణయగణౌఇహస్త్రిజగతిఛందసిప్రతిపాదంచేద్య
నమాల్సినామవృత్తంభవతి-నవమాల్సితీకేచిత్పఠంతి॥౧౨॥౧౯॥ * స్వరశరవిరతి
ననౌరాప్రభేతి॥ననౌనగణద్యయంరౌరగణద్యయం- స్వరైస్సప్రభిఃశరైఃపంచ
భిరక్షరైశ్చవిరతి యతిశ్చయదిస్యాత్తపిప్రభానామవృత్తం భవతి॥అత్రస్వరశబ్ద
నసప్తసంఖ్యా - నిషాదమౌభగాంధారాదిభేదేన - శరశబ్దేనపంచసంఖ్యాచ
వివక్షితా॥అరవిన్దమశోచంచమాతంచనవమల్లికా । నీలోత్పలంచ పంచైతేపంచ
బాణస్యసాయకౌఇతిపసిద్ధేః॥ ౧౨ ॥ ౨౦ ॥ * భవతినజావిహిమాల్సితీజరావితి॥
నజజరాగణాఃప్రత్యంఘ్రిచేతతద్యవృత్తంమాల్సిత్యుక్తంభవతి ॥ ౧౨ ॥ ౨౧ ॥

మ్భాస్తా॥౧౨॥౧౮॥ అభినవమాలికానజభయై

స్సాస్యతీ॥ ౧౨॥౧౯॥ * స్వరశరవిరతినౌనౌరా

ప్రభా॥౧౨॥౨౦॥ భవతినజావిహిమానీజరా॥

౧౨॥ ౨౧॥ , అభినవతామరసంసజజాయః ॥

ష్టాఃరామశ్శ్రీమాజలధరమాలాంకాలేసీతాంచేపింస్తరతిసబాష్పీత్పీడమ్॥౧౨,
౧౩॥అభినవమాలికానజభయైస్సాస్యదితి॥స్పష్టం॥ఉ॥త్రిదశనదీదివర్గపరిపతంతీ,హ
రభసితచ్చదిర్గకలినిహంత్రీ॥ రజతమహీభృతశ్శ్రీయమకాక్షిః,దభినవమాలికావిర
చితేవ॥ఇహనవమాలికేత్యేకే,ఉ,భజతతమాదిమంప్రతిగణేద్యం,జలధరమేచకంస
రసిజాత్మంకపిశసువాససంయచిరచేయం,స్ఫుటనవమాలికాకలితమాలం! నవమాలి
కాజాతిప్రపుభేదః॥౧౨॥౧౯॥స్వరశరవిరతిర్నౌరాప్రభేతి॥ రౌనగణాద్వైరగ
ణాచప్రభాసప్రసపంచసుచయతిఃయతినియమాధావేతుఇయమేవప్రమదితేవదనా
భవతి,ఉ,జలదచణునిధాజగత్పావనీ,విధిహరివిబుధైర్నువంఃస్థాధితాభవతుమనసి
మేభవాంగాద్యతా,హిమగిరితనయాశరీరప్రభా,౧౨॥౨౦॥ భవతినజావిహిమానీ
జరావితి,నగణౌ గణద్యయంరగణశ్చమానసి,ఉ,భ్రమరగణైర్గపరిచుంభితాళకా,
కువలయితామివకుర్వతీస్థలీమ్॥నయనరుచామరవైరివల్లభా, స్థితిమకరోస్తమమాని
నీపురః॥౧౨॥౨౧॥అభినవతామరసంసజజాయఇతి, సగణోజగణౌయగణశ్చఅభినవ

త్రింవాచామీశేమహితశశాంకాలోకా,మానందాధ్యాంహృదిభవతీమాలోక౨౬

వృక్షసనరిచయతిప్రియంమేమనో, ద్రవిణవతియథాప్రసీదేస్తథా॥జననితవనఖ
ప్రభాపుంజత్వేచరణసరసిజేప్రసక్తంక్రియాః, ౨౭

తద్యతిః,భగవతిమునిభిజఃతాత్వైస్సుదా,ప్రకటితమహిమప్రభావోదయా! ప్రస్తు
మర్థమివప్రకాశోజ్జ్వలా,భవతుమమపురోభవత్యాస్తమః॥ ౨౮

శిశివదతామరసంసజాయంతి || ప్రతిపాదంసగణోజగణద్వయంచయగణశ్చ
యదిభవేయమస్తామరసమితివదేతివివృత్యంత్యాచార్యః || ౧౨ || ౨౨ ||

౧౨||౨౨||నయ్యగరియ్యగయ్యగ్గౌరీమతా|| ౧౨||

౨౩||* పంచమునాభౌససయ్యతాలలనా || ౧౨ ||

౨౪|| లలితమభిసౌతంనామౌనామతః || ౧౨ ||

౨౫||చతుర్జగణంయదిమాక్తికదామ||౧౨|| ౨౬||

సయ్యసైభవేతోక్తకరతాయుక్తైః|| ౧౨ || ౨౭ ||

తామరసం||ఉ||ప్రచలితసంసకులంస్ఫుటమీసం,మలయభువామరుతాపరిభూతం|మ
ధుసమయేసతదానరరాజ, స్తన్విభినవతామరసంసరతయాత్||౧౨||౨౨|| నయ్యగర
య్యగయ్యగ్గౌరీమతేతి-సగణద్వయరగణద్వయయ్యతాగౌరీమతా,ఉ,చలభిషుపల
నీలదేహప్రభా,త్రుతిగణముఖరద్విజేంద్రస్తుతా|గజముఖశిఖివాహనాభ్యాంసతా,విత
రశుభవతాంతుగౌరీమఖం|| ౧౨ || ౨౩ || పంచమునాభౌససయ్యతాలలనేతి ||
భగణతగణౌ సగణద్వయంచలలనా - పంచసు సప్తసుయతిఃభౌ ససయ్యక్తా
భవతిహిలలనేతి పాతాంతరం - ఉ - దానతపోభివివిధభేదకరై, యాగ
విధానైరపిచయత్ పురుషాః | అశ్శువజేతత్షీతితలేతుఫలం, భతకరి భక్త్యైవ
నితరాంలలనాః|| ౧౨ || ౨౪ || లలితమభిసౌతంనామౌనామతః|| సగణద్వ
యంచగణరగణౌచనామతఃలలితమభిసౌతం- ఉ-చిచ్ఛేరభిసౌతంకావ్యంసుందరం,
మధురరసయ్యతమాన్యలోచితం | రసయ్యతిరసికా నన్యత్తత్సమం, లలితమధ
తతఃకింస్వాదుషీతౌ || ౧౨ || ౨౫ || చతుర్జగణంయదిమాక్తికదామేతి ||
స్పష్టం || ఉ || నవీనపయోధరకాంతిసమాన, కళేబరదీప్తిభృత్తనుజాహి |
సుమాక్తికదామయ్యతోడుగణౌన,నిశేవకుమారజనిప్రవిధాతి|| కుమారజనిః స్మం
దజననీ, కుభృత్తనుజాగిరితనయా || ౧౨ || ౨౬ || సయ్యసైభవేతోక్తకర
తాయయ్యక్తైరితి||సగణయ్యగణౌపునశ్చతాకోకరతా,ఉ,ద్విజసంఘరాజైఃకుటుమ్బి
నీది,జ్ఞు ఖచిత్రకేభూతనిశాకరేణ||ఉడుపంక్తిమాలాభిరలబ్ధృతాసా, ప్రవిధాతిని
ష్కాకరతాత్రియామా||చిత్రకేభూతఃతిలకేభూతః||౧౨||౨౭|| అతిజగత్యాం||యమా
రావిఖ్యాతాచంచరీకావళీగణి-అతిజగత్యాం||త్రయోదశేభన్దస్యయమారాగంయగ
ణమగణౌరగణద్వయం గురుశ్చత్రయోదశాక్షరః పాదోయస్యవృత్తస్యసాచశ్చ||
వృ,నిజజయగర్వితమాననమండో,ద్యుకాతిజితతామరసంతివనేత్రం| అతిశుభగాత్ర
మతస్త్రవ్యమధీశం,వివశయసీతికిమంబవిచిత్రమ్||

౨౯

వృక్షధాతిననేయభగవతిజనతా,భక్తిముదారాంత్యయినభవతియా| కాశ్చనదీ
ప్తిప్రహసనస్మిణా,కాంతమనాస్తాభృతమిసలలనా,

❊ ౧౩ అతిజగత్పాంశయమౌరావిఖ్యాతాచచ్ఛరీకావళిగభరి॥ యమాయగణమగ
జౌరాదౌర్వరగణౌగంగురుశ్చయస్యాంప్రతిపాదంస్యఃసాచచ్ఛరీకావళీవిఖ్యాతా
విశ్రుతా॥ ౧౩॥ తురగరసయతినౌతతౌగఃక్షమేతి-నగణౌతగణౌగురుశ్చక్షమా
నామవృత్తం- అస్యాంతురగైఃసప్రభంసైఃషడ్భిశ్చాపరైయతాఘటపతి ౧౩ ।
౨ । మ్నాజౌగస్త్రిదశయతిః ప్రహషిణీయమితి - మగణసగణౌ జగణరగ
ణౌగురుశ్చప్రహషిణీనామవృత్తం-అస్యాంప్రభఃతనఃపరదశభిశ్చాక్షరైయతా
ఘటపతి-త్రిష్యక్షరేష్యేకాయతి-పాదాం-చైకాయతిరత్యధః - సనుజతితర
భ్యుత్తిభేరక్షరైఃఏకాయతిఃపునశ్చాదితరరైవదశభేరక్షరైరేకాయతిః - కిమితి
స క్రియతేవ్యాఖ్యానమితిచేన్న-క్రియతవీవలశ్యవిరోధాత్ - తధాహి - దశమేనా
తురేయతే వివచితత్వే బ్రహ్మచరి హకారస్య దశమస్యాక్షరస్యోపరి యత్యా

❊ ౧౩ అతిజగత్పామ్, యమౌరావిఖ్యాతాచం

చరీకావళిగః॥ ౧౩ ॥ ౧ ॥ ❊ తురగరసయతి

నౌతతౌగక్షమా॥ ౧౩ ॥ ౨॥, మ్నాజౌ

రికావళివిఖ్యాతాక్రీడా, ఉ, అసౌబంధస్థి) మాంశ్వస్త నానోహనాం, కరింద్రాణా
ద్దానంచంచరీకావళిమ । భృశంశంసన్వాతోహసగభౌగధేవం, హరస్వధ్యాం
క్రీడత్యాయతంచారుచారః-వాతఃమలయ మారుతః॥ ౧౩॥ తురగరసయతినౌత
తౌగఃక్షమేతి-నగణౌతగణౌధ్యాంతగణౌధ్యాంగురుశాచక్షమాసప్రభఃషడ్భిశ్చయతి-సన
తతగురుభిశ్చంద్రికాశ్వర్తుభేరితిపాతాంతరం- అథఃపూర్వోక్తవీవకితుచంద్రిక
తినామ, ఉ, సపదిగజవరైఃపర్వతైస్తాడితైరజనివరగైఃపాదబోల్పిడిలైః । రణభు
విమరుతఃపుత్రకేవ్యమ్మిలే, దురధిగ మతరాసాబభూవక్షమా॥ ౧౩ । ౨ । మ్నాజౌ
గస్త్రిదశయతిఃప్రహషిణీయమితి-మనజరాగణౌగురుశ్చప్రహషిణీ- తృతీయా
క్షరేత్రయోదశాక్షరేయతిః, ఉ, కింభూమ్యాచతురుదవాగనుభ్యధాబాంలక్ష్యామ
దవికృతిప్రభూతిదాత్యా । కించాప్రైస్సురవసితావిభేషదాతైః, స్ఫువి తీరస

వృక్షసరితుగురుగ్విగ్రహేత్వత్పదే, సమధిగతరశోమానసంమామకం! సపది
మలయత్వందయానిభౌరా, భువనమివతమస్సంవృతంచంద్రికా. ౩౧

తద్యతిః-మనిభేరరరైమౌక్తిసంబ్ధయే, మనసేగకుతుకంధావ్యమోనానదా! తను
రుచినిచయైశ్చంద్రికాక్షేపిణీ, జననియజయత్వంజగన్నాయికా- ౩౨

వృక్షాగ్రైజైరగురుతరైగుణైఃకృత్వై, స్ఫుంయు క్తంబహువిషయప్రసక్తవి
త్త ౧౦౮ యేనః సన సదాప్రహషిణీయస్య, కారుణ్యాన్మోలహరీ భృతైః క

భావ్యంసాచాత్రనాస్త్రప్రారిపదికమధ్యవలికాత్వాల - అశోహాసీరహేఆదితస్త్రి
భిరెకాయతిః తతః పరంవశభిః పాదానైవైకతి - ఏమమస్యత్రాపిఅభిలాకైరి
త్యాదిషుఆదితఃచతుర్భిఃతతఃపరంసప్తభిః పాదానైవైవ్యాభ్యాసస్యోదితత్వగమక
మేతదాదివాక్యమనుసన్ధయమ్॥ ౧౩॥ ౩ ॥ పెదైర్ధునైప్రక్షా-యసగామత్తమ
యూరీతి॥ప్రక్షాచగణతగణాయగణసగణాగురుశ్చప్రతిపాదంచెత్సామత్తమయూరీ
నామపుత్రం-పెదైశ్చతుర్భిఃరంధ్రైఃసంవహిన్యామైశ్చత్యభిభావతి- అతవేదశబ్దేన
చతుస్సంఖ్యారస్త్రికద్వైరసవసంఖ్యానామేతదా- ఇతి॥పురాణస్యాగమీమాంసాభ
ర్తశాస్త్రాగ్నిమిత్రతాఃపాదాస్త్రానానివిద్యానానిధిమకస్యచ-కాతేశ్వరప్రవేదా
నాంచతుష్టేన॥ ౧౩॥ ౪ ॥ పురంనిమా-యదేవాఖ్యంసంపరిస్థ-సంఖ్యలనాదీవీధి
వేశయంతం ప్రవిష్టస్థి పరమేశ్వర ఇత్యుత్తరాగ్రాణాం సంత్య-సప్తధత్వాత్॥
౧౩॥ ౪ ॥ చతుగ్రా-మేరితినివిరాజభస్త్వగాఇతి॥ బగణభగణసగణాగురు
శ్చయదివిరేచినామ - చతుర్భిఃప్రక్షాః ఆదిత్యాదిభిఃకంపకశ్చార్ధరైయకతిః

గస్త్రైదశయతిన్ద్రపూషిణీయమ్॥ ౧౩॥ ౩॥ఃవె

ప్రైరస్త్రైప్రక్షా-యసగామత్తమయూరలి॥౧౩॥౪

యతిమాంప్రహర్షిణీయంద్వితీయచరణేమదకలికానిఘాతీదాత్వేతివాపాలొద్దుసం
విత్తిజ్ఞానం॥౧౩॥౩॥పెదైర్ధునైప్రక్షా-యసగామత్తమయూరమితి॥ మతయసగణా
గురుశ్చమత్తమయూరం-చతుర్భిఃసభిఃచయతిః ౬॥ కాలేతస్త్రిక ఫుల్లరీదంతాజాకా
ససేమి,నిలామ్బేదైగకఖంకితానామలభోభాదేవశ్రీమాగావ్విపసంబద్ధవనం
గాస్సగరక్షాసీరియతోమత్తమయూరం॥సీరియతఃసంబలభద్రః॥ ౧౩॥౪॥చతుర్ధ
మేరితినివిరాజభస్త్వగాఇతి॥బభ్రసపగణాగురుశ్చఇహాశంపసనివిరా- సఖ్యుక
వసుయతిః॥౬॥ స్ఫురత్రసాబహువిధవిణాశోభితా, హరగుణానాభిషేకసంభవ
హరాన్ । మురీశ్వరైస్తతతనుతాకధాపరై,యకహరవేరిహరునిరామహానివ

క్రూరప్రద్యంచెత్త్రితయచధాప్తచురణాంశ్యం, దేవే కాంత్యగురుసుభాగేను,పాషితం
స్యాత్॥పిత్రామేభవతిమహేశనేత్రదిగ్విర్విభైయూరమమవతిప్రహషికణిసాన్య
ఃనూతెయంసగ్గప్తిధాత్రిత్వపపాంకై, స్ఫురయేమాకందేవవిస్మయేమత్తధారై॥
అథైలోకంనిదకతనీలోత్పలశోభై, ద్వేతేలోచ్చైనాకదలశన్నత్తమయూరీ ॥
పారాపారైస్సంభృతరవైన్ద్రపరివిత్యపృథ్వీచక్రేవాణిమహత్త్వంసవిధత్త । యం
త్రాపాంగంవేదవసీమత్తమయూరీ,సంభలైశ్చద్వందాత్మముఖామ్భేరుహమాంసీ॥ ః
స్ఫురన్త్యంసగ్గగాత్రకేశకాంతినిరగనా, శంకశత్రుత్వేనరంధ్రనిలమమ॥ ౧౩॥౪

౧౦ సవ్యాఖ్యానే-వృత్తరత్నాకరే-తృతీయాధ్యాయే.

౧౩||౫||సజసాజగౌభవతిమజ్జుభాషిణీతి||సగజగణౌపుశ్చతౌగురుశ్చ మజ్జుభా
షిణీవృత్తం||౧౩||౬||సనతతగురుభిశ్చన్ద్రికావ్యక్షణభిరితి||సనతత గురుభియఃకై
చన్ద్రికానామభవతి-అత్రైవోసప్రభేదురుభిఃమన్ద్రికైరితిభద్రాత్రాపిస్త మిదం||
౧౩||౭ || *౧౮ || శక్వయామ్ || మ్తాన్సాగావక్షగ్రహవిరితిసమ్నాధేతి ||
మ్రామగణతగణాన్సానగణ సగతా గురూచ ప్రతిపాదంవేత్ ఇదం అసమ్నా

చతుశ్చైవైరిగురుచిరాజభష్టగాః||౧౩||౮||

*సజసాజగౌభవతిమజ్జుభాషిణీ||౧౩||౯|| సజ

సాగురుశ్చకధితాసరసైషా||౧౩||౧౦|| సజసాస్స

గాయదిసుమగ్నలికేయమ్||౧౩||౧౧ || భవతినజౌ

చసజగాఃప్రభద్రకమ్||౧౩|| ౧౨ || *౧౮ || శ

క్వయామ్ , మ్తాన్సాగావక్ష గ్రహవిరితి

క్ష్మాస్తోత్రాణిమహావిశ్వానః||౧౩||౧౩|| సజసాజగౌభవతిమజ్జుభాషిణీతి||స్పష్టం||
ఉ||ని||అతేషుతత్త్రిదశివరమసా,రఘునాయకేనఖరదూషణాదిషు| ఒనకాత్తజా
తుముదితాతదావతిం,పరిషస్త్వజేతమభవజ్జుభాషిణీ||౧౩||౧౪||సజసాగురుశ్చకధితా
సరసేషేతి||సగణజగణౌసగణద్వయంగురుశ్చసరసా||ఉ|| శశలాఞ్చనేన సదృశం
వదనంతే,నజనేమగుండకమతోదరశోభే || భుజయోయఃగంచ సురపాదపతు
ల్యం,కరుణాతపాస్త్రసరసాభయదీపే||౧౩||౧౫||సజసాస్సగాయదిసుమంగళి కేయ మి
త్యపిపారః||సజౌగణౌసగణద్వయంచగురుశ్చసమంగళికా|| నవనందినసజసస్సైన్య
రుయుక్తై రితిపారాస్త్రకం||ఉ||అవతాత్పదాహిమధరేంద్రసుతామాంశరణాగతింక
రుణయామణిణీణాం| నఖరాబుక్తురైలశితమాకలయంతిహరవల్లభాన్యఘసుమం
గళికార్యా||౧౩||౧౬||భవతినజౌచసజగాఃప్రభద్రకమితి||సజసజాగురుశ్చ ప్రభ
ద్రకం || ఉ || మలయతలాత్తురసకైవినిగతౌ , మృదుశ నదీసుకణికాభి
రభ్యతః | భుజగవధూఃలితవారణోభృశం, దిశతిమరుద్ధితరుణః ప్రభద్రకమ్||
ప్రభద్రకం-ప్రకృష్టకల్యాణసుఖం||౧౩|| ౧౭ || శక్వర్యామ్|| మ్తాన్సాగావక్షగ్ర
హవిరితిసంచాధేతి||శక్వర్యాంచతుడశైభందసి మతసేసగణాగురుద్వయంచఅస

కౌపభృతమజ్జుభాషిణీ,పరిసాంత్యచాటు గరజైకసంగినః|| ... ౩౬
వృ, సృజసత్పుగౌరవృత్తస్త్రమూతే మహామజ్జుమమృదిభవమమతసాః |
హృదయేని బద్ధస్త్రివివరాశిబంత్యా,నవనందినీదివివదాంమునిలోకైః|| ౩౭
వృ,తాంధూర్జజాంగగనసద్గురుసామ్యహేతో, ర్చిభిత్త్యచౌవప్రసియాగజవిండు

థానామవృత్తంభవతి-అన్యగ్రహవిరతిఃఅప్యైఃస్థియైఃపశ్యభేదగ్రహేర్నవభేదాన్
 తురైఃవిరతిఃయతిర్భవతి-అక్షరద్వైపశ్యత్వసంభావ్యవత్తితాన్లోపాయూపస్థంపా
 ణిపాదోవాప్యేతీంద్రియపశ్యకంఉత్పగతనన్దాదానగత్యాలాపాశ్చతత్క్రియా
 ఇత్యుక్తత్వాత్॥౧౮॥౧॥ననరసలఘునైస్సవ్వరైరపరాజితేతి॥నగణద్వయరగణ
 లలఘుగురుభిరుపలతీతాతపరాజితానామ-స్వరైస్సప్రభింపునశ్చసప్రభి రక్షరైర్య
 తిభావతి॥౧౮॥ఉక్తావసంతతిలకాతభజాజగౌగతి॥ ఉక్తంవసంతతిలక మితి
 కేచిత్సప్రసక్తలింగతయాపరంతి-తదాసింహూన్నతేయవితిసఘటతే॥ ౧౮ ॥
 ౩ ॥ సింహున్నతేయముదితామనికాశ్యపేనేతి ॥ మునికాశ్యపేన యిం వ
 సంతతిలకా సింహూన్నతానామ ఉదీతా - ఉభయోరపిమతే లక్షణ భేదో
 నాస్తినామభేదపేతి భావః, గాగ్య- గోపాల మిశీయం ॥ ఉక్తంవసంతతిల

సమ్బాధా॥౧౮॥౧॥ననరసలఘునైస్సవ్వరైర ప

రాజితా॥౧౮॥౨॥ఉక్తంవసంతతిలకతభజాజ

గౌగతి॥సింహూద్ధతేయముదితామనికాశ్యపేన॥

ఉద్ధృషణీతికథితా మునిసైన్ధవేన॥శోభావతీతిగ

మ్బాధావృత్తంపశ్యసునవసచయతిఃచక్షర్దశాక్షరఃపాదః॥ఉ॥రామాస్తైస్త్రత
 స్ఫురదనలఖిభాకారైఃపిచ్చిన్నైరక్షస్సుభటరథగజాశ్చైవైః॥భూర్గజైఃకీంచ
 స్ఫుటమభవదధోలజ్జా, కాలాజ్ఞాదప్తస్ఫుటగణయుగసమ్బాధా॥యుగసంబాధః
 యుగప్రళయః॥౧౮॥౧॥ ననర సలఘునైస్సవ్వరైరపరాజితేతి॥ ననరగగైలకఘు
 గురుభ్యాంచలపరాజితా॥ఉ ॥ మునిజనతతిగాసుబుద్ధిపరమ్పరా,మనసిజన్మపతెశ్చ
 రైరపరాజితా॥ ఇతినిజహృదయేమతినకలాధాదాం, దధితవిజనాస్తతేభువిదేవ
 తాః॥అపిచ॥వలరిపుమణిరుక్మదామహిషాసురం॥కులిశవదురుభిశ్చరైరనలోపమై ॥
 త్పయతిధృతరుట్పరైరపరాజితా॥జగదవతిచసాముదాగిరిజాసదా॥౧౮॥ ౨ ॥ ఉ
 క్తంవసంతతిలకంతభజాజగౌగతి॥సింహూద్ధతేయముదితామనికాశ్యపేన॥ఉద్ధృష
 ణీతికథితామనిసైన్ధవేన,శోభావతీతిగదితాభుజగాధిపెనెతి-తభజజగణాగురుద్వయం
 చవసంతతికలంనామవృత్తంభవతి- మునికాశ్యవమునిసైంధవపింగళనాగైయధా
 సంఖ్యంసింహూద్ధతోద్ధృషణీశోభావతినామభిఃకర్ధతం-స్త్రీలింగసిద్ధేశస్తత్సతనా
 మాపేక్షయా-ఉ-దృష్ట్యావసంతతిలకం సహకారవాటిం,సింహూద్ధతాన్వితగతీరఘు
 వీరసింహా॥ఉద్ధృషణీంమనసిజస్యయాధాప్రపక్ష్యైం , శోభావతీంజనకశాంమన
 శోణాధనోగిరంభజలితేప్రణిధాయదేవి,మూర్తింవసంతతిలకంప్రభుయాజయస్త్రీం
 శ్రు-అద్యంతియమపిచేద్గురువచ్చతుర్థం, యత్రాప్తమంచదకమాంత్యముపాంత్యమ
 న్త్యం॥కామాంకుశైర్యశిత కామమతంగజెందె,కాలతెవసంతతిలకాంకీలతాంవదంతి

2-౨ సవ్యాఖ్యానై-వృత్తతాక్షరే-తృప్తియాధ్యాయం.

కంతభాగః గాంగ ఇతి తగణో జగణ భవయంబ గురుద్వయంబ పాదశ్చై ద్వస
 ప్రతికలః సతి | ౧౮ | 3 | అధాస్యవృత్తస్యవరః ప్రీధంనామా న్తరమాహ-
 ఉద్ధుః శీయముదిరామునినైస్థ పెనతి- ఇయమితి స్త్రీలింగనిదేశశఉద్ధుః శీతిసా
 మాపెత్తయా-మునిశ్చాసానైస్థ వః తనఇయః ఉద్ధుః శీతికథితా-లక్షణంసమాసం-
 ౧౮|౮|ననభసలగితిప్రహరణతిలకతి - ననభసలగ్ ద్వంద్వైక్వవద్భావః ప్రహ
 రణతిలకతినానుభవతి - నగణవ్యయంభగణగణౌలఘుగురూచ|౧౮|౫|ఇన్దువద
 నాభజననై స్సగురుయుక్తై రితి-భగణజగణసగణగణై స్సగురుయుక్తైః అనైగురు

దితాభుజగాధిపెన||౧౮|| 3|| ననభసలఘుగాః

ప్రహరణతిలకం||౧౮||౪|| ఇన్దువదనాభజన

నై స్సగురుయుక్తైః||౧౮||౫||ద్విస్సప్తచ్ఛిదలోలా

సాజగామ|౧౮|౩|ననభసలఘుగాః ప్రహరణతిలకమితి-స్పష్టం-ఉ-సరసిజనయనా
 శశధరనదనా,కుః యరుః-క-కుచభరణమితామణిమయరశ నాశివమథగరిజా,వ్య
 తనుతవివశంప్రహరణం-క-అపి-ప-ప-అభరయమునాజాభరరుచిరా,కశికశవసనా
 శశినిభవదనా|బ్ర|తినుతచరణామమహ్నాదికరుణా, విలసతితరుణీప్రహరణతిలకా-
 తరుణీ నాంప్రహరణంమదనోద్దీపకంతిలకంకస్తూరివిశేషకం యస్యాస్యా-త్రీకృష్టరూ
 పాకరుణా|౧౮|౪| ఇందువదనాభజననై స్సగురుయుక్తై రితి|సగురుయుక్తైః గు
 రుద్వయోపేతైః భజననైః క-తైరిందువదనా-ఉ-ఇందువదనామృషిగణాచికాతపదా
 వ్దాం,చందనరసాకలితతుంగకుచధారాంకుఙ్కుమరుచంకుపలయోదరకటాహం,
 పద్మజగృహంభజతపద్మవినిహంప్రీమ్|౧౮|౫|ద్విస్సప్తచ్ఛిదలోలా మ్నామ్నాగౌ
 చరణేచెదితి|భిత్ ఛేదేయతిః-సప్తసుశ్రిత్ ద్విఃద్విక్యత్వః - మసమభగణాగురుద్వ
 యంచచరణపాదెచెత్ సాఅలోలానామ-ఉ-విశ్వామిత్రప్రరోగై ర్యాగీర్నైర్నతపా
 దాం,పెదానైః శ్చగుణౌ ఘంశ్యామాంగీంశశివక్తాం| మాయాజాలవిమాధా-కు
 ర్వాణాంకేలలోకాః,పందెన్జి-స్తిచలోలాంవిష్ణాఖ్యామతిదూరాత్||కించ||దృష్ట్యావి
 ద్యుమదీర్ణాంసీలాంతాంఘనరాజం,భేదా త్విట్పరిహీనాతామాషగీనిజమాతీం పశ్యం
 చిన్యత తేశాప్రాణానాంపరియాణం,ప్రాశంసత్సవ్మలోలాంకుర్వాణాకిలదృష్టిం||

వ్యఃభంజననగాంగశిరయైః సురసింధ్య, బాహుత్రీతిహివజతస్పటికశోభా|సమ్మద
 భరణలసదిందువదనాత్వై,సంస్కరిరుచిగుమసమగ్రితరరాగామ్- ... 3౯
 కుటిలం.మాధూన్యయాగగనసదబలాభేఃక్రీతా,తాభేర్యాసామడికచినమిరోజనా

వ్యయసహితైః ఉపలక్షితాన్యువదనానామవృత్తంభవతి | ౧౪ | ౧౫ | ద్విస్సప్తద్విదతో
లామ్నామ్నాగౌచరణేచేదితి - చరణేపాదేష్వామగణసగణామ్నామగణభగణౌ
ద్వౌగురూచచేతహితాలోలానామవృత్తంభవతి-అన్యోద్విఃసప్తద్విత్వారద్య
యంసప్తభేద్యదనయతిభావతి - సంపదాదిభ్యుక్తివ్యావక్తవ్యతిక్తిష్టే | ౧౪ |
౭ | * ౧౫ | అతిశక్త్యయాం-ద్విహతహయలఘురథగతిశశికతతి - ద్వాభ్యాంహతా

మ్నామ్నాగౌచరణేచేత్ || ౧౪ || ౧౫ || సజభజగైర్దు
రుశ్చవసుషట్ కుమారీ || ౧౪ || ౭ || సజభజగౌ
గితిచమన్జుభాషిణీస్యాత్ || ౧౪ || ౮ || నరనరై
లగౌచలశితంసుకెసరం || ౧౪ || ౯ || అనైగురు
యగ్ంత్యసభాశ్చైన్తదనాతా || ౧౪ || ౧౦ || * ||
౧౫ || అతిశక్త్యయాం, ద్విహతహయలఘురథగతి

పరియాణంప్రయాణం | ౧౪ | ౧౫ | సజభజగైర్దురుశ్చవసుషట్ కుమారీతి సజభజగజ్జేః
గురుభ్యాంచకుమారీ-అష్టసుషట్ కుమారీతి - ఉ-స్తనయగ శేగురుశ్చపురుషానితం
ఐ-స్తనయగంసుదీఘ-మరుణంనితాంతం-అథమహ-మేత-థాయవిలసత్ప్రభావాత్రి
శిఖకరాజగామకుశితాకుమారీ-త్రిశిఖకరాశాలహస్తా-కుమారీమహిమాసురమదీ-
నీ | ౧౪ | ౭ | సజసాజగౌగితిచమంజుభాషిణీస్యాదితి- పూర్వోక్తా-తిజగతీచ్ఛందోగ
తమంజుభాషిణ్యపేక్షయా-అస్యాఏకోగురురధికః-ఉ, మలయాని-ప్రతిమవక్త్రమా
రుతాధ్యాయమణిమేఖలావిలసదుత్పురన్నితంబాం | సతురుక్తిణీం సపదిమాధహోమ
నోజ్ఞా, మిదమూచివాంతరసమంజుభాషిణీంతామ్ | ౧౪ | ౮ | నరనరైల-గౌచల
శితంసుకెసరమితి - నరనరై గ-జైస్సహలఘుగురూయదిలశితం సుందరంసుకెసరం
నామవృత్తం-ఉ-అథపురాలయాద్ధిమధిశయ్యమాధవె, ఛణిపతానుషుప్తిమపియోగ
వైభవాత్ | విదధతీంద్రసిలసరుచౌసుకేసరం, సరసిజంబఘావకలినాభిలవల్పాత్ || ౧౪
౯ | అ-తేగురుయగ్ంత్యసభాశ్చైన్తదనాతా-రి-తయసభాగణాగురూచలంతెయ
దిమదనాతా-నామ్ || ఉ || కాళాంబుదనీలోత్పలనీలోపలశోభంకృష్ణందీశిజిహ్వంత్యస
హిష్టంరిపుసంఘామ్ | మారాతుగధారాభిరుదారాభిరుదూధా, శీతాంబరమాగాది
హగోపీవదనాతా || ౧౪ || ౧౦ || అతిశక్త్యయాం || ద్విహతహయలఘురథగతిశశికతతి

భే | నిమ్నంకెశేకుటిలమనీతమన్జ్విర్గాత్రం | మూర్తిర్భూయాన్తమతవదయయావాగి
శేలశీతా || విజభుజలింగఘాతలశీతాత్తుగుణ, స్ఫుటరుచిప్తస్తకాభయవర్ణాల్ల సితా || కల
యతుభద్రమమ్మమమకాంతినదీ, కవచితసర్వదిమ్మభవతిభవతి || ౪౧
కలభాషిణీ || స్తజసాయలింగనవతారకాసద్యతీ, జాననిత్యమద్యమమకాంతితాంస
మ్నదం | కలభాషిణీప్రస్థమరానుకమ్పయ్యురీ, కబళీకృతాపీయగళిగరాంధెవతా

౪౪ సవ్యాఖ్యానే-వృత్తరత్నాకరే-తృతీయాధ్యాయే.

వధి-తాహయలభువఃసప్తలభువఃద్విహతహయలభుః చతుదశ-లభువఃఇత్యథాఃపి
 కవచన ప్రయోగస్తుతల్లక్ష్యత్వముటనాథకం సాధుత్వంకథయతి - అథఉక్తానాం
 లభూనామనంతరంగగురుశ్చప్రతిపాదంచేత్ శశికతెతి నామభవతి - యుగసగణల
 ఘుయుగళగురుశశికతెతిపారశ్చెత్సుమ్- తదాసీమేవయోజ్యంయుగానిచత్వారఃస
 గణాశ్చలఘుయుగళంచగురుశ్చెతియుగసగణలఘుయుగళగురు । ద్వంద్వైవకవద్భా
 వోనపుంసకలింగత్వంచఆదితశ్చత్వారసగణాగ్రపశ్చాద్ద్వై లఘూలనంతరంగురు
 రెకశ్చేత్ ప్రతిపాదంశశికలానామవృత్తంస్యాదితి॥ ౧౫ ॥ ౧ ॥ స్రగితిభవతిరసన
 వకయతిరియమితి ॥ ఇయంశశికలారసైః పశ్చిచ్ఛనవైవనవకాః తైశ్చయతియ
 స్యాస్సారసనవకయతిఃనామ్నాస్రగితిభవతి॥ ౧౫ ॥ ౨ ॥ వసుహయయతిరిహమ
 ణిగుణనికరేతి॥ ఇహశశికలాయాంవసుభిరష్టాభిః హయైస్సప్తభిశ్చయతిభవతిచె

శశికలా॥౧౫॥ ౧ ॥ స్రగితిభవతిరసనవకయతి

రియం॥౧౫॥ ౨॥ , వసుహయయతిరిహమణిగు

అతిశక్వర్యాంపంచదశేభందసి-ద్విహితాఃద్విగుణాఃహయాస్సప్త- చతుదశ-లభు
 వోయస్యాస్సాఅథఅంతెగురుశ్చశశికతెత్సువ్యతే॥ ఉ॥ యదువరకమలమిదమిహతవ
 చుఖం,నయనయుగమపికువలయనిలనితమ్|అధరమణిరపిచసరసమధుమయో,విలస
 దపివపురధకిలశశికలా॥౧౫॥ ౧ ॥ స్రగితిభవతిరసనయతిరియమితి॥ఉక్తస్యైవవృ
 త్తస్యయతివిశేషవశాన్నామవిశేషమాహస్రగితితి, ఇయంపూర్వోక్తాశశికతైవపశ్చి
 నకవభిశ్చభిన్నాచేత్ స్రగితిసంజ్ఞితాభవతి॥ఉ॥ యదువరమమభవగరళకబలితం
 హృదయమిహపిచపలమిదయఃకుటితమ్|గ్రధితపితతిరధకమలకువలశా-చ-౧౦౪భ
 వతిఖరకిరణకరహతా॥ఖరకిరణస్సూర్యః॥ కించ॥ భవతిసుముఖిమదన
 దనగురభిచవనమిహవితరతె॥స్రగివభవతితవతనురతిమ్మదుశా, పృథం
 పిబతుభృశమయం॥౧౫॥౨॥అనైవవపునయకత్వంతరాన్నామాస్తరమా
 యయతిరిహమణి గుణనికరఇతి॥ ఇహఉక్తశశికలావృత్తైఅక్షరాష్టకే౭౭

రజసి ॥ శ్రీనిధాభేరనిశంరజసిపతిరోచిమాం, కాంతిసంహతిభిరావృతది
 లం । పుస్తకాభయవరాక్షగుణాంకభుజోజ్జ్వలం , సన్నిధింతవభాజె
 దైవమే॥

వృననుననుసభవతికృతనతిరణితై , సురసిజభవసహచరితవచరణః ।

రుణిమనిశ్చిరభిలషితకృష్ణఖరుచితత్తిజితమణిగుణనికరః॥

త॥ఘణిపతిఖిరిభిరుపహృతవిధృతిం, భువమపీదధవపితశశిరుచినిసరైః । భగ

ధృతమణిగుణనికరః,ప్రసరతుమనుహృదితవవపురుదయః॥

త్తస్యామణిగుణనికరైతిసంజ్ఞాంతరంస్యాత్ - శశికలాసృష్టణిగుణ నికరాణాంపృ
తిపాదంఆదితశ్చతుడశలభువః అనంతరంగురుత్వైక ఇత్యేతత్సమానం - ఆద్యా
యాఃయతినియమాభావఃద్వితీయస్యాష్టద్విర్నవభిశ్చృతైఃతృతీయస్యాఽష్టభి స్స
ప్రభిశ్చవజైఃర్యతిత్యయమన్యన్యభేదః॥౧౫॥౪॥ సనమయయయతేయం మాలిసి
భోగిలోకైరితి॥మగణద్వయమగణయగణద్వయయక్తామాలిసినామభవతి- ఇయం
భాగిభిరష్టాభిఃలోకైస్సప్రభిశ్చవజైఃర్యతిమతీభవతి॥౧౫॥ ౪ ॥ భవతిసజౌభ
జౌరసఃపితృప్రభద్రకమితి॥సగణజగణభగణజగణరణాఃప్రభద్రకం నామ వృ
త్తం-సుకేసరమితికేచిత్పరంతి॥౧౫॥౫॥సజనానయాశరదశకవిరతిరేతేతి , సగణ
జగణసగణాశ్చసగణయగణౌచ పృతిపాదంచేతే ఏలానామవృత్తం భవతి - ఆ

ణనికరః॥౧౫॥ ౩ ॥౫ సనమయయయతేయం

మాలిసిభోగిలోకైః॥౧౫॥ ౪ ॥ మ్యామ్యా

యా ధ్యా భ వేతాంసప్రాప్తభిశ్చస్త్రీలేఖా ॥

యతిశ్చేస్త్రణిగుణనికరోనామవృత్తం॥ఉ॥కువయుగమిదమయిగిరివరతనయే, విలస
తిపుష్పతరమధిగతకమలం,నిజకరపరిగతమధిగళనిహితం,విరచయపునరపిమణి గు
ణనికరమ్॥మణిగుణనికరర్థమణిహారం-అధిగతకమలంప్రాప్తశ్రికమలాశ్రీరితిపరా
యఃతవ స్తనయుగ్మమధిక శ్రియంకరోత్వితిభావః॥౧౫॥౩॥సనమయయయతేయంమా
లిసిభోగిలోకైరితి॥సనమయయగణాఃమాలిసి-ఽష్టసుసప్తసుయతిః॥ఉ॥కువలయకమ
లానాంకాననైర్లకారమైశ్యుమృదులపవనధూతైఃపక్షిణీయాంబులక్షీమ్ మద
నవివశరింభన్తల్లి కాక్షాభిరామా,మకలయదధరాజామాలిసిమబ్బిదారాన్॥కాకః చ
క్రవాకఃమల్లి కాక్షాఃహంసాః-మాలిసికాచననదీ-అత్రరాజాదువ్యంతః॥ ౧౫॥౪॥
త్రామ్యాయాధ్యాభవేతాంసప్రాప్తభిశ్చండ్రతేభేతి॥త్రామరగణౌమ్యా మయగ
ణౌయాధ్యాయగణేనయక్తాభవేతాంసరమయయగణాశ్చండ్రతేఖా॥ఉ॥ పాణా
వేధగ్గకపాలంకాకౌదరా భూషణాని , స్ఫాయద్దవగ్గకకుద్దాన్యానం పరంభ
జసనమయమిసిజ్యేచిత్తమేతస్త్వదీయం వపుషిపరవధూనాం వశ్చానానందకక్షే।
స్తనతటనవమక్తామాలిసిమూర్తి-రగాగ్ని,తవలగతియధాన్తివైతథాదేవికుర్యాః॥
తల్లివసుభిరపిముసీంద్రైర్వంద్యమానానుభావా, కమలభవనబాహామాలిసికామ ధే
నుః।కరధృతమణిపిణాకాకుకోద్వలచిత్రా, కలయభగవతిత్వంకాంక్షితాధో-పల
భిం,౪౭॥త్రు,ప్రథమమగురుమట్కుంబిద్వ్యతేయత్రకాంతే,తదనుచదశమంచె దత్తరం
ద్యాదశాంత్యంకరిభిరధతురంగైయత్రకాంతేవిరామ,స్సకలజనమన్జ్ఞే మాలిసి
సాప్రసిద్ధా॥

౭౬ నవ్యాఖ్యానైవ్యత్తరత్వైకరే-త్పతీయాధ్యాయే.

స్యాత్సరైఃపంచభిఃదశభిశ్చయతిభవతి॥౧౫॥౬॥ప్రమామ్యాయాన్తాభవేతాం స
ప్రాప్తభిశ్చంద్రలేఖేతి॥మగణరగణమగణయగణద్వయంచేతిపాదశ్చేత్ సప్తభిరక్ష
రైఃపూర్వోభాగఃఅష్టాభిరుత్తరశ్చేతియతియత్రసాచంద్రలేఖానామవృత్తంభవతి-
చంద్రలేఖాభిధానంభవేత్పంచభేరైస్సుటమితికేచిత్ పఠంతి॥౧౫॥౭॥*౧౬ ॥ అ
ష్ట్యామ్॥భృత్రిసగైస్సవ్రాఃఖమ్మషభగజవిలసితమితి॥భగణశ్చరగణశ్చత్రయోనగ
ణాశ్చగురుశ్చభృత్రిసగాఃతైస్సహితంఋషభగజ విలసితంనామవృత్తంభవతి- అ
త్రస్వరాఃసప్తఖంటకారంనవచయతిస్థానం-సప్తభినకవభిశ్చయతివతీత్యర్థః-
ఖశబ్దస్యనవసంఖ్యావాచిత్యం - వ్యోమరంధ్రంనవేతిచేత్కాగమ ప్రసిద్ధత్వాత్ ॥
౧౬॥౧॥నజభజరైస్సతీ భవతి వాణిసీ గయైక్తై రితి॥ అంతెగురుయైక్తైఃసగణ
జగణభగణజగణరగణైరుపలక్షితాసతీ వాణిసీనామవృత్తంభవతి-వారుణీతి కేచి
త్సరంతి - ఇదంవృత్తంప్రక్షిప్తం ॥ ౧౬ ॥ ౨ ॥ లఘుగురుర్నిరంతరం య
దీహపంచచామరఇతి ॥ ఇహఅష్ట్యాం లఘుగురుశ్చయదినిరంతరం అవ్యవ ధా
నంయధాభవతి తథావృత్తస్యేతేనపంచ చామరీనామవృత్తం భవతి - జరా
జరాజరాచేత్యర్థః॥ ౧౬ ॥ ౩ ॥ పంచభకారయతాశ్వగతియదిచాంతగు

౧౫॥౭॥*౧౬ ॥ అష్ట్యామ్ , భృత్రిసగా

స్వరాగ్నిఖమ్మషభగతివిలసితమ్ ॥ ౧౬ ॥

౧ ॥ నజభజరైస్సదాభవతివాణిసీగయై

క్తైః॥౧౬॥ ౨॥ పఞ్చభకారకృతాశ్వగతి

స్త్రఘాతిః॥వాసోనాగేంద్రచమకస్సృజకద్విషఃప్రాణహేతుఃకాలకాశ్యాంనరా
ణాంమూర్ధ్నికస్ఫురెచ్ఛంద్రలేఖా॥యానంవాహనం-భస్త్రఘాతిఃఅంగరాగత్రీః కా
లెమరణసమయే॥౧౫॥౫॥అష్ట్యామ్॥భృత్రిసగాఃస్వరాఃఖమ్మషభగతి విలసితమి
తి-అష్ట్యాంషోడశేభందసిభృత్రిసగణరగణౌత్రిసగాఃత్రయోనగణాగురుశ్చఋషభ
గతివిలసితన్నామ-సప్తమనవమాత్మరయోర్యతిః-ఉ-నీరదసీలరుక్తుయదుషు కృతశ
భజసిః,క్షిధరణీపతిస్సఋషభగతివిలసితమ్॥నీరభృతాయత ప్రమతులదిధిమకలయ
దానవగామదైవమకృతకేలగతమదమ్॥ దానవగౌవృషభాసురఃతందానవగామ్ -
ప్రియాంపుసేగారిత్యమరః॥౧౬॥౧॥నజభజరైస్సదాభవతివాణిసీగయైక్తై రితి-
నజభజరైఃగణైఃగురుయైక్తైఃసదాప్రసిద్ధా-వాణిసీనామ- ఉ - భృమర గణైః
కరింద్ర కటదానపాన యైక్తైః , కలితరవైసరేంద్ర శుభ మాలికావ స
క్తైః । కురుపుతనా రరాజతీల సాధుగీతి మత్తా , ప్రధిత తరాగతేవ పృ
థువాణిసీసలాస్యా । వాణిసీసతకే-సలాస్యాసన్యత్యా । ౧౬ । ౨ । ౪౦చ
భకార కృతాశ్వగతియదిచాంతగురుతి । భగణపంచకరచితా గువంతా

రురితి॥పంచభగణయతాంతగురుశ్చఅశ్వగతిశామవృత్తంభవతి॥౧౬॥ ౪ ॥
 *౧౭అత్యష్టామ్ ॥ రనైరుదైశ్చిన్నాయమనసభలాగ్నిఖరిణీతి॥ యగణమగణ
 సగణసగణభగణాః లఘుగురుచప్రతిపాదంచేత్ శిఖరిణీ నామవృత్తం భవతి,ర

య=దిచాంతగురుః॥౧౬॥ 3 ॥ లఘుగు=రుగే=ర

స్తరంయదాసపంచచామరః॥౧౬॥౪॥ * ౧౭ ॥

అత్యష్టామ్* రనైరుదైశ్చిన్నాయమనసభలా

చయదిసాఅశ్వగతిశామ॥ఉ ॥ పక్షిరభోధవనేషుతదామృగయాసురతల్ల,
 కుండలమండితగండతలోమణివమ=ధరః । బృంభేతమండలచారులసత్తరళాశ్వగ
 తి,గ=ంధకరీంద్రమృగేంద్రణాన్వితమాపవనమ్ పక్షిరథఃదశరథః ॥ ౧౬ ॥
 3॥లఘుగు=రుగే=రంతరంయదాసపంచచామరః - యదాలఘుగురుప్రతిము
 హురావతే=తేతదాసః పంచచామరః । అనుష్టుప్చందోగత ప్రమాణికావృత్త
 స్యాథకమనైక్యఃపాదోభవతి॥ ఉ ॥ వసంగతాఅపీహరాజ్యకారణేనిరాదరా,
 స్పదమజస్పదాగతే సుతస్సురేంద్ర సంభవః ॥ అథాశ్వినోస్సుతావిమే నృపా
 స్వయోషితాశ్రియా, నిత్యాస్సుతోషితానరాసపంచచామరేశ్వరాః ॥ పంచచ
 సంచాపిపాండవాః-అమరేశ్వరాః పూర్వేంద్రాః ॥ ౧౬ ॥ ౪ ॥ అత్యష్టామ్,
 రనైరుదైశ్చిన్నాయమనసభలాగ్నిఖరిణీతి । అత్యష్టాంసప్రదనే ఛందసీయమ
 నసభగణాలఘు గురుశిఖరిణీవృత్తంభవతి । షడ్భిరేకాదశభిశ్చవక్షేర్యతిః ॥

అష్టాంశైలశిఖా॥ భూనిభంభృగోమ=నివరస్యమహోవితరేపద్మజసంభవ
 ప్రియతమేతవపాదయుగం॥సాధకరక్షకంకనకశైలశిఖాధిగతై, స్తాపససంచయై
 న=మసితంమమభావయతః॥ ౪౮

*యమాన్నాసాభీలోద్గతకఫభరేజీవవిగమే,భటశ్రేణీయావద్భృమదయ=నేత్ర
 ప్రతిభయా॥విలినాసాగచ్ఛేద్వికటతరచాహశిఖరిణీ,విధేయంసాన్నిధ్యంమమజనని
 తావత్సరభసమ్॥ ౪౯

తద్యతిః॥రసాధారైశ్చైరభిమహితభాస్వద్ధృఃగణా, జగత్సర్వంజ్యోత్సాన్నిభృత
 మివభాసావిదధతి॥ కటాక్షైమా=ంరక్షేత్ప్రసరదమృతైహ=రలతికా,ధురీదత్త
 చ్చాయస్తసశిఖరిణీదేవిభవతి॥ ౫౦

శుగ్రి॥యదాపాచ్యోవణ=కలితకమలేషమృకపరే, తతోహ్రస్వాఃపంచప్రకృతిసు
 కుమారాంగిరచితాః॥త్రయోశ్యేసోపాంత్యాస్సుతనుజునాభాగసుభగే, రనైరీశై
 ర్యస్యాంభవతివిరితీసాగ్నిఖరిణీ॥ ౫౦

పత్రపతితం నామవృత్తం భవతి, అస్మిన్ దిశో దశమనయస్స ప్రచదిజ్ఞుని- ద్వంద్వై
కవద్భావః నపుంసకలింగత్వంచ - యతిస్థానం భవతీతి శేషః || ౧౭ || ౩ || ర
సయుగహయైస్సామాస్త్రాగోయదాహరిణీతదేతి - సగణసగణామగణరగణా
సగణలఘూచగురుశ్చ ప్రతిపాదయదాతిదాహరిణీవృత్తం భవతి - అస్యాంరనైః
ద్భిః యైశ్చ తుభేః హయైస్స ప్రభిశ్చయతి భవతి - భవతిహరిణీన్సామాస్త్రా
గోరసామ్బుధివిష్టపైరితి కేచిత్ పరంతి || ౧౭ || ౪ || మ.దాక్రాంతా జలధిమ
డగైమ్భానతతోగురూచేదితి - మగణభగణానగణతగణాపున స్రగణోద్వ
గురూచ ప్రతిపాదంచెత్ - మందాక్రాంతావృత్తం భవతి - జలధిభిశ్చ తుభేః వద్భిః

పత్రపతితం భరనభనలగైః || ౧౭ || ౩ ||, మందా

క్రాంతా జలధిమడగైమ్భానతతోగురూచేత్

౧౭ || ౪ || సయగహయైస్సామాస్త్రాగోయ

రసభనలగైరితి || భరనభనగణైలఘుగురుభ్యాంచవంశపత్రపతితం - దశభిస్స
ప్రభిశ్చయతి || ఉ || ఉద్ధతనీలకంఠతరుణే జలధరసమయే, వషటికాళమేఘపటశేసతి
యదువృషభః | కాననమధ్యగస్తులతరాంహలధరసహితో, రాజతివంశపత్రపతి
తైవకపుషిజలకణైః || నీలకంఠాబహిణః || ౧౭ || ౩ || మందాక్రాంతా జలధిమడగై
మ్భానతతోగురూచేదితి | మగణభగణానగణః తగణద్వయంగురుద్వయంచపా
దః తత్రచతురక్షరః ప్రథమేశః షడక్షరోమధ్యమః సప్తక్షరస్త్రీయశ్చియతి శ్చే
త్ మందాక్రాంతా నామవృత్తం || ఉ || రక్షోనాధరణభవితదారాజమానంస్సభాసా,
దృష్ట్యాకౌపా ద్దశరథ సుతేదీ ప్రధానుప్రకాశే | కొదండేన స్ఫుటగుణవతాతే
సభూభూకథరంద్రై, మందాక్రాంతా సహజలధిభిస్సంశయం సంప్రపేదే |
మందంశనై రాక్రాంతాభూః భూధరంద్రై స్సహేతి సంబద్ధః || ౧౭ || ౪ ||

రసయుగహయైస్సామాస్త్రాగోయదాకధితాహరిరితి || సగమరసగణాలఘు
గురుశ్చ హరిణామవృత్తం వద్భిశ్చ తుభేః సప్రభిశ్చయతి || ఉ || వలభిదుపల
శ్యామాం కామారిషద్భవచితాం, కరసరసిజై శ్శంఖంచక్రం గదాంచశ
మాభూస్సైతాతిగగుణయతో విత్తమత్తొనరొమే, భూయన్నాథప్రపశ్యమరద
యస్త్యత్కటాక్షప్రసాదః | మందాక్రాంతా జగతిజనతాప్యంబయేన ప్రసూతే, వా
చాపూతికం ప్రహసితసుధామాధురీవై భవనామ్ ||

౫౪

తతి అమ్నాయైర్యద్భవహ విధరనైస్సస్త్యైరప్యశక్తా, సంతోజ్ఞాతుంజననివపుషస్తావ
కినస్యతస్యజాతుస్సత్వాసరసకవితాసంపదంయాతిబుద్ధ్యామందాక్రాంతా తతిర
పిన్వణాం దుగతతేన్వనగాధా ||

౫౫

శ్రుచత్వారంగప్రాక్ సుతనుగురవోద్వదగై కాథకోచే, న్మధ్వణాతదనుకుము
దామేదినిద్వాదశాన్త్యాతవ్వచ్చాన్తాయగరసహయైర్యత్రకాంతెరిరామే, మం

౪౦ సన్యాఖ్యానే-వృత్తరత్నాకరే-తృతీయాధ్యాయః-

అగ్రగ్రంథములు: సప్తభిశ్చయతిభావతి - అగశద్వైతసప్తసంఖ్యావగతిః - సప్తవగ్గోత్రాచలాదిప్రసిద్ధైః । ౧౭ । ౫ । యదినియతాసజ్జాభజజలాగతినత్పుటకమితి- నగణ జగణౌచ భగణ జగణద్వయలఘవశ్చగురుశ్చేత్యైకైఃపతిపాదంనియతాయదితపాకనత్పుటకంనామప్యతంభవతి । ౧౭ । ౬ । ముని

దాకథితాహరిః॥ ౧౭ ॥ ౫, హయదశభిన్న

జౌభజజలాగితి నత్తు-టకమ్॥౧౭॥౬॥ మునిగుహ

రాసనం । అసీమపిసదాసంవిభాగిణాంభజైకరణాత్మికాం , హరిరితిముహూర్తే
దాంతేషుప్రతాంపరదేవతాం అపివ - ప్రసవధనుషాబాజై ఘోరై భృశం
పరిపీడితా, కథయతినిజైరంగైర్గ్రాంతింకృతైర్గ్రపరిపాండరైః । మలయపవనో
దీప్తశ్చంద్రశ్చ మండితమండల, స్పృతుశరమతి నైవాకయాశర్గ కిమత్రభవద్ధ
రిః ॥ ౧౭ ॥ ౫॥హయదశభిసజౌభజజలగితిసత్పుటకమితి|నగణజగణాభగ
ణోఽగణద్యయ, లఘుగురూచేతిసత్పుటకంవృత్తం-సప్తభిదాశభిశ్చయతిః॥౬॥
జలధరమేవశేమహాసికంఖరధాంగధరే, మణిమయభూషణే మధురవంశనినాదక
రే । సరసిజమందిరానయవ భృంగసరోజమమథే, మమమతిరేధతామతి తరామితి
సత్పుటకమ్|౧౭|౬ । అథాస్థయతివిశేషాన్సామభేదమాహ - మునిగుహాకాణిక

దాక్రాంతాంప్రవరకవయ స్తన్వితాంసంగిరంతే,

పృథ్వీనసమరసిచంగేమందివ్యునిజైఃపరిఘాన్వతీ, మధురమధురైస్తంత్రినాదైస్సదా
మణిమల్లకేంకరసరసీజైవికాభాజేయంప్రభాజితచంద్రికా, చక్రతహరిణీప్రేక్షామూ
ర్తిసహంబుశుంక్రియాత్,

۲۸

త, శరభవముఖైశ్చైదైలోకైరసిస్తుతవైభవం, శశధరకలాలోకాంకాంతింస
తాందఫతీంసదా । మనసీభావతీమాతమకందన్తి తేందుముఖాంబుజా, విజితహరిణీమ్
క్షాంసేవేవిలోచనవప్రియేః,

27

క్రమముఖిలమహిమంబు పొందించు నైతి దశమాంతము, నదనులభితాలాపేవణాఽఽ
 ఘూత్రిచతుఃశ్చౌ||ప్రబువతిప్రయఃతో||పాంతేస్సరత్కరకంకణే, యతిరవిరస్తా
 ధ్వజైరస్తాన్తాహరిణీతిసా,

[illegible]

۷۵

త, సమునివరై గ్రహజాపతిభిరచితమంఘ్రియుగం, భాజతితవామ్యయస్సఖలుభా
గమనైకవిధం। గృహమపివోటకమృతికనత్కుటకందళితం, శ్రయతిథనంమహద్వరవ
ధూరశిశాంతిజుషః॥ కుటఃఘటః

37

గుహకాణఁవై గ్ల కృతయతింవదకొకిలకమితి-అముమెననత్కుటకం మునిభిస్సప్త
భిశ్చగుహకైః- గుహస్య స్కందస్య కై శ్శిరోభిష్షడ్భిః అణఁవై శ్చతుభిఃశ్చ కృ
తయతింకొకిలకంనామవదతిశిష్యంబాధయత్యాచార్యః - నత్కుటకాత్కొకిలకస్య
యతినియమేనై వధదఃనగణవిన్యాసవిశేషేణ|౧౭|౭| * ౧౮ | ధృత్యామ్ - స్యా
ద్భూతత్వఃకై గ్లకుసుమితలతావెల్లి తామ్రానయాయావితి - ఛూత్తై గ్లపంచభిః
ఋతుభిఃషడ్భిః అత్వైస్సప్తభిశ్చ వక్ష్యేయకాతిభిః వేల్లితాయుక్తా మతనగణాః
త్యయోయగణాశ్చప్రతిపాదంచేత్కుసుమితలతానామవృత్తంస్యాత్ | ౧౮ | ౧|
ర్వాజయాభరసహితాకరిబాణాక్షై హారనతఃకమితి - రసజయభరాగణాగ్ల

కాణఁవై గ్ల కృతయతింవదకొకిలకమ్|| ౧౭ ||

౭||*౧౮||ధృత్యామ్-ఋమాస్సోఽఽభరసంయు

తాకరిబాణాక్షై హారినైస్సత్తమ్||౧౮||౧||, నగణ

వై గ్లకృతయతింవదకొకిలకమితి|మునిభిస్సప్తభిఃగుహకైఃకుమారమువై షడ్భిః అ
ర్ణవై శ్చతుభిఃశ్చకృతయతిం పూర్వోక్తంనత్కుటకంకొకిలకంవదతిశిష్యసంబుద్ధిః-
మనసిజజీవి తేవకుళపాదపమెత్త్యశ్చై, మహాధుసమయేతదాకబళయ స్త్యభభూరమ
ధు | పికతరుణ్ణిభృశం మదవశాత్ప్రీలమంజుతరై, రసయతికా జ తై ర తి త
రాం ధు రి కొ కి ల కమ్|౧౭|౭|ధృత్యామ్-మాజోజోభరసంయుతాకరిబాణాక్షై
హారణైస్సత్తమ్మితి-ధృత్యాంఅస్మాదశ్చేధందసి-మామగణసగణాజోజః జగణాచభ
రసంయుతాభగణరగణాభ్యాంయుక్తాయదీహారిణైస్సత్తమ్-అష్టభిఃపంచభిర్యతిః- ఉ-
ఆరూఢోజవనో హయోవన భూతలరఘుభూభుజా- వెగనాభజితానిలో మృగ
యారసేగతచేతసా - ఆకాశేవిమహీతలై పరికల్పితం ముహురద్భృతం. మే
ఘంతద్విదధతదాకృతమండలోహారిణైస్సత్తంకురంగొత్త్వవసం|౧౮|౧ | నగణయు
గళతాభి రెఫాయదాస్యనిశాసాభవేదితి నగణద్యయరగణచతుష్టయాభ్యాంని
శావృత్తం-నయుగళరచతుష్టయాభ్యాంనిశాదిగ్రవస్యచ్చేదినీతిపాతాంతరం-ఉ- భ
జతతమనిశంమహామాయినంసీలమేఘచ్ఛవిం, యదుకులతీలకం తదాధారతయోర

*ద్రాకృజాజభరోద్వహేత్రిజగత్కృతౌమమవాజ్ఞయం, చంద్రచూడజటాటవీచ
టులాపగాజయిపాటవం బెత్తభిహారిణైస్సత్తంతరసేంద్రియైస్సరగైబల, చ్చిత్త
మూఢమిదంచతై సుహబధ్యతేస్త్యుతిరక్తిసా- ౬౦

త-దేవిదిక్పతిభిస్సుతఃస్తరసాయై సుహపంచభిః, స్పధిః లోచనవిభృమంతవభా
వయేతదిదంవపుః|దిక్కు ఖేమవిసారిభేద్యుకాజిజాలకై నికారుణాద్ధియ, ద్దేహినాంవిష
యాటవీవిహరస్తనాహారిణైస్సత్తమ్|| ౬౧

ససరురురరవిష్టజాతిర్వహులోచనస్యోపమా, తవదృశిమహిమైవమాత స్తయోగ్గింస
ముత్తద్యతే|పశుపతిమకుటీవీరాజస్త్రిశావల్లభాద్యత్సృధామధురిమజయినీం భజతైగి

౮-౨ సవ్యాఖ్యానే-వృత్తరత్నాకరే-తృతీయాధ్యాయే.

ప్రతిపాదంచేత్ కరిభిరష్టభిః బాణైర్గ్రహంచభిః ఆక్షైరింద్రియైః పంచభిశ్చయతిమత్
హరసతఃకమ్ ॥ ౧౮ ॥ ౨ ॥ సయగళరచతుష్టయాసానిశాదిగ్వసుచ్ఛేదినీతి ॥ నగ
ణయుగళంచరగణచతుష్టయంయస్యాస్సనయగళరచతుష్టయా - దిగ్భిఃదశభిఃవ
సుభిరష్టభిశ్చాక్షరైః ఛేదనంయతిః యస్యాస్సదిగ్వసుచ్ఛేదినీతిల్కుటఃటిత్యాత్ టి
డ్ఘాణజిటిబీప్-నిశానామవృత్తంభవతి-సుధేతికెచిత్పరంతి- ఇదంప్రక్షిప్తం ॥ ౧౮ ॥ ౩ ॥
౦-సజౌజభరై యు-తంకరిబాణకై హ-రిణప్లుతమితి ॥ రగణసగణజగణద్వయభగ
ణ రగణై యు- తంకరిభిరష్టభిః బాణైః పంచభిః స్వాధే-కః యతిమ
త్ హరిణప్లుతం నామవృత్తం భవతి - అత్రతృతీయ యతేరవిధానాత్ పునశ్చప
శ్చభిర్గ్రహదాంతయతిరితీసిద్ధం ॥ ౧౮ ॥ ౪ ॥ * ౧౯ అతిధృత్యామ్ ॥ రసత్వ-
త్వైర్యా-స్సారరగురుయతామేఘవిష్ణుర్జితాస్యాదితి ॥ యమాయగణమగణౌ
స్సౌనగణసగణౌరరరగణద్వయంగురుగురుశ్చవై రితిశేషః యతాసహితామేఘవి
ష్ణుజితానామస్యాత్ అస్యారసైః షడ్భిఃఋతభిఃషడ్భిః ఆక్షై వః సప్తభిశ్చ

యుగళతౌ- భిరైఫా యదాస్య నిశాసా

భవేత్ ॥ ౧౮ ॥ ౨ ॥ సనజాఅపినభ

సాశ్వరయతిభి య-దికరిణీ ॥ ౧౮ ॥ ౩ ॥

* ౧౯ అతిధృత్యామ్, రసత్వ-త్వైర్యా-స్సారరగురుయు

తామేఘ విష్ణుజితంస్యాదితి ॥ అతిధృత్యాం ఏకీనవింశత్యందసి. యమససర

ణై పాండవం ॥ సమయితుమపితంనిహస్తుంచ-ఘోరంనృపంనైంధవం, వ్యతనుతచదివై
వనక్షత్రమాలాభిరామాంనిశామ్ ॥ సమయితుంశ పథంకారయితుం ॥ ౧౮ ॥ ౨ ॥ సనజా
అపినభసాశ్వరయతిభియ-దికరిణీతి ॥ సనజసభసాగణాః-త్రివారంపంచభిర్యయతిః
యదికరిణీవృత్తం ॥ ౬ ॥ కరుణారసవరుణాలయశ్చదయేధరతనయే, సదయేమమహృద
గౌవసశశశేఖరదయితే ॥ కమలాసనకమలాపతివినుతేమునివినుతే, అమలపదకమలెది
శకరిణీసమగమనై ॥ ౧౮ ॥ ౩ ॥ అతిధృత్యామ్ ॥ రసత్వ-త్వైర్యా-స్సారరగురుయు
తామేఘ విష్ణుజితంస్యాదితి ॥ అతిధృత్యాం ఏకీనవింశత్యందసి. యమససర
రగణైఃగురుణాచయతామేఘవిష్ణుజితంవృత్తం షడ్భిష్షడ్భిస్సప్తభిశ్చయతిః ॥
౬ ॥ అభిక్రీడైరామేకలయతిముహూశ్చపహార్వీసమధ్మై, ధ్వ-నిపాత్రి-నైఃకమ్పం
సకలజగతాంమేఘవిష్ణుజితాః ॥ శరజ్వాలామాలాకబళితజలప్రపాదసాంసా
ర్వభౌమో, భయంచక్రేవాహన సహితభుజోజీవనాభావజాతమ్ ॥ వాహబడబా ॥

రాలయసభక్తాశ్శ్రియమ్ ॥

౬-౨

త ॥ దశహరిదుదితానుభావైర్గ్రహణీంద్రైర్గ్రక్వతాంఘ్రిస్తుతి, శ్శ శధరవిలసత్కీరీటాస
మగ్రప్రభావోజ్జ్వల ॥ కుశలమతిమిహత్వమంబుస్సరతారకాభాసురా, దిశనవకు
ముదప్రకాశానిశాశారదీవస్థితా ॥

౬-౩

యతిర్భవతి॥ ౧౯॥౧॥ సూర్యాశ్చైవమనజస్తతాస్సగురవశ్శామూలవిక్రీడితమితి॥ మసజాః మగణసగణ ఒగణాఃస్తతాః సగణతగణతగణాశ్చసగురవః గురుణాసహితాస్సున్యయాదిశామూలవిక్రీడితం నామవృత్తంభవతి - అత్రసూర్యైః ద్వాదశభిః అశ్చైవస్తప్తభిశ్చ యతిభావతి - సూర్యశబ్దేన ద్వాదశ సంఖ్యా వివక్షితా - ద్వాదశాదిత్యాదిత్రయతేః॥ ౧౯ ॥ ౨ ॥ * ౨౦ కృత్యామ్ ॥ జ్ఞే

౧౯॥౧॥*సూర్యాశ్చైవమనజస్తతాస్సగురవ

శ్శామూలవిక్రీడితమ్॥౧౯॥౨॥ మససౌతౌజయ

గామణిదీప్తిదిశ్చైర్భి యాదివిచ్చిన్నా॥౧౯॥

౧౯॥ ౧ ॥ సూర్యాశ్చైవమనజస్తతాస్సగురవశ్శామూల విక్రీడితమితి॥ మసజతతాగణాస్స గురవః అంతెగురుణాయుక్తాశ్చె చ్చామూల విక్రీడిత న్నామవృత్తం ద్వాదశభిశ్చస్తప్తభిశ్చయతిః - ఉ - భగ్నేతత్రనిజేబతే కురుపతేపాశ్చే హుతాశోపమై, వాతాధూత పురాణ తూలసదృశం వృత్తిప్రపన్నేతదా । కృద్ధేనాధసంజయసనితరాం గాండిననున్నైశ్చరైస్తేనాఽ కారి నృశేషు గౌష్యవతతశ్చా మూలవిక్రీడితం । కురుపతేభిష్టస్యపురాణతూలఃజీణశాల్మలీ కాపాకసాదిఫలపాకఃశామూలవిక్రీడితంవ్యాఘ్రీక్రీడా ॥ అపిచ ॥ కల్పారైః పరికల్పితేవలితా మాలాకవేధాకరతీ-శుక్లాశాంపరిషీడనం నసహతేశాస్తే ముఖిన్నాత్తనామ్ । శృంగారైక గుణేమనోభవరణేసీమంతినిదయా - పృథ్వితికథంసహేదవికృతంశామూలవిక్రీడితమ్ ॥ వికృతంవిరచితం॥౧౯॥ ౨ ॥ మససౌతౌజయగామణిదీప్తిదిశ్చైర్భిభిర్వదివిచ్చిన్నైతి॥ మగణసగణద్వయతజ యగణాగురుశ్చదశభిర్నవభిశ్చయతిమతీయదిమణిదీప్తిర్నామ-ఉ-గారీభూధరనాయకపుత్రీచంపకహటకసచ్చాయా, పద్మేందీవరమీనకురంగీజెత్సవిలోచనవక్త్రేందుః । జీయాచ్ఛక్కురమిందుకలాపంసక్కులయంత్యతిహృష్టాంగం, తాటజ్జ్వలనస్తణిదీప్తివ్యాప్తసమంతదిగాభోగా ॥ ఇందుకలాపంచంద్ర చూడమ్॥ ౧౯ ॥ ౩ ॥

యమీనాసారంధాద్గతిముఽత్రంవాయుమంతనిఃకుంభాః, సదాయగ్రహౌదశ్చ త్పుశకభరితోవారిపూజేక్షణస్త్రైవపుధ్యాకయత్యంబప్రహసితశరన్నైః విమ్భాజితాభం, గుణాసమ్మేసోయంభృశమసులభాత్సంలభేతాణిమాద్యాః॥ ౬౮

శిమాంసజ్జంసతతం గుణైర్విరహితం వక్త్రామ్ముజాలాకనైవామూనాంబహుభేదవశ్చనకలావైదగ్ధసీమాభువాంమూతిస్సజ్జయతా త్రవాంబవిలగన్ముగ్ధేందుమాడామణి, స్తద్ధ్యానంబుబద్ధస్కృతైఃహనసేశామూలవిక్రీడితమ్॥ ౬౯

శ్రుతిద్యాశ్చేద్గురవస్త్రీయగ్గిత్రీయతమేవస్తప్తధాచాప్తమే, నస్తేకాదశతస్త్రీయస్తవ సుచేదస్థదశాద్యౌతతః॥ మూర్తాండైముకనిభిశ్చయత్రవిరతిస్త్రిపూర్ణేందుబింహ

౮౪ సవ్యాఖ్యాన-వృత్తరత్నాకరే-తృతీయాధ్యాయః

యాసప్తాక్షపద్మిమకారభసయగణాభౌగస్సువదనేతి॥మరభసయగణాః భౌభగ
ణలఘూగఃగురుఃమరభసయభాగణాశ్చ లఘుగురుచప్రతిపాదంచేత్ సప్తభిః అ
శైవీపునస్సప్తభి శ్చపద్మిశ్చ యతి మతీఇయంసువదనేతిజ్ఞేయా- ఇదంవృత్తంప్ర
క్షిప్తం॥౨౦॥౧॥ త్రిరజౌగతౌభవేదిహేద్యశేన లక్షణేనవృత్తనామేతి ॥ త్రింవా
రత్రయంరజౌరగణబగణౌగతౌగురులఘూచప్రతిపాదంచేత్ ఈద్యశేనలక్షణేన వృ
త్తమితి నామయస్యతత్వవృత్తనామభవేత్ ॥ గాగ్యైగోపాలమిశ్రీయం ॥ అథవింశం
భందఉచ్యతే - కృతిరితి ॥ తత్త్రైకంవృత్తంలక్షయతి - జ్ఞేయాసప్తాక్షేతి ॥ మ

౩॥ మ్భాస్నాయస్సగురు సహితానిధివిరతిశ్చే
దిహవాణీ॥౧౯॥౪॥*౨౦*కృత్యామ్, త్రిరజౌగ
తౌభవేదిహేద్యశేనలక్షణేన వృత్తనామ॥౨౦॥

మ్భాస్నాయస్సగురుసహితానిధివిరతిశ్చేదిహవాణీతి॥మభసయగణా గురుశ్చస
వసుయతిఃఇహభందంచేత్ వాణీనామ॥ఉ॥విద్యుర్దౌరివిధుమకుటావిధుమహిషీయాత
నుమధ్యావాచాం దెహివిభృతశుకానవమణిహీణాంకవ్యణయంతీ॥దేయాన్తహ్యంసురత
టిసీసమధురధాటింజితఘోటింవాచాంపూతికంబుధనిమతాసరసిజ సైత్రాకలవా
ణీ॥౧౯॥౪॥కృత్యామ్॥త్రిరజౌగతౌభవేదిహేద్యశేనలక్షణేన వృత్తనామేతి ॥ కృ
త్యాంవింశేభందసీత్రిః తిక్వత్వః రజౌగణౌఅంతెగురులఘూచవృత్తనామవృత్తంనా
మవృత్తం-పద్మిగణైగురులఘుభ్యాంచపాదః॥ఉ॥మాధవంసదాభజేతమాలమే
ఘమేచకంకరామ్ముజైస్తు దేవపాదపాపమైరధాం గశాగ్గవారిజాది భిభ్రీతం
చ॥పీతవాససం లసత్కిరీటహరనూపురాది భూషితం హి దేవదానవాసతంమనో
జ్ఞవృత్తమీశ్వరంపరంహృదీహ॥వారిజశృంఖః॥ ౨౦ ॥౧॥ ప్రకృత్యామ్ ॥ మ్రక్ష్య
ర్యానాంత్రయేణత్రిమునియతియతాన్రగరా కీతికేయమితి ॥ ప్రకృత్యాం ఏక
వింశేభందసీ-మృజ్జిప్తంమరభసగణైః యానాంత్రయేణత్రిభిరుగణైః మరభస
యయయగణైః త్రిమునియతియతా- త్రిమసప్తకేషుసప్తమే చతుదశే ఏకవిం
శేచవణై - యతిసహితా ఇయం సృగ్ధరా నామకీతితా నాగరాజే నేతి
భావః ॥ ఉ ॥ ఘోరం శూలం కపాలంఉమరుమసీలతాం విభ్రీతి బాహుదం

సనైతద్వృత్తంప్రవదంతికావ్యరసికాశ్చాయాలవిశ్రీడితమ్॥

*

*మంత్రాభిన్నాయభాలాగురుతిలకలారమ్యాయశమిన్యేవాగీ శతావకాయభృతివి
జితశరచ్చంద్రాతపరుచేనిత్యంమేమానసంస్యాత్సతతవినతనాకాకసుందనాచూ
డారత్నాంశునీరాజితచరణయుగామ్భోజాయవపుష్పే॥

గణ రగణభగణయగణభగణా లఘుగురుశ్చైతి పాదః . తత్రసప్తసప్తాక్ష
రాప్రథమాఘాగౌత్యతీయష్టాక్షతియతిః సానువదనా - అతైకవింశం ఛందః
చ్యతేప్రకృతిరితి || ౨౦ || ౨ || * ౨౧ ప్రకృత్యాం || మృజ్జైయానాం
త్రయేణ త్రిముని యతియుతా సృగ్ధరాకీర్తితే యమితి || మృజ్జైః మగణరగణ
భగణనగణైః యానాంయగణానాం త్రియేణత్రితయేనచఉపలక్షితాత్రిభిముని
భేస్సప్తభేయత్యాయుతాశ్చయం స్రగ్ధరెకీర్తితా - సప్తభిస్సప్తభీరక్షరైస్త్రిము
న్థానైషుయతిభేవతీత్యథః || (గాగ్యే || తత్త్రికంవృత్తం - మృజ్జైర్యనామి
తి || మగణరగణభగణనగణైః యగణత్రయైశ్చయద్వృత్తంఇయంసృగ్ధరా - త్రి
యోమునయస్సప్తాక్షరాయస్యాంసాత్రిమునియతీతద్యుతాభవతి || ౨౧ || ౧ ||

౧ || * ౨౧ , ప్రకృత్యామ్మృజ్జైర్యనాం

తై, దఃంష్ట్రాదీప్రాస్యరంభిజ్వలిత హుతవహప్రక్షణాదీప్రమాళిః । ఆవిభూతా
తాపురస్తాత్ప్రేమధగణవృతాచండతివాట్టహాసా, కాళికాతామ్బుదాధాధవశశవ
శిరస్సృగ్ధరాదగ్ధశతుః || ౨౧ || ౧ || ౧ || ఆకృత్యామ్ || భౌనరనారనావధగురుది
గకవిరమంసుభద్రకమిదమితి || ఆకృత్యాం || ద్వావింశైఛందసి - భరనరనరగణా
గురుశ్చసుభద్రకంనామ-దిగకవిరమందశసుద్వాదశసుచయతిః || ౬ || భావయ
రోహిణీపతికలాద్యు సీంధువిలసజ్జటాకుహరకం , ఘోరభుజంగరాజ కటకంమ

, విజభుజజఙ్గరికృతపటీరకుచాగ్రదృఢోపగూహనం, విజతసుధారసాలపితలీలమ
నైకవిలాసభాసురమ్ | సహిభువిభోగ మేతిసుదృశామపిదివ్యవదంపరాత్పరం, శశివద
నాత్వమంబహృదియేనశుచిద్యుతిమత్యుపాస్యసే ||

౨౭

* మారోభానుయయా౨యం యమనిభృతమనగ్గకమణాంవాసరాణా, మీశ
త్వంప్రాప్తవంతౌతవకమితురియంసాహితక్తిస్సమగ్రా || వక్త్రామౌఞ్చెయదీయేవస
తినవమణిస్రగ్ధరాకుండమూర్తిసైమాతవాగధీతే నభవతికతరస్తస్యధాతుస్సప్ర
భావః ||

౬౮

తద్యతిః || నిత్యం లోకత్రయేణస్తుతనిజమహిమానిశ్చలనందకందగ్గ, కతీప్రాదాబ్జ
మూద్యన్తధుకరమకుటస్రగ్ధరాంశత్రుగోష్ఠీమ్ | వాగ్జాలానాంసవిత్తీభగవతినతతం
వాఙ్మితాథాస్యదాత్రీ, భూయాన్తై కాంతిపాత్రి ప్రస్థమరకరుణాభూషితాశేవ
గాత్రీ ||

౬౯

త్రువత్వాయత్రవణాగ్లప్రథమమలభువన్మన్తకస్సప్తమోర్వౌతావంతౌషాడ
శాద్యోమృగమదతిలకహృదశాన్త్యాతథాంతౌ | రంభాస్తంభోరుకాన్తైమునిముని
మునిభియఃత్రకాంతవిరామే | దాతేపూరైర్వగ్గకపీంద్రైస్సతసునిగదితాసృగ్ధరా
సాప్రసాదా ||

*

*అత్యంత్యం-భౌసరనారనావధగురుగిర్జమిరతంప్రభద్రకమిదమితి॥భగణర
గణానగణరగణనగణశ్చరగణసగణాచఅధగురుశ్చప్రతిపాదంచెత్ప్రభద్రకఽనా
మవృత్తంతచ్చదిగ్భద౯శభిఃఅకై౯ద్వా౯దశభిశ్చవిరతంచ్చిన్నంభవతి- దిగక౯
విరతంహిమద్రకమిదమితికెచిత్పరంతి- తదా హిశబ్దప్రసీద్ధామద్రకమితిసామ॥
౨౨॥౧*౨౩॥ వికృత్యామ్॥ యదిహసజౌభజౌబ్జభలగాస్తదశ్వలతంహరాక౯

త్రయేణత్రిమునియతియుతా సృగ్ధరా కీతి౯తే
యం॥౨౧॥౧॥*౨౨॥ ఆకృత్యామ్, భౌసర
నారనావధ గురుది౯గక౯విరమం సుభద్రకమి
దమ్॥ ౨౨ ॥౧॥తోభోయజౌసరస గాగ్గప జ్జీ-
సూర్యయతిమతైభమత్రకధితమ్॥౨౨॥ ౨ ॥ న
యసభయుక్తానససాగోదశరవికృత యతిరిహ
లక్ష్మీః॥౨౨॥౩॥*౨౩॥వికృత్యామ్, మత్తాక్రీడా

హోక్షకలితప్రయాణమలం । శారదచంద్రబిమ్బవదనం త్రిశూలడమయస్ఫుర
త్కరతలం, ఫాలహుతాశనాస్తమదనం సుభద్రకమరు ప్రభావమనిశమ్॥ ౨౨ ॥
౧॥తోభోయజౌసరసగాగ్గపజ్జీసూర్యయతిమతైభమత్రకధితమితి - తభయజస
రసగణగురుశ్చ మతైభన్నామవృత్తంకీతం - అత్రాపివృత్తేపూర్వవత్యతిః॥
ఉ॥ వందేశశాఙ్గశత సజ్జాశదివ్యతనుమాకంఠసింహమతులం, స్తంభంబిశ్లేద
సమమిందారి బృందభృతదంభంచయోనరహరిః । ప్రహ్లాదభక్తవరమర్వారదృగ్
ఖమపివక్షోహిరణ్యకశిప్, లక్ష్మీసనాథ మరిమతైభ కుంభతటతీక్ష్ణాఽకుశాయి
తసఖమ్॥సనాథంసమేతం॥ యద్వా ॥ రత్నాకరోమునిషుశిక్షాకరోరిపుషుయత్నాధి
పాదివితల్గ, ప్రహ్లాదభక్తవరమాహ్లాదయ౯జలధికన్యాసమేతఇహమే, అంహో
హరోస్తు నరసింహో ముదాదితిజజహ్ంత్రివేష్టితగళో, దత్తేంద్రభూరిభయదై
త్యైశముఖ్యరిపుమతైభ కుంభదళనః - అపిచ - అశ్వస్తనాతుఖలు తుంగస్తనాత
రుణిస్తాస్థుయావసమిదం, ప్రాలయరొచిరిహకాలెసమున్నివతిబాలెలికయ
నభః॥ అంగారవష౯మివశృంగారయోనిరయమంగెవిముంచతిశరా౯, సంభావ
యత్వమయిరంభోరుమాంరుచిరపుంభావకెళిభీరలమ్॥ అశ్వస్తనాలస్థిరా ॥ ౨౨॥
౨॥ నయసభయుక్తానససాగో దశరవికృతయతిరిహలక్ష్మీరితి॥ నయసభససాగ
ణగురుశ్చలక్ష్మీ నా౯మవృత్తం అత్రాపిపాగ్గద్యతిః ॥ ఉ ॥ సరసిజహస్తా
ఽముజగేహాభృతదమనకమరువకచూళి, పరిమళలుబ్ధాళికదంబామరమధుకవృ
షరిపుపత్నీకనకలతాంగీ జగదమ్బాకువలయసరసిజజయి॥
కరుణాద్రా౯మసుపదమిహాభువిమయిలక్ష్మీః॥ ౨౨ ॥ ౩ ॥

యతిమత్ ఇతి॥నగణజగణౌభగణజగణౌభగణజగణభగణలఘుగురవశ్చేత్ ఏతైరు
పలషితంయత్ వృత్తం-ఇహవికృత్యాంభవేత్ తత్ అశ్వలలితంనామభవతి-కించై తత్
హరైఃఏకాదశభిఃఅత్రైఃద్వాదశభిశ్చయతిఃహరాకాయతిఃసా అస్యాస్తీతిహరా
కాయతిమత్ భవతి త్రయోవింశత్యక్షరఃపాదః॥౨౩ ॥౧॥మత్తాక్రీడంమాత్సానా
న్లొగభివతివసుశరదశయతియతమితి॥మామగణౌత్సౌతగణనగణౌనా నగణౌ
న్లొనగణలఘూగ్గురుశ్చప్రతిపాదంచేత్ మత్తాక్రీడంనామవృత్తంభవతి-కించైతత్వ
సుభిరష్టభిఃశరైఃపఞ్చభిఃదశభిశ్చభవంత్యాయత్యాయుతంభవతి॥౨౩ ॥౨॥౧౦౮॥స
జ్ఞుత్యామ్॥ఘాతమునీనైయైతిరిహభతనాస్యాభనయాశ్చయదిభవతిశ్రీతి॥భ
గణతగణనగణాస్సగణభగణౌభగణనగణయగణాశ్చయదీప్రితిపాదంస్యఃతర్హిత
స్వీనామవృత్తంభవతి-ఇహతన్వాన్యధాతైర్గపంచభిఃమునిభిః సప్తభిః ఇన్ద్రాది
తైర్ద్వాదశభిశ్చఅక్షరై ర్యతిభైఃవతి॥ఇనశబ్దస్యాదిత్యవాచకత్వమ్ పైజయంత్యా

మాత్తానానావితిలగితివవసు శరదశయతికా॥

౨౩॥౧౦౮॥ సజ్ఞుత్యామ్ , యదిహసజౌ

భసౌజసజసకాస్త దశ్వలలితం స్వరేశ రసభి

త్ ॥౨౪॥ ౧॥ ఘాతమునీనైయైతిరిహభతనా

క్రీడామాత్తానా నావితిల గితివవసుశరదశయతికేతి ॥ వికృత్యా త్రయోవింశ
ఛందసి-మగణద్వయతగణనగణచతుష్టయైలఘుగురుభ్యాం చమత్తాక్రీడానామ
వృత్తం - అష్టమేత్రయోదశత్రయోవింశైవత్రైఃయతిః॥ ౬ ॥ మేఘ శ్యావం
పింఛాపీడంవిధిమణిగణభిచితకటక భుజం,విద్యుచ్ఛాయం వస్త్రం పేణుం దధత
మధమధురతిమరణితయతమ్॥దేవందృష్ట్యాగారక్షంతంహృదయ హృతివన భువితు
మ ద న ని భం, మత్తాక్రీడాదేవ్యర్థస్థాస్థాస్థాపరిమ మహురలసతర నయనయ
గాః॥దేవంకృష్ణం-దేవ్యఃస్వస్త్రియః॥౨౩॥౧ ॥ సజ్ఞుత్యామ్ ॥ యదిహసజౌభ
సౌజసజసకాస్తదశ్వలలితంస్వరేశరసభిదితి॥సజ్ఞుత్యాంచతువింశైఃఛందసి - న
జభసజసజసగణాఇహఛందసిచేత్ తదాత్మకంయత్ సప్తసంకాదశసు షట్సుచభి
త్ ఛేదోమస్యతదేతత్ అశ్వలలితంనామ ॥౬॥ మరకతమేచకే మధుమధసేపికం
గవససేసరోజనయన, మణిమయ భూషణే భరతపతే స్తదాశ్వలలితం రథంక
లయతి॥అనిమిమలోచనావిమతస్పృశాస్తదీయవదనై నివిష్టనయానా , జహౌరథసం
స్థుతి, సమరముఖేశరీరకుహరంవిహాయమదితాః॥భరతపతేఅజానస్య కలయతిగ
మయతిసతి॥౨౪॥ ౧ ॥ ఘాతమునీనైయైతిరిహభతనాస్యా భనయాశ్చయది
భవతిశ్రీతి॥భతనసభభనయాగణాః పంచసుసప్తసుద్వాదశసుచయతి శ్చయది
ఇహతస్వీనామవృత్తం॥౬॥ కాశవలాహచ్ఛవిఖరపుతనానాయకరాక్షసవృత్త మథ

౮౮ సవ్యాఖ్యానే - పుత్రరత్నాకరే - తృతీయాధ్యాయే.

ముక్తం-ఇనాస్తాత్తాధిపాకా-ధ్యాత్వితి॥౨౪॥౧॥*౨౫॥అభికృత్యామ్ ॥ క్రాంచప
దాహ్వాస్తానననానగామనిశరమునివసుయతిరిహభవేదితి॥ భగణమగణౌ సగణజ
గణౌసగణచతుష్టయంగురుశ్చప్రతిపాదంచేత్ క్రాంచపదానామవృత్తంభవతి- కిం
చాస్యామిమభిఃపంచభిఃశరైఃపునఃపంచభిఃమునిభిఃసప్తభిఃవసుభిరష్టభిశ్చయతిర్భ
వతి॥౨౫॥౧॥*౨౬॥ఉత్కృత్యామ్॥వస్తీశాశ్వచ్ఛేదోపేతంమమతనయుగనరసలగై
భుజంగవిజృంభేతమితి॥మగణద్వయతగణనగణద్వయనగణరగణసగణలఘుగురు
భిఃభుజంగవిజృంభితంనామవృత్తంభవతి-కించైతత్ వసుభిరష్టభిఃశరైరేకాదశభిః అ

స్ఫృభనయాశ్చయదిభవతితస్మిన్ ॥ ౨౪॥ ౨ ॥ *

౨౫॥అభికృత్యామ్ , క్రాంచపదాహ్వా భరాన

ననానగామనిశరవసుశరవిరతియుతా॥ ౨౫ ॥

౧॥*౨౬॥ఉత్కృత్యామ్ , వస్తీశాశ్వచ్ఛేదో

పేతంమమ తనయుగనరసలగై భుజంగవి

జ్ఞప్త్యై , కాననభాగంగురుధనురజరంబ్యాగుణయుక్తభుజగపతితుల్యం । ఆసమ
యంస్తచ్చ రవరకులికై రాకులయంశ్చ సరఘుకులపీరగి, ప్రాపముదాతా మను
జనసహితాంస్యామథతస్విజనకపతికన్యామ్॥కాశవలాహాసిలమేఘః- బ్యాగుణయు
క్తంచతత్ భుజగపతితుల్యమితికమధారయః - అనుజనసహితాంలక్షణాభిరక్షి
తాం॥౨౪॥౨॥అభికృత్యామ్ । క్రాంచపదాహ్వాభరానననానగామనిశర వసుశర
విరతియుతేతి॥అభికృత్యాంపంచవింశేఛందసి,భతభరననసగణాగురుశ్చ సప్తసు
పంచసుఅష్టసుపంచసుచయతియుతాచయదిక్రాంచపదానామవృత్తం॥ఉ॥ పాండు
సుతేభ్యామహీంతునరేంద్రదేశికకునిమతరతసకలభృత,నైవహిచెత్త్యురణాయకు
రుక్షుబుద్ధిమతులవిపుల ధనురపిబలైః॥యాదవనాధృతదేతిగిరైవ మావదతి సదసి
రుఘ్నితినరపతిగి, క్రాంచ పదాక్రాంతగాంచ ధరాంసవాత్రీదిశతి మతిరితిస
గిరమదాత్ ॥ సనరపతిః దుర్యోధనః - క్రాంచపదాక్రాంతగాంచ కురీజ్ఞక్షిస
భావలంబస్థానమాతామపి - గౌరీపృథివ్యాంస్థానమాత్రజిరతత్నమాలా- ౨౫-
౧ । ఉత్కృత్యామ్ - వస్తీశాశ్వచ్ఛేదోపేతం మమతనయుగనరసలగైభుజంగ
విజృంభేతమితి - ఉత్కృత్యాంషడ్వింశే ఛందసిమమతననరసగణై లఘుగురు
భ్యాంచభుజంగవిజృంభేతంవృత్తంభవతి- ప్రథమద్వితీయామగణౌతృతీయస్తగణః
చతుర్థాదయస్త్రయోనగణాఃసప్తమౌరగణఃఅష్టయస్స గణఃలగౌలఘుగురూఇతి
షడ్వింశత్యక్షరఃపాదః-అష్టసుపకాదశసుసప్తసుచయతిఃఅష్టమేవీనావంశే షడ్విం
శేవణిచైతి భావః - ఉ - శ్రీ మాతృ దృష్ట్యై కృష్ణో ఘోరంవివశిభి
కశసలిలంభుజంగవిజృంభేతం । కొపావేశాదాతామోక్షో వలిరేమణిదళరుచి,

వైస్సప్రభిశ్చక్రతేనఞ్చదేనయత్యాఉపేతంయత్తంభవతి || ౨౬ || ౧ || మోనాష్టట్సుగ
గితియదిసవరసరసశరయతియతమపవాహాఖ్యమితి || మఃమగణంపట్ నాఃసగణాశ్చ
సగన్ సశ్చగశ్చన్ చసగన్ ద్వంద్వైకవద్భావః సగణోగురుద్వయంచత్యభావః -
ఏతత్ ప్రతిపాదయదితత్ అపవాహాఖ్యం నామవృత్తం భవతి - కించైతత్ నవభి
శ్చష్టభిశ్చప్రసష్టభిశ్చపంచభిశ్చ యత్యాయుతంసవరసరసశరయతి యుతంభవతి
ఇతిచ్ఛం దోభవా నివృత్తానిదశఃతాని || ౨౬ || ౨ || *** ఇతిసమవృత్తప్ర

జ్యంభితమ్ || ౨౬ || ౧ || మోనాష్టట్సుగితియ

ది సవరసరసశరయతి యుతమపవాహాఖ్యమ్

౨౬ || ౨ || జసానభజసానభలగామనుదివాక

రయతియదీతుశంభునటనమ్ || ౨౬ || ౩ || ఇతిస

మనోహరవై భవః | రుద్ధానాగంకృత్వాశాంతంతదురుకషణదశదశక మహామణిబ
స్థురే , భుగ్నుగీవంచక్రేభుగ్నుంధిగితిచధిగితిచవలనైరుదంచితతాండవం || శబ్దిఅ
గ్నిఃబంధురేసుందరతస్యకాళీయస్య ఉరుఅధిక కషణం దంశనంయస్మిన్ స్తాద్యశై
దశదశకే శతశీషేతాండవంచక్రే - భుగ్నుగీవం వక్రగళం తదురు కఫణదశ
దశకేతివాపాతోస్తుతదాఉరుకంవిపులంఫణానాందశదశకంశతంతస్మిన్ || ౨౬ || ౧ ||

మోనాష్టట్సుగితియదిసవరసరసశరయతి యుతమాపవాహాఖ్యమితి - మగణంపట్ నాఃసగణాశ్చ
సగణాశ్చరగణోగురుద్వయంచయది అపవాహాఖ్యమితివృత్తంభవతి - నవసుషట్సుప
ట్సు పంచసచయతిః - ఉ - స్థూణాయాహుతపహద్యశిదిసకరరుచిసురకృతమదిదీ
ప్రజవ్యగే, దేవేశేప్రభవతికిల సరహరియవపుషితు నఖిణీకదైత్యైంద్రే | త
న్నాదైజాలనిధిరపికులగిరివరగజపరిబృహతేషభోగీంద్రే , భూశాస్త్రిసీద్ధతథ్యతిర
ణశశధరరవియుతమపిజగదాపవాహాఖ్యమ్ - స్థూణాయాఃస్తంధాత్ - తన్నాదైక్రీన
రసింహట్టహస్యైః - వాహాఖ్యంబాహాఖ్యంపీడాంవచయోరభదః - బాహుర్భాహక
రోహంతఇతికొశః భీత్యాపాణినాపాణిమాపీడ్యజనాముముహురితిభావః - అథవా
వా-హ-ఇతిచ్ఛేదఃఆతికంఆపవాఅభజదివ - వాస్యాద్వికల్పాపమయోరితి రత్నమా
లా-హేతిప్రసిద్ధా || ౨౬ || ౨ || జసానభజసానభలగామనుదివాకరయతియదీతుశంభు
నటనమితి - జసనభజసనభగణాలఘుగురూచయవీతైర్లుస్య పాదష్టద్వికత్త్య
క్షురోభవతితత్ శంభునటనంనామవృత్తంభవతి - ఆస్మిన్ మను దివాకరయతి
చతుదశశేషద్వికత్తేవ వశేక విచ్ఛేదః, ఉ, నృకండు ముని హనునుతమంతక భ
యంకరమభంగురిత కింకణిరవం, జటాతటవలత్పురధునీ యురకచాకవి విచక్షణ
మమందఫలదం, నమజ్జనతహాభరహారం ఫణధరేశమణిదీపితదిగంతమవతా, స్తు
కందవిధిహంసభృతమద్దళలతద్ధన్వనిసమానుస్మృతిశంభునటనమ్ || ౨౬ || ౩ || *
ఇతిసమవృత్తప్రకరణమ్*** అథదండకప్రకరణమ్ ఏవముక్తాప్ర

కరణమ్* * * * అథక్రమపాప్రాశాందండాకానాంలక్షణంలక్షయితుకామస్తానవతా
రయితి* * * అథదండకాశతి-ప్రదశ్యకంతశతిశేషః || ౧ || లక్షణమాహ* * * యదిహ
నయుగళంతతస్సప్తరేఫాస్తదాచండవృష్టిప్రయాతోభవేద్దండకశతి - ఇహదం
డకప్రకరణైశ్చితిః యత్ నయుగళం నగణద్యయంసరస్వదండకవృత్తానాంఆదితోన
గణద్యయంనియతమితిభందశ్చాస్త్రేషు ప్రసిద్ధమథామనువదతి ఇహనయుగళ మి
తి-తతఃనగణద్యయాత్పరంసప్తరేఫాః సప్తకణాన్ప్రతిపాదంస్యశ్చైత్ చండవృ
ష్టిప్రయాతోనామదండకోభవేత్ | ౨ | * * * ప్రతిచరణ వివృద్ధరేఫాస్సుర
ణాణావవ్యాళజీమూతలీలాతరోద్దామశంఖాదయశ్చితి - ప్రతిచరణం చరణేచ
రణేవివృద్ధావధికారేఫారగణాయేషాంతేప్రతిచరణవివృద్ధరేఫాఃఆణావదయో

మవృత్తప్రకరణమ్* * * అథదండకాః||౧||, యదిహ
నయుగళంతత స్సప్తరేఫాస్తదా చండవృష్టిప్ర
యాతోభవేద్దండకః||౨|| ప్రతిచరణవివృద్ధరేఫా

భృత్యుత్కృతిపర్యంతానా ఛందసాంవృత్తాన్యక్త్యా సంప్రతిదండకా లక్ష్యంతే
అథదండకాశతి - అధాఽనంతరందండకాఃతదాభ్యాసతితచ్ఛందసో వృత్తీశే
షాఃవక్ష్యంతశ్చితిభావః| ౧| యదిహనయుగళంతతస్సప్తరేఫాస్తదాచండవృష్టిప్ర
యాతోభవేద్దండకశతి - ఇహదండకేషు ప్రథమశ్చండ వృష్టిప్రయాతోనామ
దండకపీఠంవిధాభవతి పూర్వంనయుగళంనగణద్యయంతతస్సప్తరేఫాఃపశ్చా
త్సప్తకణాయదేస్యస్తదాచండవృష్టిప్రయాతోదండకోభవేత్ - నవభిగణైస్స
ప్రవిశత్యక్షుఃపాదఃచతుర్విగ్రహదైదకండకఃఅప్రోత్తరశతాక్షుఃభవతి|| ఉ ||
జలధరరుచిరాం భుజంగేంద్రభాగాభచంచద్భుజావిధ శూలాయుధాస్త్రప్రభా
మ్, హుతవహవిలసచ్చరప్రాప్తవేగానమ చ్చండవృష్టి ప్రయాతామదంచదుష్
మ్| మణిమయవిలసద్విభూషాంమహాసింహవాహాంరణద్ధంఠికా మండితాంచండికా
మ్| ప్రణమతమహిమాసురప్రాణవాతాశనీధూతతృప్యద్యరాసీరిపుధ్వంసినీమ్|| సిం
హవాహాంసింహవాహనాంవాతాశనఃసర్పః|| ౨|| ప్రతిచరణవివృద్ధరేఫాస్సురణా
ణావవ్యాళజీమూతలీలాకరోద్దామశంఖాదయశ్చితి|| ప్రతిచరణంచతుర్విగ్రహదేషు
వివృద్ధావధికారానారెఫారగణాయేషాంతేఅర్థాదినంజ్ఞ కాధవంతి- అయమణికా
వ్యసనిరరిరురుగ్రహభావైత్తస్యసర్వోజ్ఞానోవశ్యతాంగాహతేసంతతమ్, సమధి
కతరూపశోభోజ్జ్వలాస్ఫుంతివామాళకాస్సంపదశ్చాతియక్షేశ్వరాః|| భగవతికిమ
పిప్రసజ్జేతయస్తీప్రపుల్లాసితాంభోజవక్త్రైఃప్రకాశైఃపసం, ప్రతికలివిసరద్గయా
చండవృష్టిప్రయాతఃకటాక్షోఽవతాద్దండకస్తావకః|| ౩|| * * * ఇతిశ్రీకాళిదాసకృతౌ
వృత్తరత్నావళీసరస్వతీస్తుతిస్సంపూర్ణా * * *

దండకాస్త్వవితదుక్తంభవతి నగణ ద్వయాత్పరం అష్టారగణాః ప్రతిపాదంస్య
 శ్చేత్ అణానామదండకాభవతి- నవచేదణావందశచెద్వా యశఃపికాదశచేజ్జీమా
 తః ద్వాదశచేల్లిలాకరః త్రయోదశచెదుద్ధామా చతుదశచేచ్ఛంభః ఆదిశబ్దేనాపర
 సంవదశరగణవద్దండకప్రభృతయోగ్యహ్యంతే-ప్లవహంసఘంసం గాదయోదండకా
 స్త్వపరిమితాః సయోగానుసారేణ ద్రష్టవ్యాపిజ్ఞాపయతి (గాగ్గ్యగోపాల మిశీ)
 యం॥ అథాణాదీకదండకాకలకుయతి-ప్రతిపాదవివృద్ధారగణాయేషు దండక
 మితేతథోక్తాః ఏవంలక్షణాలణాదయోదండకాః- ఏవముక్తంభవతి ఆదౌనగణ
 ద్వయంసర్వేషాంసమానం రేఫాస్తుప్రతి చరణం ఏకైకశాఖివృద్ధాశ్చేత్ అణా
 నావాదయో దండకాః క్రమేణభవంతి - తత్రాష్టరేఫాః ప్రతిపాదంచేద
 శానామదండకః నవచేదణావందశచెద్వా యశఃపికాదశచేజ్జీమాతః ద్వాదశచె
 ల్లిలాకరః త్రయోదశ చెదుద్ధామా చతుదశ శచేచ్ఛంభః ఆదిశబ్దేనాపర
 వివృద్ధరేఫాః సయోగానుసారేణ దండకాః పరిగృహ్యంతే-తథాభవభూతి నామాలతీ
 మాఘవేషాదశరేఫోదండకః ప్రయుక్తః పరాహమిహిరేణచసంసితాయాంద్వా
 త్రింశద్రేఫో దండకః ప్రయుక్తః ఏనమస్యేషియథా (ప్రయోగం ద్రష్టవ్యాః) ౩।
 *ప్రచితకసమభిధోధీరధీభిన్న ఏతోదండకానద్యయా దుత్తరైస్సప్రభయైరి
 తి - అయమథాః అస్యప్రతిపాదం ఆదౌద్వౌ నగణాతతః పరంసప్త యగ
 ణాః ధీరధీభిః విద్యద్భిః ప్రచితకనామదండకస్స ఏతః - అతైవమను సంధేయం

స్ఫుర్యదాణావవ్యాళజీమాతలీలాకరోద్ధా

మశంఖాదయః॥ ౩॥ ప్రచితకసమభిధోధీరధీభి

నామదండకః అత్రనగణద్వయాత్పరం అష్టారగణాః త్రింశద్వణాత్ ప్రకైపాదైర్విం
 శత్యుత్తరశతాక్షరోభవతి-ఉ-స్ఫురితసఖర ఘోరనిర్ధూతపాతప్రభిన్నా సురేంద్ర
 స్ఫురబ్బాహుమధ్యోచ్చలచ్ఛాసితైః, ప్రకలితఘృణాంకితం ఘోరవిద్యుత్ప్రీభా
 పిల్లచంచత్సతూదండలొదంబతాస్యంపరమ్॥ ప్రతికటువిరగన్తహహగజాల స్ఫుట
 ద్భృష్టాలోకాండఘూమండలీదిద్దుఖాడ-బరమ్, భజితతమతిదృప్తదైత్యాంత కంతా
 రకాణాంతరెతాంసంస్థితంభీషణంక్రిస్తృసంహంహరిమ్॥ మాహునుభ్యుండరః- తారకా
 నాంతరెతారకవణామధ్యే- అణోవావణాదతిమంత్రే) శాస్త్రప్రసిద్ధః॥ ౩॥ ప్ర
 చితకసమభిధోధీరధీభిన్న ఏతోదండకాన ద్వయాదుత్తరైస్సప్రభయైరితి॥ ౩౦
 ఖాదిభ్యర్గపరంప్రకారాంతరమాహనద్వయాత్ నగణ యగళాత్ తత్తరైః పరైః
 గప్తభిఃయైః యగణ గప్తకై నప్రచితకసమభిధః ప్రచితక నామధేయః దండ
 కః ధీరధీభిః పింగళాదిభిరాచారైర్వస్త్యేనిది-ప్ర- చండవృష్టిప్రయాత
 వదత్రాపిసప్తసింశత్యుత్తరగ్గణాదః - నగణాభ్యాంపరంత్రరగణాత్రయగణ

౯౨ సవ్యాఖ్యానే-వృత్తరత్నాకరే-తృతీయాధ్యాయే.

ఉక్తాదిచ్చం దోభవానాంప్రసారలభానాం వృత్తానామనంతతేవసమాసతోవక్తు
మశక్యత్వాత్ దిక్షాత్రమస్మిన్నధ్యాయేదశికతమితి॥౪॥ *ఇతిశ్రీమత్కవి శాదూఁ
తసశ్రీనాథేనవరచితాయామధీశాధినీసమాఖ్యాయామ్ వృత్తరత్నాకర వాఖ్యా
యామత్పతీయోఽధ్యాయః.

స్తస్మిన్ తోదండకోనద్వయాదుత్తరైస్తప్తభిరైః॥

౪ ॥ *ఇతిశ్రీకేదారకృతే వృత్తరత్నాకరే

తృతీయోఽధ్యాయః॥

*

ఇతిశ్లేషః॥ఉ॥అయమిహఖలుహనూమానుషిషాపర్వతంతుంగశృంగాన్వితం సాలమా
లాభిరామమ్ । ప్రకుపితతనురిదంవేగతోఽఛాగ్రింతనిష్ఠ్యాతవహ్నంక్షిపత్యాశరే
వ్యక్షహంతా॥నిశిచరమలమహాభగ్నమేతద్దరీదృశ్యతేధ్వస్తనిభిఃశ్లఙ్ఘనాగంవిను
ధం , ప్రచితకమపి మహిమం డలంవ్యస్తజీవైశ్చమానైఃపులస్తాన్వ వాయైస్సు
క్షేరైః॥నాగాగజాఃఇదంవెగతః హనుమద్వేగసలభాగ్రింతెఆకాశేనిష్ఠ్యాత వ
హ్నింఉద్వాంతాగ్నింపర్వతంప్రచితకంవ్యాప్తంసాన్వధేకః ॥ ౪ ॥ *ఇతిశ్రీనా
రాయణపురోహితవరచితేమణినిధి సమాఖ్యానే వృత్తరత్నాకరవాఖ్యానై తృతీ
యోఽధ్యాయః.

*

శ్రీలక్ష్మీనరసింహాయనమః.

సవ్యాఖ్యానెవృత్తరత్నాకరేచతుర్థోధ్యాయః,

అధార్థసమవృత్తానాంలక్షణముచ్యతేఃపిషమేయదిసాసలగాఽశే, బౌయబభాగ్గు
రుకాప్రపచిత్రమితి॥ ఇతేఽధికాయంవిషయసప్రబలక్షణముచ్యతేఇతిశేషః ఆయమ
భిసంధిః-తృతీయోధ్యాయసర్వసమవృత్తానాం సుస్థిత్యాఖిలపాదత్వాడకంపా
దంవిషయ్యాకృత్యలక్షణముక్తావ్రాజ్యేత్రయోపిపాదానధారచయితవ్యా ఇతిదరి
తం, అస్మిన్నధ్యాయేపునరర్థసమవృత్తానాంత్యలక్షణాఖిల పాదత్వాభావాదవసు
ర్థంవిషయ్యాకృత్యలక్షణముక్తావ్రాజ్యేత్రయోపిపాదానధారచయితవ్యమితిజ్ఞాప్యతే. ఆయం
నిబంధాలక్షణవాచాలక్ష్యమపిభవేదితిప్రతిజ్ఞా తత్వాత్ప్రియత ఇతి. పిషమేపాదేసా
సగణాసలగాఃసగణలఘుగురవఃస్యం. యుజపాదేభౌభగణౌభాత్ భగణాత్ గు
రూవవగురుకాగురుద్వయంచయదిస్యస్వసహ్యూపచిత్రంనామవృత్తంభవతి. నన్వన
స్తరోదీరితలక్షణాజిత్యాదిసాఇంద్రవజ్రోపేంద్ర వజ్రయోరన్యోన్యమిత్రణేన పతు
ర్దశదాభిన్నానాంవృత్తానాంమధ్యేఅర్థసమవృత్తలక్షణవతీద్వేవృత్తై దశికతేతయో
రుపజాతిరితిసంజ్ఞాంవిధాయ అనంతరంఇత్థాకిరన్యా స్వసిమిశ్రితాస్వీత్యాదిసావీక
చ్ఛందోభవానాంభిన్నచ్ఛందోభవానాంవావృత్తానాంఅన్యోన్యమిత్రణేనాప్యరజా
త్రిసంజ్ఞాయాఆదివృత్తాన్తీ ఉపచిత్రస్యప్రథమతృతీయపాదయోః తిష్ఠుచ్ఛందోభవ
ః ౩౩ద్వాత్రింశదధికసప్తకతతమవృత్తత్వాత్- ద్వితీయచతుర్థపాదయోఃతిష్ఠుచ్ఛం
దోభవైర ౩౪కౌనచత్వారింశదధికచతుర్థతతమ వృత్తత్వాత్ ఉపజాతిత్వంసిద్ధ్య

భావ్రయ మోజగతంగురుణీచే, ద్యుజిచనజౌజ్య

ప్రథమంమాత్రాఛందస్విరాగ్దీగాలక్షణముక్తావ్రాజ్యే వణాఃచ్ఛందసి
ఉక్తాపిభృత్య త్కృతిపర్యంతం కలంకయానాం సమవృత్తానాం స్వరూపంలక్ష
ణంచప్రతిపాద్యఅనంతర మతిచ్ఛందసి ఉండకానాంకెపాంకెల్లత్యలక్షణాలపినిరూ
ప్య అర్థైష్టేవచ్ఛందస్సతావదధా సమవృత్తానికానిచనకథయతి. షడ్వింశతేఽథం
దస్య ప్రాక్తాన్యేవవృత్తాన్యన్యోన్యంమైశనాదధా సమవృత్తత్వంప్రాప్నువంతి పూ
ర్వాక్షరచ్ఛందస్థితానాంవీకచ్ఛందస్థితానాంవా విషమసమపాదతియాతావదే
కస్తి న్యౌత్తై ప్రవృత్తిరథా సమన్వితం ॥ భత్యేయమోజగతంగురుణీచే, ద్యుజిచ
నజౌజ్యయతౌదుగితమధ్యేతి॥ భత్యేయంభగణాత్రితయంబిజగతంవిషమపాదగం
విషమాఽయగి యున్మాఃమితిపర్యాయః - గురుణీగుణతరేచేత్యుజిచసమేపి

౯౪ సన్యాస్యాసే-వృక్షరత్నాకరే-చతుర్థాఽధ్యాయే-

తి-ఏవంఽనుతమధ్యాదీనాంఽధ్యాయపరిసమాప్తేర్విద్యమానానాంసమవృత్తానాముప
 బాతిత్వసిద్ధౌర్ధ్వకోయంచతుర్థాధ్యాయారంభఇతి-సత్యమ్. ఉక్తానామనుక్తానాం
 చపాదపాదత్రయమిత్రణేన ఆదాధాధాధాగే సచభిన్నానాం సర్వేషామపిచ
 త్తానాండపజాతిరితినామాన్యతస్సంజ్ఞాపరీసంగాదభిహితాతథాపడపచిత్రాదీనాం
 గణనిన్యాసవిశేషవతాంఽపృత్యానాంవిశేషసంజ్ఞాచాస్తీతి ప్రదశ్శయితుమస్యాధ్యా
 యిన్యారంభః- కించోపచిత్రాదీనివృత్తానిసర్వైర్గతవిభేః పరీయద్యంతే ఆన్యాని
 తుకతివయైరితిసూచయిషం - గాగ్యేగోపాలమిశ్రియమ్॥ అథచతుర్థేనాధ్యా
 యేనఅథా సమన్వతానిలక్ష్యంతే-సవాశాన్యతవృత్తలక్షణానిశ్లోకార్థకరూపాణి-
 తత్రాదాపుపచిత్రస్యలక్షణమాహ- విషమేయదీప్తిః దశ్శ్లోకార్థకపూర్వస్త్రిన్న
 త్తరస్త్రింశ్చసమానంలక్షణంఅవిశేషాత్-తత్రవిషమేపాదేయది-సాసలగాః- సగణ
 త్రియంలఘుగురుశ్చైత్రమేణభవంతి-యజియగైతుపాదే-భౌభాగ్ధరుకా - భగ
 నత్రయంగురుద్యయంచతదాడపచిత్రంనామవృత్తమ్॥ ౧॥ భక్తియమేజగతంగు
 రుకాచై-మృజచనజౌజయకాదుితమధ్యేతి॥భక్తయంభగణత్రయం-ఓజగతంఅయు
 క్తాదగతం-గురుకాగురూ-అయుక్తాదభవతశ్చేత్ - త్రయోభగణాద్వైగురూచె
 త్సర్పఃయజిపాదేనజౌసగణజగణౌజయకాస్వాధేకః జగణయగణౌచయదినజజ
 యుతౌదుితమధ్యా॥ ౧ ॥ విషమేయదిసౌపున

జగగో, భౌయుజిభాద్ధరు కావుపచిత్రమ్।

పాదేనజౌజయతౌనగణజగణౌజగణ యగణసహతౌచయది తదాదుితమధ్యా
 సామవృత్తంభవతి- అస్యాయమధఃప్రథమత్పతీయాపాదౌభగణత్రయగురుద్య
 యాత్తకా-ద్వితీయచతుర్థాపాదౌనగణజగణద్యయయగణరూపాచేతి-అస్త్రిన్న
 ధ్యామేపాదద్వయేన లక్షణనిరూపణం అథాసమత్వందశ్శయితుమ్-ఇదమధా
 మేవలక్ష్యమపి-అత్రవిషమపాదౌ - తయోపూర్వః త్రిష్టభిధాధకవృత్తలక్షణం
 కాదశాక్షరః - ఉత్తరఃజగత్యాంభందసీ అభినవతామరసలక్షణో ద్వాదశాక్ష
 రశ్చ- ఏవంపూర్వోత్తరచ్ఛందస్త్రితయోవిశేషమపాదత్యమ్॥ ఉదాహరణమ్ ॥
 తత్రతమాజగతం కురునాథం , వలరిప్రజోభుజగోపమదాహుః । ఆపమదారు
 పితర్గృప్తనాసా,దిశమభిలామగమద్దుితమధ్యా॥ కురునాథందుర్యోధనం - దు
 తమధ్యా-శీఘ్రీగావలగ్నా॥ ౧ ॥ విషమేయది సౌపునజగగో, భౌయుజిభా
 ధ్ధరుకావుపచిత్రమితి॥విషమేపీజైప్రసమత్పతీయేచపాదేసాసగణౌపునః తదనంత
 రంజగగోజగణోగురుద్యయంచయజిసమేద్వితీయేచరుధేచపాదే భౌభాగ్ధరు
 కార్భగణత్రయంగురూదయదీతదుపచిత్రంనామవృత్తం. అత్రసమపాదౌ-ద్వయో
 రశ్యేకాదశవణాత్వాత్. త్రిష్టుచ్ఛందసీ అద్యగ్గపాదః. ౩౪౮ అష్టవత్సారిం
 శదుత్తరత్రిశతతమంవృత్తం-ద్వితీయఃపాదః ౪౩౯ ఏకోనచత్వారింశ్ దధికచతు

యగః కాయదిస్మరిత్యభిః తహిః ప్రతమ ధ్యానామవృత్తంభవతి॥౨॥ సయ్యగంసగు
రూపిష మేదే,ద్బువిహవెగవతియబిభౌగాపి॥ఇహవిష మేపాదేసయ్యగంసగుణద్వ
యంసగురూసగుణగురూచయజిపాదేదౌభగఃకౌభః భగణశ్చగోగురూచయదిత
హిఃనామ్నావెగవతిస్యాత్॥౩॥ ఓజేయదితోఒరగురుశ్చేత్సాక్షోగ్బదవిరాడ్భవెద
నోజేఇతి । ఓజేపాదేతంతగణశ్చపరఃగణరగణోచగురుశ్చ- అజోజేసమేపాదే
హ్నామగుణసగణోజ్ఞోజగణగురూగ్గురుశ్చయదితహిఃప్రదవిరాడ్నామవృత్తంభ
వతి॥౪॥అసమేసజౌగురుయక్తా, కేతుమతీసమేభరసగాగిఇతి॥అసమేపాదేసజౌ
సగణజిగణోసగురుయక్తాసగణగురుభ్యాంయతో-శమేపాదేభరసగాఃభగణరగ
ణసగణగురువశ్చగంపుసగురుశ్చయదితహిఃకేతుమతీనామవృత్తంస్యాత్॥౫॥ వి

౨ || సయగౌత్యగురూవిషమేచే, ద్భావిహ

వెగవతీయుజిభాద్దా॥ ౩॥ ఓనైతపరాజరాగురు

శ్రీశ్రీశ్రీగృహవిరాడ్య వేదనోజే॥ర॥ అసమే

సజౌ సగురుయక్తౌ, కేతుమతీసమేభరనగాః॥౫॥

శ్లోతమంపుత్రంచభవతి- ఎవంఏకచ్చందస్సీతయోస్సుమపాదతా || ౬ || లిఖి
తానపరాన్నిహాయభూపాక , దాణసుతారుచిరానుపచిత్రమ్ | అనిరుద్ధమసౌవి
లోక్యకాంశం , ప్రీతిమవాపపరాంబలజాతీ | ఉపచిత్రం ఆతేభ్యే || ౭ || స
యుగాత్సగురూ విషమేచ , ద్భూనిహనేగవతీ యజబద్ధావితి||విషమేపా దెస
యుగాత్ సగణద్వయాత్పరం సగురూసగణగురూ-సగణత్రయంగురుశ్చ- ఇహ
వృత్తెయజి పాదభౌభాద్గౌ-భగణాభగణాద్గురూ - భగణత్రయంగురుద్వయం
చచేత్ తేగవతీనామపుత్రం- ఆత్రదశైకాదశాక్షరాపాదౌవిషక్షాతయోరాద్యః
పంక్తాకిమపిపుత్రం-ద్వితీయస్త్రిష్టుభిసోధకవృత్తమ్||ఉ||స్పవతే భవతస్తురగాణా,
ఘావలిరంశమతోపిచ తేజః | రజసాంనిచయైర్గ పరిభూతం , సమ్ప్రీతి తే
గవతీ తువిభక్తై || ౩ || ఓజితపరా పరాగురుశ్చై | వైన్ద్యైర్గృద్రవిరాడ్భ
వేదనోజఇతిఓజివిషమేపాదతపరాతగణాదుత్రరాజరాజగణగురుశ్చ-తజ
రగణగురుశ్చ - అనోజేసమేమసజాగణగురుద్వయంచచేత్విరాద్వృత్తం భవే
త్భద్రదిసమ్బద్ధిః - ఆత్రాపి పూర్వ వద్విషమ పాదౌ||ఉ|| ఆదౌపక్యతే
మహాస్సగ్జై, తస్మాదావిరభూదహచ్చియాతా | తస్మాద్గగనాది భూతస్స
ష్టీ , సైవాంభద్రవిరాడభూత్స మష్టిః || భద్రేతిశిష్య సమ్బద్ధిః || ౪ || ఆ
సమేసజౌ సగురుయుక్తా | కేతుమతీ సమేభరన గాగఇతి||అసమేఅయుక్తేపా
దెసజసాగణాగురుశ్చ- సమేభరనాగణాగురుద్వయంచయదితద్వృత్తంకేతుమ
తీనామ - పూర్వవద్విషమపాదౌ||ఉ|| అథసాచమూస్తరుణిపీరా , కేతుమతీమ
పీఠకలిత కమ్పామ్ | వ్యదధాద్ర జోభిరపిశూమై , భాను మతిర్గ్రహాం

౯౬ సవ్యాఖ్యానే - వృత్తరత్నాకరే- చతుర్థాఽధ్యాయే.

విషమేనసజాగురుస్సమే, సభరాలోభగురువియోగినీతి॥ విషమేపాదేనగణద్వయం
జగణఃగురుశ్చ సమేపాదేనగణభగణసగణాశ్చైవ॥ లఘుశ్చఅథఅసంతరంగురుశ్చ
యదితపావియోగినీనామవృత్తంభవతి-ఇదంప్రక్షేప్తం అస్యయద్యపి వైతాళీ య
త్సంవక్తుంశక్యంతథాప్యత్రగణవిన్యాసనియమేద్యశ్చతైవైతాళీయేతునేతిభేదో వి
ద్యతే॥ ౬॥ ఆఖ్యానికాతాజగురూగఁజే జతావనోజేజగురూగురుశ్చేదితి॥ ఓజేవిషమేత
తగణోఽగురూజగణగురూగఃగురుశ్చ- అనోజేజతాజగణతగణోఽగురూ జగణగు
రూపునగురుశ్చచేత ఆఖ్యానికానామవృత్తంస్యాత్॥ ౭॥ ఇతాజగోవిషమసమే
స్యా, త్రాజ్ఞాగ ఏమా విపరీత పూర్వేతి ॥ విపరీత శబ్దః పూర్వో యస్యా

విషమేనసజా గురుస్సమే, సభరాలోభ గురు

వియోగినీతి॥ ౬॥, ఆఖ్యానికాతాజగురూగఁ

జే, జతావనోజేజగురూగురుశ్చేత్॥ ౭॥, జతా

జగోవిషమేనసమే స్యా, త్రాజ్ఞాగ ఏమా విపరీత

విగతవీర్యామ్॥ కేతుమతీధ్వజినీ॥ ౫ ॥ విషమేనసజాగురుస్సమే, సభరాలోభగురు
వియోగినీతి॥ అయ్యగై నసజాగణాగురుశ్చ- సమేసభరాగణాలఘుగురూచయది
సావియోగినీ - ప్రక్షేప్తమిదంఅన్యైవలక్షణస్యఉత్తరత్రచంపకమాలికేతి వత్స్య
మాణత్యాత్ ॥ ౬ ॥ సముదీత్యకృత్తోదయంశనై, విశవాశామస్తథాణిపీడితా।
ఉచితైవతవత్తుయిష్ణుతే, త్వవదత్కపివిధుంవియోగినీ॥ వియోగినీవిరహాణీ ॥ ౬ ॥
ఆఖ్యానికాతాజగురూగఁజే । జతావనోజేజగురూగురుశ్చేదితి ॥ ఓజేవిషమేత
తజాగణాగురుద్వయంయదిఅనోజేసమేజతజాగణాగురుద్వయంచచేత్ - ప్రథమ
త్పతీయాపాదౌ ఇంద్రవజ్రాయాః ద్వితీయచతుర్థౌ ఉపేంద్రవజ్రాయాశ్చ
యదిస్యాతామితిభావః॥ ఆఖ్యానికావృత్తం - ఏవంపాదనియమాధావేడపజాతిరితి
వివేకః॥ అత్రైకాదశాక్షరాసమపాదౌ ॥ ౬ ॥ ఆకణ్యైరామస్సవ్యకధాంవనో
జ్ఞామ్, మహాషిక్షుప్తాంతసయాభిగీతాం । ఆఖ్యానికాంలక్షణమాబధామ, చ
రాగతేయంపురతస్థితే ॥ మహాషిక్షుప్తాం వాల్మీకివిరచితాం - ఆఖ్యానికాం
ఇతిహాసంక్లిరామాయణం-పరాగతాతీతాపురేతిపాపారః॥ ౭ ॥ జతాజగోగో
విషమేనసమేస్యా, త్రాజ్ఞాగ ఏమావిపరీతపూర్వేతి॥ విషమేనసజాగణాగురూఉపేంద్ర
వజ్రా- సమేతతజాగణాగురూఇంద్రవజ్రాయదినిమయేనభవేతాంఏమావిపరీత
పూర్వావిపరీతాఖ్యానికైత్యర్థః ॥ ౬ ॥ కధాం సమాకణ్యై తదామూరా
రే, రాఖ్యానికాంతాంవిపరీతపూర్వామ్ ॥ సురషిణోక్తాం సమకోపయక్తృ
ప్రకృతబోధే ॥ కాళిదాసః ॥ ఆఖ్యానికాస్యాత్ప్రకటికృతార్థే, యదింద్రవ
జ్రాయచరణగ్లపురస్తాత్ । ఉపేంద్రవజ్రాచరణాస్త్రయోశ్చేష్టమనీషిణోక్తావిపరీత

సౌవిపరితపూవాః ఏమాఽభ్యానికావిపరితాభ్యానికేత్యధః॥ ౮ ॥ సయంగాత్స
 లఘూవిషమేగురు । యుజినభౌచభరౌహరిణ్లుతా॥ విషమేసయంగాత్ సగ
 ణద్వయాత్పరంసలఘూసగణలఘూగురుశ్చ-యుజిపాదేనగణ భగణౌభగణరగ
 ణౌచయదితపి-హరిణ్లుతానామవృత్తంభవతి॥ అయుజినసరలాగురుస్సమేత
 దపరవక్త్రమిదంసజౌజరావతి॥ అయుజిపాదేనగణద్వయరగణలఘవఃగురుశ్చ- స
 మేపాదేనగణజగణౌజగణరగణౌచయత్రతదిదంతపరవక్త్రీన్నామవృత్తం భవతి-
 అస్యాపివైతాళీయతః గణవిన్యాసనియమవత్తయాభేదః॥ ౧౦॥ అయుజినయుగరేఫ
 తోయకారౌయుజిచసజౌజరగాశ్చపుష్పితాగ్రేతి॥ అయుజిపాదేనగణద్వయంచ
 రెఫారగణశ్చసయుగరేఫౌతాభ్యాంతసేత్ సయుగరేఫతః పరంయకారః యగణః
 ససరయగణః - యుజిసమేపాదేనజౌసగణజగణౌచజరగాః జగణరగణౌగురు

పూవాః॥ ౮॥, సయంగాంసలఘూవిషమేగురు, ర్యు

జినభౌచభరౌహరిణ్లుతా॥ అయుజితునసరాలగౌ

సమేతదపరవక్త్రమిదంసజౌజరా॥ ౧౦॥ అయు

ప్రహ్లాదఽసీద్ధిరమాయయైవ ॥ ౮ ॥ సయంగాంసలఘూవిషమేగురు । ర్యుజినభౌచ
 భరౌహరిణ్లుతేతి॥ విషమేసగణత్రేయంలఘూగురు - సమేసభభరౌగణాయద్వి
 హరిణ్లుతావృత్తమ్-కాదశద్వాదశాక్షరౌపాదౌ-తయోద్విఽతీయోద్వితవిలం
 చితవృత్తం॥ ౬॥ తనయైనకథంతరశేక్షణే, ప్రసవకౌమళకాంతిమతామమ । విష
 మాశ్చకునావసభూమయగ్గ , పరిగతాస్సురహౌహరిణ్లుతాః ॥ మృగీంపగీతి
 త్రీస్తహరిణౌక్తిఃప్రసవకౌమళాపుష్పమృదుళౌ - కునాపరిగతాః కథంహరిణ్లు
 తాఃమృగప్లవనాహౌస్సురీరిత్యన్వయః॥ అయుజితునసరాలగౌసమే । తదప
 రవక్త్రమిదంసజౌజరావతి॥ అయుజివిషమేపాదేనగణద్వయం రగణౌలఘూగురు
 చ- సమేతునగణౌజగణద్వయంరగణశ్చయదితత్ అపరవక్త్రీన్నామవృత్తమ్॥ ౬॥
 పగిధమకవదనం దహేత్యధో, తదపరవక్త్రమిదం జహీతితం । ముఖమపిపునర
 న్యదాగ్రిహ, త్వరితక మిత్యవదత్కపిరిభాః ॥ కపింహనూమంతంతిభాఃరావ
 జన్య॥ ౧౦॥ అయుజినయుగరేఫతోయకారౌ । యుజిచసజౌజరగాశ్చ పుష్పితా
 గ్రేతి॥ అయుజివిషమే ససరయగణాయజి సమేతునజరగణాగురు శ్చపుష్పితా
 గ్రి- ద్వాదశత్రయోదశాక్షరౌపాదౌ ॥ ౬ ॥ అథసమురజిదన్వితగ్రిప్రియాశ్చ
 శ్చ , పగిధమాక్షర మాద్యత్వక్త్యయో, ద్వి-తవిశంబిత కన్యచపాదయోః ।
 అపిచెన్నతదాకమలెక్షణే, భవతిసుందరిసాహరిణ్లుతా-

౯౮ సవ్యాఖ్యానే-వృత్తరత్నాకరే చతుర్థాఽధ్యాయే.

శ్చేయదితహే-పుష్పితాగ్రా నామవృత్తమ్-బౌపచ్చం దసీకస్యాస్యచ వృత్తస్యగ
ణనియమేనభేదః (గాగ్యః || అయజనయగేతి || అయజసా దే సగణద్వయంరగ
ణోయగణశ్చేయజతసగణో జగణద్వయంరగణోగురుశ్చతద్వృత్తంపుష్పితాగ్రా
నామ, తదేవమస్మిన్నధ్యాయేదశవృత్తాన్యక్రాని । ఇహనుక్తాన్య పృథక్సమవృ
త్తానియధాప్రయోగం ద్రష్టవ్యాని-తత్రవరాహమిహిరణ - రజగావిషమేసాదేస
మేతుజరగాఇత్యేవంపంకించద్వృత్తం ప్రియుక్తం || స్లో || కూరసంయు
తశ్శశీ । స్వరాంత్యమృత్యులగ్నగః॥ కంటకాద్భూషామృతై । రవీషీతశ్చమృత్యుద
ఇతి - ఏవమన్యదపి॥ ౧ || ఉక్తవృత్తయోఽథేదమాహ || వదంత్యపరవక్త్రా
ఖ్యంవై తాళీయంవిపశ్చితః । పుష్పితాగ్రాభిధంకేచి చౌపచ్చందసీకతధేతి॥ అ
స్యాయమథః-ద్విత్వీయాధ్యాయేదశితయోఽషడ్విషమేష్టాసమేకలాః॥ పర్యంతే
ర్యోతధైవశేషం॥ ఇత్యనయోవృత్తయోః అపరవక్త్రమితిచ పుష్పితాగ్రాగిచ
నామసీభవతః- ఎతచ్చతుర్థాఽధ్యాయోక్తయోః-అయజనసరలా॥అయజనయగ
రేఫతః॥ ఇత్యనయోవృత్తయోఃవై తాళీయమితిచ-బౌపచ్చందసీకమితిచనామసీభ
వతఇత్యేవంసంజ్ఞావ్యత్యాసంకేచిద్విపశ్చితఃఅంగీకువంఠీతి॥ గాగ్యః॥ అధాత్ర
వృత్తసద్భూరప్రదశ్శానాథకమాహ॥ వదంత్యపరేతి॥ విపాజ్ఞానంతచ్చిన్వంతీతివిప
శ్చితఃవిద్వాంసః తెఱపరవక్త్రాఖ్యం వృత్తంవై తాళీయందంతి- వై తాళీయేఅంత
రూతంవదంతీత్యథః తథాఏవంపుష్పితాగ్రాభిధంవృత్తం బౌపచ్చందసీకైస్త
థూకతంవదంతి-ప్రదశ్శానంఏతదస్యేషామపివృత్తసద్భూరాణామ్-తథాహి - భ
ద్రవిరాట్ వసంతమాలికాచ బౌపచ్చందసీకైస్తథూకతై - వై తాళీయేచ-మృ
కమాలికా-అపరాంతికాయాంరధోద్ధతై-తథారచనావిశేషాత్ - ఉపగీత్యాంవ
క్త్రచపలావక్త్రవిపరీతపథ్యావక్త్రాణాంఅంతథాకవః-తత్రవక్త్రస్యాంతథాక
వస్తావదస్తాభిదశికాతః॥ ఇహసూచితమాత్రాణాం । అధానాంసూరిభిర్గృహ
జైః॥ఉపగీతిరియంవక్త్రే॥నిత్యంధైయాదభిజ్ఞానమ్॥ ఇతి. చపలావక్త్రస్యయ

జినయుగరెఫతోయాకారో,యజిచనజౌజరగా

శ్చపుష్పితాగ్రా॥ ౧౧॥ వదంత్యపరవక్త్రాఖ్యం

వైతాళీయం విపశ్చితః, పుష్పితాగ్రాభిధంకే

మకదన మదాన్విత గాత్రమంధరాభిః । ఉపవసమభిగమ్యపుష్పితాగ్రాం, సు
లలితమాపరసాలవృక్షవాటీమ్॥మంధరాభిఃమందగామినీభిః-సులలితంఅతిసుందరం॥
౧౧॥ వదంత్యపరవక్త్రాఖ్యంవై తాళీయంవిపశ్చితఇతి॥ వడ్విషమేష్టావితిలక్షణయో
గాత్వైతాళీయ విశేషఇతిఅపరవక్త్రాఖ్యం విపశ్చితౌవదంతి॥ పుష్పితాగ్రాభిధం

థా|| గోపాలమిత్రరచితే| వ్యాఖ్యానజ్ఞానదీపాభ్యుపేద్యం హస్తమఖిలం ! వృత్తా
నాంసూరిభిస్సమ్యక్|| ఇతి-విపరీతపథ్యావక్త్రస్యయథా-వేదాధఃతత్త్వవేదిని| గా
ర్గ్యేగోపాలమిత్రైః|| కార్యానైవకదాచన| ధితైస్సర్వాధికైఃసూయా || ఇతి
ఏవమస్యేపివృత్తసంకూరాయథాయోగమనుసంధేయాః|| ౧౨|| స్యాదయుగ్మకైరజౌ
రజౌసమేతు| జరాజరాగురుర్యదాపరావతీయమితి|| అయుగ్మకైపాదైరజౌరజగణజ
ణాపునశ్చరజౌగణా- సమేపాదేతురౌజగణరగణాపునశ్చరౌగణౌగురుశ్చయ
దాతదాఇయంపరావతీనామవృత్తంభవతి. జరాజరాగురుల్లపరాయవాన్తతీయమితి
కైవత్ పరంతి-తదాఇయంయవాత్యవశబ్దాత్ పరాదేత్రరామతీభవతియవమతీనామ
స్యాదిత్యర్థః-అతేదమనుసంధేయమేయవమతీత్యజ్ఞానోక్తైరజరగణగురుమల్లత్యమ
ప్యేతదేవనస్యాత్ అతశ్చయవాత్పరామతీతి - ప్రకృతిప్రేత్యయయోధేఃదేనఉక్తై

చిదౌపచ్ఛందసికంతథా|| ౧౨|| విషమేససజాగురూ

సమేచే, త్సభరాయశ్చవసంతమాలికాస్యాత్ || ౧౩||

విషమేససజాగురుస్సమే, సభరాశ్చ మ్మకమాలి

కాలగౌ|| ౧౪|| స్యాదయుగ్మకైరజౌరిజౌసమేతు, జ

కవిదౌపచ్ఛందసికంతథేతి|| పర్యంతైర్యామితిలక్షణయోగాదితిథావః || ౧౨ || వి
షమేససజాగురూసమేచేత్సభరాయశ్చవసంతమాలికాస్యాత్-ఇతి|| ఆయుజిసగ
ణాజగణౌగురుద్వయం-సమేతుసభరయగణాశ్చచేద్వసంతమాలికా- ఏకాదశద్వా
దశాక్షరాపాదౌ || ఉ || మధురామధుపావళికదంఢైః, కలకంఠీకలకూజతాభి
రామా|| వకుళదుర్మమవాటికాతదానీం, ప్రచకాశేతువసంతమాలికాసా|| మధు
పావళికదంఢైఃభృంగపక్షిగమూషేః || ౧౩ || విషమేససజాగురుస్సమేసభ
రాశ్చమ్మకమాలికాలగామితి|| విషమేసగణద్వయంజగణౌగురుశ్చ- సమేతుసభరగ
ణాలఘుగురుచయది చంపకమాలికావృత్తమ్ - దశై కాదశాక్షరాపాదౌ|| ఉ||
ప్రణమోమిహరిప్రియాంసదా, పరిపూర్ణేందుగమాననామ్మబామ్| మణిజాలమనోజ్ఞ
భూషణాం, విలసచ్ఛంపకమాలికాప్రథామ్|| ౧౪|| స్యాదయుగ్మకైరజౌరిజౌసమే
తు జరాజరాగురుర్యదాపరావతీయమితి|| అయుగ్మకైవిషమేపాదైరజౌరజౌరజర
జగణాః-సమేతుపాదేతురౌజరజరగణౌగురుశ్చ యదితహి-పరావతీనామవృ
త్తంస్యాత్, ఆద్యతృతీయపాదయోఃప్రథమతృతీయారగణౌ- ద్వితీయచతుర్థౌఒగ
ణౌ-ద్వితీయచతుర్థపాదయోఃప్రథమతృతీయాజగణౌద్వితీయచతుర్థౌఒరగణామి
థావఃద్వాదశక్షరయోదశాక్షరాపాదౌ|| ఉ || మాధవోచచాగమత్కృతంభవతి, పు

౧౦౦ సవ్యాఖ్యానే-వృత్తరత్నాకరే-చతుర్థాఽధ్యాయే-

రససుకూలత్వాన్నదుష్కృతి-ఏకేనైవవాక్యేనలక్ష్యలక్షణయోరుక్తైర్ తిదుష్కరత్వాత్-
 త-ఎవమన్యత్రాప్యేవవిధాక్తిమనిర్వాహ్యమ్॥౧౩॥* ఇతిశ్రీమత్కవిశాదూతేన
 శ్రీనాథేనవిరచితాయామధీశోధిన్యభిఖ్యాయామ్ వృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యాయామ్
 చతుర్థోఽధ్యాయః.

రాజరాగరు యదాపరావతీయమ్॥ ౧౪ ॥

*ఇతిశ్రీకేదారకృతేవృత్తరత్నాకరేచతుర్థోఽ

ధ్యాయః.

*

రామయానవాచితల్లప్రసూనపాణః । తన్నుఖాంబుజంకదాన్వహంపిపామి,పరా
 వతీత్వయావ్యహంసఖిహకార్యే॥పరావతీపరాధీనా॥౧౪॥* ఇతిశ్రీనారాయణపు
 రోహితవిరచితమణినిధిసమాఖ్యానెవృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యానచతుర్థోఽధ్యాయః.

శ్రీలక్ష్మీనరసింహాయనమః.

సవ్యాఖ్యానైవృత్తరత్నాకరే పంచమోధ్యాయః,

విషమవృత్తేపదచతుర్థాధ్యాయప్రకరణం.

అథవిషమవృత్తానాంలక్షణముచ్యతే॥ *॥ ముఖానాదోష్టభివఃకైః॥ ప
రేస్తాన్తకరాలయైర్గక్రమాద్వృద్ధాః॥ సతతంయస్యవిచిత్రైః॥ గపాదైఃపుష్పసౌ
న్దర్యమ్॥ తదుదితమమలమతిభిర్గపదచతుర్థాధ్యాయైవృత్తమితి॥ యస్యవృత్తస్య
ముఖపాదఃప్రథమపాదఃఅష్టభిర్వృద్ధైర్యుక్తోభవతిఅస్తాత ప్రథమపాదాత్ పర
పాదాద్విత్తియత్పతీయచతుర్థాః మకరాలయైః సముద్రైఃశ్చతుర్భిర్వృద్ధైఃక్రమాత్
పర్యాయేణవృద్ధాఃవధిఃతాభవంతిద్విత్తియఃపాదోద్వాదశాత్రురఃతృత్తియఃషోడశా
త్రురఃచతుర్థోవింశత్యత్రురఃతైఃవిచిత్రైఃపాదైఃసతతంనిత్యంసమున్నసౌందర్యంప్రా
ప్తసౌకుమార్యంతత్వృత్తంఅమలమతిభిఃపండితైఃపదచతుర్థాధ్యాయభేదం ఉచితం
వృత్తంఉక్తమ్-తదభిహితమమలధీభిరితికేచిత్పరంతి(గాగ్యం॥ అథపంచమోధ్యాయ
యేనవిషమవృత్తానిలక్ష్యంకే-అత్రసర్వాణిలక్షణాని శ్లోకరూపాణిత్రపద చతుర్థా
ర్థానియాలక్షణమాహ॥ముఖపాదఇతి॥ముఖపాదఃప్రథమఃపాదఃసాష్టాత్రురః పరస్తా
తయైత్రయఃపాదానైమకరాలయైఃచతుభిఃఅత్యైఃక్రమాత్సృద్ధైఃభవంతి-తథా
చద్వాదశాత్రురోద్విత్తియఃపాదఃషోడశాత్రురస్తృత్తియఃవింశత్యత్రురశ్చతుర్థాధ్యాయవి

ముఖపాదోష్టభిర్వృద్ధైః, పరస్తాన్తకరా

లయైర్గక్రమాద్వృద్ధైఃసతతంయస్యవిచిత్రైః

పాదైస్సంపన్నం సౌందర్యం, తదుదితమమల

అథవిషమవృత్తానాంపాదచతుష్టయేపిభదాత్ శ్లోకేనలక్షణం కథయతిభిన్న
చ్చందస్సీతానాంవృత్తానామేకస్త్రికపద్యైఃప్రవృత్తివిషమవృత్తత్వం - పరస్పర
సాదృశ్యహానిరితియావత్॥ముఖపాదోష్టభివఃకైఃరితి॥ ముఖపాదఃప్రథమఃపాదః
అష్టభిఃపరస్తాదుత్తరత్రయకరాలయైశ్చతుభిఃక్రమాద్వృద్ధైరధికైవఃకైః ద్వి
త్తియోద్వాదశభిఃతృత్తియఃషోడశభిఃచతుర్థోవింశత్యాయస్యభవతితత్పదచతుర్థా
ధ్యాయమిత్యథఃపదేషుపాదేషుచత్వారోవశాఃఉద్భవం ఉపర్యుపరిభవంతిత
థాభేదత్యమ్ ॥ ఉదాహరణం ॥ అథధమకగ్లకృతేపాదైః । ప్రపోదానతిమూస
త్యైర్గపరంయుక్తః ॥ క్రమశోయాతినరాణాం గుణైస్తైతాదివైగుణ్యాత్ । పద
విరచిమిహుకతౌపద చతుర్థాధ్యాయం గతగ్లప్రాయః ॥ కృతేఅద్యయంగే, క్రమ

౧౦౨ సవ్యాఖ్యానే స్పృతృత్వాకరే-పంచమాధ్యాయే.

చిత్రైఃపాదైః యస్యశతత సాంవర్ణ్యం సంపన్నతద్వృత్తంతమలధీభిః పదచతు
 రూధ్వాభేధమభిహితమ్, ౧ ॥ ప్రథమముదితవృత్తైః పిరచితవిషమచరణభాజి ॥
 సకలలఘునిగురుయుగళనిధనతా ॥ విద్యతరుచిరపదవితతియిరితిభవతిషిడభి ॥
 విషమాఅస్యన్యానమానలక్షణాశ్చ తేచరణాశ్చేతివిషమచరణాః పిరచితానైచ్చతేవి
 షమచరణాశ్చేతివిరచితవిషమచరణాః తాత్కాలభవతివిషమచరణభాక్తస్త్రిక్-ప్రథ
 మముదితవృత్తైః ప్రథమంపూర్వంఉదితేకధితేవృత్తైః పదచతురూధ్వైః సకలలఘునిస
 ర్వలఘుమతిచగురుయుగళనిధనగురుయుగళంగుర్వక్షరద్వయంనిధనంతపసానంయ
 స్పృతృత్తస్త్రింశ్చసతిరుచిరపదవితతిశ్చయతిః సర్వపాదాంతయతిశ్చరుచిరపదవితతియ
 తీవిద్యతరుచిరపదవితతియతీయేవవిషమవృత్తవిశేషాసః విద్యతరుచిరపదవితతియ
 తిఃఆజాతశబ్దయన్త్రంపీఠఃఆపీఠఃఇతినామ్నాభవతి-అనేనైతత్తత్త్రంభవతియస్యవృ
 త్తవిశేషస్యప్రథమపాదేఆదితత్త్వద్గుణవఃఅనంతరంద్వైగురూచద్వితియేపాదవశ
 లఘువఃద్వైగురూచత్వతియేపాదేచతువశలఘువఃగురుద్వయంచ చతుధేః పాదే
 ఆష్టాదశేచతుద్వైచగురూచసర్వపాదానామంతేమయతినియమశ్చసతిహింసా
 మభవతి-పదచతురూర్ధ్వస్యవర్ణ్యసంఖ్యానియమవివసగురులఘునియమఃఆపీఠస్యతు
 వర్ణ్యసంఖ్యానియమశ్చగురులఘునియమశ్చేత్యనయోధేః, గురుకయుగళనిధన
 హకలితతా ॥ విద్యతలశితపదవితతియతిరితిభవతిషిడభి-చిత్వతంతి-తదాగురుకయు
 గళనిధనభిహితేషాపాదానాల్లక్ష్యవశాచ్చచతురాంపాదానామంతిహింద్వైగు
 రూచినాలవశిష్టాస్సర్వేవర్ణ్యలఘువస్సుగ్రితిగివ్యతిభివ్యాభ్యేయమ్ (గాగ్య ॥ అధా
 స్యలక్షణవిశేషాన్నామవిశేషమాహ ॥ ప్రథమముదితేతి ॥ పిరచితవిషమాక్షరచరణభా
 జిప్రథమముదితేపదచతురూధ్వైః పృత్యైదిసకలలఘుత్వం గురుయుగళనిధ
 నభాక్తవ్యంభవతిగురుయుగళంపాదాంతభాకయస్యతత్గురుకయుగళనిధనభా
 క్తభావప్రతిపాదమంతిమాక్షరద్వయవ్యతిరిక్తానిసర్వాణి- లఘూనీత్యక్తంభవతి-

మతిభిర్నిపదచతు రూధ్వాభిధంవృత్తమ్ ॥

౧ ॥ ప్రథమముదితవృత్తైః , పిరచితవిష

మచరణభాజి । సకలలఘుని గురుయుగ

ళనిధన యుక్తైః , విద్యత రుచిరపదవిత

శఃయథాసంఖ్యం-త్రేతాత్వగ్నిత్రయయుగేపదవిరతింపాదన్యాసేవిరామం-పదేష్యం
 ఫ్నిమచతుర్భ్యైః పూర్వభ్యైః ॥ ౧ ॥ పృథమమితి ॥ ఉదితవృత్తైఃపూర్వ
 క్తపదచతురూధ్వైఃగురుయుగళనిధనపాదానామంతేయన్త్రంసహితం యస్యత
 స్త్రిక్-సకలలఘునిపరిశిష్టసవశలఘుకేచ సతిఇహప్రకరణే పీడానామవృత్తంభవ
 తి-అత్రసవేశాలఘువః అంతేద్వైగురూచేతివిశేషః ॥ ౬ ॥ సకలమనుజమిత్రే,
 సుధియసతతదురితకకతుః ॥ శతధియశహభవంధితికిలచావతే, ప్రసరపియమస

తద్వృత్తం వితతరుచిరపదవితియతిపీడా నామభవతి॥౨॥ ప్రథమమితరచరణసము
త్థం॥ శ్రయతిజగతిలక్ష్య॥ ఇతరదితరజనితమపియదితరీయం॥ చరణయుగళకమనికృత
మపరమితికలికాస్యాత్ ఇతి॥ ప్రథమంతురీయంచరణంతురీయశబ్దస్యచత్వర్థపర్యాయ
త్వాత్ శ్లోకస్యచతుర్థాంశస్యపాదత్వేనపరిభాషితత్వాద్విత్వీయమితిపాదాభిప్రాయే
యేనాక్తం-చతురేభ్యైతే పూరణార్థేనప్రత్యయఃచకారలోపశ్చయదుక్తం-చ
తురశ్చయతావాద్యక్షిరలోపశ్చేతి-తత్ ప్రథమంతురీయంప్రథమచరణంఇతరచరణ
సముత్థంపదచతురూధ్వస్యద్వితీయపాదజాత లక్ష్యలక్షణంశ్రయతిఇతరత్ ద్వితీయ
చరణంఇతరజనితంప్రథమపాదభవంలక్ష్యశ్రయతి-అపిఆపరం చరణయుగళం తృతీ
యచతురేపాదద్వయంఅవికృతంఅన్యథాఅకృతంపదచతురూధ్వోక్త వణాస
జ్ఞాకమపియదిభవతితపి-కాజగతికలికానామవృత్తంప్రసంధంస్యాత్-ఏతదుక్తంభవ
తకలికాయాఃప్రథమపాదోద్వాచశాక్షరఃద్వితీయోఽష్టాక్షరఃతృతీయ షోడశాక్ష
రఃచతుర్థోఽవింశత్యక్షరఇతి-అత్రాపిసర్వపాదానామంతిమాద్యోపచోఽగురూల
స్యేలఘవఇతిలక్ష్యవశాన్నిశ్చేతవ్యమ్(గాగ్య॥అథానైవవృత్తస్యపాదద్వయ వ్య
త్యాసాద్వృత్తాంతరాణ్యాహ॥ప్రథమమితరేతి॥ ప్రథమంచరణంఇతరచరణసము
త్థం లక్ష్యశ్రయతియదిఇతరశబ్దేనద్వితీయముచ్యతేమతఃకోర్ధ్వంచరణయుగళమిత్వ
పసంహారాత్ తత్రద్వితీయస్యైవప్రథమేతరత్వాత్-తదయమథః ప్రథమపాదో
ద్వితీయచరణభవంలక్ష్యప్రతి పద్యతెఇతరత్ ద్వితీయమపిఇతరఃప్రథమభవం
క్ష్యభజతిఏవంపూర్వం చరణంయుగళకం వికృతంభవతి ఆపరంతుచరణ యుగ
ళకంఅవికృతంయదిభవతి సాకలికానామ॥ ౩ ॥ ముఖచరణగతమనుభవతి తృ
త్తియోద్విగురుయతసకలచరణంతా ॥ చరణఇహపిలక్ష్య ॥ ప్రకృతమపరమ
ఖిలమపియదిభవతిలవలీసాఇతి ॥ తృతీయశ్చరణో ముఖచరణగతంపద చతురూ

శ్రయతిరీహభవతిపీడా ॥ ౨ ॥ ప్రథమమి
తరచరణసముత్థం, శ్రయతి జగతి లక్ష్య
ఇతరదితరగదితమపియదిభవతే, చరణయు
గళకమవికృతమపరమితికలికాసా॥౩॥ ము
ఖచరణగతమనుభవతిచక్రతీయం, ద్విగురు

దన భువి వివిధ విరచితపీడా ॥ ౨ ॥ ప్రథమ మితరేతి ॥ అత్రత్రిభేదపాదైర్
పూర్వాధ్వస్యలక్షణం - ప్రథమద్వితీయయోవినిమయే కలికానామ॥౬॥ మల
యరుచిరశిఖరసుజన్తా-మరుదయమతిచాలః ॥ సరసికమలమధుదృఢ మతి పరిపీతం
వమతితదఖిలమభి పతతిచసపదికలికాస్తాః॥౩॥ముఖచరణేతి ॥ అత్రప్రథమపా
దలక్షణంతృత్తియ- తృతీయపాదలక్షణంప్రథమే - అన్యత్సర్వంకీషేణయదీ అప

భ్యోఽస్యప్రథమపాదస్థలత్తు అనుభవతిభజతిహచరణేప్రకృతం లత్తుప్రస్తుతం ల
 త్తణం పదచతుర్థాభ్యోఽస్యప్రథమచరణస్థలత్తుభవతిఅపరమఖిలమపిపాదద్వ
 యమపి ప్రకృతమేవప్రస్తుతమేవపద చతుర్థాభ్యోక్తమేవలత్తైనుభవతి - యదే
 వంతహిఽద్విగురు గురుతసకలచరణాంతాసావృత్తవృత్తిరహజగతి లవలీనామప్ర
 సిద్ధా-అత్రాపిగురుక్తైస్తవస్యవణాళఘవఇతి గమ్యంతే - ఏతదుక్తం భవతిల
 వల్యాగప్రథమఃపాదష్టాడశాక్షరఃద్విప్రీయోద్వాదశాక్షరఃతృప్రీయోష్టాక్షరః చతు
 ధోఽవింశత్యక్షరఃసర్వపాదానామంతిమాద్యోగురుఅన్యేవణాళఘవఇతి-యది
 భవతిలవలీయేతికేచిత్పరంతి తదాలవలీయానామ (గార్గ్యః॥ ఆధాపరంవృత్త
 మాహ॥ముఖచరణగతిమితి॥ అతాపిఇతరతర జనితమపి భజిత్యనువతంతేత
 దయమథః॥తృప్రీయంచరణంముఖచరణగతంలత్తైనుభవతఇతరత్ ముఖచరణమపి
 ఇతరజంతృప్రీయపాదజంలత్తుభజతిఅపరంఅన్యల్లత్తణం అఖిలమవికృతం పూర్వోక్త
 మేవఏవంఘాతంద్విగురుయుతసకల వరణాంతంయద్వృత్తంసాలవలీ॥౪॥ప్రథమమ
 ధివసతియదితుర్యం॥చరమచరణపదమవసతిగురుయుగ్మా ॥ అపరముపరితససమమి
 తిభవతిలలిత పాదా । త్రితయమమృతధారాఇతి ప్రథమం తుర్యం ప్రథమచర
 ణం చతుర్థేద్వాత్పురణాధేయత్ప్రీత్యయశ్చకారణోపశ్చ-చరమచరణ పదం
 అంతిమపాదస్థానం-పదశేబ్దస్యస్థానవాచకత్వం॥ని॥ దంవ్యవసీతితానిస్థాన లత్తై
 ఒజ్జీవస్తుప్రీత్యమరః ఆధివసతి ఆధితివృతి ఆపరం పాదానాంతిత్వం ఉపరి
 తససమంవణాసంఖ్యాయాపదచతుర్థాభ్యో సదృశంయదిభవతితహిఽఅవసీతౌ
 పాదానామంతేగురుయుగ్మానియస్యాస్సావసీతిగురుయుగ్మాలళితపాదాచసతి నా
 మ్నాఅమృతధారాభవతి-అత్రాపిగురునియమకథనైలఘునియ మోపికిధిత్వపద- ఏ
 తదుక్తంభవతిఅమృతధారాయాగ్లప్రథమపాదాద్వాదశాక్షరఃద్విప్రీయ ష్టాడశా
 క్షరఃతృప్రీయోవింశత్యక్షరఃచతుధోఽష్టాక్షరఃసమస్తపాదానామంతిమా ద్యోవ
 ణోగురుఅన్యేలఘవఇతి(గార్గ్య॥ఆధాపరంవృత్తమాహ॥చరమచరణపదమితి॥
 పద్యతేగమ్యతే-సేసతిపదంలత్తణంయదేతత్ ప్రథమపాదలత్తణాదపరంఅన్యద్వింశ
 త్యక్షరం-అవసీతిగురుయుగ్మంతుల్యంతప్రథమంచరణంఆధివసతిఇతరచ్చరమచరణ

యుతసకలచరణాంతా, చరణమిహాహీలత్తు,

ప్రకృతమపరమఖిలమపి యదిభవతిలవలీసా॥౪॥

ప్రథమమధి వసతి యదిరుచిరతమచరమ పా

లీనామ॥ ఉ ॥ మలయపవనసువిచలితలళితశాఖాః, మధుసమయ కలిత తుభల
 క్షీం॥అకలయదధకాంతా, వరభువిమధువగణరవముఖరదిశిలవలీసా॥ లవలీలతా
 ర ॥ ప్రథమమధివసతీతి॥ అత్రచతుర్థాలత్తణంప్రథమఇతివిశేషః॥అన్యేషాంయథా
 రుచిసన్నివేశఃఅమృతధారానామ॥ ఉ॥ అజరమఖిలగురుమమీతగుణగణమమరనా

రణమపిప్రథమజలత్తుభజతితస్యోపరిలఖితపాదంద్విత్తియంతృతీయంచనిఖిలంపీడా
 వృత్తసమంభవతి-తద్వృత్తమమృతధారా - తదేవమత్రపదచతురూధ్వప్రకర
 ణేపంచవృత్తాన్యక్తాని - తత్రా అంశీత్వృత్తర మతురాణాం శతద్వయం సమ
 పాది] ౫ || * * * ఇతిపదచతురూధ్వప్రకరణమ్ - * * * *
 సజసాదిమేసలఘుకాచ| ససజగురుకాచోద్గతా||త్యక్రింఘ్రిగతభసజలాగయు
 తా | సజసాజగౌచరమవకతల్లపరేదితి||ఆదిమేప్రథమేపాదేసజంసగణాజగణ
 శ్చసజంద్వంద్వైకవద్భావోనపుంసకలింగత్వంచ-సలఘుకాచసగణలఘూచ - ఆ
 ధానంతరంప్రథమపాదాదిలభ్యతేద్విత్తియేపాదఇత్యథః-ససజగురుకా|సగణస
 గణజగణగురువః-త్యక్రింఘ్రిగతభసజలాఃత్వతీయపాదప్రాప్తవగణసగణజగణల
 ఘవఃగయతాఃగురుణాయుక్తాః-చరమేచతుర్థేపాదేసజసాఃసగణజగణసగణాః
 జగౌజగణగురుచవకతః పతేత్ అథేద్వయమప్యేకీకృత్యోచ్చరయేత్ యథాపూ
 ర్వాథకముత్తరాథకంచఅన్యథాకానాంపుథగవతివృత్తేనాతధేత్వర్థఃఉక్తంచ జ
 యదేవన-తరసాదితాసజసత్వేద్విత్తి-తరసావేగనడిదితాఉచ్చరితా- అర్థద్వయమ
 పృథిరామేవకీకృత్యోచ్చరితేత్వథః-ఏవంచసతిఉద్గతానామవృత్తంభవతి (గా
 ర్గ్య||అధోద్గతాయాలక్షణమాహ||సజసాదిమఇతిఆదిమేపాదేసజసేత్యేత్రయో
 గణాఃసలఘుకాశ్చలఘునాసహితాశ్చభవంతి అథఅనంతరఃపాదఃససజగురుకైర్భ
 వతి-త్యక్రింఘ్రిఃత్వతీయపాదఃతద్యుతాఃతదస్వతాఃభసజలాః గురుసహితాఃభసజా
 గణాలఘుగురుచత్వతీయల్లపాదఇతియావత్-అవశిష్టేత్వేకతః ఏకస్త్రికచరణేసజ
 సాజగౌఇత్యేవలక్షణాన్యక్షరాణిపతేత్-తద్వృత్తముద్గతానామ్) ౧ || చరణత్ర

దో, పృవసీతిగురుయుక్తా| అపరమఖిలముపరి
 తనసమమతీవ, లఖితపదచయమమృతధారా||౫||

—(*) ఇతిపదచతురూధ్వప్రకరణమ్ (*)—

సజసాదిమేసలఘుకాశ్చ, ససజగురుకైరధోద్గ

తా||త్యక్రింఘ్రిగతభసజలాగయుతా సజసాజ

గౌచరణవకతల్లపరేత్ ||౧|| చరణత్రయంభజ

థం, ప్రశమితరిపువగణం| భజతజగదవసజనిహనససమథం, భవతిహితతమమృ
 తధారా||౫||* * * * ఇతిపదచతురూధ్వప్రకరణమ్ * * * * అధోద్గతాలక్ష
 ణమసామాన్యేనతథయతి||సజసాదిమేసలఘుకాశ్చేతి||ఆదిమేసజసాఃలఘుశ్చ-ద్విత్తి
 యేనసజాఃగురుశ్చ, త్వతీయేభసజాలఘుగురుశ్చఏకతత్వరణేచతుర్థేసజసజాగు
 రుశ్చయదిఉద్గతేత్వథః-చరమవకతల్లపరేదితిచపారఃతదాచరమేఅంతిమే ||ఉ||అ
 రుణాధారాజలధరణ-సమరుచిరధోద్గతాబ్జద్భక్ | నీలతరకుటిలకుంతలిని-పరమాము
 దేస్తుభవతాంతుదేహతా||౧||చరణత్రయంభజతిలక్ష్యేతి|| త్వతీయేచరణేరసభాగురు

౧౦౬ సవ్యాఖ్యానే-వృత్తరత్నాకరే-పంచమోధ్యాయః.

యంభజతిలత్న. | యదిసకల ముద్గతాగతమ్ || ర్నాభగౌ భవతి సారభకం |
 చరణేయదీహాభవతస్తృతీయకెతి || చరణత్రయం ప్రథమద్వితీ
 యచతుర్థపాదానాం త్రియం ఉద్గతాగతం ఉద్గతాయాః ప్రథమ ద్వితీయ
 చతుర్థపాదస్థలత్తలక్షణం - భజతియదిత్యస్త్రీయకేపాదేనాకరణనగణాభ
 గౌభగణగురూచయదిభవతః తస్మాత్సారభకంనామవృత్తజహజగతిప్రసిద్ధంభ
 వతి-అత్యస్త్రీయకెతిత్వాదీనాంత్యతీయేపాదేగణవిశేషోపదేశాచ్చరణత్రయమిత్య
 నేనప్రథమద్వితీయచతుర్థపాదానాంగిహణమితిగమ్యతే(గాగ్యే||అధాన్వైవ
 వృత్తస్యత్యతీయపాదేవికారాద్వృత్తద్వయమాహ||చరణత్రయంభజతీతి|| త్యతీయ
 చరణస్యవిశేషోవత్స్యతేతతోన్యచ్చరణత్రయం యదిసకలముద్గతాగతంలత్నభజతి
 త్యతీయకేచరణేరసభగణగురుశ్చ యదితత్సారభకస్మానువృత్తం) || నయంగం
 సకారయుగళంచభజతిచరణంత్యతీయకం||తదుదితమురుమతిభిలక్షితం| యదిశేష
 మస్యఖలుపూర్వతుల్యకమితి|| త్యతీయకంచరణంనయంగంసగణద్వయంసకారయుగ
 శంచసగణద్వయంచభజతియదితత్ ఉరుమతిభిః ప్రౌఢధీనిఃలలితస్మానువృత్తంఉ
 డితంఖలుఉక్తంకిల-ననుత్యతీయస్యపాదస్యలక్షణముక్తం అన్యేత్రయోపిపాదాల్లకి
 పృగ్భూతాఇత్యతహాలస్యలలితస్యశేషంప్రథమద్వితీయచతుర్థపాదానాంపాదానాం
 త్రయంపూర్వతుల్యకంపూర్వస్యఉద్గతావృత్తస్యసమంస్యాదితి - నయంగంసకార
 యుగళంచభవతిచరణేత్యతీయకెతివాచాః- సారభకలలితయోఃఉద్గతేనసామా
 న్యలక్షణముపజీవ్యత్యతీయపాదమాత్రేవిశేషఉక్తః||౩||***ఇత్యుద్గతాప్రకరణమ్

తిలత్న, యదిసకలముద్గతాగతమ్|| ర్నాభగౌ
 భవతిసారభకమ్, చరణేయదీహా భవతస్తృతీ
 యకే|| ౨|| నయంగంసకారయుగళంచ,భవతి
 చరణేత్యతీయకే | తదుదితమురుమతిభి లక్షి
 తం, యదిశేషమస్యఖలు పూర్వతుల్యకమ్||౩||

—*ఇత్యుద్గతాప్రకరణమ్.*—

శ్చేషంపూర్వపద్యదిసారభకమ్||ఉ||మలయాచలాత్ప్రపదిషాయు,రభిపతతిభృంగ
 మాలయాచమృకాగమకసారభకం,విదధాతిచాత్రచలితాంగనాళకః||అగమఃవృ
 త్తిఃస్వాధికః||౨||నయంగంసకారయుగళంచేతి|| అత్రాపిత్యతీయేవిశేషసగణద్వ
 యంసగణద్వయంచెతి||ఉ||మధుకైటభాసురవధేన,శమితకతినాగ్రభూభరా| జగది
 దమతిలలితంసకలం,దధతీముదేస్తుభవతాంతుదేవతా||౩|| *** ఇత్యుద్గతా

***హ్నజ్ఞోగాప్రథమాంఘ్రిరేకతల్లపృథగన్యత్ । త్రితయంసనజరగాస్త
ధాననాసః॥ద్విసపరికలితజయా॥ప్రచుపితమిదముపస్థితపూర్వమితి॥ హ్నమగణస
గణోద్భాజగణభగణోగాగురుద్వయంచ ప్రథమాంఘ్రిఃప్రథమఃపాదఃఏకతఃపృథ
గవత్పత్తైఃఅత్రమగణాదివృత్తిరిక్తః పాదానామన్యోనాస్తీత్యభదబుధ్యాహ్నజ్ఞో
గాపైవప్రథమాంఘ్రిరిత్యుక్తంలక్షణవాక్యస్యలక్ష్యత్వోపపత్తయైఃఅన్యత్త్రితయం
ఉక్తప్రథమపాదాదితరత్త్రయంఏకతఃపృథగవత్పత్తైః తెవపాదాఃకీదృశాశ్చత్యత
అహసనజరగాశ్చిసగణసగణజగణగురవఃద్విత్రియల్లపాదశ్చిశేషః- తథాన
నానగణోసగణశ్చత్వీత్యఃపాదః- ద్వాభ్యాంసగణాభ్యాంపరికలితౌసహితౌజ
యాజగణయగణోద్విసపరికలితజయాద్వానగణౌ అనంతరంజగణయగణౌచెత్వ
ర్థః-చతుర్థఃపాదశ్చిశేషః-ఏవంచెదిదంవృత్తంఉపస్థితపూర్వంఉపస్థితపదపూర్వంప్ర
చుపితంభవతిఉపస్థితప్రచుపితమ్నామైత్యర్థః-ఏతిదుక్తంభవతిప్రథమేపాదేమసజ
భగణాశ్చద్వాగురుంచ-ద్విత్రియేపాదేసనజరగణాశ్చఏకాగురుశ్చ- త్వీత్యేపాదే
ద్వానగణౌసగణశ్చ-చతుర్థేపాదేసగణద్వయజగణయగణాశ్చయదిభవంతి- త
హిఉపస్థితప్రచుపితంనామవృత్తంభవతి - అస్మిన్వృత్తియేథాఅన్యశ్లోకానాంఅ
థంఅథాంతరేణసహసంధిసమాసవశాద్భూతౌచ్చరణం నలభతేతద్వత్ప్రథ
మఃపాదః ద్విత్రియాదిపాదత్రయేనసంధిసమాసవశాత్ ద్రుతౌచ్చరణంనలభతే
అపితుపృథగేవభవతితి(గాగ్యః॥ అథోపస్థితప్రచుపితంలక్షయతి॥ హ్నజ్ఞోగా
మితి॥ మగణసగణజగణ భగణాగురుద్వయంచ ప్రథమపాదః - ఏవంత్యైక
స్యలక్షణంప్రాగుక్తంఅన్యేషాంత్రయాణాంసహాచ్యతేఅన్యత్. పాదత్రితయం
క్రమేణసనజరగాఃద్విత్రియపాదః- ననానసామితి ॥ నగణత్రయంసగణశ్చత్వీత్యః
పాదః- త్రిసగణవిపరికలితౌసగణత్రయపూర్వకౌజగణయగణౌచతుర్థఃపాదః -
తదిదంవృత్తంఉపస్థితశబ్దపూర్వకంప్రచుపితముదితం ఉపస్థితప్రచుపితమితియా
వత్)॥నౌపాదేభ్యత్రీయకేసనాససయక్తా । ప్రథమాంఘ్రికృతయతిపరివధా

హ్నజ్ఞోగాప్రథమాంఘ్రిరేకతల్లపృథగ్చన్యత్,
త్రితయంసనజరగాస్తధాననాసఃప్రసపరిక
లితజయా ? ప్రచుపిత మిదముదిత ముపస్థిత
పూర్వమ్॥౧॥ నౌపాదేభ్యత్రీయకేసనాససం

ప్రకరణమ్***అథోపస్థితప్రచుపితలక్షణమాహ॥హ్నజ్ఞోగాప్రథమాంఘ్రి
రితి॥ప్రథమేపాదేమగణసగణజగణరగణాగురుంచ ద్విత్రియేసనజరాగురుశ్చ-త్వీ
యేనగణౌసగణశ్చ-చతుర్థేసగణత్రయంజగణయగణౌచయదిదం ఉపస్థితప్రచుప
తంనామ-ఉ-శ్చంగాగ్రాస్త్యలయస్యభూభృతౌమృగాక్షిణాం,విశ్రాంతృదుచలయస్త
రుత్సభృం గః॥జలకణశ్చిరతరల్లప్రచుపితమధువకఉపస్థితపూర్వః॥ ప్రచుపితఃభషే

మానమ్॥ త్రితయపరమపిపూర్వసదృశమిహభవతి । ప్రతతమతిగదితం ఖలువృత్తమితి॥ తృతీయకపాదేనాసగణాసనాసగణసగణాచనసయక్తానగణ సగణయతౌభవతః - అపరంపాదత్రితయమపితిత్విద్యశీలయదిభవతితహిప్రథమాంఘ్రీపథమపాదకృతా యతియన్యతత్ సప్రమాంఘ్రికృతయతి - ప్రవర్ధకమానం నామవృత్తంజగతిప్రతతమతిభిః విస్తృతధీభిఃగదితంకధితం ప్రతతమతిగదితం ఖలు - ఏతదుక్తంభవతిప్రవధకమానన్య ప్రధమపాదే మగణసగణజగణభగణాగురుయుగళంచస్యః-ద్విత్వీయసగణసగణజగణరగణాగురుశ్చ - తృతీయేనగణద్వయంసగణఃసగణద్వయంసగణశ్చ - చతుర్థేకపాదేనగణద్వయంజగణయగణాచ - అత్రప్రథమః పాదఃపుథక్పరసీయః అన్యైత్రయోపి పాదావీకీకృత్యపరసీయాఇతి(గాగ్యే॥అన్యద్వృత్తమాహ॥ నౌపాదతి ॥ అథఅన్యత్వత్వీయకపాదేనాసనాసనయక్తా-ప్రథమద్విత్వీయాచతుర్థకపంచమాచనగణా - తృతీయమమృతసగణా-అపరంపాదత్రితయమపిపూర్వసదృశమిహభవతి - ప్రథమాంఘ్రికృతయతిఃప్రథమపాదేఘటితమాత్రాబాహుళ్యః సత్లోకః ప్రతతమతిభిః వర్ధకమానమితిగదితం ఖలువృత్తమ్) ౨ ॥ అస్మిన్నేవ తృతీయపాదకేతజరాస్సృజ్యః, ప్రథమేచవిరిత రావభంబువంతి॥ తచ్ఛుద్ధవిరాట్పురస్థితమ్ । త్రియమపరమపిపూవకసమంస్యాదితి॥ తృతీయపాదేతజరాఃతగణజగణరగణాఃస్యఃఅస్మిన్నేవపాదేప్రథమేఅద్యుత్తరేవిరితిఃయతిభవతిఅపరంపాదానాంత్రయమపిపూర్వసమం ఉపస్థిత ప్రచుపితసమంస్యాత్ తహితద్వృత్తం శుద్ధవిరాట్పురస్థితం శుద్ధవిరాడితి శబ్దస్యోపరిస్థితంఉపభంబువంతిభండాశ్చాస్త్రీజ్ఞాః - శుద్ధవిరాడావభంనామవృత్తంభవత్ప్రత్యధః - ఏతదుక్తంభవతిశుద్ధవిరాడావభంస్యప్రథమపాదేమసజభగణాగురుయుగళంచభవతి - ద్విత్వీయసజరగణాగురుశ్చ తృతీయతగణజగణరగణాఃఅస్మిన్నేవపాదేప్రథమేనాత్మరేయతిభవతి. చతు

యుక్తా । ప్రధమాంఘ్రికృతయతిప్రవధకమానమ్ । త్రితయమపరమపి పూర్వసదృశమిహ, ప్రతతమతిభిరితిగదితంఖలువృత్తమ్॥ ౨॥ అస్మిన్నేవ తృతీయపాదకేతజరాస్సృజ్యః ప్రధమేచ

తః॥౧॥నౌపాదేథత్వీయకసనాసనయక్తాదితి॥అత్రాయంవిశేషఃతృతీయపాదేనాసగణాసనాసగణసగణాచనసయక్తానగణసహితగణద్వయంసగణానగణద్వయంచ - ప్రథమాంఘ్రికృతయతిప్రథమపాదేవిరితియతికంతత్ప్రవధకమానంవృత్తమ్॥౬॥మేఘాభేన్యగలాంభనానసెహరానాభే, మమధీస్తువిచరతిప్రవధకమానమ్।గళతిసకలమపిపూర్వమసదమిత. ప్రతతభవజమతితరళంఖలువృత్తమ్॥౨॥ అస్మిన్నేవతృతీయపాదకేతజరాస్సృజ్యః తృతీయపాదేతగణజగణానగణశ్చస్యః

ధేనగణద్యయజగణయగణాః ప్రథమస్థపాదస్థ శ్చథవ్వరసీయః ఆస్యత్రయోపి
 పాదాపీకీ కృత్యపరసీయాఇతి (గాగ్యం ॥ అథతిదైవవృత్తాంతరమాహ ॥ ఆస్మి
 సైవత్యతీయకఇతి ॥ ఆస్మి సైవఉపస్థితప్రచుఃకితాఖ్యే వృత్తైత్యతీయక పాదేచర
 జేతజరాస్సుయః అపరంపాదత్రితయమపి యదిపూర్వకసంసృతే - ప్రథమేనపా
 దేపూర్వక వద్వితతిః మూర్త్యాదాహుళ్యం - శుద్ధవిరాట్పదం పురస్థితం యస్య
 తత్తదోక్తం శుద్ధవిరాట్పల్లభ్యపూర్వంతద్వృత్తంతరమాహం వదంతి - శుద్ధవిరాడాపక
 భమిత్యథే) ౩ ॥ ❖❖❖❖❖ ఇత్యుపస్థిత ప్రచుఃకితకరణమ్ ❖❖❖❖❖
 విషమాక్షరపాదత్వాత్ । పాదైరగమంజగంధమకవత్ ॥ యచ్చందానోక్తమత్ర
 గాధేతితత్పురిభిర్నిప్రోక్తమితి ॥ ఇయం చతుష్పదీ గాధా అస్మాన్యస్థ ప్రథమస్థ
 పాదోఽస్తాక్షరః ద్వితీయోదశాక్షరః - తృతీయస్సప్రాక్షరః - చతుర్థో నవాక్ష
 రః - విషమాక్షరపాదత్వాత్ విషమాక్షరత్వాత్ విషమపాదత్వాచ్చపాదైః కరణ
 భూతైః అగమంజగం అనదృశం యచ్చందా భవతియచ్చాత్రచ్చందశ్చాస్మై ఉక్తం
 చనభవతితత్ సూరిభిర్గాఢైః ప్రోక్తం పృష్టాంతిస్థలమాహ - ధమకవదితి - ధమక
 వత్ శాస్మైష్వివ - అత్రస్థ స్థితిహాసపురాణా నిధిమకశాస్త్రైస్సన విషమీతాని
 సర్వకథమకస్యప్రతిపాద్యమానత్వాత్ - మహాభారతేతావద్గాధాదృశ్యతే యథా ॥
 యుధిష్ఠిరీధమకమయోమహానుమః । స్కంధోఽజానోభిమగేనోఽప్యశాఖా ॥
 మాద్రీసుతౌపుష్పభతేనమృద్ధే మూలం స్తోత్రమ్రాహుతాశ్చేతి - ఇదంభం
 దశ్చతుర్భిర్గాధైః పాదైరుపేతంపంచత్యారింశక్షరంచెతితిర్విష్టప్భవతి - పంచచ
 త్యారింశక్షరాత్కతత్వాత్ ఛందసాంమధ్యే అన్యతమత్యైనవక్త్రమశక్యత్యాచ్చ
 గాధాత్వంప్రాప్తం - నస్యైచ్చందాభవానాం భిన్నచ్చందోభవానాంవాప్యత్రా
 నామన్యోన్య మిశ్రణేనత్యుపజాతిత్వం ప్రతిపాదితంతృతీయాధ్యాయే - యుధిష్ఠి
 రీధమకమయోమ హామృమిశత్యస్యశ్లోకస్యప్రథమఃపాదోద్వాదశాక్షర త్యాజ్ఞ
 గతీచ్చందః - అస్మైత్రయోపిపాదాపికాదశాక్షరాత్తక త్యాత్రిష్టాపందః - అ
 తాజగత్యా ఏకేన పాదే నత్రిష్టభక్తిభిః పాదైశ్చమిశ్రితోయం వృత్తవిశేషః
 ఉపజాతిసంజ్ఞకోభవతి మహాకతి అత్రఫనగాఢాత్వే నోదాక్షియతేతిస్తాద
 చిపుణోయంవ్యాఖ్యానప్రకారఇతి - నైతదేవం - ఏకచ్చందాభవేన వాభిన్నచ్చం
 దాభవేనవాపాదసాదత్రయస్యచఅధేనాధికస్యచ యోగేనత్యుప జాతిత్యై

విరతిరాపకభం వదంతి । తచ్చుద్ధవిరాట్పర

స్థితం, త్రయమపరమిదమపిచ పూర్వకసం

ప్రథమేనరైయతితిచవిశేషతత్ శుద్ధవిరాడాపకభంవృత్తమ్ ॥ ఉత్తైవావిరభూ
 త్రదాపుమానోహరిశ్శ్రీమాన్ ॥ నవిలాసమతులమాపకభందధానః ॥ యత్కుద్ధవిరాట్కు

౧౧౦ సవ్యాఖ్యానే - వృత్తరత్నాకరే - చంచమాధ్యాయే.

సంక్షేపానాంవృత్తానాం యల్లక్షణముక్తం తల్లక్షణం యుద్ధిష్ఠిరీధమకమయో
మహాద్రుమశత్రుత్ర యద్ద్రుత్యతే తదిదమచాతుర్యంహోక్తమా పత్యేత - ఆ
త్రద్వితీయతృతీయచతుర్థపాదాస్త్రీష్టుష్టుదోషేద్యమానేపిపరస్పరదృశ లక్ష
ణానతుదృశ్యంతతథాహ-ఏకస్మిన్ పాదేతగణత్రయంగరుద్యయంచదృశ్యతే అన్య
స్మిన్ తగణద్యయజగణగురుయుగళాని- అపరస్మిన్ మగణ తగణద్యయగురుయుగ
ళాని-ఉపజాతిషుపాపత్రయమద్ధకంవాసమానలక్షణందర్శితం-తస్మాదుపజాతి లక్ష
ణాభావాన్దాత్రావృత్తత్వేనవాసమవృత్తత్వేనవాఅధా- సమవృత్తత్వేనవాఉక్తస్య
లక్షణస్యాత్రాయోగాద్విషమవృత్తైస్సపున్యక్తలక్షణేష్యసత్యమత్వే నాస్మిన్ ఛం
దశాస్మిన్ ఉక్తైరథావాదేతాదృశామపిచ్చందసాంపురాణాదిషుప్రయోగదశకానా
చ్చగాధాత్వేననిర్వాహ్యమ్-నాన్యధేత్యేవంగాధాస్వరూపంవివేచనీయమ్ || దశధ
ర్మాన్నజానంతిదృతరాష్ట్రానిబోధనాత్ || మత్తఃప్రమత్తక్షత్తశ్శాంతః క్రద్ధోఽభు
క్షితః || పరాపమాదకోభిరులుః⁴భృకామిచతదశ || ఇత్యాదివిషమపాపస్య వృత్తస్యో
దాహరణం-ఇయంచవట్టుదీగాధా-ఏతచ్ఛందఃఅష్టావత్యాదింశదక్షరత్వే సత్యస్య
చతుః పాదత్వేనజగతీత్యస్యచక్రమ శిశ్యత్వాద్గాధాత్వంప్రాప్తం - అనుక్రమి
త్యనైనార్యాదయోవిషమాక్షరత్వేపిగాధానభవంప్రీతిదర్శితం-ధమక శాస్త్రీష్విపే
తిదృష్టాంతేనగాధాపురాణాదిష్యేవన కావ్యాదిష్యేతిగమ్యతే - ఉక్తంచజనాశ్ర
యేణ-సాక్షి-తి - సాగాధాఆక్షిణ్యుషిప్రోక్తేతిమనీషిఃప్రోక్తైత్యధాః - ఏత
దుక్తంభవతివిషమాక్షరై స్సమాక్షరైవాత్రిభిఃపాదైః విషమాక్షరైస్సమాక్ష
రైవాఽవద్భి వాఽపాదైః విషమాక్షరైశ్చతుర్భిఃపాదైవాఽఉపేతంఅస్మిన్ ఛం
దశాస్మిన్ మాత్రావృత్తత్వేన వణకవృత్తత్వేన వాఽనుక్తయచ్ఛందః స్పృశ్ప్రీతి
హంపురాణాదిషుయుషిప్రణీతేషుప్ర బంధేషుదృశ్యతేతచ్ఛందఃగాధేతి ఛంహవి
ద్భిఃకథితం-ఏతాదృశం కావ్యేషు కవిభిఃప్రయోజ్యమ్(గాగ్యక-1 అథగాధా
లక్షణమాహ||విషమాక్షరేతి|| యదస్తాభిరనుక్తంఛందఃవిషమాక్షరపాదంభిన్నసం
ఖ్యాత్తరైఃపాదైరచితంభవతిభిన్నగురులఘు విన్యాసైవాఽపాదైరతుల్య రూపంభ
వతిసంఖ్యాసామ్యేషితత్తుబుద్ధైగాధేత్యుక్తమ్ - ఎతత్లక్షణమ్ గాధాయా ఉ
దాహరణంత్యస్త్ర ప్రప్రవ్యం లక్షణవాక్యస్యపథ్యావక్త్రాదిరూపత్వాత్ - సనుక
మేమాగాధావేదగోచరాంతవాలోకేపిప్రయోగంభవతి - ఆద్యతల్లక్షణమిహ
యుక్తంచక్రమ్-తాకికస్తైన్యవచ్ఛందసోఽత్రవివక్షితత్వాత్ - ద్వితీయేలక్షణవాక్య
మసిగాధా రూపేణైవప్రయోజ్యంతోకేపి తస్యాః ప్రయోజ్యత్వాత్తల్లక్ష్యల
క్షణసంయుతమతిగ్రంథాదానియమాభ్యుపగమాచ్చ-అత్రోచ్యతే|| లోకపివిద్యతే
గాధాగ్రంథేషావేషకమకవలం | అనావేషవ్యప్రయోజ్యత్వాన్నాత్త్రైక్యం
లక్ష్యలక్షణోః|| తస్మాదత్రలక్షణవాక్యస్యగాధారూపత్వాభావోనదోషాయ - ఇ
హచ||విషమాక్షరపాదంపాపాదైరసమమేవవేతిప్రకారద్వయశ్రవణాత్ ఇహంనుత్తా

నామపీసమాధ్ధ౯సమవృత్తానాంసగాధాత్వంతధా॥ యచ్చందోనోక్తమస్తాభిః ఇ
తివచనాదిహోక్తానాం ఉపస్థితప్రచుపితాదీనాంసగాధాత్వమిత్యను సందేయమ్)
౪॥***ఇతిచగాధాప్రకరమ్ *** ఇతిశ్రీమతాకవిశామూకాలె నశ్రీనాథ
సవరచితాయాంధిశోధిసీ సమాఖ్యాయాం వృత్తరత్నాకర వ్యాఖ్యాయాంపంచ
మోఽధ్యాయః.

✽

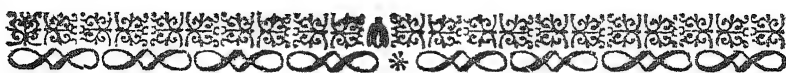
స్వాత్ ॥ ౩॥***ఇత్యుపస్థిత ప్రచుపితప్రకరణమ్***
(విషమాక్షర పాదత్వాత్, పాదైరసమంజసంఘ
ర్తవత్ యచ్చందోనోక్తమత్ర, గాధేతితత్సూరిభిర్
ప్రోక్తమ్॥ ౪॥ ఇతిగాధాప్రకరణమ్) ***
ఇతి శ్రీకదారకృతే, వృత్తరత్నాకరే, పంచమో
ధ్యాయః॥

✽

రాహ్యభూత్, ధృతమనుజమయవపురపూవకతరోసా॥ ఆవకభంబిలాసంవృషభగ
తిం॥ ౩॥***ఇత్యుపస్థితప్రచుపితప్రకరణం*** ఇతిశ్రీనారాయణపురో
హితవిరచితమణినిధిసమాఖ్యానెవృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యానె పంచమోఽధ్యాయః.

శ్రీలక్ష్మీనరసింహాయనమః.

సవ్యాఖ్యానైశ్చ త్తరత్నాకరేషటోఽధ్యాయః,

అ|| ప్రార్థ్యైర్వద్భ్యాయేషువృత్తానాంలక్షణము క్తమలఘనా తేషామేవసద్భావే ఇ
యత్రాక్రమేషుప్రమాణానిదశశ్చయితృకామేనపస్తాద్యాయతరభ్యతే తత్రతావత్
ప్రస్తారాఖ్యంప్రమాణందశశ్చయతి|| పాదేసర్వగురావాద్యలక్షణంస్యస్యేద్గురో
రధః|| యథోపరితధాశేవంఘాయఃకుర్యాదముంవిధిమ్|| ఉపేదద్యాద్ధ్యూనావయా
వత్సర్వలక్షణృపేత్|| ప్రస్తారోయంసమాఖ్యాతశ్చందోనివిశేదిభిరితి|| సర్వేగురవో
యస్యతస్మిన్ సర్వగురా పాదేవతమానాత్తద్యాత్ గురోఃఅథఃలక్షణం స్యస్యేత్
స్థాపయేత్-కించఅస్యగురోఃఉపరియధాయేనప్రకారేణఅక్షరస్థితిఃతథాతేనప్రకా
రేణశేషంఆద్యాద్గురోరధాలిఖితస్యలక్షణాఃఅవశిష్టంస్యస్యేత్-అముంవిధిం విధానం
ఘాటుఃపునఃపునఃకుర్యాత్ యావత్-అయం పాదఃఏతస్మిన్విధానేక్రియమాణేసర్వ
లక్షణభవేత్ తావత్కుర్యాదితిసమ్బంధః-నస్వేవంపునఃపునఃఅస్మిన్విధానే క్రియమా
ణేఆద్యాదురోరధావిస్తప్రస్యలక్షణాఃఅథాథాగఃత్వత్ప్రియేపర్యాయేశాన్యభవతిత
థాపర్యాయంతరేష్వపియథాసంభవంశాన్యభవతితస్మిన్ స్థానేకింలిఖ్యతేఇతిచె
దాహ-ఉపనిషత్-ఉపేస్తానేగురూనేపదద్యాత్లిఖేదత్సర్వః-ఏవశ్చసత్యయంవిధిఃఛం
దోవిదితివేదిభిఃతచ్ఛాస్త్రజ్ఞైఃప్రస్తారోనామసమాఖ్యాతః-ఏతదుక్తంభవతి-త్వత్ప్రి
యేఽధ్యాయేఉక్తాదిచ్ఛందస్సువీకైకచ్ఛందసఃఅనేకానిశీతానివృత్తాని - తేషామి
యత్రాక్షానో పాయేషుప్రథమంప్రస్తారోనామప్రమాణంప్రదర్శ్యతే-ఇతి-ఛందోనా
మచతుర్భిఃపాదైఃఆధానం-పాదాశ్చవర్ణాత్తకాఃవణాశ్చగురులక్షణరూపాఃతత
శ్చకస్మిన్స్థిచ్ఛందసీవతమానైర్వజ్జైకాఃకేవలైగురుభిర్యా కేవలైర్లక్షణభిర్యామి
క్రితైర్వాభవితవ్యం-తథాచసతియత్రసర్వేవణాగురవోభవంతితత్తద్యంవృత్తం
భవతి-యేషుమిళితాగురవోలక్షణవశ్చతానిమధ్యమానివృత్తానిభవంతి-యత్రసర్వే
వణాకలఘనః తచ్ఛరమంవృత్తమ్ - సవకగురో వృత్తస్యాద్యత్వం వ
త్వమాణప్రస్తారాఖ్యపాయవిధానానుకూలతయా-సవకలక్షణావృత్తస్యచ
రమత్వంచవత్వమాణవిధానస్యతత్రపర్యవసానాత్ - ఉత్తరత్రాసంభవాచ్ఛవీవం
లిఖ్యతే అస్యఛందసశయంతివృత్తాని సంతిఅస్యానంతరంచైతదితిప్రస్తారవశాత్

త్రాని అన్యోన్యమిత్రజేన జాయంతే మాత్రావృత్తాన్యః ప్యేవ మేవ జాయంతి ఇతి జ్ఞాతవ్యం
 (గాగ్యే గోపాలమిత్రీయమ్-ఎవము క్తం లక్షణం సర్వవృత్తానాం-ఇదానీంష మేనాఽ
 ధ్యాయేన ఉత్తాను క్తవృత్తస్యూపతిదవాంతరవికల్పనష్టాద్విష్టాదిప్రత్యయాః కథ్యం
 తె-తేచ ప్రస్తారాదిషట్పృథ్వీయాత్క కా- ఇహ సమవృత్తవిషయాః సాక్షాదుపది
 శ్యంతే-తదనుభవసంస్కార వాటవాత్ ఆర్యాదివృత్తవిషయాస్తే ప్రతిభావిశేషశా
 లిభిః కృతిభిరూహనీయాః-తత్రాదౌ గురులఘురూపవస్తుద్వయవిషయం ప్రస్తారవిధిం
 శ్లోకద్వయేనాహ|| పాదే సర్వగురావతి || సర్వగురాపాదే ప్రథమం న్యస్తై సతి తన్ను ఖేన
 ద్వితీయస్యవృత్తస్య పాదోన్యసి తవ్యః-తన్ను ఖేన తృతీయస్య-తన్ను ఖేన తతః పరస్య-త
 న్ను ఖేన తతః పరస్య త్యంతం విన్యాసః- తత్ర గురుర్వక్రరేఖాత్ నాన్యస్య తిలఘు స్తపి
 జురేఖాత్ సేష్యక్తం || ఏవం సర్వగురుం పాదంతావన్న స్యస్య తిక్తీయ ఆవ్యోగురు
 ప్రస్థాధస్తాత్ లఘుం న్యస్య శేషం యధో పరితధాన్యస్యేత్- యస్మిన్ స్థానై ప్రథమః
 లఘున్యస్య తేతతో నక్షిణభాగగతాని స్థానాని హశేషశబ్దై సగృహ్యంత తత్రయస్య
 స్థానసంఖ్యే పరిగురుల ఖైర్వక్రస్య తరోన్యస్తః తంతమేవ అధస్త నైతి ఖేత్-తధా చ ద్వితీయ
 స్యవృత్తస్య ఆదౌ లఘుర్న పతిశేషేతు గురురేవ- అథ తృతీయాదివృత్తప్రస్తారవిధిరు
 చ్యతే-భూయః కుర్యాదమం విధిమితి || పూర్వపూర్వవృత్తానురోధేన ఆద్యాల్లఘున్న స్య
 స్యగురోరధః యధో పరితధా శేషం న్యస్యేత్-తత్రాద్వితీయస్యవృత్తస్య ఆదౌ గుర్వభా
 వాత్ ద్వితీయస్థానగతవిషగురురాద్యాభవతి తస్యాధస్తాత్ తృతీయస్యవృత్తస్య ద్వితీ
 యేస్థా నైతి ఘున్యస్య తృతీయాదిస్థాన శేషం యధో పరితధా గురుమేవ న్యస్యేత్ న స్వే

రూ నైవయావత్సవక లఘుభకవేత్ | ప్ర

ఆద్యం వృత్తం సర్వగురుః అంత్యం సర్వలఘుః అతః పాదాని పరితధావిధః - ఏవం స్థితేప
 వకగురౌపాదే ఛందోనురూపేణ వక్రరేఖయా అధక చంద్రాకారేణ లిఖితే సతీతి
 యావత్ ఆదః గురొః ఆధః ఆద్యవక్రరేఖాయా అధస్తాత్ ద్వితీయ పంక్త్యలఘుం
 ఋజురేఖాన్యస్య లిఖితాన్యధో పరిలఘు రేఖాయా గ్గరత్రాస్థానై దక్షిణపాశ్చ్యేక
 ఉపరిపంక్తాయద్వితీయ గురు లఘుజ్ఞాపకరేఖా స్ఫురితి తధాతేన క్రమేణైవ శేషంతవ
 శిష్టగురులఘు రేఖాః పూర్వకపంక్త్యవసాన పర్యంతం న్యస్యభూయః పునరపి తద
 భవత్వతీయ పంక్త్యాదౌ అమం విధిం ఆచగ్గురౌ రధ ఇత్యాదికం కుర్యాత్ లిఖేత్-
 ఊనైక్రమప్రాప్తలిఖనహీనైలఘు రేఖాయాః పూర్వత్రస్థానైవామభాగగురూనైవ
 క్రరేఖా ఏవ దద్యాత్ లిఖేత్-కొవధిరిత్యత ఆహయావదితి-యావతా సర్వలఘుః పా
 దః భవేత్ తావదయం విధిరితి భావః - ప్రస్తావనాయమితి స్పష్టం - ఉదాహరణంతు
 మధ్యాయాం ఛందశీద్రష్టవ్యమ్ - తద్యధా - ఆదౌ మగణః తతః యగణః
 ర గ ణ ః స గ ణ ః త గ ణ ః జ గ ణ ః భ గ ణ ః అం తే చ స గణ ఇతి
 (ప్రసింహభాగవతీయం) || పాదే సర్వగురావతి || పూర్వవిధితాని నృణాని తథాన్యా

వంద్యతీయాదీనాంస్థానానాన్యసఉక్తఃప్రథమస్యతుకథంన్యసఇత్యతహా॥ఉంశె
దద్యాద్గురూనవేతి॥యత్రస్థానప్రథమంలఘుస్యకస్యతేతతోవామభాగగతానిస్థా
నానీహానశబ్దపరిగృహ్యంతే-తత్రగురూనవస్యస్యేత్-ఎవంసర్వవృత్తానాంవిన్యా
సఃకార్యః-అతుతాయంవృత్తవిన్యాసఇతిచెత్తత్రాహ॥యూవత్సవకలఘుభకపేదితి
యదాసవకలఘువృత్తపాదోభవేత్ - తతఃఉద్వేకంతు॥ ఆద్యల్లఘున్నస్యగు
రొరథఇత్యస్యప్రస్తారవిధేరసంభవాత్, అయమేవంరూపద్వైపస్తారఃఛందోవి
చితివేదిభిఃపింగళాదిభిఃసమాఖ్యాతః సమ్యగుపదిప్తుః. యద్వాఅయంవిన్యాసఇతిః
ఛందోవిచితివేదిభిఃప్రస్తారఃసమాఖ్యాతః ప్రస్తారాఖ్యగ్గకధితఇత్యథః - తద్య
థా-ఉక్తాయాఃప్రస్తారః ౮ ఏవంఅన్యేపామపిఛందసాం ప్రస్తారవిధిరవిధిరను

1

స్తారోఽయం సమాఖ్యాత శ్చందోఽపితి

నిచఘరిశః॥సంతిజ్ఞాపనాయాత్రప్రస్తారస్యధ్యతేధనా॥౧॥ ప్రస్తారాణాంవస
ర్యేషాంఛందస్సుసకతెవ్విపి॥సుఖబోధాయమథ్యాయాన్ ప్రస్తారక్రమఉచ్యతే॥౨॥
వామభాగంసమూర్భ్యదక్షభాగావధిస్యసేత్ । గురూణిస్త్రీత్యాద్యపంక్తాతేషామా
ద్యాద్గురారధః॥౩॥లఘుంస్యస్యగురుప్వంస్యసేచ్ఛేషస్యపూతయే॥గురుద్వయే
ప్యాద్యగురారధస్తాల్లఘువిస్యసేత్॥౪॥యథోపరితధాదక్షభాగేష్యేకంగురుంస్యసే
త్॥ఉంశత్యాద్వామభాగస్యగురుమేవలిఖేద్భుభః॥౫॥ తత్రాద్యత్యాదాదిగురారధ
స్తాల్లఘువిస్యసేత్॥యథోపరితధాశేషంలఘుంచైవగురుంస్యసేత్॥౬॥తత్రాంత్యస్య
గురోరాదిగురుత్వాత్తదధగ్గవనః॥లఘుంస్యస్యానదేశేతుగురుద్వంద్వం సమాలిఖే
త్॥౭॥గురారధస్తాదాద్యస్యలఘుంవిస్యస్యదక్షిణే॥యథోపరితధాశేషపూత్యైకగు
రులఘూస్యసేత్॥౮॥ తత్రాద్యత్యాన్యధ్యగురోస్తదథోలఘువిసస్యేత్ । శేషేల
ఘుంసమాఖ్యగురుచోసేపివిస్యసేత్॥౯॥తత్రాధస్తాదాద్యగురోలకఘుంస్యస్యా
ధదక్షిణే॥లిఖేలఘుద్వయంమథ్యాప్రస్తారాయంసమీరితః॥౧౦॥ ఛందసామపిసర్వే
షామేవంప్రస్తారఃకూరితః॥ గుర్వాదితశ్చలఘుంతాతత్తదక్షరసంఖ్యయా॥౧౧॥ఇతి॥
(రాఙ్గోపారాజీయమ్॥ పాదేశుర్వగురావతి॥ అస్యాధోవశితఃపూర్వవ్యా
ఖ్యాత్యభిరపిస్ఫుటం॥రాఙ్గోపాలరాయేణఉపాయంతరముచ్యతే॥ తత్తచ్ఛందఃప
ద్యపాదాక్షరాణిస్యస్యాదేరారభ్యతేషామధోఽధః॥లఘ్వాస్యగురోవ్యైరేఖికాఆం
తసంఖ్యప్రస్తారైస్యద్వికాగుకాస్థాపనీయాః॥ ౧ ॥ వివరణం॥ క్రీమాద్వైచ
లూక్ష్మేతిద్విగుణేనాత్తరం॥ వధికాతాచెద్భవేత్సంఖ్యాఉక్తాద్విచ్ఛందసామతః

ః ధేయః) ౨ * * * ఇతి ప్రస్తార ప్రమాణం * * * ననుజ్ఞా సితస్య చ్చంద
 సఃవృత్త సద్భావే యతాక్రమంజ్ఞాతం ప్రస్తారో భవతీత్యుక్తమ్ . ఆతొయస్యక
 స్యచిచ్ఛందసఃపత్తం సప్తమం అష్టమం వాస్యద్యా వృత్తం కీదృశమితి జ్ఞానాయామ
 ప్యసైవైవ విధినా జ్ఞాతవ్యం స్యాత్ - తత్ ఆల్పాక్షరేషు చ్చందస్సు ఘటతే న బహుక్షరే
 షు ప్రస్తారానుకూలప్రదేశికాలాదేదుఃస్సమ్పదనత్వాత్ - కథంచిత్రమృదసై
 వాప్రీత్యుహవాహుళ్యస్యదుష్పరిహరత్వాచ్చత ద్వృత్తమజ్ఞాతమైవ స్యాదిత్యా
 శంక్యతత్పరిజ్ఞానాయప్రస్తారాల్లఘుతరపలలశితముపాయమాహః* నష్టస్యయో
 భవేదన్య ప్రస్తాధౌ=ధౌ=సమేచలః|విషమేచైకమాదాయతదధౌ=రైగురుర్భ
 వేదితి" నష్టస్య అనుపలభ్యమానస్య ఏతాదృశగురుః ఘునిన్యానవదిత్యః జ్ఞాయమా
 నస్యవృత్తస్యయః అంకః ఏకత్వ ద్విత్వత్రిత్వాదిసంఖ్యాజ్ఞాపకచిహ్నంభవేత్ త

వేదిధిః|| ౨ || *ఇతి ప్రస్తారః* నష్టస్య

యో భవేదన్య ప్రస్తాధౌ=ధౌ=

(౨) వివక్షితచ్ఛందసోవాపృష్టస్యాన్వేన కేనవా | యావంతస్థిపాదవశాన్ స్ఫురన్వ
 క్కరేఖాశ్చతావతీః (౩) విన్యస్యతత్తచ్ఛంహంత్య సంఖ్యావధిముహుముహూః
 ఆదెగు=రారధో=ధౌ ప్రస్తాల్లఘ్నకంగురుమేకకం (౪) విలిఖన్నాదిమామేవ మథ
 శ్చేగీంసమాపయేత్ | అథద్వితీయామాధ్య=స్థాద్గురారభ్యపూర్వవత్ (౫) వి
 స్యసేద్విద్విగురుణీద్వద్వచలఘునీక్రమాత్ | ఏవమాంతం సమాప్త్యేనాం ద్వితీ
 యాంశ్రేణిమాధ్య=తః (౬) తృతీయంగురుమారభ్యచతుగురుచతుల=ఘు | ఆ
 ధౌధస్థానపయస్సైతాంశ్రేణిమపిసమాపయేత్ (౭) అధాప్రయాడశైత్యాదిద్విగుణే
 సతతస్తతః | ఆపాతపూర్తి=విలిఖేత్ప్రీస్తారెగురులఘ్నీని (౮) ఉదాహృతిస్తుమద్ధ్యా
 యాంఛందస్యద్వనిగద్వతే తచ్ఛంహంతిమ సంఖ్యాప్తావిత్యాదౌహృదిచింతయన్
 పాదాద్విస్తానమారభ్యా=ధౌ=ధౌ=మృత్పత్తివిన్యసేత్ | ఎకంగురుంచైకలఘుంతత
 డ్విద్ధ్వ=ద్వితీయకిం (౧౦) స్థానమారభ్యచతుసర్వా=గురుద్యౌలఘూక్రమా
 త్ | ఆధౌధౌవిన్య సేదేవంతృతీయస్థానతః పునః (౧౧) చతుగురుచతుల=కిం
 త్వేవంస్యస్యసమాపయేత్ | ఏవంపత్తిస్తాప్రభృతిచ్ఛందస్థ ప్రస్తారమాచరేత్
 (౧౨) ఇతి ౨|| * * * ఇతి ప్రస్తారవిధిః * * * అథనష్టమాహ - నష్టస్మాదనష్టవృత్తజ్ఞాన
 సాధనం | నష్టస్యేతి || యస్మిన్ ఛందసియద్వృత్తం నష్టాయ తేతత్రతత్ నష్టం - తస్య
 ప్రస్తారేణ వివాజ్ఞాతముపాయఉచ్యతే-నష్టస్యవృత్తస్యయః అంకః యాసంఖ్యాభావే
 తత్తస్య అంకస్య ఆధౌ=సమాంశ్రే ఆధౌ=తదధౌ=చ సమయ్యగ్నే విషమే అయ్యగ్నే చ సలి
 లః లఘుర్భవేత్ తేజసీయః - తస్మిన్నంశేతదధౌచవిషమే సలి ఏక సంఖ్యా మాదా

౧౦౮ సవ్యాఖ్యానైవ్యత్తరత్నాకరే-షష్ఠాఽధ్యాయః.

స్యాంకస్య అద్ధైః ప్రత్యథాంసమేద్వై చత్వారివ డిత్వై వమాదిసమసంఖ్యై సతి విషమైకంత్రీణి పంచసప్తనవైత్వాదివిషమసంఖ్యై సతిచ - లిలఘ్నైర్భవతి - తదాతస్మిన్నద్ధైః తదధైః వావిషమ సంఖ్యాత్వేన అద్ధికభూమశ్చైవ తైవికమంకమాదాయ సంయుజ్య విభజ్యమానై అద్ధైః ధైః ప్రత్యథాంసమేవిషమేచ సతి గురుభావైః - ఎతదుక్తం భవతి యదాకశ్చిత్ మధ్యాచ్ఛందసః చతుర్థాంవృత్తం కీదృ

(ప్రాచీనవిన్యాసయధా)

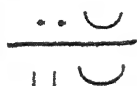
మధ్యాచ్ఛందసి-

సప్తపృత్తాష్టకైః చత్వారిశ

ఏకమనాదాయ తదధైః సంసంఖ్యాత్వేన అతః
లిఘ్నైః ప్రథమవణః.

ఏకమనాదాయ పునర్భవతదధైః ఏకం విషమం
అతశ్చ ద్వితీయో విషమణః ఘ్నైః రేవ,

పునశ్చ అధికైర్దుమేక సంఖ్యాయా విషమతయా
ఏకమాదాయార్థీకృత్యాత్వత్వీయోవర్ణః గురుః
ఉత్తరం సగణాత్మకమితి...

(అవాచీనవిన్యాసః-)

సప్తాష్టకైః ౪ ౨ = ౨ సమేచలః ।

తదధైః ౨ ౧ = ౧ విషమేచలః - -

విషమేష

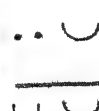
కమాదా

య అ

ధీకృత్యాత్మకమితి.

౧ ౧ = ౨ = ౧

... * }

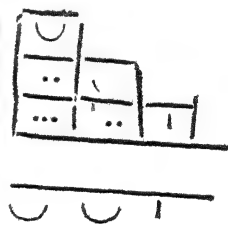
శగురులిఘ్నసన్ని వేశమితి పూర్వకపూర్వమజానానస్సుక జిజ్ఞాసతే తదా తాశ్చ త్సంఖ్యాద్విధావిభజేత్. తదధైః సంఖ్యాత్వేన సమంభవతి. తతోజ్ఞాయ తెవృత్తస్యాద్వివణాలఘ్నైరితి. పునశ్చ తాం ద్విసంఖ్యాం ద్విధావిభజేత్. తదధైః ఏకసంఖ్యాత్వేన విషమం స్యాత్ తతోజ్ఞాయ తెద్వితీయో విషమణః లఘ్నైరితి - పునశ్చ తాం ఏకసంఖ్యాం ద్విధాకర్తుమశక్యత్వాత్ తస్యాం ఏకసంఖ్యాయాం అన్యామేకత్వసంఖ్యాం ఆదాయ ద్విధావిభజేత్ తదా సమవిళంబం ఏకసంఖ్యాత్వేన విషమం స్యాత్ తతో

జ్ఞాయతేత్పరియోవహోఽగురుతి- ఏవంచసతిమధ్యాచ్ఛందసఃచతుర్థాంశ్యతంతరి
దౌమధ్యేచద్వాధ్యాంఽఘధ్యాం అంతేపకేనగురుణాచడపెతంసగణాత్కంభవతి
తిజాసీయాత్-జిజ్ఞాసుతధాయదిపంచమంవృత్తజ్ఞాతమిచ్ఛతి తదాతయావిషమ
సంఖ్యయాసహ - ఎకత్వసంఖ్యాంసంయోజయేత్తదావస్సంఖ్యాభవతితాంవిభా
జేత్తతస్తదధికాంత్రిసంఖ్యాత్వేచవిషమంసత్గమయతివృత్తస్యాదౌగురుమ్- పున
శ్చేతయాత్రిసంఖ్యయాసహఏకసంఖ్యాంసంయోజయేత్తదాచతుస్సంఖ్యాహిభవ
తితాంవిభాజేత్తతస్తదధికాంద్విసంఖ్యాత్వేన సమంచసత్గమయతివృత్తస్యచధ్యే
గురుమ్-పునశ్చేతాంద్విసంఖ్యాంవిభాజేత్తతస్తదధికాంఏకసంఖ్యాత్వేచవిషమంస
త్గమయతివృత్తస్యాంతేలఘుం-ఏవంచసతిమధ్యాచ్ఛందసఃపంచమవృత్తంతరిదౌమ
ధ్యేచద్వాధ్యాంగురుధ్యాం అంతేలఘునాచైకేనయక్తం తగణాత్కంభవతితిజాసీ
యాత్ - ఏవమస్యేష్యపిచ్ఛందస్సువృత్తో ద్భవసంఖ్యాక్షరపూతేకః పునర్గపు

(విన్యాసః)

మధ్యాచ్ఛందసీపంచమంవృత్తంచప్తః

సప్తాక్షుఃపశ్యచ్ఛ ॥ ౧ = ౬ ÷ ౨ = ౩ ఏకం ఆదాయ అధీకృతత్వాద్గురుః }
తస్మాద్ధికాంత్రీణి ౩ ॥ ౧ = ౪ ÷ ౨ = ౨ ఏకమాదాయ అధీకృతత్వాద్గురుః }
తదధికాంద్వే ౨ ॥ ౨ = ౧ ఏకం అనాదాయ అధీకృతత్వాల్లఘుః }

ఉత్తరంగణాత్కమితి.

సరధీకమర్యాత్ - తత్రఏకంఅంకంఆదాయఅధీకరియమాణేతదధికాంసమంవాఽ
స్తువిషమంవాఽస్తుతదాగురుస్త్రివృత్తిజాసీయాత్ - ఏకమంకమనాదాయఅధీక
రియమాణే తదధికాం సమంవాస్తు విషమంవాస్తు తదాలఘుస్త్రివృత్తిజాసీయాత్ఏ
వంకృతేజిజ్ఞాసితవృత్తంఏతాదృశ గురులఘుసన్నివేశమితిసాక్షినుయాత్-అనేనాపి
విధానసతస్తచ్చందోభవనిఖిలవృత్తైయత్రాక్రమజ్ఞానం కథంచత్సంపాదయితుంశ
కృతశతి(గాగ్యః॥అధనష్టప్రత్యయమాహ॥నష్టస్యయోభవేదంకశతి॥ నష్టశబ్దేనా
త్రఅదృష్టరూపం వృత్తముచ్యతే. తత్రాస్తికాచందసీవితావద్విభః శబ్దగ్గకిరూప

౧౨౦ సవ్యాఖ్యానెవృత్తరత్నాకరే-షష్ఠోఽధ్యాయః-

ఇత్యేవంప్రశ్నీభవతి - తత్రయత్సంఖ్యాపూరణం నష్టవృత్తమలన్యైవసంఖ్యాన
ప్రవృత్తస్యాంకః తస్మిన్సంఖ్యాంకేనమెయగ్నే సతితస్యాధేక కృతేలఘులకభ్య
తేషుమేకునష్టాంకతస్మిన్ఏకంతదాయప్రక్షిప్తస్యాధేక కృతేగురుభకవేత్ -
ఏవమధికకరణసిద్ధిపిత్యై విషమే సతి ఏకమాదాయతస్యా

న్యాసః-

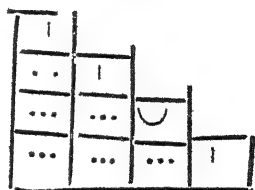
ప్రతిష్ఠాయాంఛందసిద్ధాదశంవృత్తంతిద్యశం వచెతి,

సప్తాక్షుః ౧౨ ÷ ౨ = ౬ లః

తస్యాధికం ౬ ÷ ౨ = ౩ లః

తదధికం ౩ ÷ ౧ = ౩ ÷ ౨ = ౨గుః

తదధికం ౨ ÷ ౨ = ౧ లః

ఉత్తరంసగుణాలఘుశ్చేతి

| | | |

ధైకృతేకృతిభకవేత్ - తిద్యధాప్రతిష్ఠాయాం ఛందసిద్ధాదశంవృత్తంతిద్యశం
భవేత్ ఇతి ప్రశ్నే సప్తాంకః ౧౨, ప్రతిష్ఠాచ్చందఃప్రస్తారః

ద్వాదశ - తస్యసమత్వాత్ ఆధేకకృ

తేలఘుః ప్రధమంలభ్యతే - శేషాంకః ౩

౬ షట్తస్యాపి సమత్వాదధేకలఘుః ౪

శేషా ౬ః త్రిణి ౩ తస్య విషమ

త్వాత్ ఏకమాదాయ ఆధేకకృతే గు

రులకభ్యః - శేషాక్షుః ౨ ద్వైతస్యస

మత్వాదధేక కృతేలఘుః - తతోత్తర

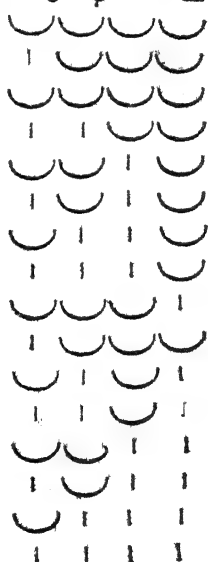
సంఖ్యాసంపూజేతి విరమ్యతే - తత

౨ వం ద్వాదశ స్వవృత్తస్యభేదః ౧౨

| | | సగణాలఘురితి-ఏవ ౧౩

మన్యేమామపి సమవృత్త విషయానాం ౧౪

ప్రప్రశ్నానాం ప్రతివచన మనుసం ౧౬

స మే చ లః | వి ష మే చై కమాదాయతద

యలభకంస్వీకృత్యలధికైయమాణేసమేషమేచసతిగురుర్భవేత్ నిధేయః - ఏవం

ధేయమ్) 3 || *** ఇతి నష్టప్రత్యయః *** || ౧ || నష్టస్యచ్చతస్యజ్ఞానై
 లఘురుపాయఉక్తిః అథునాద్యష్టంవృత్తంకతమదెతస్మిన్చందసీతి జ్ఞానాయాం
 తద్జ్ఞానైప్రస్తారాల్లఘుముపాయమాహఉద్దిష్టంద్విగుణానాద్యాదుపర్యంకాస్త్ర
 మలిఖేత్ | లఘుస్థాయేచతత్రాంకాస్త్రైస్సైకైమిక్రితై భవేదితి | పరి
 దృశ్యమానవృత్తావస్థితానాం అక్షరాణాం అథస్తాత్ స్థాపయితవ్యే వ్యంకమృత
 ద్యాత్ ప్రథమాత్ స్థాపితాప్కాదుపరిచ్ఛేద్యంస్థాపయితవ్యాఅంకాన్ ద్విగు
 ధైః ౭ ధైః గురుభవేత్ || 3 || ఇతి నష్టమ్ *

ఏకమనాదాయార్థేక్రియమాణైలఘురితఏకమాదాయార్థేక్రియమాణైగురురితేచ
 విధిశ్చందోక్షరసంఖ్యాపూర్తిః పర్యంతంకార్యః ఉదాహరణం || మధ్యాచ్ఛందసి వ
 స్థంవృత్తంనష్టంతద్వృత్తస్యవట్సంఖ్యాయాస్సమత్వాదధికృత్యలఘు ర్భవతీతి
 ఋజురేఖాలిఖ్యతే-పునస్తదధఃస్యత్రిసంఖ్యాయావిషమత్వాదేకమాదాయార్థీకృ
 త్యగురుభవతీతి | వక్రరేఖానిష్ఠ్యతే-పునశ్చతదధఃస్యద్వి సంఖ్యాత్వేన సమ
 త్వాలలఘువిన్యస్యతే-తతఃచందోక్షరసంఖ్యాయాద్గూర్ణణత్వా దూద్యంనా
 యంవిధిఃక్రియతే-|| ౧ || ఏవంవిన్యాసేకృతేసతిషష్టంవృత్తంజగతాత్తరమితిస్పష్టంభ
 వతి-ఏవమన్యత్రాపూర్ణ్యాన్స్మసింహీయమ్ || నష్టస్యైతి || ఏతచ్ఛందస్సమద్భూతమేత
 త్సంఖ్యాసమన్వితం | వృత్తంకీదృగితిప్రశ్నఉపాయోవక్తురుచ్యతే (౧౨) ద్విధా విభక్తై
 నష్టాశ్చైతదధేదలితేసమే | యదిస్యాతాంతదాప్రాచులః ఘుమేవ మనీషిణః
 (౧౩) విషయాధఃంతయోరేకంద్వితీయధేద్విధాకృతేస్యాతాయదితదధేఃపి
 సమేప్రాచులః ఘుంతదా (౧౪) ఏవమేకాద్విపర్యంతంద్విధావిదళితేసతి | స్వతఏవ
 సమేస్యాతామధేయదితదాలఘుః (౧౫) విషమత్వాద్యదిసమదళనాయాత్వమంభ
 వేత్ | తదాత్వైకంసమాదాయసమసంఖ్యాంవిధాయచ (౧౬) తస్మిన్విదళితేద్విధా
 తదధేదలితేసమే | స్యాతాయదితదాప్రాచుగుః రుమేవమనీషిణః (౧౭) తద
 ధేవిషమేత్వైకమాదాయదళితేసతి | గురుమేవతదాప్రాచుశ్చందోవిచితి వేదినః
 (౧౮) అస్యాదాహరణం మధ్యాచ్ఛందస్యేవప్రదశ్యతే | సప్తమేకేనచిత్తృష్టై సం
 ఖ్యాయావిషమత్వతః (౧౯) ఏకమాదాయతత్సంఖ్యామష్టసంఖ్యాంవిధాయచ | ద్వి
 ధావిభజ్యతాంసంఖ్యాంగురుమేవలిఖేద్భుభః (౨౦) చతుస్సంఖ్యామథాదాయతాం వి
 భజ్యపునద్విధా | లఘుంన్యస్యతతోద్విత్యసంఖ్యాంచవిభజేద్ద్విధా (౨౧) పునలః
 ఘుస్సమాలిఖ్యత్ప్రమాపంభగణంవదేత్ | ఉన్నేయమేవంసర్వేషుపాదానాంపూరణా
 వధి (౨౨) ఇతి || 3 || *** ఇతి నష్టవిధిః *** || అథోద్దిష్టమాహ || ఉద్దిష్టంనామ అ
 ముకచ్ఛందసిఇదంవృత్తంకేంసంఖ్యాకమితియదుద్దిశ్యచ్ఛృత్యతేతదుద్దిష్టం || ఉద్దిష్టమి
 తి || లఘుగురురేఖయాప్రస్తృతస్యవృత్తపాదస్యృతద్యాత్ ఆదః గురోవాకాలఘూ
 ర్వాఆరభ్యఅప్కాన్ సంఖ్యాజ్ఞాపకవణకవిశేషాః ౧. ౨. ౩. ౪ ఇత్యాధిక్ ద్వి

ణాకద్వితీయాక్షరాభాభాగేద్విత్వసంఖ్యాజ్ఞాపకంఽంకంతృతీయాక్షరాభాభాగే
చతుష్టయసంఖ్యాజ్ఞాపకమంకంఽత్వేవంపూర్వకస్తాత్ పూర్వస్తాదంకాదు త్రో త్ర
మంకంద్విగుణంసమాలిఖేత్ విన్యస్యేత్-తిత్రతేమయేచఅంకాఃలఘుస్థాః లఘూర్ధ
భాగలిఖితాభవంతినైక్తైఃఏకేనాంకనసహితైఃమిత్రైఃరాశీకృతైఃతైఃఅంకైః ఉద్ది
ష్టంవృత్తందృష్టంభవేత్ - ఆత్రపరిదృశ్యమానవృత్తావస్థి తానిఅక్షరాణి లిఖితా
తేషామధస్తాత్ ఆక్షృక్తాస్తాపయేత్-లఘుస్థాయేచత్రితాంకాస్తైస్సైన్వైన్వైన్వైన్వైన్
త్రైభావేదిత్యసంపత్తదుత్తంభవతి - యల్లకశ్చిత్ (కింవద) ఇత్యేతదవృత్తం ప
శ్యతీసకదాచిత్తమధ్యాచ్ఛందసఃకతమదేతదవృత్తమితియది జిజ్ఞాసతేతహిక క
స్త్రికృతృతైవతకమానానాంత్రయాణామక్షరాణాం స్థానమితిమ ఆద్యస్తాన
వక్రకారేఖాంతిఖేత్ ద్వితీయ తృతీయస్థానయోః ద్వైలఘూ ఋజూరేఖేలిఖేత్-

తతః ఆద్యస్థగూరధస్తాత్ ఎకత్వజ్ఞా
పకమంకం లిఖేత్ ద్వితీయస్థగూరధ
స్తాత్ ద్విత్యజ్ఞాపకమంకం తృతీయస్థ
గూరధస్తాత్ చతుష్టయ జ్ఞాపకమంక
శ్చ - తతశ్చద్వితీయ తృతీయలఘుస్థో
భాగావలిష్టమానయోః ద్విత్యచతుష్టయ
జ్ఞాపకయో రక్తయో మిశ్రణే సతిష
టసంఖ్యాభవతి పునస్తస్యాం ఎకత్వజ్ఞా

ఉద్దిష్టవృత్తం
ద్విగుణాచాగ్-
గూరులఘుః

౧౦	౧	౨	౩
౪	౫	౬	౭
౮	౯	౧౦	౧౧

లఘుస్థాక్షృక్-౨ + ౪ = ౬ వట్
తైఃమిత్రైః ౧ ఏకమ్
ఉత్తరంసమప్తమితి

పకనాక్సేనసహితాయాంసత్యాంసప్రమసంఖ్యాభవతి-తతోజ్ఞాపయతేజ్ఞాసనా
కింవదేత్యేతదవృత్తంమధ్యాచ్ఛందసఃసప్రమంవృత్తమితి-తథా(పురావరారిణాజగ
త్)ఇత్యేతదవృత్తంఉపలభమానోఽనుష్టుప్తందసఃకతమదేతదవృత్తమితియదిజిజ్ఞా
సతేతహికతస్త్రికృతృతైవతకమానానాంత్రయాణామక్షరాణాంత్రయాణామితి
తాభ్యఃలఘుర్ధయఃలఘుర్ధయఃలఘుగుఃలఘుగుఃరిత్యేవంజ్ఞాపికాభ్యఃఅష్టాభ్య
రేఖాభ్యఃఅధఃప్రదేశేషుఆద్యప్రదేశేఏకత్వజ్ఞాపకంద్వితీయద్విత్వజ్ఞాపకంత్వతీయ
చతుష్టయజ్ఞాపకంచతుర్థేఅష్టత్వజ్ఞాపకంపంచమేషాడశత్వజ్ఞాపకం షట్టే ద్వా
త్రింశత్తత్వజ్ఞాపకంసప్రమేచతుష్టప్తిత్వజ్ఞాపకంఅష్టమేఅష్టావింశత్త్యధికత తత్వజ్ఞా
పకంచాక్షుంలిఖేత్-తేషామంకానాంమధ్యేప్రధమతృతీయపంచమసప్రమలఘుస్థో
భాగావస్థితేషుఏతత్వజ్ఞాపకచతుష్టయజ్ఞాపకషాడశత్వజ్ఞాపకచతుష్టప్తిత్వజ్ఞాపక
మంకంకమితితేషుపంచాశీతిసంఖ్యాభవతి-పునస్తస్యాంఏకత్వజ్ఞాపకే నాంకే
అస్యేనయోజితాయాంసత్యాంషడశీతిసంఖ్యాభవతి - తతోజ్ఞాయతే జిజ్ఞాసు

(న్యసః-)

ఉద్దిష్టవృత్తం	పు	రా	పు	రా	రి	ణా	జ	గత్
ద్విగుణాత్కా	౧	౨	౪	౮	౧౬	౩౨	౬౪	౧౨౮
గురులఘురేఖాః		┐		┐		┐		┐

లఘుస్థాత్కాః ౧ + ౪ + ౧౬ + ౬౪ = ౮౬ పఞ్చాశీతిః

తైమిశ్రితం ౧ ఏకమ్

ఉత్తరం-అనుష్టుప్పందసేషడశీతితమంవృత్తమితి-

౮౬

నా(పురాపురానిణాజగత్) ఇత్యేతద్వృత్తంఅనుష్టుప్పందసఃషడశీతితమం వృత్తమితి-ఎవం అన్యన్యపివృత్తాని జ్ఞాతవ్యాని- (గాగ్యక || అథాద్దిష్టప్రత్యయమాహ||ఉద్దిష్టద్విగుణానితి||ఉద్దిష్టస్యనిదికప్తస్యరూపస్య వృత్తభేదస్యకతిభఃఅయంభేదఇతి సంఖ్యాప్రస్నాత్ సంఖ్యావగతిః ఉద్దిష్టస్యప్రత్యయః-తత్ప్రాద్దిష్టస్యవృత్తస్యఅవయవభూతానాంగురులఘూనాంఅద్యమారభ్యతత్తదుపరిఏకాదీనంకాకాద్విగుణక్రమేణసమావిభేత్-తద్యథా-ప్రతిష్ఠాయాంఛందసీలఘుద్యయం గురులకఘురిత్యేవందూపాభేదగ్గతభిభిషితిసంఖ్యాప్రస్నోనిదికప్తరూపః- ౧-ఏకం ౨ ద్వయం

ఉద్దిష్టంద్విగుణానాద్యాదుపర్యచాగ్రన్తసమా

గుణాక-యథాప్రథమస్యఏగకంద్వితీయస్య౨ద్వై-తృతీయస్య౩చత్వారి- చతుర్థాస్య౪-ఇతిద్విగుణితాకాఉపరితత్తద్వణకా ఇరసిసమావిభేత్ - తత్రలిఖితేషులఘుస్థాః లఘూపరిస్థితాః యేషు అంకాః సంఖ్యా తైమిశ్రితైఃరాశీకృతైఃసైకైః ఏకేనాధీకృతసహతైఃఅత్యైఃఉద్దిష్టంభవేత్విదితంస్యాత్-ఉదాహరణం - మధ్యాచ్ఛందసీజగణః కించిద్వృత్తంకతమదితి- తత్రప్రథమస్యలఘూరుపరిఏకం- ద్వి

తీయస్య౨గురోరుపరిద్వై-తృతీయస్య౩లఘూరుపరి ౪ చత్వారిచలిభేత్ - తథాచ లఘుద్వయోపరిస్థితయోఃఏకత్వ చతుష్టయోస్సంఖ్యయోమేకశసెపశ్చ - ఏకేనాధీకృతయోకేషు-అథకతః పఞ్చంవృత్తమితిజ్ఞేయం - ఏవమన్యతాన్యై

౪ చత్వారిఅష్టైతస్యోపరి యధోక్త
విధినాద్విగుణాంకా విన్యసేత్ - ఏ
వమంకస్యానెతు కృతేలఘూనామపరిస్థి
తాయెఅంకాః తైః మిశ్రితైః సంకలితైః
నైకైః ఏకేన పునః సంయోజి తైశ్చ
సాసంఖ్యాభవేత్ అతోదాహరణే ల
ఘు స్థాంకాః ౧ ఏకం ౨ ద్వయం ౪
అష్టై - తైమిశ్రితై జాతోంకః ౧౧

(ప్రతిస్థాయాం)				
ద్వి	౧	౨	౪	౮
లగ	1	1	1	1
<hr/>				
లఘుజ్ఞా	౧	౨	౪	౮
నై	= ౧౧			
				౧౧౨౬౪౮౯౦
<hr/>				
మిశ్రితై ప్రతిస్థాయాం ౧౨ ద్వాదశ				
శమిత్తుత్తరం-				

ఏకాదశతతనైకైజాతోంకః ౧౨ ద్వాదశ - తస్మాదయం ద్వాదశోభేదశతి-వక్త
వ్యం-ఎవమన్యత్రాపుష్పద్విప్రత్యయోనుస-ధేయః(॥౪॥ * ఇత్తుద్విప్ర మ్రమాణం*
అ॥యస్య కస్యాపిభందసః కియత్సంఖ్యాలఘుమంతి కియత్సంఖ్యాగురుమంతికియం
తివృత్తాని సంఠితజ్ఞాసాయాంతజ్ఞానాయస్రస్తారామపాయాలలఘు ముసాయ
మాహ * వణాన్వృత్తభనాన్ నైకా నౌత్తరా ధర్య తస్థిసితాన్ ఏకాది
క్రమశఛైతా నుపర్యపరి విన్యసేత్ ॥ ఉపా న్యతో నివతేతత్యజ న్నైకై
కమూర్షకతః ఉపర్యాద్యాద్ధురోరేవమేక ద్వాదిలఘుక్రియేతి॥వృత్తభనాన్ వ
ణాన్ నైకాన్ ఏకద్విధానఘటనాథాన్ ఆహితనయేనకనచిత్ కతుకరిష్టేరవ

లిఖేత్ । లఘుస్థాయేతుతత్రాహ్లానైనైసి

తైమిశ్రితైభవేత్ ॥౪॥ * ఇత్తుద్విప్రమ*

హ్యమ్-(స్వసింహీయమ్॥ఉద్విప్రమితి॥ఎతైగణై ర్యుతంవృత్తకతమంతుభవేదితి॥వృ
త్తైప్రప్తేపరైవక్తురుపాయశ్చాభిధీయతే॥౨౩॥వృత్తస్వరణానాభిఖ్య గురూణిచ
లఘూనిచ॥ప్రథమేప్రథమాంసంఖ్యాంద్విత్వసంఖ్యాంద్వితీయక॥౨౪॥తృతీయేపద
సంఖ్యాంచవసుసంఖ్యాంచతుర్థకై । ఎవంసర్వేషువణేమపూర్వతోద్విగుణా
న్లిఖేత్ (౨౫)గురుస్థసంఖ్యాస్స న్యజ్యసంగృహ్యతులఘుస్థితాః । సంఖ్యాంసంయో
జ్యతాస్యేతాంవృత్తసంఖ్యతితాంవదేత్(౨౬)ఇతి॥ ౪॥*ఇత్తుద్విప్రవిధిః - **
అధలగక్రియా-సాచఆస్తి కాఛంఉసిద్ధిలఘూనివృత్తానిఇయంతిద్విగురూణి ఇయంతి

రైససమితాకౌత్తరాధర్యతఃఉత్తరభావెనాధరభావెనచస్థితాంశ్చవిన్యసేత్ పరిక
ల్పయేత్-కించైతాన్వర్ణాః ఏకాదిక్రమశఃఆద్యేస్థానైకావర్ణఃతతఃఉపరితనద్వితీయ
స్థానైర్ద్యోవర్ణౌతతఃపరితనత్యతీయస్థానైత్రయోవర్ణౌచర్ణ్యాదిక్రమేణఉపర్యపరిత
నైస్థానైస్థితాకౌల్పయేత్-అత్రఅథస్తస్థానైస్థితాన్వర్ణాఃఉపరితనైస్థానైఃఆంకరూ
పేణైవస్థాపయేదితిసామర్థ్యల్లభ్యతేఅచ్యుధావర్ణరూపేణస్థాపయితవ్యాస్యస్యతిధా
త్వైబహువర్ణతేభనరూపస్యయత్నస్యగురుత్వాత్కథంచత్తైభిసేపిప్రత్యూహబాహు
శ్యస్యదుష్పరిహరత్వాత్ప్రవృత్తిరవసస్యాత్-ఉంచలగక్రియాంకసంధేహ, భవే
త్సంఖ్యావిమిత్రితభిత్వస్త్రికవత్ప్రమాణేగ్రంథేలగక్రియాయాం అక్కాస్తిప్తస్తీగృ
హ్యమాణేనాథేవింధసాన్యితే- సస్వైతస్యవిధానస్యసకృత్కృతకవ్యత్వేధాక
సిద్ధిఃపునఃపునర్లకతకవ్యత్వే పర్యవసానాథావాస్మైష్ట ఫలసిద్ధిరిత్యాశిష్కాన్యసా-
ఉపాంత్యతఇత్యాది - ఊర్ధ్వతఃఉర్ధ్వప్రదేశేఅవతప్తమానం ఎతైకంవధకాయ
స్సైవత్యజఃఉపాంత్యతఃఅంత్యస్యాక్షరస్య సమీపేవతకమానంఉపాంత్యంతస్తాత్
నివతేకత - పునరెవంవధకాయన్నాదిమాక్షరస్థానైవతిరెదిత్యభిప్రతేంతభవతి-
పునర్ల పునర్ల కుర్యాదితిమమథకమవగయతిత్యజస్మైకైకమాధ్వకత ఇత్యత్రపీ
ష్పయా - ఏవంకృతేకింఫలంస్యాదిత్యతిహ - ఉపర్యాద్యాదిత్యాది - ఏవంఉక్తై
ప్రకారా ఆద్యాత్ ఆదౌభవాత్ సర్వేషాం వణాకానామథస్తా ద్వితకమానాత్
గురొః గుర్యక్షరాత్ జిజ్ఞాసితే చ్చందిసి ఏకవృత్తం సవకగుణితి జ్ఞాపకాత్
ఉపరిఉపరితనైషుస్థానైష్టవతిప్తమానవదైకఃక్రమేణఏకద్వ్యాదిలగక్రియా - ద్వీ
తీయస్థానైస్థితవణాసంఖ్యాకానివృత్తానిఏకలఘూని-త్యతీయస్థానైస్థితవణాసంఖ్యా
కానివృత్తానిద్వీలఘూని చతుర్థస్థానైస్థితవణాసంఖ్యాకాని వృత్తానిత్రీలఘూని
త్యేవమేకద్వ్యాది లఘుగురువణా వద్వృత్తే యత్రాజ్ఞాన ముత్పద్యతే-ఏతదుక్తం
భవతి-యదికచ్చితేసుప్రతిస్తాభ్యేభందసిఏకలఘూని వృత్తానికతిసంతిద్వీలఘూనిక
తిత్రీలఘూనికి యంతిచతుర్థాఘూనికతిపంచలఘుమతేతియదితిజిజ్ఞాసతేతహిత
స్త్రికభందసిఏకస్త్రికపాదెవతకమానానాంపంచానామక్షరాణాంస్థానైషు పంచ
సు ఏకత్వజ్ఞాపకాక పంచాంకాక షష్టేస్థానైచాన్యమేకత్వజ్ఞాపక మంకం ఆత్మ
నర్లపురస్తాత్ సికతాదా చ్చాదితేభూమా దౌఢీద్వాద్ధా భావెనవతకమానా
నలిఖేత్-తతఃఆద్యమంకంతతఃఉపరితనై ద్వీతీయస్థానైనిషీపుపూర్వస్థితమంకం సం

(సుప్రతిస్తాపంచాంకలగక్రియా)

౧ సవకలఘువృత్తిమేకం-

౧ + ౪ = ౫ చతుర్థాఘువృత్తానిపఞ్చ

౧ + ౩ = ౦ + ౬ = ౧౦-త్రీలఘువృత్తానిశిశే-

౧౬౬ సవ్యాఖ్యానే - వృత్తరత్నాకరే-షష్ఠాఽధ్యాయే.

౧ + ౨ = ౩ + ౩ = ౬ + ౪ = ౧౦ ద్విలఘువృత్తానిదశ
 ౧ + ౧ = ౨ + ౧ = ౩ + ౧ = ౪ + ౧ = ౫ ఏక
 ౧ సవకగురువృత్తమేకం - (లఘువృత్తానిపంచ
 సంకలనాద్వా ౩౨ త్రింశద్వృత్తానిభవంతి

(ప్రకారాంతరం)

౧					
౧	౫				
౧	౪	౧౦			
౧	౩	౬	౧౦		
౧	౨	౩	౪	౫	
౧					

సర్వగురువృత్తమే ౧కం

ఏకగురువృత్తానిప ౫శ్చ

ద్విగురువృత్తాని ౧౦ దశ

త్రిగురువృత్తాని ౧౦ దశ

చతుగుర ౫ రున్మపంచ
 సవకలఘువృత్తమే ౧ కం
 ౩౨

యోజ్యద్విత్వజ్ఞాపకమంకలిభేత్ - తంచాంకంత్యతీయైస్థానైనిషీప్యతీర్వజ్ఞాపక
 మంకలిభేత్ - తమప్యంకంతతడపరితనెచతుర్థైస్థానైనిషీప్యచతుష్ట్యజ్ఞాపకమ
 కలిభేత్ - తంచాంకంతత డపరితనె పంచమైస్థానైనిషీప్యపంచత్వజ్ఞాపకమంకలి
 భేత్ - తతడపరితనెషష్ఠైస్థానైస్థితంఏకత్వజ్ఞాపకమంకంవజాయస్సెవనివతేత
 పునశ్చాదిమంఏకత్వజ్ఞాపకమంకంద్వితీయైస్థానైనిషీపేత్ సాత్రిసంఖ్యాభవతి - తాం
 తతడపరితనెతృతీయైస్థానైనిషీపేత్ సాషట్సంఖ్యాభవతి - తాంచసంఖ్యాంతతడ
 పరితనెచతుర్థైస్థానైనిషీపుత్ - సాదశసంఖ్యాభవతి - తతడపరితనెపంచమైస్థా
 నైవతకమానంపంచత్వజ్ఞాపకమంకం వజాయస్సెవనివతేత - పునశ్చాదిద్యంఏక
 త్వజ్ఞాపకమంకంద్వితీయైస్థానైనిషీపేత్ - సాచతుస్సంఖ్యాభవతితామపునపరితనెతృ
 తీయైస్థానైనిషీపేత్ సాచదశసంఖ్యాభవతి - తతడపరితనెచతుర్థైస్థానైనిద్యమానం
 దశత్వజ్ఞాపకమంకంత్యజస్సెవనివతేత - పునశ్చాదిద్యమంకంద్వితీయైస్థానైనిషీపేత్
 సాపంచ సంఖ్యాభవతితతడపరితనె తృతీయైస్థానైవతకమానం దశత్వజ్ఞాపకమ
 ఙ్గం వజాయస్సెవనివతేత - ఇతస్సపరం వద్ధానంసంఘటితై ఆద్యస్యైవో
 పాస్త్రైకత్వాత్ తస్యవధకానంతు కదాచిదపివఘటితైతతోఽ ధస్తాదంకస్యాభా

కాత్- ఏవంచసతినజేమా మంకానాం అదిమేనఏకత్వజ్ఞాపకేనాభ్యేన జ్ఞాయ
 లెనుప్రతిష్ఠాభ్యేభందసిసవకగురువృత్తం ఏకమితి-తతఉపరితనెనపంచత్వజ్ఞాపకేన
 జ్ఞాయతెత్సీకా భందసి ఏకలఘుకానివృత్తానిపంచెతి - తతఉపరితనెన దశత్వ
 జ్ఞాపకేన ద్విలఘు కాని వృత్తాని దశెతి - తత ఉపరితనెన దశత్వ జ్ఞాపకేన-
 త్రిలఘుకానిదశెతి - తతఉపరితనెన పంచత్వజ్ఞాపకేన చతులఘుకానిపంచెతి-
 తతఉపరితనెనఏకత్వజ్ఞాపకేనాంకేన సవక లఘుకంవృత్తంఏకమితిచజ్ఞాయతె - ఏ
 తస్యక్రమస్యవైపరీత్యే సహోపనిసంసవకలఘునో వృత్తస్యజ్ఞాపకంఏకమంకం
 ముక్తావృత్తో- ధోధోభాగధౌరైరజ్ఞేః ఏకదావ్యదిగరుమద్వృత్తైయత్రానామా
 ౨ధాత్విద్భవ్యతీతినపుధగుచ్యతె - ఏవమన్యా న్యపిచ్ఛందాంసిజ్ఞాతవ్యాని (గా
 గ్యో||అద్దైక్యాద్విదిలగక్రియామాహ|| వణాన్స్వత్తభవానితి|| గౌలఘగురుత
 యోఃకిరియాఇయత్రాపరిచ్ఛేదః లగక్రియాఏకదావ్యదిసంఖ్యావచ్చిన్నలఘుగురుప
 రిచ్ఛేదఇత్యథః - అత్రగురోరారభ్యఏకస్యద్వావిది సంఖ్యలఘుపరిచ్ఛేదః కా
 ర్యఇత్యవ్యతె-ప్రథమేస్థానెలగురుఃపరిచ్ఛిద్యతె- ద్వితీయేత్వేకగురుః-త్వతీయేద్విగు
 రుః-చతుర్థేత్రిగురుః-పంచమేచతుగురుః-షష్ఠేపంచగురురిత్యాది-తద్దైవప్రథమే
 స్థానెఅలఘుగ్రిపరిచ్ఛేద్యః - ద్వితీయేత్వేకలఘుః-త్వతీయేద్విలఘుః - చతుర్థేత్రి
 లఘుః-పంచమేచతులఘుః-షష్ఠేపంచలఘురిత్యాదిచానుసంధేయం - అత్రవణా
 అక్షరాణితేషాంస్థానాని ఇహవణాశబ్దైసలక్ష్యంతె - తానిస్థానానికానికృత్వా
 ఔత్తరాధర్యతఃరధాకారణపతాకారూపేణవాస్తాపయేత్-తద్యధా-ఉక్తాయాం
 ప్రతిపాదంఏకమక్షరంతత్రద్వైస్థానెఉధ్వకప జ్ఞేయరూపేణకత్వే-అత్యుక్తాయాం
 ద్వైఅక్షరంతత్రత్రీణిస్థానాని ఉధ్వకప జ్ఞేయరూపేణకల్ప్యని- ఏవంమధ్యాయాం
 చత్వారిపృథిక్తాయాంపంచ - సుప్రతిష్ఠాయాంషట్ - గాయత్యాంసప్త-ఉష్ణి
 హిఅష్ట-అనుష్టుభినవ-బృహత్యాందశ-ఏవంఉధ్వకపంక్తిస్థానేషుకల్పితేషుఅంక
 న్యాసఉచ్యతె - ఏకాదీతి - ఏకత్వసంఖ్యాఅది-ప్రథమశేఖ్యాసంఖ్యాయధాభవతి
 తధాఅంకన్యాసఃకార్యఃప్రథమంసవకామ అద్యంతస్థానేషుఏకత్వసంఖ్యతేభ్యేతి
 భావః - ఏవంప్రథమమంకన్యాసంకృత్వాక్రమశశ్చపితాకా అంకాకఉపయోగిని
 షీపేత్- ప్రథమస్థానగతఏవంకంద్వితీయేనిషీపేత్ తనద్వితీయస్థానేద్వయంభదతి

వణాన్స్వత్తభవాన్తైకానౌత్తరాధ

జ్ఞానసాధనం||వణానితి||ఉపాంతతఇతి||వృత్తభవాన్భందసివిద్యమానాక
 వణాన్స్వత్తభవాన్ఏకంద్విత్రీణిత్యాదిసంఖ్యాజ్ఞాపకాకవణావిశేషానితియావత్-నైకాకా

అదైతద్వయం తృతీయోనిషీపేత్ తత్రతృతీయైత్రయంభవతి - ఏతత్త్రీయంచతు
 ధేకానిషీపేత్ తత్రచతుర్ధేకచతుష్టయంభవతి - ఎతచ్ఛతుష్టంపంచమేనిషీపేత్ -
 తత్రపంచమేపంచకంభవతి - కిమేషుసవేకామస్థానెషుపూర్వకపూర్వకస్థానాం
 అంకానిషీపణీయైత్యతతనా - ఉపాంత్యతోనివతేకతేతి-ఎవముపాంత్యపర్యంతం
 నిషీప్యతతోనివతేకత-అంత్యేత్వేవంసనిషీపేదిత్యధాః తతశ్చసవత్రఅంత్యేస్థా
 నైకత్యసంఖ్యైవభవతి-పునశ్చఉద్భవతః ఉపరిష్టాదారభ్యేకైకంస్థానంత్యజన్
 క్రమశఙ్చైతానంకాకాఉపర్యుపరినిషీపేత్ - ద్వితీయేనిషీపపర్యాయేఉపాంత్యం
 త్యక్త్వాతతోఽథరేషుస్థానెషు ఎవంనిషీపగ్రకార్యః ఎవంత్యతీయే నిషీపపర్యా
 యేఉపరిష్టాత్ త్రిణిస్థానానిత్యక్త్వానిషీపేత్ - తత్రయదాద్వితీయమపిస్థానం త్యా
 జ్యంభవతితదాచిరామేధాసీద్ధః - తతస్త్రిధాఅంకాయధాఉక్తాదిసుప్రతిష్ఠాంతం-
 ఉక్తాయాం-ఎకం-ఎక-అత్యుక్తాయాం-ఎకం ద్వయం-ఎకం-మధ్యాయాం-ఎకంత్రయం
 త్రయ మేకం - పృతిష్ఠా యాం ఎకం చ త్వారి షట్ చ త్వారి
 ఎకం-సుప్రతిష్ఠాయాం-ఎకం-పంచదశదశపంచఎకం-ఎవంగాయత్ర్యాదీనామపిఞంద
 సాంలగక్రియాం-స్వాసోనుసంధేయఃతత్రకస్త్రిన్ధ్యానైకస్య పరిచ్ఛేదైత్యపేక్షాయా
 మాహ-ఉపర్యాద్యగురోరిత్యాది-ఉపరిచరిత్యఉపర్యాదీతిసమాహారద్వంద్వఃఉపరి
 స్థానంఅదిష్ఠానంచఅగురోఃగురురహితస్యభవతి - తత్రసవలక్షణానాంభేదానాం

(ఉక్తాదిచ్ఛందసాంమెరువిన్యాసేనలగక్రియా)

	ఉక్తా	1	1	1			
	అత్యుక్తా	1	1	1	1		
	మధ్యా	1	3	3	1		
	ప్రతిష్ఠా	1	8	8	8	1	
	సుప్రతిష్ఠా	1	2	10	10	2	1
గా		1					1
ఉ		1					1
అ		1					1
బృ		1					1

తిర్యగ్ని ఖేత పూర్వవదితిభావః-అయమథఃప్రథమవణఃస్యఏకసంఖ్యాంఏకం- త
దుపరిద్వితీయవణఃస్యద్వైతదుపరితృతీయస్యత్రీణి-తదుపరిచతుర్థస్య చత్వారీత్యా
దియావచ్ఛండోవణః-లిఖిత్యాసర్వోపరిపునరెకంలిఖేదితి-కంచపితాకపితాః సం
ఖ్యాఇత్యథః-ఏకాదియథాతధాక్రమేణఉపర్యుపరితత్రస్థితాయాంసంఖ్యాయామి
త్యథః-నిషి-పేతే-విస్యనేతే-అధస్థి-స-ఏకాదికాస్సంఖ్యాః-తత్తదుపరిస్థాభిః క్రమే
ణయోజయేదిత్యథః-అతః-అధస్థాంఏకసంఖ్యాండపరిస్థయాద్వి సంఖ్యాయాయో
జయిత్యామిళితాం-త్రిసంఖ్యాండక్షిణపాశ్వే-లిఖేతే-తాంచ-త్రిసంఖ్యాం సవ్యపా
శ్వే-ఉపరిస్థయా-త్రిసంఖ్యాయామేళయిత్యాజాతాం-షట్సంఖ్యాంతత్పాశ్వే-లిఖే
తే-ఏవంచ-సంపునర్యోజయి-ఉపాంతతః-అంతస్యసర్వోపరిస్థితస్యఏకస్యసమీపం ఉ
పాంతంతత్తచ్ఛండంత్యసంఖ్యవాచకమక్షరంతత్రనివతే-త-అథః-పాశ్వే-స్థితాం
సంఖ్యాం-నయోజయేత్-త్యజ-న్నైకైకమూర్ధ్వ-త-ఇతి-ద్వితీయాదియోజనై త్యయం
విశేషః-ఉద్ధృతః-ఉపరి-కైకం స్థానంత్యజ ఉపాంతేనివతే-త-తెని-సర్వోపరిస్థి
తస్యప్రథమస్య-అవిద్యమానవత్-అభావమాచర-ఉద్వితీయేవ-థ-నై తదధస్థి-స-తా-పే
క్షియా-ఉపాంతేనివతే-త-తృతీయేతువ-థ-నైఉపరిద్వితీయస్య-అవిద్యమానవత్త్వం
అచర-ఉత్తద-ధస్థితా-పేక్షయా-ఉపాంతేనివతే-త-చతుర్థా-దౌ-తు-తృతీయా-దౌ-రవి
ద్యమానవత్త్వమాచర-ఉత్తద-ధస్థి-స-తా-పేక్షయా-నివతే-త-త్యర్థః-ఉపరి ఆద్యా
త్ ప్రథమాత్-గురోః-సంఖ్యాజ్ఞేయే-త్యధ్యాహారః-పరిశేషాత్-అథ-ఆద్యాత్-ల-ఖే-సం
ఖ్యే-త్యథః-ఏవ-మేక-ద్వ్యాది-ల-గ-క్రియేతి-స్పష్టమ్-ఉదాహరణం-మధ్యా-యా-శ్చ-ంద
సః-త్ర్యక్షర-త్వాత్-ఏకం-ద్వై-త్రి-క-ణి-పునరె-౧-కంచ-ఉద్ధృత-పవగ-కం-ప్రాగ్ని-ఖే
తే - అథ-అథ-స్థితా-మేక-సంఖ్యాం-ద్వితీయ-స్థాన-స్థ-యా-ద్వి-సంఖ్యాయా-మేళ
యేత్-త-క్షిణ-ప్రీణ-భ-వంతి-తృతీయ-స్థాన-స్థ-ఉపాంత-త్వాన్న-వృద్ధిః-త-థా-చ-ఏవం

ప్రతిష్ఠాభందోలగక్రియా

మధ్యాచ్ఛండోలగక్రియా-

౧	సవకగురుఏకం
3	ద్విగురుణిత్రీణి
౨	ఏకగురుణిత్రీణి
౧	సర్వజ్ఞాలఘవం ఏకం

౧	
౪	
3	౬
౨	3 ౪
౧	

సప్రతిష్ఠాఘంవాలగక్రియా-

౧					
౫					
౪	౧౦				
౩	౬	౧౦			
౨	౩	౪	౫		
౧					

గాయత్రీచ్ఛంవాలగక్రియా

సర్వలఘువృత్తమేకం

౧					
౬	ఏకలఘూని-పంచగురూణివాషట్				
౫	౧౫	ద్విలఘూని-చతుర్గురూణి			
౪	౧౦	౨౦	త్రీలఘూని-త్రీగు		
౩	౬	౧౦	౧౫	చతుర్గురూణి-ద్వి	
౨	౩	౪	౫	౬	పంచల-ఏకగు
౧					

సర్వలఘువృత్తమేకం

శ్చైచ్చికః ఏకగురవ ఏకలఘవశ్చ పంచ-ద్విగురవోద్విలఘవశ్చ దశ- త్రిగురవ స్త్రీలఘవశ్చ దశ- చతుర్గురవశ్చ తులకః ఘవశ్చ పంచ-పంచగురుః పంచలఘుశ్చైచ్చికః - ఏవమవతేత త్యజన్నైకైక మూర్ధ్వతః ।

ఉపర్యాద్యా ధ్వరోరేవ మేకద్వ్యది

త్విత్ ఏకం త్రీణి త్రీణి ఏకమితి-ద్వితీయవృద్ధిస్తనభవతి-ఉపరిస్థస్యప్రథమస్థానస్యత్యాగద్వితీయస్థానస్యఉపాంతత్వాత్-ఉపరిప్రథమాదేకాదారభ్యగురోః గణనా - సర్వగురువృత్తం ఏకమితి-తదధస్తీ సతత్రీసంఖ్యయాద్విగురూణిత్రీకణీతి తదధః పాశ్వకస్థత్రీసంఖ్యయా ఏకగురూణిత్రీణితి ౩-ఏవం ఆధస్తీతాదేకాదారభ్యలఘూగణనా-సర్వలఘువృత్తమేకమితి-తదుపరిదక్షిణపార్శ్వస్థీసతత్రీసంఖ్యయాద్విలఘూనిత్రీణీతి-తదుపరిసవ్యపాశ్వకస్థత్రీసంఖ్యయా ఏకలఘూనిత్రీణీతి-ఆహత్య మధ్యాచ్ఛంవోవృత్తసంఖ్యాప్రక్షాపితజ్ఞేయా-ఎవచ స్యత్రాపి-కింతు మధ్యాచ్ఛంవోవ్యతిరక్తమవృద్ధి ర్వావతేత ఇతి విశేషః-సయధా-చతుర్థే ప్రతిష్ఠాచ్ఛందసి ఏకం ద్విత్రీణి చ త్వారి ఏకమితి త్యతితత్రప్రథమద్వితీయయోః మేళ సత్త్రీణి-ద్వితీయత్యతీయయోస్తుపట్ భవంతి పరత్రనవృద్ధిః ఉపాంతత్వాత్ ఉపరితన ప్రథమత్యాగపి చతుర్థా-పెక్షయా తృతీయస్యఉపాంతత్వాత్-పునర్ద్వితీయయోజనేద్వితీయస్థానెవృద్ధ్యావత్వారిభవంతి (స్వసీంహధాగవతీయమ్) వణాన్వృత్తభవనితి॥ ఛందస్యేకలఘూస్యస్త్రికక్రియంతిద్విలఘూనిచ॥ కియంతి త్రిలఘూనీతి తథాగురుయతానిచ ॥ (౨౭) వృత్తాని బోధ్యం క్రియతే ఏకద్వ్యది లగక్రియా - సుఖబోధాయ గాయత్ర్యాంతప్రకారశ్చైకధ్యతే (౨) ఏకద్విత్రిచతుఃపఞ్చషట్సంఖ్యాకాస్స మాలిఖేత్-వామాది

౧౩౨ సవ్యాఖ్యానే-వృత్తరత్నాకరే-షష్ఠాఽధ్యాయే.

దక్షపర్యంతంవణః ప్రతినీధిన్ముఖః (౨౯) అధికామప్యేకసంఖ్యాంపట్నంఖ్యాంతేనైవ
శయేత్-ప్రప్రాంతమధికైకాకృంహిత్యాన్యజ్ఞాన్వవధకయేత్ (౩౦) ప్రవధకన
ప్రకారశ్చప్రథమాదిగద్యతే-ప్రథమాంకంస్వరూపేణ స్థాపయిత్వా విచక్షణః॥
(౩౧) ప్రథమాంకస్యసంఖ్యాసద్వితీయాకృన్యసంఖ్యయా - యోజయిత్వాద్వితీ
యాకృన్స్థానెతాంవిలిఖేద్ముఖః (౩౨) ద్వితీయాకృన్త్రిత్యసంఖ్యాంతృతీయాకృన్య
సంఖ్యయా-యోజయిత్వాత్మతీయాకృన్స్థానెతాంవిలిఖేద్ముఖః (౩౩) తృతీయాంక
స్యపట్నంఖ్యాంచతుర్థాకృన్యసంఖ్యయా-యోజయిత్వాచతుర్థాకృన్స్థానెతాంవిలి
ఖేద్ముఖః (౩౪) దశసంఖ్యాంచతుర్థాకృన్స్థానెతాంపఞ్చమసంఖ్యయా-యోజయిత్వాప
ఞ్చమాకృన్స్థానెపఞ్చదశాలిఖేత్ (౩౫) ప్రవధకేతేషుహిత్యాదయంపునఃపూర్వ్యాన్వి
వధకయేత్॥ ప్రథమాకృన్యసంఖ్యాసద్వితీయాకృన్యసంఖ్యయా (౩౬) యోజయి
త్వాత్మతీయాకృన్స్థానెతాంవిలిఖేత్ముఖః॥ ద్వితీయస్థాంచతుస్సంఖ్యాంతృతీయాకృన్
యసంఖ్యయా (౩౭) యోజయిత్వాత్మతీయాకృన్స్థానెతాంవిలిఖేద్ముఖః-దశసంఖ్యా
త్మతీయస్థాంచతుర్థాంకస్యసంఖ్యయా (౩౮) సంయోజ్యదింశఽంతర్యస్థానెతాంవిలిఖే
త్ముఖః-అంత్యంచతుర్థంసంఖ్యభిపునఃపూర్వ్యాప్రవధకయేత్ (౩౯) ప్రథమాంకస్య
సంఖ్యాంచద్వితీయాంకస్యసప్తయయా-యోజయిత్వాద్వితీయాంకస్థానెతాంవిలిఖే
ద్ముఖః (౪౦) పఞ్చసంఖ్యాంచద్వితీయస్థాంతృతీయాంకస్యసంఖ్యయా - యోజయి
త్వాత్మతీయాంకస్థానెపంచదశాలిఖేత్ ॥ ౪౦ ॥ అంత్యంతృతీయముత్పన్న

(గమత్రిచ్చనోలగక్రియా.)

సర్వగురువృత్తమేకమ్

౧							
౧	౬						
౧	౫	౧౫					
౧	౪	౧౦	౨౦				
౧	౩	౬	౧౦	౧౫			
౧	౨	౩	౪	౫	౬	౭	

ఎకలఘూనిపల్లె గురూణిపడ్డ ప్రాంతాని

ద్విలఘూనిపా.చతుగురూణిపంచదశవృత్తాని

త్రైలఘూనివా-త్రిగురూణివింశతి వృత్తాని

చతుర్థానివా ద్విగురూణిపంచదశ

పంచలక్ష్మూనివా-ఎక గురూణి-షట్

సర్వలఘువృ తమేకం

జ్యోతుసంపూర్ణాన్త్రవర్ధయేత్ - ప్రథమాంక స్వసంఖ్యాంశవివృతీయాంకస్వసంఖ్యాయా
(ర.౨)యోజయిత్యావృతీయాంకస్తా నెవద్యినివేతయేత్ - సర్వాంత్యత్యావృతీయాంకస్వ
వధికతాహరిగక్రియా(ర.౩)వామభాగస్థితై కాంకసంఖ్యాంశస్వగమయంవదేత్ - ద్వి
తీయాంకస్థపట్నంఖ్యాంశవదేకే ఘూనితు(ర.౪)తృతీయాంకేషంవదత స్వసంఖ్యాద్వి
లఘుబోధికాశ్చతుర్థాస్తానింశత్పిన్ద్రసంఖ్యాత్రిలఘుసూచికా(ర.౫) పంచమాంకస్థి

తాపంచదశసంఖ్యాతధావదేత్ | చతులక్షణానివృత్తసావదత్తంచలక్షణానితు (౪౬)
 అధికైకాచసంఖ్యాతువదత్సర్వలక్షణంతథా | ఎవంవామాదిదత్తంతసంఖ్యలక్షణాని
 బాధికాః (౪౭) దత్తాదివామపర్యంతసంఖ్యాస్తుగురుబాధికాః | ఉదాహృతైవంగాయ
 త్రామైకద్వావిదిగలక్రియా-౪౮-భంసస్సునకలేష్వేవమేకద్వావిదిగక్రియః | ౪౯
 సంఖ్యానురూపణసమున్నయావిచక్షతైః (౫౦) ఇతి- రాజగోపాలరాజయమ్ || వర్ణా
 న్యస్త్రభవనితి | అన్యార్థః స్పష్టవానైపూర్వవ్యాఖ్యానవంక్తిభేః | సౌలభ్యాపాదనా
 యాత్రప్రకారాంతరముచ్యతే | ఉక్తాచ్చుదనడోధ్వతః ప్రవిలిఖేత్ ప్రవృద్ధయం
 ప్రాక్తతోఽథాఽథస్త్రీన్ చతురశ్చపంచమఖాన్విధీక్రమాత్ ప్రకాశాత్ | పార్శ్వ
 ద్వంద్వవివధికార్థసంనాప్రత్యేకమేకైకాచిధ్యుక్తానిలగక్రియాం జనయన్ స్యా
 భండమేరొవికాధిః (౧౩) ప్రాక్సర్వాన్విపివిధికానువిలిఖదాద్యంతయోః | కొప్తయోరే
 కాంకంపరతావిలేఖనవిధౌ త్యక్తానుస్మృత్యానువచః | ఉదాహరణః | ద్విద్విగృహం | మేళన
 భవాంసంఖ్యా మధాపీధికాకాష్టమద్విత్వతీయక ప్రభృతిషుస్థానంవిసాంత్యంస్య
 సేత్-౧౪-వివరణమ్, లగక్రియాం సుధీ. కుర్వాత్తండమెరుపిధానతః | అనయాత్వముక
 చ్చండోవృత్తానీయంతి తేషుపా-౧౫-ఏకద్వావిదిగలక్షణానేతావ స్యైకాదిగురూణ్యపి |
 ఇయన్తీతిపరిచ్ఛేదోబృందంబృందంవిబోధ్యతే-౧౬- ఉక్తాద్యుత్క్రూతిపర్యంతంవిధినా
 ఖండమెరుణా | తత్తల్లగక్రియాంకర్తృమక్తాయాఃకోప్తయోద్వయం-౧౭- అత్యుక్తా
 యాస్త్రియంమధ్యాచ్చందనశ్చచతుష్టయమ్ | ఏవమేకైకకోష్ఠేనవభేదయేత్పార్శ్వ
 యోద్వయోః-౧౮-యావచ్ఛండోవధికతానుక్రమాత్సర్వానువిధిషు | అద్యం
 తకాష్టయోరేకసంఖ్యామదౌవినిషిషేత్- ౧౯ - ఎకాంకయాపనక్షత్రమాలాలం
 కృతకంధరః | ఖండమెరుసానామవిధిరాలాక్యతేబుధైః ౨౦- అధోక్తాచ్చందసోష్ఠి
 ధ్యాంస్థితయోఃకోప్తయోర్ద్వయోః | ఆదిమేఽనైచైకమేకంవినిషిష్యంతపురై వహి-౨౧-
 అనయాజ్ఞాయతేపీధ్యాభందస్యస్త్రిన్వితిస్సుటం | గర్వగుర్వాదిమంవృత్తంగర్వలక్షణం
 తిమంభవేత్-౨౨-అత్యుక్తాచ్చందసోపీధ్యామాదావంతచకోప్తయోః | ప్రాగేవై కాం
 కయో సత్త్వాదుర్ధ్వవీధీద్వికోప్తగా-౨౩-యైకైవకమేకకంద్వ్యంకంద్వితియేఽథా
 వినిషిషేత్ | అనయాబాధ్యతేఽత్యుక్తాచ్చందస్యాదిమవంతిమం-౨౪- ప్రాగద్విత్వ
 యకోప్తస్సంఖ్యయాతువిశేషతః | ఏకలక్షణేనగురుణీవృత్తేద్వైమధ్యగేఇతి-౨౫- మ
 ధ్యాయాశ్చంతసోపీధ్యామాదావనైచపూర్వవత్ | ఏకాంకంలిఖితంపాత్యాద్వియేన
 దనతత-౨౬-ఉదాహరణః | మేకంద్వితయమామోజ్యాభస్త్రియంస్యనన్ | తృతీయేన
 దసేపూర్వభ్యంప్రాక్త్యైక్తంద్వయమేకకం-౨౭-సంయోజ్యత్రితయంభూయోఽథా
 నిషిష్యసమాపయేత్ | అనయాజ్ఞాయతేమధ్యాచ్ఛాదస్యాదిమవంతిమం-౨౮- ప్రా

౧౩౪ సవ్యాఖ్యాన-వృత్తరత్నాకరే-షష్ఠాఽధ్యాయే.

మధ్యాచ్ఛన్దోలగ క్రియా.

వృత్తసంఖ్యా.

ఉక్తా.	౧ ౧					౨
అత్యుక్తా.	౧ ౨ ౧					౪
మధ్యా.	౧ ౩ ౩ ౧					౮

సర్వలక్ష్యకం
ద్విలక్ష్యకం
వికలక్ష్యకం
సర్వలక్ష్యకం

గ్వత్-ప్రతిదీప్తిగురూణిప్రతిదీప్తిలక్ష్యకానిచ। తుర్యాంచావతరేద్విధింప్రతిష్ఠాచ్ఛందస
స్తతః-౨-ఉద్ధృత్-మేకంత్రయంయక్త్వాచక్షప్తయమధఃషిపన్। పునరూధాన్-త్రి
యంత్యక్తంత్రయంచాయోజ్యవట్ట్యసక్-౩౦-తతశ్చిద్ధాన్-త్రియంత్యక్తమేకన్చ
యోజయన్నధః। చక్షప్తయంవినిష్ఠిప్యపంతిమేనాంసమాపయేత్-౩౧-అనయాప్ర
తిపాద్యంతేప్రతిస్థాయాయధాక్రమం। ఆద్యంతేపూర్వవద్వ్యతైచత్వార్యకలక్ష్య
నిచ-౩౨-చత్వార్యకగురూణ్యేవంద్విలగానిషడిత్యపి। ఇత్యేవంవధిక్-తేమేరాసర్వే
మాంఛందసామపి-౩౩-ప్రతిదీప్తినిరీక్ష్యేతత్తచ్చందోలగక్రియా। ఏకైకవిధీకాష్ఠా
కాస్సంఘాయప్రభవేదిహ-౩౪-తత్తచ్చందోవృత్తసంఖ్యాప్రస్తారవిధిమంతరాఖం
డమేరుమమంప్రావల్యధింఛందోవిశారదాః-౩౫-అథచైకద్వ్యదిలగ్గురుకా
ణాయధాక్రమం। లగక్రియోక్తవృత్తానామవాంతరవివేచనం ! విజ్ఞానుబుధానంద
హేతవేత్రిమితేతరామ్-౩౬-ఇత్యేకద్వ్యదిలగక్రియావిధిః.

తాతపాదంజగన్నాథంగురుంపంచనదీశ్వరం। ప్రణమ్యరాజగోపాలరాయస్సందర్శ
నాభినమ్। స్పృత్రతాన్తరైఃసక్తంకేడాశైవమహాత్మనా। పూణామేరువిధింవక్ష్యేత
దంఘ్రిబ్రహ్మతేజవశాలాత్-౩౭-ఏకద్వ్యదిలగక్రియాంక సమసంఖ్యాకైశ్చకా

ష్టేఃక్రమాదాద్యామంపీధితిమకాంచరచయేదత్తైకకొష్టోజ్జ్వలామ్ | ఎకై కామపి
 ధికామభయతస్సంకాచయత్వాశ్వయోరేవంచెదధమేరు రెషమహితస్సాన్యదర్శ
 మానస్సవ్యయం-౩౭- ఎకస్యస్యతదాదిమద్విగుణీయ త్తస్తాదధాధాన్యసన్నైకొసేనచ
 తాత్పరత్రవిలిఖిక్చంద్రింక సంలంఘనైః ఊర్ధ్వ శ్రేణిగ తాంకకంద్విగుణయైకకుర్వీ
 తమేరుక్రియాంఛందస్యేకలగాదివృ త్తజనసస్థానంజ్విహజ్జాయతే-౩౮- ఏకదావ్యది
 లగక్రియాంకసమసంఖ్యాకేషుకోస్తాంతరేష్యేకాన్ది వ్యగుణానధాఽధవరత్యైవ
 నకాంతాఃత్రి ఖేతే | సర్వాధస్థినితసర్వేభ్యుభదత్తంఖ్యాంయ తోచక్రిమేత త్రస్యా
 ర్థ్యగపంత్తుపాద్యగదనాంకాదీకద్విగుణ్యాన్నన్యసేత్-౩౯-వివరణం||లగక్రియావి
 ధాచేనవృత్తానాంబృందబృందశః||సంఖ్యాకేజ్జాయతేసంఖ్యావద్విర్వను పృథపృథక్-
 రం కింకింసంఖ్యాకవృత్తానిసమ్భయైకలఘూనిచ||కతమానిచవృత్తానిసంఘాయద్వి
 లఘూన్యపి-ర౧-కతిథానిచవృత్తానిఏకదావ్యదిలగానివై | ఇత్యేవంయేనకనాపి
 యదిప్రశ్నగ్గకృతోభవేత్-౪౨-అముకాముకసంఖ్యాకవృత్తాన్యేకలఘూన్యథ | అ
 దోదస్సంఖ్యవృత్తానిసంఘాయద్విలఘూనిచ-౪౩-వృత్తానిచైతావతిథాన్యేకదావ్య
 దిలగాన్యపి||ఇత్యేవంనిణయంవక్తుంపూణమేరువిధిస్తన్మితతః-౪౪- ఛందసా
 మపినవేషామామేకదావ్యదిలగాన్మదే | ఖండమేరాకాంక్షితస్యఛందసోపీధికొన్య
 గాః-౪౫ యైచక్రస్తత్ప్రగిసంఖ్యాకాకొస్తాంస్తేహంపురోలిఖిక్ | వామపా
 శ్వాత్సమారభ్యదక్షపార్శ్వే సమాపయేత్ - ౪౬ - సర్వోపరితనాం వీధీం
 సవాఽధావీధీతామపి|ఎకైకైకైకొమ్నేనపూరయత్పాశ్వయోద్వయోః-౪౭-
 ఏకైకవీధిహస్తిసైకొమ్నై పీఠాధిఃప్రవధకయేత్ | కల్పితేషుచసవేషామ కౌష్ఠేష్వ
 భవిరాక్యతే-౪౮ పూణమేరువిహశేషవృత్తసంఖ్యాకకొవ్యభృత్ | ఈప్రితచ్ఛంద
 సఃపూర్వమేవంమేరుంప్రకల్పయత్-౪౯,తత్కొమ్నైష్వంకవిన్యాసమద్రమాదేనక
 ల్పయేత్ | అద్యోధ్యావధస్థితశ్రేణ్యాంశిరస్యేకంసమాలిఖేత్-౫౦- అసన్జ్జాయతేవృ
 త్తంసర్వగువాఽద్యమిత్యథ|తదేకంద్విగుణీకృత్యద్వ్యంకంచతదధంక్షేపేత్-౫౧-అ
 సేనతాక్తాఛందస్యేద్వవృత్తేఇతిసూచితే-తద్దవ్యంకంద్విగుణీకృత్యచతురంకమధగ్గ
 ష్టేకేత్-౫౨-అత్యక్తాయాంతుచత్వారివృత్తానిఛందసీతిచ - చతురంకద్విగుణనాద
 జ్ఞాచతదధాన్యసేత్- ౫౩ - అసేనాంకేనమధ్యాయాంవృత్తాన్యష్టావిఠిస్సుటమ్-
 ఎకంకొష్టాసుగుణ్యేనాఽధాధాంకాకద్విగుణాన్నన్యసేత్-౫౪- తత్తచ్ఛందాజాత
 వృత్తజాతసంఖ్యావిబాధ్యతే-అథద్వితీయపీథ్యాద్యకొష్టాద్యాపూరయద్యధా-౫౫-
 మధ్యాయాం ఛందసిద్ధవ్యం కమాదోద్విగుణయత్వతుః|| ఉచ్చరంస్తత్రేషాత్వై
 కంపరత స్త్రితయన్యసేత్-౫౬-త్రయంచద్విగుణంకృత్వాషట్సంఖ్యాం హృదిభావ

ఉత్పాదిగాయత్రీధంధోవధి-లిగక్రియావాంతరప్రాణ-సేరు...

(۵)

(౧౩౭) వృత్తసంఖ్యా.

ఉక్తా	౧	౧౨
అమృక్తా	౧	౨	౧ ౪
మధ్యా	౧	౩	౩ ౧ ౮
ప్రతిష్ఠా	౧	౪	౬ ౪ ౧ ౧౬
సుప్రతిష్ఠా	౧	౫	౧౦ ౧౦ ౫ ౧ ౩౨
గాయత్రీ	౧	౬	౧౫ ౨౦ ౧౫ ౬ ౧ ౬౪

[illegible]

ಗಾತ್ರೋದ್ಧಾರ:-

నేయోపామపిచ్ఛందసాంలగక్రియాద్రష్టవ్యా॥౬॥ పూర్వోక్తోద్దిష్టైకద్వ్యదిలగక్రియాఖ్యాప్రత్యయాపుపజీవ్యవృత్తైయత్రాజ్ఞానోపాయమాహ...లగక్రియాంకసం దోహేభవేత్సంఖ్యాపిమిశ్రితే॥ఉద్దిష్టాంకసమాహారస్సైకోవాజసయేదిమామితి॥లగక్రియాయాంయేఅంకానిష్టన్నాస్తైసాంసందోహేసముదయేమిశ్రితేపిండికృతేసతిఆస్తిఁఛందసీయంతివృత్తానిసంతీతిసంఖ్యాజ్ఞాతాభవేత్-పక్షాంతరమాహ ఆథవాఉద్దిష్టాఖ్యేప్రత్యయేవర్తమానానామంకానాంసంఖ్యానాంసమాహారేసమాహాః సైకఃఏకత్వజ్ఞాపకేనఏకేనాంకేనసహితస్సృజమాంసంఖ్యాంజనయేత్-ఏతదుక్తంభవతి-సుప్రతిష్ఠాఖ్యేఛందసీకలివృత్తానిసంతీతిజ్ఞానాయాంలగక్రియావిధానంకృత్యావత్రదృష్టమంకంఏకత్వజ్ఞాపకంఉపరితనంపంచత్వజ్ఞాపకంతదుపరిదశత్వజ్ఞాపకంతదుపరిపునఃదశత్వజ్ఞాపకంతతఉపరితనంపంచత్వజ్ఞాపకంతతఉపరితనం ఏకత్వజ్ఞాపకం చఏకరాక్షికుర్యాత్, తతోద్వాత్రింశత్సంఖ్యాభవతి,తతోజ్ఞాయతేసుప్రతిష్ఠాఖ్యేఛందసీ ద్వాత్రింశద్వృత్తానిసంతీతి అథవాఏతస్మిఁఛందసీ దృష్టైవృత్తైవతకమానాసూమక్షరాణాం అథస్తాత్పంచసుస్థానేషుఉద్దిష్టాఖ్యేనవిధానైస్థాపితానాం ఏకత్వజ్ఞాపకద్విత్వజ్ఞాపక చక్షప్త్యజ్ఞాపకాష్టత్వజ్ఞాపక షోడశత్వజ్ఞాపకానాంఅంకానాం సమాహీకారేనఏక ౩౧ త్రింశత్సంఖ్యాభవతి పునస్తస్యాంఏకత్వజ్ఞాపకేన కేనచిదం కేనసహితాయాం సత్యాం ద్వాత్రింశత్సంఖ్యాభవతి-తయాజ్ఞాయతేసుప్రతిష్ఠాఖ్యేఛందసీద్వాత్రింశద్వృత్తానిసంతీతి యద్యపి ప్రస్తారాదపిఇయంతివృత్తానిసంతీతిజ్ఞాతుంశక్యతే,తథాపితస్తాదయముపాయో లఘురితిసుకరతయోక్తం,ఏవమన్యేషుపి చ్ఛందస్సువృత్తైయత్రాజ్ఞాతవ్యాగాగ్యే॥ ఆథసంఖ్యాప్రత్యయమాహ॥లగక్రియాంకేతి॥ లగక్రియాధానామంకానాం సందోహేసమాహేమిమిశ్రితే సతియోజ్కృజాయతేసవితేదసంఖ్యాంకాభవతి - యథా-ఉక్తాయాంలగక్రియాంకసందోహః - ఏకంఏకం - తస్మిన్విమిశ్రితేద్వై

లగక్రియా॥౬॥* ఇతిలగక్రియా*లగక్రియా

గుణానైవకల్పయే॥౭౧॥అథాపీధీకాష్టపూత్యైకషడ్జాగీన్వినిషీచేత్॥తతారభ్యద్విగుణితానోకానాన్పువకవల్లిఖేత్॥౭౨॥ఇత్యేవంసర్వకోష్ఠేషుసత్ప్వంకైరంకితేషుసా॥పూర్ణమేరుస్సుమస్తానాంవృత్తానాంచపృథక్పృథక్॥౭౩॥ ప్రస్తారక్రమశులభతత్రత్సంఖ్యాంవదేదితి॥రాజగోపాలరాయోక్తోజీనూదాచంద్రతారకమ్॥౭౪॥*ఇత్యేకద్వ్యదిలగక్రియావాంతరనిణయవిధిః* అథసంఖ్యాసమాహ॥ లగక్రియాఙ్కసందోహాఇతి॥లగక్రియాయాంయేఅంకాస్సంఖ్యాఃతేషాంసందోహేసమాహేమిమిశ్రితేఏకీకృతేససినస్థావృత్తసంఖ్యాభవేత్జ్ఞాతాస్యాత్-ఏవంలగక్రియాంకసందోహమేవనేనవృత్తసంఖ్యాజ్ఞేయేతిప్రాగ్రైకోక్త్యాపశ్యాదైవతత్రోపాయాంతరమాహ - ఉద్దిష్టాంకసమాహరణి ఉద్దిష్టవృత్తస్య లఘుగురుకేఖా న్యాయేనలిఖితస్య ఉపరియః అష్కాసమాహారః సంఖ్యాఃసంసైకేఏకేనాధికేనసహితాః

తస్మాదుక్తాయాద్వోభదౌ-అత్యుక్తాయాంఎకంద్వైఒకంగచ- మిక్రితేచత్వార
రి-తస్మాదత్రచత్వారోభేదాః-మధ్యాయాంఏకం త్రిణి ౩ త్రిణి ౩ఎకంవిమిక్రితేఅ
ష్టౌ-తస్మాదత్రాష్టాభేదాః - ప్రతిష్ఠాయాంఎకంచత్వారిరషట్ చత్వారిరఎక
కం-విమిక్రితేషోగడశ-తస్మాదత్రషాడశభేదాః- సుప్రతిష్ఠాయాః - ఎకంపశ్చ
ఞ్చ దగంశదగంశపశ్చఎకం విమిక్రితేద్వాత్రింశత్ - తస్మాదత్రద్వాత్రిం
శద్భేదాః - ఎవము త్రరెవ్యపిచ్చందస్సుద్రష్టవ్యం - అధాత్రప్రకారాంతరముత్ర
రాధేకనోచ్యతే-అథవాతస్యతస్యచ్చందసః యోయముద్దిష్టప్రత్యయాంకసన్నిపా
తఃసఖలునైకఃఏకాధికస్సకషమాంసంఖ్యాంజనయేత్ - తద్యధా-ఉక్తాయాంఉద్ది
ష్టాంకఃఎకఃనైకఃద్వౌతస్మాదుక్తాయాంద్వోభదౌ- అత్యుక్తాయాంఏకంగద్వౌ
శతత్యమాహరఃత్రయః ౩ నైకఃచత్వారిర - అథమధ్యాయాంఏకఃద్వౌశతత్వా
రిరశతత్యమాహరఃసర్వ నైకఃఅష్టౌ- అథప్రతిష్ఠాయాః ఎకఃద్వౌశతత్వారిర
రఅష్టౌతత్యమాహరస్సైక్యఃషోడశశ అథసుప్రతిష్ఠాయాంఏకఃద్వౌశతత్వా
రిరఅష్టౌషోడశశఅత్యమాహరస్సైక్యఃద్వాత్రింశత్ద్భేదాః - ఎవము త్రరె
వ్యపిచ్చందస్సుద్రష్టవ్యం॥ ౬॥ ఆ ॥ ననుప్రస్తావ్యమాణస్యచ్చందసఃకేయత్తై త్రమ
పెక్షితమిత్యాకాంక్షాయామాహఃసంఖ్యైవద్విగుణైకౌనాసద్భిరధ్వా ప్రకీర్తిత
ఇతి॥ పూర్వోక్తసంఖ్యైవద్విగుణావకౌనావకత్వజ్ఞాపకేన ఏకనాంకేనవజ్ఞాతా
చసతీతధ్వాక్షేత్రంప్రకీర్తితఃఉక్తః-అతదుక్తంభవతి- సుప్రతిష్ఠాచ్చందసీద్వాత్రిం
శద్వౌత్తానిసంతీతసంఖ్యానాఖ్యేనప్రత్యయేనజ్ఞాతా - సైవసంఖ్యాయదాద్విగుణీ

జ్జు-సందోహభవేత్సంఖ్యావిమిక్రితే॥ ఉద్దిష్టౌ

జ్జు-సమాహరస్సైక్యోకోవాజనయేదిమామ్॥ ౭॥*

ఇమాంపూర్వార్థౌక్తాంవృత్తసంఖ్యాంజనయేత్ - తద్యధా-మధ్యాయాంలగక్రియా
జ్ఞాంఏకంత్రి ౩ త్రి ౩ఎకంచఆహత్యఅష్టౌభవంతి-యద్వా - ఎకంద్వైఒ
చత్వారిరత్యుద్దిష్టాష్టౌఏమాంసమాహరఃసర్వరఅధికవకేనాంకేనమేవసేఅష్టాని
తివృత్తసంఖ్యాస్యాదితి-స్పసింహీయం॥లగక్రియాంకేపి॥లగక్రియాయా మంతేషుస్థి
తాంసంఖ్యాంవిమిక్రితాం । తత్తచ్చందస్సచుద్యుతవృత్తసంఖ్యాంవదెద్బుధః॥
ప్రథమాంకాద్విగుణితాసంఖ్యావృత్తగణస్థితా-తత్తచ్చందావృత్తసంఖ్యాభవేచ్యై
కావిమిక్రితా-౧౧-౭॥ ** ఇతిసంఖ్యానవిధిః**అథాఽధ్యయోగమాహ॥ సం
ఖ్యైవద్విగుణైకౌనాసద్భిరధ్వాప్రకీర్తితఇతి॥సంఖ్యాయంతేవృత్తాన్యత్రేతిసంఖ్యా
ప్రస్తారభూమిః సైవద్విగుణాకతకవాఏకౌనాచకార్యా. సావకోనాప్రస్తారభూ
మిఃఅధ్వాప్రకీర్తితః- ప్రస్తారభూసుయోయద్యష్టౌతహకతదంతరాల్లేసప్తాఽధ్య

౧౪౦ నవ్యాఖ్యానే-వృత్తరత్నాకరే షష్ఠాఽధ్యాయః.

కృతాభవతితదాచతుష్ట ఉరప్తిసంఖ్యాభవతిపునస్సంఖ్యా ఎకనత్యాజితాత్రిష-
 ష్టిచాకవతి-తదాజ్ఞాయతెనుప్రతిష్ఠాచ్ఛందోవృత్తానాంప్రస్తారేఆయామతః త్రిష-
 ష్ట్యంగులప్రమాణంక్షేత్రమపిషీతమితి - విస్తారతస్తుపంచాగులప్రమాణం భవ-
 తీత్యథానీధ్ధం-ఎకస్మిన్కాపాదెవతకమానానాంపంచానామక్షరాణాం విన్యాసభావ-
 తేవవఆయామస్యపర్యాప్తత్వాత్ - ఎవమస్యేవ్యపిచ్ఛందస్సు ప్రస్తారక్షేత్రేయ-
 త్తాజ్ఞాతవ్యా॥ ౭౪ ॥ ననుకుతస్తత్సంఖ్యాక్షేత్రయాక్షేత్రవైగుణ్య మిత్యతత-
 హఃపృత్తస్యాం గులికీవ్యాప్తి రధగ్ధకుర్యాత్తదాంగులమితి॥ వృత్తస్యవృత్తోద్భ-
 వాక్షరస్సెకస్య అంగులికీఅంగులిప్రమాణంవ్యాప్తిః వ్యాపనంప్రస్తారాయపర్యా-
 ప్తక్షేత్రంభవతి - తథాఅధఃపృత్తస్యాధస్తాదపి అంగులంఅగులిపరిమితంక్షేత్రం
 కుర్యాత్-ఎతదుక్తంభవతి- మధ్యాచ్ఛందగేప్రస్తీర్యమాణేవృత్తోద్భవాక్షరస్థానీయ-
 త్వేనవిలిఖ్యమానరెఖాఃఆయామతఃఎకాంగులిప్రమాణాఃకుర్యాత్-తత్తదధాభాగ-
 అంగులిపరిమాణక్షేత్రంఆయామతఃఅంతరాళంచకుర్యాత్ - పూర్వంవృత్తాక్షర-
 రెఖాఃపశ్యాత్ అంగులిపరిమితాంతరాళక్షేత్రం తతోవృత్తక్షేత్రంతదనుఆంతరా-
 లక్షేత్రమిత్యేవం ఆసర్వలభ్యవృత్తాత్ - కుర్యాత్ - ఎకంకృతమధ్యాచ్ఛందసి-
 అష్టావృత్తక్షేత్రాణిసప్తఅంతరాళక్షేత్రాణిభవంతీత్యేతత్ ఆయామతః పంచ-
 దశాంగులిపరిమితంక్షేత్రమపిషీతమ్ - విస్తారతస్తుఅక్షరసంఖ్యాయాత్ర్యంగులిపరి-
 మితంక్షేత్రం - ఎవంచసతిపంచదశాంగులిభిఃసప్తమఅంగులిమవగితాసుపంచ-
 చత్వారింశశ్చదంగులానిభవంతి-ఎవంఘంఘంఠరపివిజ్ఞేయమితి-గాగ్గృక- అధా-
 ద్వయోగప్రత్యయమాహ॥ సంఖ్యేచెతి॥ అస్యచ్ఛందసోవృత్తభేదాగ్నిస్తీర్య-
 మాణాఃకియదంగులప్రాచీన మాసేన అద్వనాసంయుజ్యంత ఇతిప్రశ్నస్యఉత్తరా-

భితిసంఖ్యానమ్ * సంఖ్యైవద్విగుణైకొనాన

ద్విరధ్వాప్రకీర్తితః॥ ౭౪॥ వృత్తస్యాంగులికిం

భూమయిత్యథాక-తత్కల్పనంపరస్పరమసమీకనాథకం॥ ౭౪॥వృత్తస్యాంగులికిం
 వ్యాప్తిమధకుర్యాత్తదాంగుళమితి॥ ఆథతిర్యగధ్వకథనాంతరం వృత్తస్యవిన్యాస-
 గురొర్లఘాశ్చాంతరాశేఅంగులికింవ్యాప్తింఅంగులివ్యాప్యశూన్యభూమింఅమేళనా-
 థకంకుర్యాత్ - తదాఽంగులంతదానీంఅంగుళంనామ ఊర్ధ్వకోరోపాఽధ్వభే-
 దః-అద్భవతద్విగుణశ్చైకొనఇత్యథాక-స్యసంహీయం॥సంఖ్యేచెతి॥గురురూపాం-
 పంక్తిమాదౌలిఖిత్యాంగుళిమానతః॥ తావన్తాత్రంచాంతరాళం హిత్యాన్యాంపంక్తి-
 మాలిఖేత్-౫౨- కేమాఃపంక్తీలిఖన్తేవమంతరాళంప్రకల్పయేత్ । లభ్యంతమే-
 వంప్రస్తారెకృతసత్కృష్టపంక్తయః - ౫౩-భవంతిచాంతరాళానిమధ్యాయాంముఽ-
 సెంఖ్యాయావిమిలితాస్సు క్రిందఽచ్చదశభూమయోఽధ్వేతితాత్పర్యతాః- ౫౪ - త

భిదానంబద్ధ్యయోగప్రత్యయసాధ్యమ్-అంతరంచాంగులిపరిమాణగమితమిద్ర
ప్రవ్యంతత్రాయముపాయః - వృత్తభేదసంభ్రవద్విగుణాఽకౌనాచగతీతత్త్రచం
దోవృత్తభేదవ్యాప్యస్యప్రాచీనాధ్వనఃప్రమాణభూతాఽంగులి సంఖ్యాశ్చైవంస
ద్భిఃప్రకీర్తితాఽధ్యాయ-అద్యధా - ఉక్తాయాభేదసంఖ్యాద్వై ౨ ద్విగుణాచరత
ప్రంపకౌనాతి ౩ ప్రతిస్తాదుక్తాయాభేద ప్రస్తారవ్యాప్యస్యాద్ధ్వనః త్ర్యంగులం
ప్రాచీనమాసమ్ - అత్యుక్తాయాభేదసంఖ్యాచతరప్రః ద్విగుణాఽష్టౌపకౌనాస
౨ ప్రతిస్తాదత్యక్తాయాంసప్రాంగుళోఽధ్యాయాభేదసంఖ్యాఽష్టౌపద్య
గుణాషాడంగశఽకౌనాపంచదశంగతప్రాదత్రిపంచదశాంగుళోఽధ్యాయ- ఏవముత్ర
రేవపిచ్చందస్సుజ్ఞేయమ్ - కించవృత్తాక్షరసంభ్రవద్విగుణాఽకౌనాచ గతీతత్త్ర
ద్భేదవ్యాప్యస్యతీర్థగద్ధ్వనఃప్రమాణాయభవతి-తద్యధా - ఉక్తాయాఃప్రతిపాద
మక్షరసంఖ్యాగవికాద్విగుణాఽద్వైకౌనాఽపకా - తప్రాదుక్తాయాంపకాంగులః
తీర్థగద్ధ్వ - అత్యుక్తాయాఽక్షరసంఖ్యాఽద్వైద్విగుణాచతస్యః ౪పకౌనాతిప్రః
౩ లస్తాదత్రత్యం గులస్తీర్థగద్ధ్వ - ఏవముత్రరత్రాపి ప్రప్రవ్యమ్ - తథా
అర్యాదివ్యవ్యవమేవాభ్యయోగః-అదేవషష్ఠీస్థాధ్యాయేఽష్టాశ్లోకాః-తథాచపూ
ర్వోక్తంషట్త్రింశదధికంశతమానుష్టుభానాఽశ్లోకానామస్య గ్రంథస్యప్రమాణం
ద్ధంభవతి-తథాపి-ప్రథమేఽధ్యాయేజాతాక్షరసంఖ్యాసప్రదశోత్తరసప్రదగరి
శితాని ద్విలియేత్రిసప్తధికసహంరెకసం - తృతీయేత్రిచత్వారింశదుత్తర
చతుశ్శతాధికసహంరెక - ప్రమ్ - చతుర్థేఽచతుఃపంచాశదధికద్విశతైశ్చ
పంచమేనవోత్తరపట్నతాఽంగులి - షష్ఠేఽధ్యాయేఅక్షరసంఖ్యాపట్నంచాశదధిక
ద్విశతైశ్చ ౨౫౬ సమ్భూయద్విసంచాశ దుత్తరలిశతాధికచతుస్సహర౩౫౨ స్రా
ణే-తథాచద్వాత్రింశదక్షరాణాంశ్లోకానాంషట్త్రింశదధికశ ౧౩౬ తంసమపాది

వ్యాప్తిమధ మయః త్రదా ౭ బులమ్॥

త్రచ్చందోజాతవృత్తసంఖ్యాద్విగుణితాయది । పకౌనాభూమయశ్చి పోక్తాల్ల
ప్రస్తారకమః (౫౫) ఉపసంహరతి - ప్రస్తారోసప్రముద్దిష్ట మేకద్వ్యాది
లగక్రియా । సంఖ్యాతిధాధ్వయోగశ్చ ప్రత్యయాష్టదదీరితాఃపతి॥ స్పష్టమ్॥
క్రీహరిప్రీతికామేనవృత్తరత్నాణావోమయా । కృతస్సాయంహరేభూతయాన్యు
దేక్షీరామ్నుధియథా (౫౬) ఇతిక్రీరామానందపూజ్యపాదశత్యక్రీస్థనీంహభాగ
వతవిరచితవృత్తరత్నార్ణవసమాఖ్యానేవృత్తరత్నాకరశ్లోకరూపవ్యాఖ్యానైషట్ప్ర
త్యయవివరణోనామషష్ఠోధ్యాయః॥౮॥*॥శ్చత్యధ్వయోగవిధిః*॥శ్చప్రస్తార
ఇతి॥పూర్వోక్తాఃప్రస్తారసప్టాద్విష్టై కద్వ్యాదినిలగక్రియా సంఖ్యానాధ్వయోగా
ఖ్యావితేషడపిప్రత్యయాఃవిధయఃమతాఃశాస్త్రీకారాణామపిమతాఃఇతి॥౨॥*॥మే

ఇతి-***విద్యచ్ఛాన్యవృత్తరత్నాకరస్యవ్యాఖ్యా గ్రంథం జ్ఞానదీపాభిధా
నం|వ్యాతనానాగాగ్ర్యో గోపాల మిత్రే ప్రత్యాధ్యాయం వ్యాకరోత్సవమేవమ్-
***||౮|| అ || పూవోక్తాద్విధయః వృత్తసద్భావేయతాక్రమేషుప్ర
మాణానితిబ్రువన్నుపసంహరతి||* ప్రస్తారో నష్టముద్దిష్టమేకదావ్యధిదిగక్రియా,
సంఖ్యానమద్ధవ్యయోగశ్చ షడేతే ప్రత్యయామతాఇతి||అయన్లోకఃప్రక్షిప్తఃపూ
వోక్తై వికథానైస్సౌభకాస్యపరిజ్ఞానాత్షట్కీంశదధికశతగ్రంథాధికత్వా
చ్చపూర్వైవ్యాఖ్యాత్యభిరవ్యాఖ్యాతత్వాచ్చ-అర్థస్తావదయం ఏతేపూర్వోక్తాఃష
ట్-విధయఃప్రస్తారాదయఃప్రత్యయాః ప్రమాణానిమతాః సన్తు తాఃపింగళాదీనా
మాచార్యాణామితి||౯|| ఇతిశ్రీమతాకవిశార్దూలనశ్రీనాథేనవిరచితాయాంధీశోధనీ
సమాఖ్యాయాంవృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠోఽధ్యాయః-

౮||*ఇత్యధ్యయోగః||ప్రస్తారోనష్టముద్దిష్టమేక
దావ్యధిదిగక్రియా|సంఖ్యానమద్ధవ్యయోగశ్చషడేతే
ప్రత్యయామతాః||౯||***ఇతిశ్రీకేదారాంత
ర్వాణిక్యతేవృత్తరత్నాకరేషష్ఠాధ్యాయః, *

ఘామిశ్చీయచూతనోతియజలంవృద్ధిం రవస్మిన్మృతంసోవాయఃపరదేశ మారగ
మనంతవ్యోమశూన్యాస్పదం|జస్సుర్యోరుజమాతనోతిసతతంభాఽజ్ఞోయశోనిమక
లంనోనాకశ్చిర జీవితం ధలమితిప్రోక్తంగణానాం క్రమాత్ * అథవా || మో
ఘామిస్త్రీగురుశ్చీయంపితనుతేభగ్గపూర్వగుశ్చంద్రమాః, కీటంయోఽభ్యుదయం
పయగ్ప్రథమలీనస్సృజ్జిరాయుస్త్రీలః| వాయుస్సా-స్తగురువికదేశగమనంశూ
న్యం సభస్తోఽస్తలోరోఽగ్నిమకథ్య లఘుమృతంపిదనుజీమకధ్యేగురుజోరు
జమ్*యదావ్||మధ్యాస్తావ్యభిబద్ధగాజసభమాస్సూర్యా నిలేన్దుక్షమాదేవాస్సీతరు
గస్యదేశగమన ప్రఖ్యాతకీర్తిశ్చీయః | మధ్యాంతాద్యభిల ధలారతయనావహన్వి
మృరామృదీవావృత్తాదౌమృతిశూన్యతా త్తమసమృద్ధ్యాయాంషి తేతస్యతే*యస్తు
ప్రయుక్తేకశలోవిశేషశబ్దావ్యధావద్యవహరకాలి|సానందమాప్నోతిజయంప
రత్రవాగ్యోగవిద్ధవృతిచాఽపశబ్దైః*చందశ్చాస్రమిదం పురాణిణయనా తైభ
గుహానంద్యతే ప్రస్తాత్వా|పసనత్కుమారకముని ప్రస్తాత్పురాణాంగురుః| తస్మాదై
వపతిస్తతఃఫణిపతిస్తస్తాగురుః పింగళస్తబ్ధిక్షేప్యబహుభిమకహత్తభిరధో ఘా
మాప్రతిస్థాపితా*వంశేఽఘాత్కాశ్యపస్యప్రకట గుణగణైశ్చైవసద్విధాంత వేత్తా
విద్యాస్స|శ్వేదనామావిమలతరమతిపేదతత్రాప్యధాబోధీ-కేదారస్తస్య హనుః
వచరణయుగారాధనైకాగ్రచిత్ర శ్చందనేనాభిరామం ప్రవిరచితమిదంవృత్తర
త్నాకరఖ్యమ్ * ఇతిశ్రీనారాయణపురోహితవిరచితమణినిధిసమాఖ్యానెవృత్త
రత్నాకరవ్యాఖ్యానెషష్ఠోఽధ్యాయః.

శంకరాణాశ్చాయాగ్రగ్రంథః.

